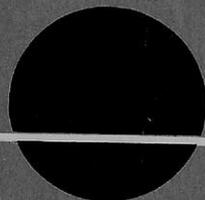

Δ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΒΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' Λυκείου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1978

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΡΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

17016

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Ἑλ-
κειοῦ τυπώνονται ἀπό τόν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

17012

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως, τα δι-
δακτικά βιβλία του Αρχαίου Γραμματισμού και τα
καινούρια που εκδίδονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως
Διδακτικών Βιβλίων και κυκλοφορούν ΔΙΕΡΕΑ.

Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ – Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ–Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1978

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΠΟΥΛΟΥ - Τ. ΚΑΜΑΤΑΝΙΩΤΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1978

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά απ' τις κακίες του κόσμου,
στή φάτνη βρέφος, όσο ζῶ, νά Σέ λατρεύω δῶσ' μου!

Κι ὅταν θά 'ρθεῖ ἀπό Σέ σταλτός ὁ Χάρος νά μέ πάρει,
κάμε σάν βρέφος νά σταθῶ μπροστά στή θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶσ' μου στούς σεισμούς, στίς τρικυμίες του κόσμου,
πάντα νά στέκω ἀτράνταχτος, καί νά 'ναι ὁ λογισμός μου

τό φῶς ἀπό τό μυστικό πού χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιά Σένα στή Βηθλεέμ τούς Μάγους εἶχε φέρει.

Καί κάμε λόγια κι ἔργα μου σάν τῶν ἀγρῶν τά κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σάν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννίσουν καί γροικοῦσαν
τούς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους πού Σέ δοξολογοῦσαν.

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σε πολλά από τὰ μέρη εκείνα, όπου αποδημεί πάντα μέ λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες τῆς ὁμορφιάς ή πατρίδες τῆς ἱστορίας, καθένα τους ἦταν καί μιὰ καινούρια χαρά γιά τήν ψυχή μου κι ἕνας καινούριος πλουτισμός γιά τό πνεῦμα μου. Κανένα ὡστόσο δέ μοῦ ἔδωσε τή γοητεία καί τή συγκίνηση πού ἔνιωσα στούς Ἀγίους Τόπους. Ὁ καιρός μπορεῖ νά κάνει ὄλο καί πιό ἀχνές μέσα στή μνήμη μου τίς φωτεινές καί γλυκύτατες εἰκόνες πού τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τήν οὐστηρή Ἱερουσαλήμ ὡς τήν εἰρηνική Τιβεριάδα κι ἀπό τήν τρυφερή Βηθλεέμ ὡς τή δραματική ἔρημο πού φέρνει στίς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη. Ἡ συγκίνηση καί ἡ γοητεία, πού μέ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέρατες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δέν εἶχα πάει στούς Ἀγίους Τόπους μέ τή βαθιά ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, πού ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι γι' αὐτούς ὁ μαγνητικός πόλος τῆς ψυχῆς τους καί πού ὀνειρεύονται τό ταξίδι στούς Ἀγίους Τόπους σάν κάτι τό ἱερό, τό μοναδικό καί τό μέγα, πού ὕστερ' ἀπ' αὐτό δέν ἔχει πιά νά ἐπιθυμήσει κανεῖς τίποτ' ἄλλο στή ζωή του.

Ὅταν πρωταντίκρισα ἀπό μακριά, στό ὕψος ἑνός λόφου πού χρησιμεύει γιά βᾶθρο της, τήν Ἱερή Πόλη τῶν λογισμῶν καί τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δέ γονάτισα μέ κλάματα εὐτυχίας νά προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεῖς, ἐξάλλου, στήν Παλαιστίνη, πολλά πράματα πού δέν τὰ περιμένει, πού δέ σκέφτηκε πῶς μποροῦσε νά τὰ δεῖ ἐκεῖ, καί πού εἶναι σάν μεγάλες λερωματιές στήν εἰκόνα της, τήν εἰκόνα πού ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπό τήν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων. Στό Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν δέν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιατί οἱ Τούρκοι τίς ἔκοψαν στόν πόλεμο, γιά νά τροφοδοτήσουν μέ ξύλα τίς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κῆπος τῆς Γεσθημανῆ ἔχει ἐξαφανιστεῖ κάτω ἀπό μιὰ τεράστια — καί τερατώδη — ἐκκλησία πού ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τήν ἔρημο, ὅπου ὁ Χριστός νήστεψε καί προσευχήθηκε, τή διασχίζει ἕνας πλατύς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαίνονται τουριστικά αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τήν κυκλοφορία

στούς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ καί στή Βηθλεέμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἐξυμνοῦν φαρμακευτικές σπεσιαλιτέ ἢ τίς ραπτομηχανές Σίγγερ. . .

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μέ συγκίνησαν καί μέ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπό τήν ποιητική ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τή διάχυτη, σάν φῶς καί σάν ἄρωμα μαζί, στήν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἄλθηνά, κι ἂν ἀκόμα δέ φέρει κανεῖς τό Χριστό μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στούς Ἅγίους Τόπους, νά μήν Τόν βρεῖ ἐκεῖ, νά μή νιώσει, στά μέρη αὐτά ὅπου ἔζησε καί δίδαξε, τήν ἄυλη παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τά τοπία της κι οἱ σκηνές τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σάν μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στή Ναζαρέτ, τή γλυκιά ὥρα πού ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλά τούς εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καί σήμερα νά ταυτίσετε τήν Παναγία μέ μιάν ἀπό τίς γυναῖκες μέ τό φαρδύ μαῦρο χιτώνα καί τό μακρῦ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπό τή βρύση μέ βῆμα ἀργό, μέ τά μάτια χαμηλωμένα στό χῶμα καί μέ μιὰ κόκκινη πήλινη στάμνα ὄρθια στό κεφάλι τους· στή γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοί ψαράδες, σάν ἐκείνους πού συντρέφευε ὁ Ἰησοῦς στό νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καί κουρελιάρης βεδουίνος μέ τό σκελετωμένο κορμί, τό μελαψό πρόσωπο, τά κατάμαυρα γένια καί τήν αὐστηρή ἐκφραση στά μάτια του· τά λαμπερά σάν τό κάρβουνο, πού τόν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στήν ἔρημο, ὅταν τήν περνοῦσα πηγαίνοντας στόν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφῶν· τό πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερό ἡ Σαμαρεῖτις γιά τό διψασμένο Ἰησοῦ, μέ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὕστερ' ἀπό χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τούς Φαρισαίους τούς εἶδα στήν Ἱερουσαλήμ : μόνο πῶς δέν εἶχαν πιά τήν ἀρχαία τους οἴηση*, ἀλλά θρηνοῦσαν μπροστά στά ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τή χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραήλ· εἶδα, πάνω στίς καμῆλες τους, τούς Μάγους· εἶχαν τό ἴδιο ντύσιμο καί τήν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντί γιά σμύρνα καί λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνης· εἶδα τόν ἀγαθό Ἰωσήφ νά γυρνάει ἀπό τ' ἀμπέλι του στή Ναζαρέτ : τά πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπό τά γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαΐδουριοῡ του (τοῡ ἴδιου ἐκείνου τῆς φυγῆς γιά τήν Αἴγυπτο). εἶδα ἀκόμα τούς εὐαγγελικούς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ . . . Κι ἂν δέν εἶδα τήν ἀνάερη σιλουέτα* τοῡ ἴδιου τοῡ Ἰησοῦ μέ τό μακρῦ ἄσπρο χιτώνα, τούς ξανθοὺς βοστρύχους, τό ἀραιό ξανθό γένι καί τά γαλανά Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῡ ρεμβασμοῦ καί τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καί μετουσιώνονταν . . .

Ναί. *Αν-τά μακρινά ὄρη τοῡ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραία μέσα στή μαβιάν ἄχνα τοῡ δειλινοῦ, ἦταν γιατί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτά τό βλέμμα Του. ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιατί εἶχε παίξει σ' αὐτούς, ὅταν ἦταν ἕνα ἀφρόντιστο ξανθό παιδάκι. ἂν ὁ Ἰορδάνης δέ μοῦ φάνηκε ἕνα κοινό βουρκαμένο ποτάμι, ἦταν γιατί εἶχε λουστῆί στά νερά του. ἂν τά στάχυα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναούμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιατί τό χέρι Του τά 'χε χαϊδέψει κάποτε, καθῶς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικούς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στήν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενά ἀλλοῦ στόν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιά ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαίδευε τά πάντα καί τήν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τό ἀνθρώπινο καί τό πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἕνα συναίσθημα αἰωνιότητος, πού ὕψωνε τήν ψυχὴ καί τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρη στή μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀγάπης, πού τά χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐνιακόσια χρόνια — πρῶτα καί μόνα αὐτά σ' ὅλη τὴ γῆ . . .

*Ἔτσι, γιά μένα, τό ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σάν μιά ἐπίσκεψη στό ἀπλό, εἰρηνικό καί φωτεινό σπίτι τοῡ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκός Ραββὶ μέ δέχτηκε μέ καλοσύνη στήν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἕνα πεζούλι μέ λουλουδία, κάτω ἀπὸ μιά σκιερὴ περικοκλάδα, κι ὅτι Αὐτός, πού εἶχε κηρύξει γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους καί γιά ὅλους τούς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καί σιγανὰ, μόνο σ' ἐμένα, μόνο γιά μένα . . .

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήσει αυτές τις μέρες τό τραγούδι τῶν ἀγγέλων, τό τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπί γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τή χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τήν ἀνάσα του στήν προσωμένη κάποιος ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατά τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιο φοβερό κι ἀπό τή φωτιά κι ἀπό τό σίδερο κι ἀπ' ὅλες τίς μηχανές τῆς Κολάσεως: τό μίσος τό ἀστόμωτο*, τό μίσος τό ἀχόρταγο, δράκοντα μέ πύρινη ἀνάσα . . .

Μέσα στίς στυγερές πανδαισίες πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοί μάγιστροι τοῦ μίσους καί πού μπροστά τους τά ὄργανα τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τό θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεέμ ξαναπαίρνει τήν πρωταρχική του δύναμη καί τήν ἐννοιά του. Ποτέ ἄλλοτε δέν ἔγινε πιο βαθιά αἰσθητή στήν ἀνθρωπότητα ἢ ἀλήθεια, ὅτι ὁ χριστιανισμός ὄχι μόνο δέν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλά δέν ἔχει κἀν ἀρχίσει νά γίνεται ζωή, ὅτι θά χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροί καί σειρά ἴσως νέων μαρτύρων, πού στό τέλος τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τό νόμο τῆς ἀγάπης καί θά τόν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μέ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμή ἄς στρέψουμε τή ματιά κατά τό μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπό τήν ταπεινή φάτνη, ὅπου συντελεῖται τό βαθύ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό μυστήριο τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στόν ἄνθρωπο. Μέσα σέ μιά σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τήν ἀνθρώπινη σάρκα, γιά νά θυμίσει στήν ἀνθρωπότητα τό ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καί τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιά πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ κόσμου. Καί τά σουραῦλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσική πού διαλαλεῖ τόν ἐρχομό Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στους ποιμένες, γιατί κι Αὐτός ἕνας ποιμένας εἶναι — ποιμένας ψυχῶν, πού θ' ἀφήσει τό ποίμνιο, γιά νά τρέξει νά φέρει στήν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τό «ἀπολωλός πρόβατο». Γιατί ἔρχεται νά λυτρώσει τόν ἄνθρωπο μέ τή μετάνοια, τήν ἀγάπη καί τή συχώρηση.

Ἄς γυρίσουμε τά μάτια, τή δραματική τούτη ὥρα, κατά τή σπηλιά τῆς Βηθλεέμ. Ἄς ἀτενίσουμε τό θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ὁ Θεός δέν ντύνεται μονάχα τή σάρκα, μά καί τή βαριά μοίρα τῶν ἀνθρώ-

πων. Ἔρχεται νά τήν ὑποστεῖ ὁ ἴδιος· νά ζήσει τή φτώχεια καί τόν πόνο, τήν παραγνώριση καί τήν πίκρα, τήν ἀδικία καί τόν κατατρεγμό — αὐτόν τό θάνατο, πού δέν εἶναι στή φύση Του ὀλότελα ξένος γι' αὐτόν. Ἔρχεται νά λυγίσει σάν ἄνθρωπος τήν τραγική, τήν κρίσιμη στιγμή τοῦ Ὁρους τῶν Ἐλαιῶν — «παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»! — νά βιώσει, στό ζύγωμα τοῦ θανάτου, τήν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καί ἡ νύχτα ν' ἀκούσει, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χεῖλη νά ψιθυρίζουν : «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ πού κάθονται στό σκοτάδι, πού παραδέρνουν στό σίφουνα τοῦ μίσους, ὡς ἀντικρίσουν σήμερα τό μέγα φῶς πού ὑψώνεται μεσοούρανο ἀπό τήν ταπεινὴ σπηλιά. Ὁ Ἄναρχος, ἀπό τόν ὑψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νά ντύσει τήν τελειότητά Του μέ τό σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τήν αἰωνιότητα καί τήν ἄφθαρτη οὐσία Του ἔρχεται νά φυλακίσει — σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης — μέσα στά στενά κι ἐφήμερα ὄρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νά δώσει τό παράδειγμα τῆς ἀδελφοσύνης, νά ἐξισωθεῖ μέ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτό τό παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τόν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καί τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νά φέρι τή θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας πού δέρνει τήν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες πού πέρασαν ἀπὸ τήν ἡμέρα, πού συντελέστηκε τό μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινά πού ἀποκορυφώνονται σήμερα στήν παγκόσμια ἀγωνία εἶναι τὰ πικρά προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νά ζητοῦμε ἀπέξω ἀπὸ τόν ἄνθρωπο, στίς συνθῆκες τίς ὑλικές τοῦ βίου, τή σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλά, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στήν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα : ἀπὸ τὴ συνείδηση. Καί σ' αὐτή, πού εἶναι τό ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τό θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως : «Κοίταξε — λέει στὸν ἄνθρωπο — πῶς γιὰ τήν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τήν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τήν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νά περπατήσω στό δρόμο σου, νά μοιραστώ τὴ θλίψη σου, νά σταυρωθῶ καί νά πεθάνω γιὰ σένα».

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τήν ανθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τήν πραγματικότητα ἔρχεται νά δώσει μέ τή γήινη ζωή Του τό πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στό φθαρτό κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νά κατοικήσει ἡ ἀπόλυτη ἀγάπη. Γιά νά φτάσει ὁ ἄνθρωπος τόν ὑψηλό αὐτό καί σωτήριο τύπο ζωῆς, πού ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε μέ τήν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νά νικήσει μέσα του ὅλα τά κατώτερα ἔνστικτα, τά πάθη, τίς ματαιότητες, τούς ἐγωισμούς, τήν τάση πρὸς τίς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τίς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τίς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τόν χωρίζει ἀπό τούς ἄλλους, ἀπό τόν πλησίον, ν' ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του, νά τά χάσει ὅλα, γιά νά κερδίσει τό ἓνα, τόν ἐξαγνισμό, τήν ἐσωτερική του ἀνύψωση, τή χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχή, πού ποτέ δέν ἔπαψε νά εἶναι ἐπίκαιρη, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τά κηρύγματα τοῦ μίσους, πού 'σπειραν στόν κόσμο οἱ ἀντίχριστοι, ποῦ ὀδηγοῦν ἡ ἀπιστία κι ἡ ὑλοφροσύνη, τά πάθη καί οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καί τῶν φόνων, τό βλέπει ὁ κανένας τόσο καλά, πού κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μέ μπηγμένο στά σπλάχνα της τό ἀκονισμένο σίδηρο. Κανένας δέν μπορεῖ νά εἶναι βέβαιος γιά τήν αὔριο. Κι αὐτοί ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στόν κρατήρα τοῦ ἠφαιστείου πού οἱ ἴδιοι παραγμύσαν μ' ἐκρηκτικές ὕλες. Μάταια ζητᾶνε μέ τό φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τή σιγουριά τῆς κυριαρχίας. "Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξεπολυθοῦν πάνω στόν πλανήτη, κανένας δέ θά μπορέσει νά τίς διευθύνει κατά τούς δικούς τους σκοπούς. Κανένας δέν κατέχει τίς μαγικές λέξεις πού τίς βάζουνε σέ πειθαρχία. Κανένας δέν μπορεῖ νά ξέρει κατά ποῦ θά στραφοῦν τελικά οἱ τόσο σοφά ἐτοιμασμένες μηχανές τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπό τή σπηλιά τῆς Βηθλεέμ, ἀπό τήν ταπεινή φάτνη πού διάλεξε γιά λίκνο του τό Θεῖο Βρέφος καλεῖ τήν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στό δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τό θνητό, πού ἔχει πνίξει στά στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νά γυρίσει στό δρόμο τῆς πραότητας καί τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καί τῆς ἀγάπης. Αὐτό τό κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νά γίνει τό θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τό θέαμα του σημερινού κόσμου, πού πορεύεται στο γκρεμό, είναι ή δραματική βεβαίωση αυτής τής χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ότι μ' όλες τīs κολοσσιαίες προόδους του ύλικου πολιτισμού ό ήθικός μας πολιτισμός είναι τιποτένιος.

Ούτε ή φιλοσοφία, ούτε ή επιστήμη μπόρεσαν νά δώσουν στον ξεστρατισμένο άνθρωπο κανόνα ζωής. Μέσα στους σκολιούς* δρόμους πού τον έφερε ή ύπεροψία του λογικού, έχασε τ' άχνάρια του Κυρίου. Καί ή συγχυσμένη από τον πάταγο τής ψευτοπροόδου άκοή του δέν μπορεί πιά νά συλλάβει τή φωνή Του. Τό μεγάλο καί χαρμόσυνο άγγελμα τής ένανθρωπήσεως του Θεού έγινε μιά νεκρή χρονολογία στην ιστορία. Η γέννηση του Λυτρωτή ακόμα δέν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καί τό θείο παράδειγμα μένει μετέωρο, σάν κάτι άπρόσιτο κι άγονο.

Όμως ποτέ δέν είναι άργά για τήν άληθινή μεάνοια. Κι έχει σημαίνει από πολύν καιρό ή ώρα της. Η σοφία πρέπει νά λυγίσει ταπεινωμένη τά γόνατα μπροστά στο Σωτήρα. Πρέπει νά πιστέψει τό μυστήριο τής ένανθρωπήσεως του Θεού, σάν τήν πιό άπλή καρδιά του πρώτου χριστιανού. Πρέπει αυτός ό ψευτομορφωμένος, πού πήγε κι έσκισε μέ τό παγερό λεπίδι τής κριτικής αυτόν τον πυρήνα τής ήθικής αναγενήσεως του κόσμου, πού άρνήθηκε αυτό τό θεμέλιο τής πίστεως, μέ δάκρυα ν' αναγνωρίσει τήν πλάνη του. Νά βρει τό δρόμο προς τή Δαμασκό. Καί, σάν τον Παύλο, νά γυρίσει μέ τή φλόγα τής πίστεως στην καρδιά καί τή δάδα του άποστόλου στο χέρι. Γιατί άλλο σύνθημα λυτρωμού δέν ύπάρχει άπ' αυτό πού 'ριξε ό ίδιος ό Θεός ντυμένος τήν ανθρώπινη σάρκα : αυταπάρηση, ταπείνωση, άγάπη. Είναι ή θρησκεία των θρησκειών, ή μόνη πού μπορεί ν' άντιταχθεί στο μανιασμένο ξέσπασμα του μίσους πού φοβερίζει τήν ανθρωπότητα μέ άφανισμό. Μονάχα μέ μιά ήγεσία πραγματικών χριστιανών μπορεί ν' ανατείλει φώς για τους λαούς πού κείνεται σήμερα στον ίσκιο του θανάτου.

«Έλληνική δημιουργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 έξ.

Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

‘Η γέννησή Σου τό ἄγιασε τό καθετί στή φάτνη,
τ’ ἄψυχα καί τά ζωντανά. Μουκανητά σκορπίζου
τά βόδια, καί τ’ ἀλόγατα μ’ ἀγάπη χλιμιντρίζου . . .
‘Η γέννησή Σου τό ἄγιασε τό καθετί στή φάτνη.

Καί τό ἄστρο, πού δέ θά φανεῖ ποτέ στόν κόσμο πιά,
ἀπό τοῦ στερεώματος τ’ ἀμέτρητα τά βάρη
ἦρθε, κι ἀπό τή φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τό ἀστέρι, πού δέ θά φανεῖ ποτέ στόν κόσμο πιά.

Τό ἀστέρι αὐτό, πού ὀδήγησε τούς Μάγους νά σέ βροῦνε,
κάθε πιστός μέ τῆς ψυχῆς τά μάτια τό θωρεῖ.
Τό ἀστέρι αὐτό στή φάτνη Σου κι ἐμένα μ’ ὀδηγεῖ,
τό ἀστέρι αὐτό, πού ὀδήγησε τούς Μάγους νά σέ βροῦνε . .

«Καστολία κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

— Σοῦ ἴταξα αὐτό τό χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιάτης τήν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος στήν Κέρκυρα, 15 Αὐγούστου. Καί μοῦ ἔδειχνε ἕνα κομμάτι χαρτί ζαρωμένο καί κτριμισμένο ἀπ’ τόν καιρό.

— Πῶς τό ἔχω στά χέρια μου μή ρωτᾶς. Διάβασέ το!
Καί διάβασα πέντε γραμμές μέ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καί ἀνορθόγραφα :

«Ὅρκιζούμαστε στή μεγάλη του χάρη, ἐμεῖς διάκος Συμεών, σκευοφύλακας τοῦ παναγίου ναοῦ του, καί Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τά μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δέ θυμούμαστε καλά — δεκαπέντε μέ δεκάξι, Αὐγουστο μήνα τοῦ 1716, ὁ Ἁγιος ἄφησε τό κουβούκλι του γιά μιά δυό ὥρες κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσα. Ἐτοῦτο γιά κειούς πού δέν τό πιστεύουνε».

— Σοῦ ἴαξα πῶς θά στό δείξω, ἐξακολούθησε νά μοῦ λέγει ὁ γέρος. μά κι ἐσύ θά γράψεις τά ὅσα σοῦ ἴπα, ὅπως τ' ἄκουα ἀπ' τόν πατέρα μου, κι ἐκεῖός ἀπ' τόν ἐδικό τουνε, ὅπως τά ἴμαθε ἀπ' τή μάνα του, κι ἐκεῖνη πρὶν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἴσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στό στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καί τά γράφω.

Μερόνυχτα τά κανόνια ὀλόγυρα στήν πόλη· ὁ Βενετός ναύαρχος εἶχε μαζεῦντεῖ κάτω ἀπό τά τείχη κι ἄφησε τό στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἄράξει στόν ἤσυχο γιαλό τοῦ Ἰψου καί τούς Γονιούς τόν Αὐγουστο τοῦ 1716. Ἦταν ἡ δεύτερη φορὰ πού οἱ Τοῦρκοι πατοῦσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στήν πόλη φόβος καί τρόμος. Ἔτρεξαν στό Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τό γεφύρι, κι ἀφέθησαν στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά ἀπό Ἐνετούς, Σάξονες καί Ἑλληνες, ἐπῆρε καί μερικά παλικάρια ἀπ' τήν πόλη, ἔκλεισε τήν πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καί ἀνάγκασε τόν κόσμο, τούς νέους νά ὀπλιστοῦν, τούς γέρους, τά παιδιά καί τίς γυναῖκες νά κουβαλοῦν χῶμα, νά βοηθοῦν στούς προμαχώνες, νά περιποιοῦνται τούς πληγωμένους.

Ὁ κόσμος πῆρε θάρρος· σιγά σιγά συήθησε· καί κάθε δειλιό μαζευτόταν μπροστά στή μικρή πλατεία τοῦ Ἁγίου, καί ὄλοι, ὀρθόδοξοι καί λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τή μιά πόρτα, προσκυνοῦσαν, καί ἔβγαιναν μέ πῖο θάρρος ἀπ' τήν ἄλλη.

Ὁ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρης, μαζί μέ τό διάκο Συμεών, ἔκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στό ναό· ἔτοιμοι μέ τήν πρώτη προσταγή νά κατεβάσουν τόν Ἅγιο μέ τή λάρνακα μέσα στήν καταπαχτή πού ἔχαν ἀνοίξει μυστικά στό πλάι τῆς Ἁγίας Τραπέζης, γιά νά τόν γλιτώσουν ἀπ' τά χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτό ἦταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν ἀγαθό καί ἀπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια εἶχε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου. Πῶς θά τόν ἐξευτέλιζαν ἔτσι τόν Ἅγιο! Τόν Ἅγιο, πού τόν ἔβλεπε τόσα χρόνια νά κάνει χάρες, νά σώζει κόσμο, νά ἔχει τόση δύναμη!

Κάθε βράδυ, σάν γύριζε στήν ἐκκλησία, πήγαινε κουνώντας τά χέρια καταπάνω στό φοβισμένο Συμεών καί τοῦ ἔλεγε:

—Θά τό δεῖς πού δέ θά γίνει αὐτό ! Δέ θενά μπεῖ ἐκεῖ μέσα ! "Ὅχι ! Θά τά διώξει τά παλιόσκυλα. Μωρέ, θά τά διώξει, σοῦ λέω ! ὅπως τσί ἄλλες ἔδωξε καί τήν πανούκλα !

Κι ἔπειτα γύριζε κατά τόν "Άγιο, κλεισμένο στήν ἀσημένια του λάρνακα, καί τά χεῖλια του ἄρχιζαν νά κινουῦνται καί νά ψιθυρίζουν σιγά σιγά.

Τί ἔλεγε ; 'Ο διάκος δέν ἄκουγε. Μόνο τόν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τό σταυρό του νά κάνει χειρονομίες καί νοήματα κοιτάζοντας κατά πρόσωπο τόν "Άγιο, σάν νά τοῦ ἔλεγε : «Σύμφωνοι εἴμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καί τραβοῦσε στό στασίδι του, πού κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε, γιά νά ἔναι πάντα ἔτοιμος.

Ἦταν κοντά μεσάνυχτα : τῆς Παναγίας, Δεκαπενταύγουστο, σά 1716.

"Ήσυχη ἡ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή μέ φεγγάρι σάν ἀσημένιο δίσκο πού ἔλαμπε καί φώτιζε ὅλη τήν ὁμορφὴ φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριά στοὺς προμαχῶνες, στόν 'Αἰ - 'Αντώνη, ἀπ' τόν 'Αἰ - Θανάση καί τήν Πούντα, ἀκούονταν μαζί μέ τό μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τά «Γρηγορεῖτε . . .» ν' ἀντηχοῦν σέ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιά κανονιά ἐκείνη τῆ βραδιά. Γαλήνη καί στοὺς μαχητές καί στή φύση. Μιά βουβή ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες πού γίνονται, πρὶν ἔρθει ἡ μεγάλη τρικυμία . . .

Στόν "Άγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπό νωρίς. Δυό τρεῖς καντήλες τρεμόσβηναν· ἐμπρός στήν Παναγιά ἢ μιά· στή θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρός στήν ὀρθή λάρνακα μέ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

'Ο Χαράλαμπος ἀπ' τό πρῶτο στασίδι, μέ τό κεφάλι ἀκουμπισμένο στήν παλάμη, ἀντίκριζε μέ μισοκλεισμένα μάτια κατά πρόσωπο τόν "Άγιο, ἐκεῖ στή δεξιά πύλη· καί, καθὼς τό φῶς τῆς καντήλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πῶς ἐκεῖνο τό μελαφό προσωπάκι μέσα ἀπὸ τό τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτός ἄρχιζε τότε τά παρακάλια καί ψιθυρίζε :

—Διῶξε τους, "Άγιε μου ! Διῶξε τους !

"Ἐξαφνα, μέσα στήν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἄμεσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Τά τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγοὶ τῶν ἀπίστων,

πού σέ μιά τελευταία ξαφνική ἔφοδο μέ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὄρμουσαν, γιά νά τελειώσουν μιά ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τόν πρῶτο προμαχῶνα. Τούς ζεμάτιζαν ἀπό πάνω μέ λάδι· τούς κεραύνωναν ἀπό τὰ τείχη. Αὐτοί ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στήν τάφρο· ἔβγαλαν σκάλες· ἀνοιγαν τίς πόρτες. Μέσα στήν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τά οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες πού σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Ὅλα μαζί σάν μιά μυριόστομη κραυγή ἀνέβαιναν ψηλά στόν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καί κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νά σκοτεινιάζει ἀπό βαριά σύννεφα πού μαζεύονταν καί κατέβαιναν τόσο χαμηλά, πού περνοῦσαν ἀπάνω στίς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἄστραπές καί ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καί ποῦ ἓνα βαθύ σκοτάδι μέσα στά στενά καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἔτοιμο γιά σφαγή, παιδιά γιά ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπό τό φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στά στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκός ὁ ἄλλος κληρικός, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καί εἶπαν μέ τὰ μάτια:

—"Ὡρα εἶναι !

Ἐτοίμασαν τό γερό σκoinί, σήκωσαν τήν πλάκα, κοίταξαν τό βαθύ ἀνοιγμα καί, πρὶν ἀρχίσουν, ἔπεσαν καί οἱ δυό μέ τό μέτωπο στίς πλάκες μπροστά στή λάρνακα, γιά νά τόν προσκυνήσουν γιά τελευταία φορά.

Πότε πότε σήκωναν τό κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στό τζάμι καί τὰ χεῖλια τους ψιθύριζαν σιγά σιγά· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στό κρῦο μάρμαρο. Οἱ βροντές ἔκαναν τό πλακόστρωτο νά τρέμει. Τό τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καί ποῦ ἀπό τίς ἀστραπές· οἱ καντήλες μέ τίς χρυσές ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σέ κάθε βροντή πού ἔπνιγε καί φωνές καί ἀλαλαγμούς καί κανονιές.

Γεμάτοι ἀπό κατάνυξη, ἔτοιμοι γιά τήν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυό τήν ψυχή τους ὅλη ἐκείνη τή στιγμή καί εἶχαν λησμονήσει τή δουλειά τους καί τόν ἅγιο σκοπό τους. Μόνο, σάν μέσα σέ ὄνειρο, σάν νά ἔρχονταν ἀπό ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καί παιδιῶν : «Σῶστε μας, Ἄγιε μας! . . Διῶξε τς ἄπιστους! . . . Μανούλα! ».

Οί καντήλες έπαιζαν· τό φῶς τρεμόσβηνε. Μιά άστραπή γέμισε μέ φῶς τυφλωτικό κι έλαμψαν ὅλα : εἰκόνες καί μανουάλια καί καντήλες. Καί άστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καί μέ τόν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης πού κράτησε ὦρα πολλή, τά τζάμια μπροστά άπ' τήν ὀρθή θήκη — θρόνο άτίμητο — άνοιξαν διάπλατα καί μία άνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τό ναό.

Τά μάτια τοῦ διάκου καί τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐστατικά, μυστικοπαθή άπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὦρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στά σκαλιά τοῦ τέμπλου.

“Ενα γεροντάκι μελαφό, καμπουριασμένο, μέ τό κεφάλι γειρτό στά πλάγια, άκουμπώντας τό δεξι χέρι στήν πατερίτσα, ντυμένο στή χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μέ τίς χρυσές παντουφλες, κατέβαινε σιγά σιγά τά σκαλοπάτια, ἔσχισε τήν ἐκκλησιά άπ' τήν μίαν άκρια ὡς τήν ἄλλη καί μέ βῆμα συρτό, ἤσυχο, σχεδόν έναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στά σκοτεινά βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τό τέμπλο σειόταν, οἱ καντήλες ἔσβησαν καί σκοτάδι βαθύ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὦρα ἔμειναν ἐκεῖ στίς πλάκες δέν τό κατάλαβαν ποτέ τους. “Οταν συνῆλθαν καί κατέβηκαν άπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ένα θαμπό θαμπό φῶς ἔμπαινε άπ' τά ψηλά καί στενά παράθυρα. Οἱ καντήλες ἄρχισαν νά χλωμιάζουν στό φῶς τῆς ἡμέρας. ‘Η λάρνακα ὀρθια στή δεξιά πύλη. Τά τζάμια κλειστά. Κι άπό μέσα τό μελαφό προσωπάκι γερμένο κι άκουμπισμένο στό πλάι, ἴδιο κι άπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ένα θεῖο χαμόγελο άνθοῦσε στά ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ένας στόν ἄλλο καί ρώτησε :

—Εἶδες, Χαράλαμπε ;

—Εἶδα, διάκο ! Τό 'δες κι ἐσύ ;

—Ναί. Μπάς κι ἦταν ὄνειρο ;

—Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυό μαζί ;

—Δίκιο ἔχεις.

Δέν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. *Ακουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιῳτικό τώρα. ‘Ηταν φωνές χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. “Υστερ' άπό λίγο χτυποῦσαν δυνατά τίς πόρτες τοῦ ναοῦ.

*Ανοιξαν. Καί ὄρμησε μέσα πληθος : γέροι καί νέοι στρατιῳτες καί πολίτες καί χωρικοί· ὀρθόδοξοι καί λατίνοι. *Άλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οί δύο πιστοί ὑπηρέτες τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στίς προσευχές, στά γονατίσματα καί στίς εὐχαριστίες, ἀπό στόμα σέ στόμα νά διαδίδεται, νά τρέχει, νά μεγαλώνει τό θαῦμα πού ἔκανε φτερά καί γύρισε ὅλη τήν πόλη σέ μιά στιγμή.

Τό πρωί — ἔλεγαν — ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στίς ἀστραπές καί τό χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νά μπαίνουν ἀπό τήν πύλη τή μεγάλη. Οἱ δικοί μας τ' ἄφησαν ὅλα, καί κανόνια καί προμαχώνες, καί σκόρπισαν στήν πόλη. Ἔξαφνα — ἔλεγαν — ἐκεῖ στόν ψηλότερο προμαχῶνα ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μέ τό ἕνα χέρι τό σπαθί, καί μέ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο σταυρό πού ἔφτανε ὡς τά σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νά ὀρμήσει. Κι ἦτανε τόσο φοβερός κι ἀγριεμένος, πού οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τά ἔχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σάν τρελοὶ ἄρχισαν νά φεύγουν, νά τρέχουν, νά χάνονται. Ὁ οὐρανός ἔριχνε ποτάμια ἀπό πάνω. Ὁ σταυρός ἔλαμπε κάθε φορά ἀπ' τά σύννεφα ὡς κάτω σάν κεραυνός. Τό σπαθί ἔβγαζε ἀστραπές . . . Τώρα μπῆκαν στά καράβια τους καί πᾶν στήν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλά πού ὁ Χαράλαμπος δέν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καί εἶδε τό διάκο, τοῦ εἶπε :

— Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πώς δέν τό δεχότουνα αὐτό! νά μπεῖ ἐκεῖ μέσα! Τόν εἶδες, μωρέ, τόν εἶδες ; Ἔ το ποῦ πήγαινε ἐκεῖά τήν ὥρα !

Κι ἀφοῦ βοήθησε τό διάκο κι ἔριξαν τήν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία τρία τά σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλά στό καμπαναριό, ἄρπαξε μέ τό δεξι χέρι τό γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καί μέ τ' ἀριστερό τά μικρά, κι ἄρχισε νά σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελό καί χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νά λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερός λαμπερός καί καθάριος ὕστερ' ἀπό τήν καταιγίδα, ἔλαμψε καί φώτισε καί χρύσισε ὅλους τούς σταυρούς στίς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπό τήν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιο ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριά κεῖ πέρα, στό Βίδο, πανιά ἀτέλειωτα σάν κοπάδι ἀπό γλάρους πού ἔφευγαν ἄταχτα καί βιαστικά.

Ν. Πετμεζᾶς· Αἰῶνας.

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες ! Καί τ' απόβραδο
προσμένουν τό Χριστό μας από πέρα,
ποιός ξέρει ; από μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μέσ στό θολό τοῦ φθινοπώρου ἄγερα.

Μέ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μέ τά θεϊκά χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καί τά ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσά χαλιά στά ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τά στρουθιά καί τά πετούμενα,
πού στίς φωλιές κοπαδιαστά γυρίζουν,
ἄμα Τόν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καί τόν καλωσορίζουν.

Ἄνάριο τό σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις πού Τόν σκεπάζει στήν καπνιά του,
καί τά γυμνά κλαριά σάν χέρια ὑψώνονται
καί δέονται στό ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά . . . Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καί σκύβει στίς ψυχές πού Τόν προσμένουν
σιγά . . . πονετικά. Κι ἄργά τά σημαντρα
πονετικά κι αὐτά σιγοσημαίνουν.

« Στίχες »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Στόν πρόλογο τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφέας δικαιολογεῖ τή συνήθειά του νά δημοσιεύει κάθε χρόνο χριστουγεννιάτικα καί πασχαλινά διηγήματα καί καταλήγει μέ τήν παρακάτω παράγραφο, πού χαρακτηρίζει τή διηγηματογραφία του :

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καί ἀναπνέω καί σωφρονῶ, δέν θά παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νά ὑμῶ μετὰ λατρεῖας τὸν Χριστὸν μου, νά περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καί νά ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἔθη. — Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάργυρί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται στόν παπα - Διανέλο νά τόν συνοδέψει ὡς ψάλτης στό παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη, ὅπου τὸν προσκάλεσαν οἱ βοσκοὶ γιὰ τή λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ παπάς μέ τίς δυὸ του κόρες καί μερικές ἄλλες γυναῖκες πηγαίνουν ἀπὸ τὸ πρῶο τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καί συγυρίζουν τὸ ἐγκαταλειμμένο παρεκκλήσι. Ὁ Κύρ Κωνσταντὸς θά ἔφτανε τὸ βράδυ.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νά καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καί βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καί ἀγγεῖα μέ ἔλαιον καί πρόσφορα καί μικρὰς φιαλίδας μέ «νᾶμα» ἢ ὀδηγοῦσαι ὄνάρια μέ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καί χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καί δισάκια μέ φλάσκας οἴνου, μέ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καί κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μέ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καί λευκὰ καί μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοὶ, ὑψηλοὶ, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἠλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καί ὀπίσω μέ τὰς μακρὰς, ἴσας μέ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν,

ράβδους των, σοβούντες* μετά πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἄρνια σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὄλοι των μὲ καθαροὺς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὰς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἐκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτά τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῆ νέφη, ἀντιλαμπάνων ὁ ἴδιος ὄσσην ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτά ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτίνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῆσιν. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὄλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! «Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε!».

Ἦλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἤρχετο. Ἄργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἄλλα τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὁλίγω ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπίς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρῆλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξις τῶν ἄστρον ἠραιώθησαν ἐπ' ἄπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρήλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῆ.

—Ὁ ἄσυνείδητος! ὁ μωρός. . . Ἡμαρτον, Κύριε! «Ἀνθρώπους καὶ κτήνη. . .».

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εὕρῃ ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἄλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγχνον* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπαρήλθεν ἡ ἀνοιξὶς καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλავιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα εἶχον φέρει ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπ' ὄξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θεὸς τὸ Μαθηνῶ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λήη κειδὰ ὅπως ὅπως. . .

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνῶ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ ἴμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ. . . Ἡ ἀγιοσύνη σ' βρῖσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ἴξερὰ ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πῶς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡστόσο ἐπλησίαζε μεσονύκτιον καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἐλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλησόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερον τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριά Μαθητῶν καὶ ἡ θειά τὸ Σεραϊνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φιλίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾶ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀπάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ Θεῖον Βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενε ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσιμον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὄχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ!, εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκήται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθὸν καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντὸς καὶ ὠφείλον ἐκ τῶν ἐνόνητων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν καί, λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκευάσεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῖ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνή τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον) καὶ νὰ ἐξυπνή τὰς μεσουκτίους ἤχους. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννουχίδα, ὄλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἔθυμιάσεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα καί, βασταζῶν αὐτήν, ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλη μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοὶ ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστὲ Σωτῆρ». Εἶτα ἡ ἱερά εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρῆθι τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἀργὰ τὸ κατὰ Μᾶρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα, θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ», ἤρχισε νὰ ψάλλη λαμπρᾶ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρις ὁ ἴδιος καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἢ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιπούς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θειά τὸ Σειραῖνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ εἰρηνικά. Μεθ' ὅ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ψῆδης, ἀκολουθῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν καί, ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱεράν στολήν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῆ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἄλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ οὐψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.»

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο: «Καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα. . .».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πῖωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! ναι, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισε: «Δεῦτε πόμα πῖομεν καινόν. . .».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπέδεχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκαστὸν τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσεν γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶταν πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα. . .».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι. . .».

Εἶτα, φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ. . .».

Καί, διακόπτων τοῦτο, ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πῖωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . .».

Ἀφοῦ ὅμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὄλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὄλον τὸν κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς « αἴνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « ἀσπασμόν », ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει, διὰ νὰ ἰδῆ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε· μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει ;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἄργησε πολὺ νὰ φτάσει, ἐπειδὴ τοῦ ἔτυχαν ἀπρόοπτα ἐμπόδια καὶ γιατί σὸ τέλος πῆρε λάθος δρόμο πού τὸν ἐβγαλε σέ μιὰ ρεματιά. Τότε ἀναγκάστηκε νὰ φωνάζει. Οἱ βοσκοὶ τὸν βρῆκαν καὶ τὸν ὀδήγησαν στὴν ἐκκλησία, ὅπου ἔψαλε τὴ λειτουργία. Ὑστερα ὁ παπάς καὶ ὄλο τὸ ἐκκλησίασμα ἔστρωσαν ἔξω ἀπὸ τὸ ξωκκλήσι κοινὸ λαμπριάτικο τραπέζι.

« Ἄ π α ν τ α », τ. Β'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο έπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερο ἄστέρι,
 σύγνεφο, καταχινιά, δέν ἄπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σέ κανένα ἀπό τά μέρη·
 καί ἀπό κεῖ κινημένο ἄργοφουσοῦσε
 τόσο γλυκό στό πρόσωπο τ' ἄερί,
 πού λές καί λέει μέσ στῆς καρδιάς τά φύλλα :
 Γλυκιά ἡ ζωή καί ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καί κόρες,
 ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἔτοιμαστεῖτε·
 μέσα στές ἐκκλησιές τές δαφνοφόρες
 μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτεῖτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστά στούς Ἁγίους καί φιληθεῖτε·
 φιληθεῖτε γλυκά χεῖλη μέ χεῖλη,
 πέστε «Χριστός ἀνέστη» ἔχθροί καί φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα οἱ τάφοι,
 καί βρέφη ὠραῖα στήν ἀγκαλιά οἱ manάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τό ἄσήμι, λάμπει τό χρυσάφι,
 ἀπό τό φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἄγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ χριστιανοί στό χέρι.

Ἀπόσπασμα ἀπό τό « Λ ἄ μ π ρ ο »

Λιονύσιος Σολωμός

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΑΝΑΘΩΡΩΠΙΝΟ ΕΜΒΑΘΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ὅμπρός ! Μὲ ὀρθή, μεσούρανη
τῆς Λευτεριάς τῆ δάδα,
ἀνοίγεις δρόμο, Ἑλλάδα,
στόν Ἄνθρωπον . . . Ὅμπρός !

Ὅρμᾶνε πρῶτοι οἱ Ἕλληνες
κι ὅλοι οἱ λαοὶ σιμά Σου
—μεγάλο τ' ὄνομά Σου —
βροντοφωνᾶν : «Ὅμπρός,

10 ὄμπρός, νά γίνουμε ὁ τρανός
στρατός πού θά νικήσει,
σ' Ἀνατολή καί Δύση,
τό μαῦρο φίδι ὄμπρός,

»ὄμπρός, κι ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε
καί διασκορπᾶει τὰ σκότη !
Ἀνάστα, ἡ Ἀνθρωπότη,
κι ἀκλόυθα την . . . Ὅμπρός !».

« Ἀπαντα » τ. Ε'

Ἄγγελος Σικελιανός

2. [ΤΟ ΧΡΕΟΣ]

Τί εὐτυχία νά μπορούσε ὁ Ἕλληνας νά σεριανίζει στήν Ἑλλάδα χωρίς ν' ἀκούει φωνές, θυμωμένες, αὐστηρές, ἀπό τὰ χῶματα ! Για ἕναν Ἕλληνα ὅμως τό ταξίδι στήν Ἑλλάδα κατατάει γοητευτικό κι ἐξαντλητικό μαρτύριο· στέκεσαι σέ μιάν πατημασιά ἑλληνικῆς γῆς καί σέ κυριεύει ἀγωνία : μῆμα βαθύ, πατωσιές πατωσιές οἱ νεκροί, κι ἀνεβαίνουν παράταιρες φωνές καί σέ κρᾶζουν· γιατί ὅ,τι μένει ἀπό τό νεκρό, ἀθάνατο, εἶναι ἡ φωνή του. Ποιά ἀπ' ὅλες τίς φωνές νά διαλέξεις; Κάθε φωνή καί ψυχὴ, κάθε ψυχὴ λαχταρίζει ἕνα σῶμα δικό της κι ἡ καρδιά σου ἀκούει, ταράζεται καί διστάζει νά πάρει ἀπόφαση, γιατί συχνά οἱ πιό ἀγαπημένες ψυχές δέν εἶναι πάντα κι' οἱ πιό ἄξιες.

Θυμούμαι τό μεσημέρι πού στάθηκα κάτω από μιάν άνθισμένη ροδοδάφνη τοῦ Εὐρώτα, ανάμεσα Σπάρτη καί Μιστρά, ἔνωσα τή φοβερή προαιώνια πάλη καρδιάς καί νοῦ. Ἄκράτητη ἡ καρδιά χίμηξε ν' ἀναστήσει τό χλωμό θανατογραμμένο κορμί τοῦ βυζαντινοῦ μας αὐτοκράτορα, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· νά ξαναγυρίσει πίσω τόν τροχό τοῦ καιροῦ, στίς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1449, πού ἐδῶ ἀπάνω στό Μιστρά ὁ Κωνσταντίνος δέχτηκε τήν αἱματοβαμμένη λιγόζωη κορόνα τῆς Πόλης. Ἀρίφνητοι* προγονικοί στεναγμοί, ἀρίφνητες λαχτάρεις τοῦ Γένους σέ σπρώχνουν νά κάμεις χατίρι, μά ὁ νοῦς ἀνήλεος ἀντιστέκεται, γυρίζει τό πρόσωπό του κατά τή Σπάρτη, ἀγριεύει, θέλει νά ρίξει στόν Καιάδα τοῦ καιροῦ τό χλωμό αὐτοκράτορα καί νά σμίξει μέ τούς ἀνήλεους Σπαρτιατές ἔφηβους. Γιατί αὐτό πού θέλει ὁ νοῦς εἶναι τό αἴτημα τῆς φοβερῆς στιγμῆς ὅπου ἔλαχε νά γεννηθοῦμε, καί πρέπει, ἂν θές ἡ ζωῆ σου νά ἔναι γόνιμη, νά πάρεις μιάν ἀπόφαση πού ν' ἀρμονίζεται μέ τό φοβερό ρυθμό τοῦ καιροῦ σου.

Ὅταν ἕνας Ἕλληνας ταξιδεύει στήν Ἑλλάδα, τό ταξίδι του ἔτσι μοιραῖα μετατρέπεται σ' ἐπίπονη ἀναζήτηση τοῦ χρέους. Πῶς νά γίνουμε κι ἐμεῖς ἄξιοι τῶν προγόνων, πῶς νά τή συνεχίσουμε, χωρίς νά τήν ντροπιάσουμε, τήν παράδοση τῆς ράτσας μας ; Μιά αὐστηρή ἀσίγαστη εὐθύνη βαραίνει τούς ὠμους σου, βαραίνει τούς ὠμους ὄλων τῶν ζωντανῶν Ἑλλήνων. Ἀκαταμάχητη μαγική δύναμη ἔχει τό ὄνομα· ὁποῖος γεννήθηκε στήν Ἑλλάδα ἔχει τό χρέος νά συνεχίσει τόν αἰώνιο ἑλληνικό θρύλο.

Ἐνα ἑλληνικό τοπίο δέ δίνει σ' ἐμᾶς τούς Ἕλληνας μιάν ἀφιλόκερδη ἀνατριχίλα ὠραιότητας· ἔχει ἕνα ὄνομα τό τοπίο — τό λένε Μαραθῶνα, Σαλαμίνα, Ὀλυμπία, Θερμοπύλες, Μιστρά — συνδέεται μέ μιάν ἀνάμνηση, ἐδῶ ντροπιαστήκαμε, ἐκεῖ δοξαστήκαμε, καί μονομιᾶς τό τοπίο μετουσιώνεται σέ πολυδάκρυτη, πολυπλάνητη ἱστορία. Κι ὅλη ἡ ψυχὴ τοῦ Ἕλληνα προσκνητῆ ἀναστατώνεται. Τό κάθε ἑλληνικό τοπίο εἶναι τόσο ποτισμένο ἀπό εὐτυχίες καί δυστυχίες μέ παγκόσμιο ἀντίχτυπο, τόσο γεμάτο ἀνθρώπινο ἀγῶνα, πού ὑψώνεται σέ μάθημα αὐστηρό καί δέν μπορεῖς νά τοῦ ξεφύγεις· γίνεται κραυγή καί χρέος ἔχεις νά τήν ἀκούσεις.

3. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στίς Θερμοπύλες ὁ Λεωνίδας.
 Θεοὶ κυβερνήτες μέσ στήν καρδιά του
 διδυμοί, λάτρεμα τῆς πατρίδας
 καί καταφρόνηση τοῦ θανάτου.

Ἦρωας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
 Γιά κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
 τ' ὄνομα ὀλόχρυσο καί τῆς Σπάρτης
 πλάι στῆς Ἀθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
 λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
 μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
 στά μαρμαρένια τό Χάρο ἀλώνια.

Χορός ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
 νά λάμψει κάνουν ἢ Ἀχερουσία,*
 γιά νά ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τήν πύρη,
 βρίσκουν, καί ἰσκιώνει τους, τή θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στόν ἀέρα
 βούισμα, χρυσάετοι σά νά κλαγγάζουν,
 κι οἱ κορφές γύρω καί πέρα ὡς πέρα
 τό ἀντιλαλοῦνε καί τό χιλιάζουν :

«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
 Ξένε, ἄν πατήσεις τά χώματά της,
 πές της πῶς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
 πιστοὶ καί πάντα στό πρόσταγμά της».

« Περ ἄσματα καί χαιρετισμοί »

Κωστής Παλαμῆς

4. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΥΛΛΟΥ

Οι Ἀθηναῖοι, περιμένοντας τὴν περσικὴ ἐπίθεση, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἰσθμίου Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ φοβόνταν καὶ οἱ ἴδιοι ἐπίθεση ἀπὸ τοὺς Καρχηδόνιους καὶ βρῖσκονταν σὲ ἀνταγωνισμό μεταξύ τους, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴν παράκληση τῶν ὁμοεθνῶν τους. Μόνο ἓνας νέος εὐπατρίδης ἀπὸ τὸν Κρότωνα, ὁ Φάυλλος, πῆρε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας μὲ μιὰ τριηρὴ του, πού τὴν ἐξόπλισε μὲ πολλὰς δυσκολίες, χάρις στὴ βοήθεια τοῦ πατέρα του καὶ τῆς ἀραβωνιαστικῆς του, πού ἀφοσιώθηκαν μὲ τὴν καρδιά τους στὸν εὐγενεῖς του σκοπὸ. Ὁ πατέρας του ὁ Εὐβουλος προσφέρει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ ἡ ἀραβωνιαστικὴ του ἡ Ἀριστονίκη πηγαίνει ζυπόλητη στὸ νὰ τῆς Ἦρας, πάνω στὸ ἀπότομο βουνὸ Λακίνιο, γιὰ νὰ παρακαλέσει τὴ θεὰ νὰ βοηθήσει τὸ Φάυλλο.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῆ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων ;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνη ὅτι ἡ κόπωση αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματικὴ. Ἠθικὴ τις ὁδὴν κατατρώγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὀμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλιπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἀφλαστον*, τὰ ἀσκώματα,* ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκευῆ, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἐφεδροὶ δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἐφεδρὸς ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἰστία μάχης καὶ τὰ ἰστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χερίστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενεῖας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἑνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἑνὸς εἵδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἰπῆ καλύτερα. Ἰδοῦ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς

θησαυρούς των. Οί ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμὸν. Καὶ εἰς μάτην ἐξη-
τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς
ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἄ! μὰ τοὺς Θεούς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-
σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθα-
ρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς.
Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ
τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ
τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχί-
αν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν καὶ ὑπὸ τοιούτους
ὄρους οἱ ὀπλίται, Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς, δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν
ἠξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται
μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ παντα-
χοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγε τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλη-
σιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα
τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ
τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὁλκάδων, οἱ
ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι
θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὃ δ' ἑλληνικὸς συγκεντροῦται
περὶ τὸ Ἄρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἔκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέ-
ρας τὸ ὠραῖον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦν-
ται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρον Εὐβουλος δὲν ἔχει
πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφια*. Ὁ δυστυχεὺς Φάυλλος
ἐκινδύνευε νὰ τρελαθῇ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ
τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν
σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλείος θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τριξάσα
ἐλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφήκε κάποιον, λευκὴν τινα
ὀπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην
τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώρι-
ζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ
πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν
ἀφήσῃ, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀνά-
πνοσὴν της διήλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ

Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἑστάθη δισταζούσα ὑπὸ τὸ ὦχρον φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον, πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της, ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἣ ὁποῖα, λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὤμους, σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ῥόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίση. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τῶρα ἑλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωινὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺν δυσάρεστος. Ἐν μειδιάμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὁποῖαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖόν του. Ἄλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασις τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἄλλ' ἢ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια κατανοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὀδοιπóρος μασ βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη ἀναπνέει τοῦλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὤμοπλάται της εἶναι κᾶθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδός τῶρα εἶναι ἀνηφορικὴ, ἢ πορεία καθίσταται βραδυτέρα καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἄβρὰ πέλαματὰ τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φάυλλος

τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνου! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπιζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! "Ω! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἡ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἔμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἄρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἡμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχιδῶν πλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπως οἴομαι ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τοῦλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στήθος της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος. . . Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱερούς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεία χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα

χειρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑρραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του, ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὄραν καὶ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μηροστήν του. Ἄλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῆ! Ὡ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἢ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ μίᾳ τόσον ἀβρὰ κορασίῃ εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἢ Λυκάστη, ἢ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδησιν. Ὡ! τῆ ἀληθείᾳ εἰς ὠραίαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἄχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθᾷ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὔρη ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὔρη νεκρὰν εἰς τὸν βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφρων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα, τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωναν· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἄπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνητήθη ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρᾷ πρὸς τὸ Ἑρραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποῖαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῆ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθῆ ἀπὸ τῆς ράχεως του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κὰν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἴγαγρος, φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος

εις τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περιφήμον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑφώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονή της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ εὐλογοῦσα, ὡσεὶ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἕλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῆ ἔσθης τυλίσσει τὴν ὄσφυν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταίαν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μετὰ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μετὰ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μετὰ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἔσθῆτα κατάστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδρομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος, μετὰ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὄραματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι, διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα, κυκλοῦσιν αὐτοὺς, ἐπιδαμιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἥτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει

τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἢ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχαὶ παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκειοὶ τῆς εἶναι ἤδη πλησίον τῆς, ὅλαι αἱ φίλαι τῆς ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὀμιλεῖ δι' αὐτὴν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν τῆς, τὴν βαθεῖαν πίστιν τῆς, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν «Ἀριστονίκην» τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἐκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὐχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ «Ἀριστονίκη». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριήρης «Ἀριστονίκη» ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναῦς ἐξεληθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ἱερᾶς προκουμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς τῆς, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἔδωλιου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα τῆς μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα μόλις τὸ κύμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκουμαίας. Ἄλλ' ὁ

χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῆ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθειαν πρὸς τὴν Ἴαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὀλονέν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτου ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονέν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμενοι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, με τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὀδηγῆ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν πῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν, ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

5. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ώραιες ή δυνατές, ό,τι κι άν είστε,
 γυναίκες, πού σάς τό 'γραφεν ή Μοίρα
 νά σās δοξάσει ενός Όμήρου ή λύρα,
 ή Ναυσικά περνάει. Παραμερίστε !

Περνάει, χαμοθωρεϊ κι άναθαρρεύει,
 γιατ' εϊν' αύτή ή άληθινή και ή μόνη
 γυναίκα πού τό φθόνο άποστομώνει,
 κι έπαίνους δέν ψηφά μήτε γυρεύει.

Μόνο τό λύχνο τής έστίας φροντίζει
 νά τόν κρατεί άναμμένο νύχτα μέρα:
 ύπομονετική και χρυσοχέρα
 μέ προκοπής ιδρώτα τόν ποτίζει.

Τό σπίτι άπό τά θέμελα ώς τή στέγη
 τήν καθρεφτίζει, κι όταν λείπει άκόμη.
 Δέν έχει γνώμη, μά ή δική της γνώμη
 τό διαφεντεύει. "Όπου τό χέρι όρέγει,

μοσχοβολάει άπ' τό γλυκό άρωμά της·
 άντιλαλεί ή φωνή της κι άν σωπαίνει
 έξω άπ' τό σπίτι άδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, πού λησμονεί και τ' όνομά της.

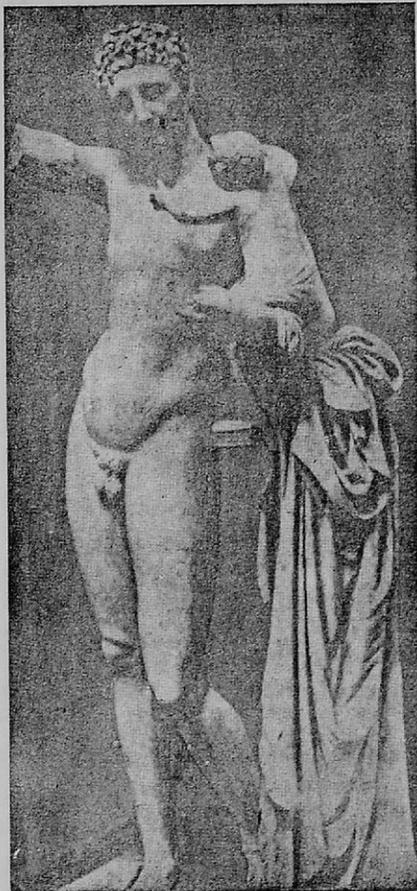
Κόρη γλυκιά τής μάνας της έλπίδα
 Και τοῦ πατέρα της κρυφό καμάρι·
 γυναίκα — εύτυχισμένος πού τήν πάρει
 μητέρα — τήν εύγνωμονεί ή πατρίδα.

« Έσπερινός »

Ιωάννης Πολέμης

6. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώριμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-

νον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὄραματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ

πρόσωπον με τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη με τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλούτον¹ — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀόριστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος με τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ με τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

«Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης» Χρίστος Τσοῦντας

7. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Οἱ στήλες τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἡγησῶς

A.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππέα ἐπελαύοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ με τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὀρμῆς αὐτοῦ φανερῶνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποῖαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποῖαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, με τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητῆς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὑστερότερον, τὸ λέ-

1. Ἔργο τοῦ γλύπτη Κηρισδότου, πού παριστάνει τὴ θεὰ Εἰρήνην νὰ κρατᾷ τὸ παιδί της Πλούτο.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιλέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὠραίου ἐφήβου, ὄχι καὶ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἀκμαίου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερῆς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἔνδοξον τέλος του.

B.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθήμενη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἕν περιδέριον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὅμως δὲν

1. Τὸ κοιλίε τῆς Ἥγησῶς δὲ φαίνεται σήμερα πάνω στό μάγουλο, γιατί ὅπως τὰ χαλινάρια ἀλόγου καὶ τὸ ἀκόντιο τοῦ Δεζίλιου, ἦταν μόνο ζωγραφισμένα.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὠραῖον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἥτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθῶων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξίλεω εὗρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἄλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὄδυρμους. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἔγκαρτέρησις δ' αὐτῆ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλη, πρὸ τῆς εἰκόνας τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικὰ τινὰ ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἐν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπη τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούη τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπη. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνη ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῆ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι. Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἄντι ὅμως νά παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνά-
 γλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον
 τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατής,
 βλέπων τὸν Δεξιλεὼν ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησῶ
 κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαράς αὐτὰς ὑπάρξεις
 καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρει
 μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα
 διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἴσως μάλι-
 στα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφήν.

« Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης » *Χρίστος Τσοῦνας*

8. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμέ Δεξιλεὼ μέ λέν, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
 πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
 Σέ λίγο ὁ θάνατος ὀρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
 μέ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτή, μέ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
 Δέ μ' ἔριξε στά Τάρταρα, δέ μ' ἔφησε στόν Ἄδη,
 μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
 στά μαρμαρένια Ἥλύσια, στά Ἥλύσια τῆς Τέχνης.
 Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
 καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σάν φθινοπώρου φύλλα.
 Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
 καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρό στά πόδια μου τὸν ἔχω.
 ὦ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
 στά μαρμαρένια Ἥλύσια, στά Ἥλύσια τῆς Τέχνης !

« Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου »

Κωστής Παλαμᾶς

9. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ἦξι, ὅπως λέν, ὅτι δέ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικές μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιές παρθένες,
ὄλοι τους ζοῦν καί χαίρονται τό φῶς καί τόν ἀγέρα.

Τό ξέρω· ἡ γῆ τούς ἔλιωσε, πᾶνε καιροί καί χρόνια,
ἀλλά οἱ λευκές τους οἱ ψυχές κάτω ἀπ' τόν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καί στά πέτρινα κορμιά τους καί τά αἰώνια,
ἐδῶ πρῶ ζοῦσαν, φώλιασαν καί ζοῦν μαζί μας πάλι.

Ἦ ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μέ σκυφτά τά μάτια τά μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτου σέ μιά κόγχη,
στή γούβα τοῦ μαρμάρου της, πῆγε νά πιεῖ μιά στάλα
ἀπ' τό νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τό πρωτοβρόχι.

Πιό πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στό χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἀθῶο τό χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντά τή λεύκα, πού ἔχει ἀρχίσει
νά τραγουδάει στ' ὀλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιός στό κυπαρίσσι πλάι,
αὐτός μέσα στ' ἀτέλειωτο τό γαλανό τοῦ Ἀπειροῦ,
γιά κοίτα ! ἀνέβη στ' ἄτι του καί πάει κι ὄλο πάει
στό δρόμο τόν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καί τοῦ ὄνειρου.

« Σ κ ι έ ς »

Δάμπρος Πορφύρας

10. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καί ἠλλασσεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος ἑορτασμός
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἄλλὰ καί ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περιβόλον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἐορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἤτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιωματικὴν ἐορτήν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἁγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρετίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύη ἐορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἐορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίασις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἐορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖα ἄλλα διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἐορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺν περὶεργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσαντα ἰδέαν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς ὀρθοδοξίας.

Μόνον μίαν ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινεν εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοθθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου, ὅτε πλείστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν βασιλείου τάξεως» ἰδιαιτέρον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «γοθθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὥρισμένην στιγμήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξαι τὸ γοθθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « γοθτικά » καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέλος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες « τούλ, τούλ ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος « τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ὕ λ, τ ο ὕ λ, τρέχοντες ἔξέρχονται ».

Τὰ « γοθτικά », τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους, εἶναι ἀκατάληπτα: « γαύζας, βόνας, βακιδίας ». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ γοθτικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ἀδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: « Ἀητήτηω Θεοῦ παλάμη ἐστέφθητε, δεσπόται, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις, δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας ».

Τοῦτο τὸ « γοθτικόν » ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαρὰν. Ὁ « περῖοῦσιος λαὸς » διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χορούς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαραδότων, « ἐκ μακρᾶς συνηθείας » εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος βυζαντινὴ Πολιτεία.

11. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Όπως αί πολυπαθείς ιστορικοί τύχει τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ιδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρυόμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνῆς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθῆς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακρὰν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἄλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἄξιου. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἠδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς : πλοῦσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμπόικια τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανηγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἓν μέρος παρείχε πλοῦσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἄλλου τὰ ἐξ ἑρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν, διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκον ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν : εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θεάτρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμοὺς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεῖα μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυφώνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουσαν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ἐπερὶ τὸν ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ῥήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο· εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαρὰ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μεταξὺ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθηναίᾳ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μὲν ὑπερτέραν, ἐξηυγενισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτόν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν τὴν μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μὲν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ τὴν ναὺ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειννίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου. φιλοθρή-

σκου, λογίου και φιλοτέχνου, ιδιαίτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατασκευαστικὸν αἰσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἰσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὄλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἠνθίζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπειας ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ «τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων», ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατασκευαστικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσι οἱ παλαιοί, καὶ παρείχεν «ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαράν». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἀπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, «ἐκοίμιζε τὰς λύπας», ἦτο «κοινὴ παρηγορία», ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς «παράδεισος εὐδαιμονίας».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρεῖ καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονικὴ ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπιν τοῦ δύοντος μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἑνὸς νέου ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ αἰθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰώνως δροσερόν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

«Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη»

Ἄδαμάντιος Ἀδαμαντίου

12. Η ΚΥΡΑ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Κυρά τῆς Ὑδρας εἶπανε, ἕνα φεγγάρι, τὴν «κυρούλα» μας, τὴ γιαγιά τῆς γιαγιάς μου. Ὑδραίισα γέννημα καὶ θρέμμα, κόρη τοῦ Λάζαρου τοῦ Κοκκίνη, πού ἀρμάτωσε τὸ πρῶτο μεγάλο ὑδραϊκο καράβι, ἑκατὸν δεκάξι τόνους, εἶχε στεφανωθεί τὸ γιό ἑνός ἀπὸ τοὺς πρῶτους καπεταναίους τοῦ νησιοῦ, πού πρόκοψε κι αὐτός καὶ γίνηκε νοικοκύρης. Ἔτσι τοὺς λέγανε στὴν Ὑδρα σ' ἐκεῖνα τὰ παλιά τὰ χρόνια. Νοικοκυραῖοι, δηλαδή τ' ἀρχοντολόι, ἦταν ὅσοι δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδέψουνε, μόνο στέλνανε τὰ καράβια τους μ' ἄλλους καπεταναίους νὰ θαλασσοδαρθοῦν ἀπ' τὰ λιμάνια τῆς Μαυροθάλασσας ὡς τὰ πόρτα τῆς Μαρσίλιας καὶ τῆς Μπαρτσελόνας. Τὸ κάθε καράβι εἶχε στ' ἀμπάρι του κι ἕνα σιδερένιο σεντούκι, πού στό κάθε ταξίδι ἐρχόταν πίσω γιομάτο κολονάτα ἢ τάλιρα. Τ' ἀδειάζανε στό γυρισμό τὰ σεντούκια μέσα στὶς κρυφές τὶς στέρνες τῶν ὑδραϊκων σπιτιῶν. Καί μ' αὐτὰ τὰ χρήματα πρωτοκινήθηκε ἀργότερα ὁ Ἀγώνας.

Τὴν κυρούλα μας τὴ λέγανε Χρυσούλα. Ἄντρας τῆς ἦταν ὁ καπταν-Γκίκας, Γκίκας Ἀναγνώστου. Μάλιστα σέ κάποιον ταξίδι του στὴν Παλαιστίνη πῆγε καὶ βαφτίστηκε στὸν Ἰορδάνη καὶ γύρισε χατζής. Χατζη - Γκίκας Ἀναγνώστου τὸ λοιπόν.

Μερικὰ χρόνια, ἀφοῦ παντρευτήκανε, ὁ καπταν - Γκίκας κι ἡ Χρυσούλα χτίσανε καὶ τὸ δικό τους τὸ σπίτι. Ὡς τὰ τότε ἡ νύφη ἔμεινε στό ἀρχοντικό τοῦ πεθεροῦ τῆς τοῦ Ἀναγνώστη Ἀναγνώστου. Τώρα, μέ τὰ καινούρια τὰ λεφτά πού μαζεύονταν φοῦχτες κάτω στό Μισίρι — ἀφορμὴ ὁ πόλεμος τοῦ Ναπολέοντα μέ τοὺς Ἑγγλέζους — εἶπανε: «καιρός νὰ χτίσουμε καταδικὸ μας στέκι». Καὶ καθὼς τὸ συνηθίζανε οἱ ἀρχόντοι τῶν νησιῶν, μελετήσανε πέντ' ἕξι μῆνες τὰ σχέδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ θέση, ὅπου θὰ τὸ χτίζαν.

Πρέπει νὰ πῶ, πὼς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ νησιῶτες κι οἱ παραθαλασσῖτες δὲν ἀποτολμούσανε ἀκόμα νὰ χτίζουε χαμηλά κάτω στὶς ἀκρογιαλιές. Ἡ χώρα ἦταν πάντοτε ψηλά κρεμασμένη στὴν πλαγιά, πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Ἔτσι καὶ στὴν Ὑδρα. Σκαρφαλωμένα, γαντζωμένα στὴν ξερὴ τὴ ράχη τὰ λευκὰ σπιτάκια καὶ τ' ἀρχοντικά. Οἱ Γκικαῖοι διαλέξανε, ὕστερα ἀπὸ συζήτηση πολλή, ἕνα ψήλωμα πού ἔφτανε σέ μιὰ δευτέρη μικρότερη κορφή, στ' ἀριστερὰ τῆς χώρας.

Δέν εΐχανε ξεχυθεΐ άκόμα ΐσαμε κεί τά πολλά τά σπίτια, κι ήτανε, πές, ώσαν μιά βίγλα πάνω άπό τό πόρτο.

Ήτανε καλά χρόνια έκείνα. Πλούταινε ό τόπος. Μέ τό τσουβάλι τά λεφτά. Δουλεύανε τά καράβια σ' οΰλες τίς θάλασσεσ, άπ' τήν Ήν-τέσσα στό Τούνεζι κι άπ' τό Λιβόρνο στή Σκεντερία. Εΐχε προνόμιο, βλέπεις, τό νησί, νά ξαρτιέται κατευθείαν άπό τόν Καπουδάν πασά. Δίχως άλλη ύποχρέωση, παρά νά στέλνει κάθε χρόνο πενήντα παλικάρια γεμιτζήδεσ στήν τούρκικη άρμάδα. Κι ένα άλλο άκόμα. Άπό τήν εποχή πού οί Ύδραίοι δέ θελήσανε νά συντρέξουνε τόν Κατσώνη στόν πόλεμό του μέ τόν Τουρκο, ό σουλτάνος τούς έδωσε κι άλλο προνόμιο, νά ταξιδεύουνε τά καράβια τους λεύτερα στίς θάλασσεσ του Λεβάντα. Στάρια άπό τή Ρουσία, λάδια άπό τήν Κρήτη, μπαμπάκια άπ' τό Μισίρι, κρασιά άπό τήν Κύπρο, σιδικικά άπό τό Τριέστι, μαστίχη άπό τή Χίο, καπνός άπό τή Σμύρνη, ό,τι άλλο θέσ νά φανταστεΐσ άπό τήν πέτρα ώσ τό μετάξι. Μάλιστα, γιά νά 'χουνε ασφάλεια άπ' τούς κουρσάρους, τούς άφησε ό σουλτάνος νά τ' άρματώσουνε τά καράβια τους μέ κανόνια τών εικοσιπέντε και τών πενήντα λιβρών.

Ήταν ευτυχισμένος κι ήσυχος ό τόπος. Κι άξαφνα — τί τόν έπιασε τόν καπταν - Γκίκια — άξαφνα άποφασίζει ό βλογημένος νά μπαρκάρει, αυτόσ πού έχει δεκαπέντε χρόνους νά καπτανέψει, άποφασίζει νά μπαρκάρει στόν «Ήδάμαστο», σ' ένα άπό τά σαχτούρια* του, γιά νά πάει νά σμίξει, λέει, μέ τόν Κατσώνη.

—Μωρέ, μύγα σέ τσίμπησε ; του λένε οί άλλοι οί νοικοκυραίοι.

—Ντίπ λωλόσ είσαι ; του κάνουνε. Μπρέ, κάτσε στ' αυγά σου ! (...).

Μόνο ή γυναίκα του δέν του 'πε τίποτα, οΰτε όχι, οΰτε ναΐ. Ήθελε νά ύποτάζεται στόν άντρα της, γιατί έτσι είναι τό σωστό. Τό δέχτηκε και τόν έτοίμασε νά φύγει. Τή θαλασσιά τή βράκα του, τό πλατύ κόκκινο ζουνάρι, τό άσπρο μεταξωτό πουκάμισο, τά μαϋρα γεμενιά (γόβες).

—Σάν παλικάρι νιός μου 'σαι, καπταν - Γκίκια, του είπε.

Στεκόταν και τόν θωροϋσε και τόν καμάρωνε. Έκείνος, στ' άλήθεια, λησμονούσε πώς τά 'χει πατημένα τά πενήντα και βιαζότανε νά φύγει.

—Μου μυρίζει θάλασσα, γυναίκα !

—Στό καλό, καλέ μου. *Έχε γειά !

Μήτε πού τότε ρώτησε πιότερο γιά τήν απόφασή του.

—Γιά νά πααίνει ό καπταν - Γκίκας, θά 'χει τό λόγο του, άπαντοῦσε σ' όσους ήρθαν νά τή δοῦνε. Ξέρει αὐτός τί κάνει, καλύτερα άπ' όλους μας έδω μέσα.

Τέτοιο σεβασμό τοῦ εἶχε. (. . .).

Ήτανε σαρανταδυό χρονῶ σαν έφυγε ό άντρας της, νά πάει νά βρεῖ τόν Κατσώνη. Τί τόν έπιασε μονομιᾶς τόν καπταν - Γκίκα ν' άφήσει τ' άγαθά του, τήν ήσυχία του, νά πάει νά θαλασσοδαρθεῖ μέ τούς θαλασσομάχους τούς τουρκομάχους, νά βάλει κάτω τό κεφάλι του, σηκώνοντας μπαϊράκι στό σουλτάνο ;

ΉΑφῶ έφυγε, κάμποσον καιρό ύστερα, ή κυρα - Χρυσούλα, σκαλίζοντας τά χαρτιά του, βρήκε ένα γράμμα πού τῆς έδωσε τήν έξήγηση στόν ξαφνικό τό μισεμό τοῦ άντρός της. Ήλεγε τό λοιπόν ή γραφή :

«Νά περάσεις πέρα στή Ρούμελη. Κι από κεῖ τραβᾶς γιά τό Θιάκι, » καί νά μοῦ γράφεις πάντα, καί νά βαστᾶς τά δικά μου σχέδια. » Ν' άκουστεῖς (νά συνεννοηθεῖς) μέ τό Λάμπρο (τόν Κατσώνη) καί » νά τοῦ δώσεις λεφτά, νά τά μοιράσει χάρτζια (μισθούς). Νά εἶστε » άγαπημένοι. Νά μήν κυνηγᾶ ό ένας τόν άλλο. Καί πάντα νά 'χετε » τό νοῦ σας. Βλέπεῖς ; Μέ πλερώνουν νά βαρέσω τούς άλλους καπε- » ταναίους. Ήγώ τούς έχω συντρόφους. Θέλω συντρόφους γιά τήν » Πατρίδα».

ΉΑπό κάτω ή ύπογραφή : « Ζαχαριᾶς ».

ΉΑνοιξαν τά μάτια τῆς κυρα - Χρυσούλας. Μά κοπήκανε τά ποδά- ρια της. Κάθισε καί κοίταζε τή θάλασσα καί μαγνητιζότανε από τό άκούραστο σάλεμά της, τόσο πού κάτι τήν τράβηξε άβάσταγα μιά μέρα κι αναγκάστηκε νά κατεβεῖ στήν άκροθαλασσιά. Πῆγε καί προ- χώρησε άπάνω στά βράχια, στά βράχια πού χώνονταν βαθιά μέσα στό πέλαγο, κι εκεί στάθηκε πολλή ώρα, άνεμοδαρμένη κι εκείνη καί θαλασσοδαρμένη. (. . .).

ΉΑπό κείνη τή μέρα συχοκατεβαίνει ή κυρα - ΉΑναγνώσταινα ή Χρυσούλα στό περιγιάλι καί κάθεσαι στά βράχια. ΉΟχι, δέν κάθεσαι, στέκει. Πῶς νά καθίσεις μέσα στά νερά ; Γυρίζει μουσκεμένη σπίτι, κι ή άδερφή της βάζει τίς φωνές :

—Θά πουντιάζεις, καλέ σύ ! Τό νοῦ σου έχασες ; Κάνε ύπομονή καί σέ λίγο θά νά 'ρθει πίσω ό καπτανίος.

Μά τή Χρυσούλα τήν τρώει ὁ σάρακας καί βλέπει στὸν ὕπνο της ὄνειρα κακά, τάχα πῶς ἓνα κοράκι κάθισε στὸν παπαφίγκο τοῦ καρ-βιού, τάχα πῶς ἡ γοργόνα ξεκόλλησε ἀπ' τήν πλώρη, τάχα πῶς ὁ καπταν - Γκίκας κάθεται μέ τόν Καπουδᾶν - πασά συντροφιά στήν κουβέρτα τοῦ σαχτουριού, κι' ἐκεῖ πού πάει νά πάρει τὸ τσιμπούκι του, τοῦ μένει στά χέρια τὸ μαρκούτσι δυὸ κομμάτια. Ὅνειρα κακά, μελε-τήματα τῆς μοίρας, πού τή φοβίζουσε τή Χρυσούλα. Κι' ἀκόμα παρα-πάνω, ὕστερα ἀπὸ κείνη τή βλογημένη τήν αὐγή, πού ἓνα κοκόρι ἀνέβηκε ἀνεπάντεχα στό χαγιάτι ἀπὸ τή σκάλα καί μπῆκε στήν κά-μαρα τοῦ καπταν - Γκίκα κι ἀρχίνησε νά λαλεῖ σάν τὸ ξορκισμένο.

Καμιὰ φορά ἦρθε γράμμα ἀπὸ τήν Καλαμάτα καί σέ λίγο ἄλλο ἀπὸ τή Ζάκυνθο. Χαρούμενος πού καρβαλαίει τὸ κύμα σάν τὸ δελφίνι, ὁ καπταν - Γκίκας στέλνει χαιρετίσματα. Κι ἡ κυρα - Χρυσούλα γα-λήνεψε λιγάκι, κι εἶπε ν' ἀνεβεῖ στὸν Προφήτη - Λιά, στό ξωκλήσι, ν' ἀνάψει μιά λαμπάδα.

Τὸ γαϊδουράκι σκαρφάλωσε τή βουνοπλαγιά, κι ἦταν καταμεσῆ-μερο σ' ἄν φτάσανε στήν κορφοῦλα. Εἶχε μηνύσει τοῦ παπα-Βαγγέλη κι εἶχε ἀνεβεῖ κι αὐτὸς ἀπὸ τὰ χτές, κι ἔτσι λειτουργήθηκε πάλι ὁ Προφήτη - Λιάς ὕστερ' ἀπὸ χρόνια. Μά ὡς τέλειωσε ἡ λειτουργιά κι ἔκαναν νά βγοῦν ἀπὸ τὸ ξωκλήσι, ἡ κυρα - Χρυσούλα ξάνοιξε ἀπ' τή διαπλατωμένη θύρα, πέρα στ' ἀλαργινά, στ' ἀπόμακρα, ἓνα πανί πού ξάσπριζε μέσ στό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καί τοῦ πόντου.

Τῆς μπῆκε καλά καί σώνει ἡ ἰδέα πῶς εἶναι ὁ καπταν - Γκίκας πού γυρνᾶει, καί στάθηκε ἀδύνατο νά τή μεταπέισουν. Γοργά γοργά πῆρε τὸν κατήφορο, νά πάει νά καρτερέσει κάτω στὴ σκάλα τὸν κα-πτάνιο, σάν θ' ἀράξει. Μεσοδρομῖς, καθώς καρβαλοῦσε τὸ γαϊδούρι, ἔβαζε τὸ χέρι ἀντήλιο καί κοίταζε τὸ πέλαγο. Νά, τὸ καράβι ! Νάτο ! Ζυγώνει !

Κοντά νά φτάσουνε στά πρῶτα σπίτια, ξαναρίχνει μιά ματιά. Τί ; Πῶς ; Ποῦ πάει τὸ καράβι ; . . . Τὸ ποθητὸ πλεύσιμο ἔχει ἀλλά-ξει δρόμο, καί τώρα μάκραινε καί μίκραινε, μίκραινε . . .

Γελάστηκες, κυρα - Χρυσούλα ! Δάγκασε τὰ χεῖλια σου πικραμέ-νη, καί γύρνα νά κλειστεῖς στό σπίτι. Αὔριο θά 'ναι σωστά τρεῖς μῆνες πού 'φυγε ὁ « Ἀδάμαστος » μέ τὸν καπταν - Γκίκα.

Ὅσοι περάσαν ἄλλοι τρεῖς μῆνες, ὅσο πού νά 'ρθεῖ πίσω. Τοῦ Σταυροῦ παραμονές ἀκούστηκε ἀπὸ τ' ἀνοιχτά ἓνα κανόνι.

—Βάρεσε κανονιά, κυρά, λέει μιά παραδουλεύτρα ψυχοκόρη τῆς κυρα - Χρυσούλας.

—Κι ἀπέ ;

Σώπασε ἡ κοπελιά. Μά ἡ κυρα - Χρυσούλα βγῆκε στό παράθυρο νά δεῖ. Τότες ἔμπηξε τίς φωνές :

—‘Ο καπταν - Γκίκας ! . . . ‘Ο καπτα - Γκίκας ! . . . *Ἦρθενε ! . . . *Ερ-
χεται ! . . . *Ἐλᾶτε ! . . .

Πρόβαλαν ὅλοι στό παράθυρο νά δοῦν, ὅμως κανένας δέν πολυ-
πιστεύει. Δυό φορές κιόλας γελάστηκε ἡ κυρα - Χρυσούλα, λέγοντας
πώς ξεχωρίζει τό σαχτούρι τοῦ καπταν - Γκίκα. Δέν πάει μήνας πού
ξανάβαλε τίς φωνές καί τρέξαν ὅλοι χαρούμενοι.

—Μέ τό καλό ! Μέ τό καλό ! Δόξα νά ᾗχει ὁ Κύριος ! Δόξα σοι !

Μά ὅταν ἦρθε πιά σιμά τό καράβι, ὅλοι καταλάβανε πώς δέν
ἦταν τοῦ καπταν - Γκίκα τό σαχτούρι, μόνο τρεχαντηράκι τοῦ κα-
πταν - ‘Αντρέα τοῦ Βώκου (τοῦ Μιασούλη), πού γύριζε ἀπ’ τήν
Κάρυστο.

Δέν τήν πολυπιστέψανε, λοιπόν, ἐτούτη τή φορά καί ξαναμπῆκαν
μέσα, λέγοντας :

—*Ἄμποτε, κυρα - Χρυσούλα, καλῶς νά τότε δεχτεῖς ! Νά διοῦμε
ἄμως ! Νά διοῦμε !

Μόνο ἡ γριά ἡ Μάρω ἔμεινε δίπλα της, κρεμασμένη στό παράθυρο,
καί τῆς λέει :

—Μά εἶσαι σίγουρη, κυρά μου, πώς εἶναι ἀτός ; Δέ γελιέσαι ; Τόνη
βλέπεις καλά ;

—Ναῖσκε, μπαμ’ Μάρω, ναῖσκε, αὐτός εἶναι ! Δέ γελιέμαι τούτη τή
βολά. ‘Ατός εἶναι . . . ὁ «‘Αδάμαστος».

‘Η γριά κοίταξε προσεχτικά κατὰ τή θάλασσα πέρα.

—Μά κόρη μου, εἶναι δυό . . . δυό τά καράβια !

—Δυό εἶναι, ναῖσκε, τό ξέρω, Μάρω . . .

—Καί ποιοῦ εἶν’ ἀπ’ τά δυό ;

—Τό πρῶτο, μπαμ’ Μάρω, τό πρῶτο, δέ βλέπεις . . . καλέ, τ’ ἄλλο
δέν εἶναι σαχτούρι . . . δέν εἶναι . . .

Δέν ἀπόσωσε, μόν’ ἔμεινε μέ τό στόμα ἀνοιχτό. Τά ρουθούνια της
παίξανε. ‘Αρπάει τό χέρι τῆς γριάς καί τήν τραβάει νά σκύψει κι ἄλλο.

—Γιά ἰδές ! . . . Δές, ντέ . . . Θωρεῖς ; . . . Θωρεῖς ; . . . Τούρκικο τρέ-
χαντήρι, τούρκικο εἶναι καί τότε . . .

Μιά λάμπη, ένας άσπρος καπνός πού φούσκωσε σάν πανί.

—Τό σκύλο ! φωνάζει άπ' τό παράθυρο ή Χρυσούλα. Βαράει μέ τό κανόνι !. . . Στο κυνηγητό τόν έχει !. . . Γυρεύει νά τόνε φουντάρει !. . . Καπταν - Γκίκα ! ! !. . .

Σκύβει σάν τρελή νά δεϊ, τρελή άπό φόβο, τρελή κι άπό χαρά — γυρίζει ό καπταν - Γκίκας, γυρίζει περήφανα, πολεμώντας τόν άπιστο — μά κείνη τή στιγμή τά δυό καράβια κρύφτηκαν πίσω άπό τόν κάβο.

—Π' άνάθεμα ! κράζει ή κυρά.

Μεμιάζ, τρέχοντας, σκαρφαλώνει τίς σκάλες και βγαίνει άπάνω άπάνω στό δώμα. Κρεμιέται άπ' τό πεζούλι. Μπάμ ! Μιά κανονιά ό «'Αδάμαστος», μία κανονιά ό Τουρκος. Τυλίχτηκαν τά δυό καράβια μέσα στους άσπρους καπνούς σάν σέ πέπλα, και μόνο τά πανιά τους μείνανε άπόξω, άποπάνω. Ώστόσο κέρδισε δρόμο ό Τουρκος. Τώρα είναι πολύ πιό σιμά στό σαχτούρι, τό προφταίνει, πάει νά τό πάρει άπό δίπλα, νά μπορέσει νά τό χτυπήσει μ' όλα του τά κανόνια άπό τή μία τή μπάντα.

Ίσα Ίσα πάλι κρυφτήκανε τά δυό πλεούμενα πίσω άπ' τόν κάβο.

—Καταραμένε ! φωνάζει ή Χρυσούλα. Ποϋ πάτε ;

Ήθελα κοιτάει κάτω, στό λιμάνι. Δέν τό 'χε σκεφτεί αυτό. Τί κάνουνε, μωρέ, τί κάνουνε κάτω στό πόρτο ;

Τρέχοντας κατρακυλάει τίς σκάλες και βγαίνει στό κάτω παράθυρο, σέρνοντας πίσως της τίς άλλες γυναίκες και τά παιδιά. Κανένας άντρας δέ βρέθηκε σπίτι εκείνη τήν ώρα.

—Μωρέ, φωνάζει, μωρέ σεϊς ! Τί κάθεστε ; . . . Τρεχάτε !

Κάτω στό λιμάνι τής Ύδρας δέν είναι ούτε ένα καράβι. Όλα λείπουνε. Όλα δουλεύουνε άπό τή Μαυροθάλασσα ως τό Μισίρι κι ως τό Τριέστι. Όλα θαλασσοδέρνονται. Και έδω στήν Ύδρα δέν έμειναν παρά μερικές φελούκες για καλαφάτισμα, δυό τρία ψαροκάικα στόν ταρσανά, πέντ' έξι σκαμπαβίες, τίποτ' άλλο.

Τά δυό πλεούμενα προσπέρασαν τόν κάβο κι έφτασαν τώρα μπροστά στά βράχια, στά βράχια όπου τό 'χε συνήθειο ή Χρυσούλα νά πηγαίνει νά κάθεται, σάν πρωτόφυγε ό καπετάνιος.

—Άχου ! λέει και χτυπιέται, και νά μήν είμαι τούτη τήν ώρα κάτω στα βράχια μου, νά ριχτώ στή θάλασσα, νά πάω νά τόνε σμιξώ !

Κι άξαφνα τής έρχεται μία τρέλα, και δίχως νά ξηγηθεί, δίχως νά

πεί λόγο παστρικό, μόνο μουρμουρίζοντας κάτι παράξενα λόγια, ροβόλησε τὰ σκαλιά ἀπό τό χαγιάτι, πέρασε τρέχοντας τήν αὐλή καί τρέχοντας βγήκε ἔξω. Πῆρε τόν κατήφορο.

—Ποῦ πάει, καλέ ! Τρεχᾶτε ὀγλήγορα πίσω της ! Τρεχᾶτε !

Τήν πῆραν καταπόδι οἱ γυναῖκες καί τὰ τρία ἀπ' τὰ πέντε της παιδιά. Αὐτή τρέχει μπροστά, σηκώνοντας τή φούστα της ὡς τό γόνα, γιά νά μήν πέσει. Ροβολάει τόν κατήφορο τῆς χώρας μέ τὰ πλατιά χαμηλά σκαλοπάτια. Στό δρόμο, καμιά φορά, ἀνάμεσα σέ δυό σπίτια, βλέπει τό γιαλό κάτω καί κοιτάει τρέχοντας, λαχανιασμένη, καί ψάχνει νά δεῖ. Ποῦ εἶναι τὰ καράβια ! Μπάμ ! . . . Μπάμ ! . . . Τί κανονίδι, Θεέ μου !

Στό δρόμο τή βλέπει ὁ κόσμος καί σαστίζει, ὅσοι δέν ἔχουνε καταλάβει ἀκόμα. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἀκούσανε τίς κανονίες καί βγήκανε στά δώματα νά δοῦνε, ὅσοι στέκουνε στά στενά καί χάσκουνε, τήν παίρνουν τό κατόπι. Λίγο εἶναι αὐτοί πού κοντοστέκουν φοβισμένοι. « Οἱ Τοῦρκοι ! Οἱ Τοῦρκοι εἶναι ! Ποῦ πᾶτε ! ».

“Οχι. Ἡ Ὑδρα συνάχτηκε, συνάζεται ὅλη κάτω στήν ντάπια, στή σκάλα. Γυναῖκες, ἄντρες — γέροι ὅλοι τους — καί τὰ παιδιά. Κι ἐπειδή ἐδῶ στή σκάλα δέ βλέπεις πιά τὰ δυό καράβια πού χτυπιοῦνται, ὅλοι τρέχουνε πέρα στήν ἄκρη τῆς ντάπιας, ἄκρη ἄκρη, πρώτη ἢ Χρυσούλα.

Μά νά, ὅσο νά ρθοῦν, πάει, γίνηκε τό κακό. Τόν πῆρε ἀπό δίπλα τόν «Ἀδάμαστο» ὁ Τοῦρκος. Τέσσερα κανόνια ξερνᾶνε φωτιά καί σίδερο ἀπ' τή ζερβή του τή μπάντα. Κάπου ἐξήντα ἐβδομήντα ὀργιές στ' ἀνοιχτά στέκουνε τώρα τὰ καράβια καί πολεμοῦνται. Σταθήκανε, γιατί ὁ «Ἀδάμαστος» ἔφαγε μιὰ στό σκαρί χαμηλά καί κάνει νερά, βουλάει ! Στάθηκε ὁ Τοῦρκος δίπλα του καί τοῦ ξερνάει ἄλλο ἓνα συμπάρο. Πάει ὁ «Ἀδάμαστος», κατάρτια, ξάρτια, πανιά καί κουπα-σπή μέσ τή θάλασσα, κι οἱ ἄνθρωποι ἓνα γύρω . . .

—“Αχου, τὰ παλικάρια !

Τρεῖς σκαμπαβίες βγήκαν ἀπ' τό λιμάνι τῆς Ὑδρας. Πολεμᾶνε μέ τό κύμα, θά πασκίσουν νά σώσουν τὰ παιδιά, πολεμᾶνε μέ τὰ κουπιά, θά πολεμήσουν μέ τὰ τρομπόνια. Ὁ Τοῦρκος θά τοὺς φάει κι αὐτούς, ὁ Τοῦρκος !

Τότες, ἐκεῖ πού τὰ ἔχανε ὅλοι τους χαμένα, ἄντρες καί γυναῖκες, γέροι οἱ πιό πολλοί, ἡ Χρυσούλα σπρώχνει τοὺς διπλανούς της δυ-

νατά, ανοίγει δρόμο και τρέχει στό κανόνι. Δυό κανόνια εΐναι έδω στήν ντάπια, μπρούντζινα κανόνια στά κρεβάτια τους.

—Βάλτε τους φωτιά ! προστάζει ή Χρυσούλα.

Οί μπάλες κείτονται δίπλα, μά τό μπαρουτι, δέν εΐναι έδω, μηδέ φυτίλι έχει, μηδέ στουπί, μηδέ τίποτα.

—Μάνι μάνι, προστάζει ή Χρυσούλα, τρεχάτε . . . μάνι . . . μάνι . . . φέρτε . . . βάλτε τους φωτιά !

Σέ δέκα λεπτά μέσα τό 'να κανόνι εΐναι έτοιμο. 'Η κυρά - Χρυσούλα βάζει μονάχη της φωτιά στό φυτίλι. Μπάμ !

'Η βαριά μπάλα βρόντηξε άπάνω στό σκαρί τοῦ τούρκικου τοῦ караβιού και βούλιαξε μέσα του σαν σε σάρκα. Μπάμ ! Τό δεύτερο τό κανόνι βάρωσε άπό τήν άλλη μεριά. Μά τοῦτο δέν ξαστόχησε οὔτε στάλα. Τοῦ πήρε τό τιμόνι, θρύψαλα, τοῦ παλιομεχμέτη ! Μπάμ ! Ξανατραβάει τό κανόνι τῆς κυρα - Χρυσούλας. 'Ετοῦτη τή φορά ή μπάλα χτύπησε στά χαμηλά, μπουκωσαν τά νερά μέσα στ' άμπάρι ! 'Ο Τοῦρκος έγειρε, βουλάει ! Παιδιά ! Παιδιά ! Βουλάει ! . . .

. . . Τόνε φέρανε πίσω, μέσ στή σκαμπαβία, τόν καπταν - Γκίκα, λαβωμένο βαριά. Τό 'να τό μάτι, τό ζερβί, ήτανε βγαλμένο. Τό 'να του τό χέρι, τό ζερβί, ξεριζωμένο άπ' τόν άμο.

Δέν τυραγνίστηκε πολύ. Δυό τρία μερουύχτια χαροπάλεψε."Υστερα τόν πήρε ό Κύριος, νά τόν αναπάψη. Ки ό λόγος λέει, πώς άπό τότε τήν εΐπανε τή Χρυσούλα, τή χήρα του, τήν κυρούλα μας, « κυρά τῆς "Υδρας », γιά τήν άξιοσύνη της και γιά τήν παλικαριά της. (. . .).

« 'Η κυρά τῆς "Υδρας »

Θ. Πετσάλης - Διομήδης

13. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπέσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλήθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄν τε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῆς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειφον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολὴ καὶ ἢ: ἔμεινα ἀποσβολμένος, αἵτινες σημαίνουν: ἠσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ῖ ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο ὑ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν τότε σημερινῶν ρῆμα μ ο υ τ ζ ὠ ν ω ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὠ ν ω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μ ο υ τ ζ ὠ μ ἔ ν ο ς, ἦτοι κατησχυμμένος, κ ο ἰ τ α ξ ε ν ἄ μ ἢ μ ἔ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὠ σ η ς, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλλῃς, ἔ ν ν ο ἰ α σ ο υ κ ἰ ἔ γ ὼ σ ἔ β ἄ φ ω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδὴ. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἦπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο

τὸ ὕβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ὕ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ ω ν ω. Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῆ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον : β γ ῆ κ ε ἄ σ π ρ ο π ρ ὶ σ ω π ο ς.

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διήγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὁμοῦ καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηρενοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδης φράσις : τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ῆ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ὺ λ ο.

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χώρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λουσίαν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκαλεῖτο ψ υ χ ρ ο λ ο ὕ σ ι ο ν ἢ κ ρ ὺ ο ν, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρὸς. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὐχώρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χ λ ι α ρ ο ψ ὺ χ ρ ι ο ν, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χώρον, τὸ θ ε ρ μ ὶ ο ν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, όσάκις τις, μεταβαίνων ίνα λουσθῆ καί εύρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομήν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδησιν, δέν προύχώρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικά ἢ λοῦσις του διεκόπητο καί ὁ σκοπός, δι' ὄν μετέβη εἰς τὸ λουτρόν, δέν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον δι' ἕνα, τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν βίος καί πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

14. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στήν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, πού σφάλισεν
 ἑνός Ἀγγέλου χέρι,
 διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
 ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στήν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, σπαράζοντας,
 μέ ματωμένα στήθη,
 τίς δυό φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
 καί πάλι ὀρθός ἐστήθη.

Καί στοίχειωσε, καί θέριεψε, καί πλήθυνεν
 ὁ νεκραναστημένος,
 κι ἔγιν' ὁ ἕνας μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι
 στό δουλωμένο Γένος.

Καί πέταξε στά πέρατα καί φώλιασεν
 ὅπου σκεπή τόν κρύβει :
 σέ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καί σ' ἄρχοντα
 καί σέ φτωχοῦ καλύβι.

Στήν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τόν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομάνα φυλαχτό τόν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της·

στόν ἀργαλειό της καθιστή μερόνυχτα
τόν ὕφαν' ἢ βοσκοῦλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τόν ἔδεσε
στό δαχτυλίδι βούλα·

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
κι ἁγιασε στοῦ Χριστοῦ τό Τετραβάγγελο
γραμμένος μέ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
βουβός κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τήν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στό δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιά μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος :
«Ὡς πότε, παλικάρια !».
Καί μύριοι Ἄιτοί Δικέφαλοι πτερούγισαν
ἀπό σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

15. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενής

(Μεσσαρά τῆς Κρήτης)

Ὁ δυνατότερος ἀπό ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενής, πού τόν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτός ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριά γιά παιγνίδι σάν κότσια* καί φαίνονται πολλοί ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντά στις Καμάρες είναι η σέλα του Διγενή και αυτή είναι ένα αὐλάκι στην κορφή του βουνού, πού έγινε από τό βάρος του, πού καβαλίκευε τό βουνό και καθόντανε. Και παρακάτω στη ράχη είναι ἡ πατιά του, ένα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιψούσε, ἐπατοῦσε ἐκεῖ τό ἕνα του πόδι και τ' ἄλλο στ' ἀντικρινό βουνό και ἔσκυβε και ἔπινε νερό από τό ποτάμι, ὁπότερχε κάτω από τά σκέλια του. Και μέ τά γένια του ἔφραζε τό ποτάμι και ξεχείλιζε και πλημμυροῦσε τόν κάμπο τῆς Μεσσαράς.

Ὅντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τόν ἔθαψαν σ' ἕνα ψήλωμα κοντά στη Γέργερη. Ἄλλά τό σῶμα του ἦταν πολύ μακρύ και δέ χωροῦσε νά τό θάψουν στό ἄπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτό ἀναγκαστήκανε νά τό κόψουνε ἐφτά κομμάτια, και ἔτσι μπόρεσαν τό ἔχωσαν.

β) Τά λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τήν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, και τά λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενής αὐτός εἶχε πελώριο ἀνάστημα και χέρια δυνατά, γιά τοῦτο και σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νά εἶπουν γιά κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τόν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τά λιθάρια λέν πῶς ὁ Διγενής τά ἔριξε μιά φορά μέ τό μικρό του δάχτυλο από ἕνα μέρος εἰς ἕνα ἄλλο, πού ἦτον ὦρες μακριά, καθώς τά παιδιά ρίχτουν ξύλα εἰς τό παιγνίδι, ὁπού λέγεται λιγγρί. Και ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὑρίσκονται εἰς τήν Κύπρον τά ὀνομάζουσι τό ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

N. Γ. Πολίτου. « Π α ρ α δ ὀ σ ε ι ς »

16. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τό Διγενῆ στόν Ἄδη,
και ἄλλους μαζί . . . Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καί τούς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
 δεμένους τὰ καπούλια,
 τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο,
 τῆς ὁμορφιᾶς τήν πούλια.

Καί σάν νά μήν τόν πάτησε
 τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
 ὁ Ἄκριτας μόνο ἀτάραχτα
 κοιτάει τόν καβαλάρη.

—Ὁ Ἄκριτας εἶμαι, Χάροντα,
 δέν περνῶ μέ τά χρόνια,
 μ' ἄγγιξες καί δέ μ' ἔνωσες
 στά μαρμαρένια ἄλῶνια.

Εἶμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
 ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
 Στήν Ἑφτάλοφην ἔφερα
 τό σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
 μονάχα ξαποσταίνω.
 Στή ζωὴ ξαναφαίνομαι
 καί λαοὺς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι»

Κωστής Παλαμᾶς

17. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια των στὴν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντες τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των. . .

Ἡ ἄρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: κάθε τέσσερα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε

μέρους και από ένα παιδί εκάστης οικογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο και ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν και ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεὶς ὁμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς και τὰνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν και ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιὰ! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ « τυχερά » δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των! . .

Ὁ τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι και ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας και τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιὰ. Ἄλιμονον εἰς ἐκείνους ποὺ παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιὰ των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ζξα', Ἰουλίου πρώτη (= 1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς ζξε', Ἰουνίου ιη' (= 18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῆ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι και ἐπῆρε τὰ παιδιὰ...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούτων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφον της, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία και εἰς πενιχρὰς σκηναὺς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν και ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ θρησκεία και ἡ πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά. . .

«Ὁ ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

18. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἄναθέμά σε, βασιλιά*, καί τρισανάθεμά σε,
 μέ τό κακόν ὀπόκαμες, μέ τό κακό πού κάνεις !
 Στέλνεις, τραβῆς τούς γέροντες, τούς πρώτους, τούς παπάδες,
 νά μάσεις παιδομάζωμα, νά κάνεις γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τά παιδιά κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγώ καί καίγομαι κι ὅσο νά ζῶ θά κλαίγω
 πέρσι πῆρην τό γιόκα μου, φέτο τόν ἀδερφό μου . . .

II. Ἀραβαντινοῦ : «Συλλογή δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου», 1880

— Ἄσπρε σταυραῖτέ καί μπύρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρό πού λείπεις
 — Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
 καί τόν Τάταρη μ' ἐννιά ἀδερφοῦλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσσο καί τά ἐννιά δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντά παρακαλώντας :
 « Ἄφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶσ' μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις ! . . .

Α. Ταρσιόλη : «Μορατικὰ τραγούδια», 1944

19. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

* Ἦταν ἐρημιά κείνη τή νύχτα στήν παραλία. Εἶχε βρέξει τό πρωί
 καί εἶχε γίνει ὁ καιρός ὑγρός καί ψυχρός. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε
 σταθεῖ πέρα στόν ὀρίζοντα καί φαινότανε σάν νά ἔτανε ἡ προφυλακή
 τοῦ χειμῶνα. Τά φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τό ἄσπρο χῶμα
 τῆς. Οἱ καρέκλες, πού ἄλλοτε σκεπάζανε τή γῆ σέ μεγάλη ἀπόσταση,
 εἶχανε σαρωθεῖ καί μόνο σέ μία γωνιά, κοντά στούς τοίχους τοῦ
 μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτεῖ λίγοι ἀπό τούς τόσους περιπα-
 τητές τῆς πλατείας. Πέρα στό μεγάλο δρόμο, πού ἔφερνε στήν πόλη,
 τά περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καί μόνο σ' ἕνα ὑπῆρχε
 φῶς καί ἀπό κεῖ ἔρχόντανε φωνές ὀργάνου καί τραγούδια.

Καθισμένοι στην ταρατάσα του μικρού ξενοδοχείου μιλούσανε. Στρηιγμένος στο πεζούλι της ταρατάσας, δέν άκουα τί λέγανε. Κοίταζα την έρημη πλατεία και άκουα, έτσι χωρίς νά θέλω, τον κρότο του όργάνου που έπαιζε στο μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικά άκουσα τή φωνή του γερο-Φουλαρά νά λέει κάτι, που μου κίνησε τήν περιέργεια και μ' έκανε νά προσέξω.

—Αυτή τήν ιστορία που θά σάς πώ, όλοι τή γνωρίζουνε στον τόπο μας, αλλά πολλοί φοβούνται νά τήν πουνε, γιατί λένε πώς ή γριά, ή μάνα του Γρίζα, βγαίνει και φωνάζει τή νύχτα μεταμορφωμένη σε νυχτοπούλι, πάνω άπ' τά σπίτια εκείνων που τά διηγούνται.

"Ήτανε παλιά και δυνατή ή οικογένεια του Γρίζα μέσα στην έπαρχία μας. Είχε, λένε, ίσαμε όγδόντα τουφέκια συγγενικά, άδελφοξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Άλλά τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Και ούτε ένας πιά δέ φέρνει αυτό τό έπωνυμο. Σάν νά είχε πέσει κατάρα. Άπ' τήν ήμέρα που έφυγε και χάθηκε ένα παιδί του, ίσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονών, άπ' τήν ήμέρα εκείνη πιά καλά δέν έπήγε κείνο τό σπίτι! . . . Τό πιστεύετε; . . . Πώς; Έδω είναι μυστήριο ! Λοιπόν . . . 'Ο καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετά τό χαμό του γιοϋ του, κατά λάθος, λένε, σ' ένα πανηγύρι. Οί δυό του άλλοι γιοί σκοτώθηκαν άπ' τους Τούρκους λίγες μέρες πριν άρχίσει τό τουφέκι.

Μετά τό φόνο των παιδιών — και αυτό ήτανε μιά αίτια που ξέσπασε στην έπαρχία μας πριν της ώρας της ή επανάσταση — τά βουνά γεμίσανε άπό πολεμιστές και κάθε τόσο άκουόταν ό κρότος του τουφεκιού. Και άρχισανε πάλι οί νύχτες νά φωτίζονται συχνά άπό πυρκαϊές χωριών, ελαιώνων ! . . . "Α ! ό πόλεμος είναι κακός, κακός ! Άλλά, όταν πρόκειται για έλευθερία, όλα, όλα, στάχτη νά γίνονται, στάχτη ! . . . Και δέν ύπήρχε έλεος σε κανέναν αίχμαλώτο !

"Ενα πρωί ό καπετάν Άντώνακας, συγγενής του Γρίζα και ξακουστός πολέμαρχος, άνέβηκε πάνω στο σπίτι του καπετάν Γρίζα. Τά ξημερώματα είχε έρθει στο χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλώτους.

"Η γριά του Γρίζα καθότανε μέ τρεις άλλες γυναίκες σκοτωμένων στον πόλεμο κοντά στο παράθυρο που έβλεπε πέρα τήν άγριεμένη

θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε απ' τό στόμα τους καί εὐθύς τά χεῖλη των κλεινόντανε πάλι καί ὁ νοῦς των βυθιζότανε στή λύπη. Ἔτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετάν Ἄντωνάκας μέ βγαλμένο τό σκούφο του, χωρίς νά τό θέλει καί αὐτός.

Μίλησαν λίγο. Κάτι τούς εἶπε αὐτός γιά τήν πατρίδα, γιά τήν ἐλευθερία, καί οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τό κεφάλι, χωρίς λέξη νά ποῦνε. Ὁ καπετάν Ἄντωνάκας στεκότανε ὀρθιος καί φαινότανε κάποια στενοχώρια νά τόν βασάνιζε πολύ. Ἐβηξε, ξανάβηξε, καί τό μέτωπό του βράχηκε ἀπό ἰδρώτα. Ἐπιτέλους ὀρθωσε τό κορμί του καί εἶπε στή γριά πώς κάτι θέλει νά τῆς πει.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καί φύγανε, σάν ἀκούσανε ἔτσι, καί ὁ καπετάν Ἄντωνάκας ἀρχίνησε νά τῆς λέει γιά τί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στούς αἰχμαλώτους πού εἶχανε φέρεי ἦτανε κάποιοι πού ἔμοιαζε πολύ, μά πολύ, ἀπ' τό σόι των, ἀπό τό σόι τοῦ Γρίζα, καί προπάντων μέ τό παιδί τό χαμένο ! . . . Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἄντωνάκας, νά τοῦ πάρει λόγια, ἀλλά ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκικα. Ἐκανε πώς δέν ἤξερε τάχα ἄλλη γλώσσα.

Ἡ γριά εἶχε γίνεи κίτρινη κίτρινη, καί ἔτρεμε ὄλη, ἀλλά κρατήθηκε :

—Παιδί δικό μου! . . . Ἰπαιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος! . . . Τί λές; Μουρλάθηκες, καπετάν Ἄντωνάκα ;

Κάνει ὁ καπετάν Ἄντωνάκας νά τῆς πει τί ἄλλο ἤθελε, μά πού ν' ἀκούσει αὐτή ! Δέ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἄντωνάκας ὅμως, ἀντί νά φύγει, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστής ὁ ἄγριος, πού δέ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνεи ἐκεῖ καλός καί γλυκός σάν ἅγια γυναῖκα. Καί τῆς ἔλεγε μέ γλυκά λόγια ὅτι δέν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλά ἡ μεγάλη ὁμοιότητα πού εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μέ τό παιδί πού χάθηκε, καί ὅτι κι αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καί γι' αὐτό ἔκανε ἔτσι, καί φρόντιζε μὴν πάρει στήν ψυχῆ του αἷμα συγγενικό.

Καί μέ τά λόγια αὐτά καί ἄλλα τήν κατάφερε νά κατεβεῖ νά τόν δεῖ.

—Γιά κοίτα κι ἐσύ. Μάνα εἶσαι ! . . . Κι ἄν εἶναι, νά τόν ἀφήσω νά φύγει. Ξέρω γώ πῶς . . . Κι ἄς πάει ὅπου ὁ Θεός τόν φωτίσει ! . . . Θέλει Τοῦρκος νά μένει, θέλει Ἑβραῖος νά γενεῖ ! . . .

Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τό μέρος πού εἶχανε τούς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στό σπίτι

της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνακα. Καί από μία πορτούλα, πού συγκοινωνούσε τό σπίτι του Γρίζα μέ του 'Αντώνακα, μπήκανε στή μάντρα του καί πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ήτανε οί αιχμάλωτοι.

Μόλις όμως πλησιάσανε, ή γριά δέ θέλησε νά μπει μέσα.

—Κάλλιο νά κοιτάξω από τό παράθυρο.

—“Όπως θέλεις ! τής είπε ό 'Αντώνακας.

Ήτανε ένα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μέ κάγκελα.

Ή γριά ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καί κοιτάξε.

Οί αιχμάλωτοι ήτανε δεμένοι καί καθισμένοι καταγής. Τά μάτια τής γριάς στυλωθήκανε σ' έναν αιχμάλωτο μέ μαύρα γενάκια, μελαχρινό καί μέ σμιχτά φρύδια, πού τής θύμισε τή μορφή του άντρός της, όταν ήτανε νέος. Αύτός έμενε μέ τά μάτια καρφωμένα στή γή. Φαινότανε νά σκέπτεται. Ξαφνικά όμως σήκωσε τό κεφάλι καί τά μάτια του πέσανε στό παράθυρο πού στεκότανε ή γριά. Τήν είδε καλά κι έκανε νά τιναχτεί, σάν νά ήθελε νά φύγει, μά τό σκοινί τον κράτησε καί τον έριξε κεϊ κοντά στή γή. Σήκωσε μόνο τά μάτια πάλι στό παράθυρο, όπου αντίκρυσε τά σκοτεινά μάτια τής γριάς καί τή χλωμιασμένη μορφή της.

—“Ε ; τής έκανε ό καπετάν 'Αντώνακας.

Ή γριά, χωρίς νά γυρίσει τό κεφάλι από κεϊ απ' τή θέση της, του λέει :

—Τί λές, καπετάν 'Αντώνακα ; . . . Παιδί δικό μου, στό είπα, Τουρκος δέ γίνεται ! . . . Παιδί του Γρίζα ! . . . Έκείνο πάει, χάθηκε ! . . .

Καί αφήνοντας τό παράθυρο έφυγε γρήγορα γιά τό σπίτι της, ένω πίσω της ό καπετάν 'Αντώνακας έλεγε, έπιμένοντας άκόμα μέ μανία :

—“Εγώ όμως δέν τό πιστεύω, δέν τό πιστεύω. Τί μέ μέλει όμως έμένα ; . . . Μιά καί ή μάνα του τον διώχνει, κι έχει δίκιο, καί δίκιο έκατό φορές, χίλιες έχω γώ ! . . .

Ή γριά κατά τά ξημερώματα ανέβηκε πάνω στό δώμα. Τά άστρα είχανε χαθεϊ καί ένα μόνο φαινότανε κοντά στήν κορυφή ενός βουνοϋ νά λάμπει.

“Άκουσε κάτω, δίπλα, τίς πόρτες ν' ανοίγουνε καί περπατησιές πολλές στό δρόμο.

Πέρασε ακόμα λίγη ώρα.

Μιά ψυχρή πνοή τῆς ἔφερε σύγκρυστο στό κορμί της, ἔπειτα ἀκουσε τόν πετεινό τοῦ σπιτιοῦ νά λαλεῖ, ὅπως λαλοῦσε μιά φορά κι ἕναν καιρό, στίς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

Ἔνα μοιρολόι θλιβερό θλιβερό ἀνέβηκε στά χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγά σιγά νά τό τραγουδεῖ . . .

Δέν ἔκλαιε τόν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τά δυό της παιδιά πού μαζί εἶχανε βρεῖ τό θάνατο. Ἐκλαιε γιά μιάν ἄλλη μεγάλη συμφορά καί μοιρολογοῦσε γιά κάποιον δικό της, πού δέν ἦτανε δικός της . . .

Τόν ἔβλεπε μικρό μικρό, ἔπειτα παιδί χαριτωμένο, καί ὕστερα λεβέντη νά στολίζει τό σπίτι καί πολλά του λόγια, πού θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τό μοιρολόι, γιά νά νιώσει τή φωτιά τοῦ πόνου πιό βαθιά! . . .

Ἔνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριά λίγο. Καί τά βράχια τόν ξαναεἶπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος! . . .

Ὅλος ὁ τόπος γύρω γύρω ἀντιτάλησε τήν ἐκδίκηση πού γινότανε !

Ὅταν ὅμως ζητήσανε τή γριά τοῦ Γρίζα, τή βρήκανε ἀκίνητη, νεκρή πάνω στό χῶμα.

Καί τήν ἱστορία αὐτή ὅλοι τήν ξέρουνε στόν τόπο, ὅλοι, ἀλλά φοβοῦνται νά τήν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καί φωνάζει τή νύχτα πάνω στά κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων πού τή διηγοῦνται! . . .

Δημοσθένης Βουτυράς

20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στό βιβλίο του μέ τόν τίτλο «Ἡρώων καί μαρτύρων αἷμα» ὁ Ἴων Δραγούμης περιγράφει περιστατικά πού σχετίζονται μέ τή Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπό τό 1902 ὁ Δραγούμης εἶχε διοριστεῖ στό Ἑλληνικό Προξενεῖο Μοναστηριοῦ καί τό 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στό πιό κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπικεφαλῆς ἑθελοντῶν πέρασε τά σύνορα, μπήκε στή Μακεδονία καί ἄρχισε τήν ἐθνική του δράση.

Φεύγοντας από τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του:

«'Αναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγώνα μέ ὄλην μου τήν ψυχήν καί μέ τήν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω».

* Ἄλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιά τή γυναίκα καί τὰ παιδιά του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μήν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καί αὐτό. . . Ὅλους τούς πόνους θά τούς συνηθίσω, πρὶν φθάσω ἐκεῖ. . . Διά σέ καί τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὁποῖαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καί πάλι ἔγραφε : «Ποῦ καί ποῦ κανένα δάκρυ, καί ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καί ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στά σύνορα φόρεσε καί τὰ ροῦχα καί τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καί πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στά παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τούς κάλεσε καί τούς εἶπε λόγια ζεστά καί φωτεινά γιά τούς Μακεδόνες πού ὑποφέρουν τόσο ἀπό τούς Βουλγάρους καί γιά τό τί πρέπει νά κάμουν νά τούς σώσουν ἀπό τὰ βάσανα· τούς ἐξήγησε καί πῶς θέλει νά φέρονται μαζί του καί ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοί δάκρυσαν καί ὅλοι φώναξαν «ζήτω!». Ἄμέσως πρόσταξε τόν ὁδηγό² νά πάει μπροστά· αὐτός τόν ἀκολουθῆσε καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπό κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τή γραμμή κι ἐκεῖ περίμεναν τή νύχτα· ἄμα ἦρθε, ἔκαμαν τό σταυρό τους καί πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκότεινα, καί ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπό ἄλλες τόσες δρόμο, κατά τό πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἕναν τούρκικο σταθμό πάλι στά σύνορα. Κρύβονται τήν ἡμέρα καί τή νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τά μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἕνας ὁδηγός μιά μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δέν ξέρει τό δρόμο· καί ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μέ τό καλό, ἄλλους μέ τό κακό, τούς βάζει ὁ ἀρχηγός καί ὁδηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μίαν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια

1. Μέ αὐτό τό ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στή Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

2. Οἱ μακεδονομάχοι ἐπαίρναν ντόπιους, γιά νά τούς ὁδηγοῦν μέσα στούς ἄγνωστους τόπους.

καί δάση στά δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπό τήν κακοτοπιά, καί τά γόνατά τους φριχτά πουοῦσαν, καί ὁ ὀδηγός δέν ἤξερε οὔτε κἀν τή δημοσιά πού πάει στή Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπό τή θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἕναν τόν ἄφησαν σ' ἑνός Βλάχου στάνη νά γιαιτρευτεῖ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν ἔπαιριναν ἀπό τίς στάνες, καί συχνά ἔμεναν χωρίς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὄρες πολλές ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιά φορά πῶς τά βάσανά τους δέν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἀντρουλῆς γυρίζει καί λέει: «Ὁ καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νά μήν ἔχει τίς δυνάμεις μας, μά ἔχει ψυχὴ πιό δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ».

Ἔτσι δεῖ τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. Ἕνας βοσκός πού πῆραν γιὰ ὀδηγὸ τοὺς εἶπε νά κόψουν δαδί ἀπὸ ἕνα πεῦκο καί ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καί ὁ Παῦλος ἕνα καί τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στό νοῦ ἕνας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του μιά μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἕνα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ἢδη τὴ νύχτα περπατοῦν στό βουνό, καί ἅμα κατὰ τό πρωῒ ἐφτασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν, μ' ἕνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἕνα ἀπὸ τά καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νά τό γυρέψουν, ἀλλά δέν τό ἤβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ πού βαστᾷ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλειψε καί τό ψωμί, ἀλλά ἡ πείνα δουλεύει, χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἕνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τό ὅποιον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μέ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τό φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καί ἄνθρωποι ξετροπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἦσαν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, πού ὁ λαὸς τοὺς

πρόσμενε μέ λαχτάρα. "Υστερα από τήν άγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει οὐδέ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστομίζει, ἐκείνη πού μ' ἕναν καλό λόγο μαγεύει καί φωτίζει καί τή φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι' αὐτήν οἱ ἄνθρωποι ἀπό λατρεία.

"Ἐρχονται ἀπό τά χωριά ἄντρες πού θέλουν νά τόν βοηθήσουν· ἄλλοι ὁμως φοβοῦνται ἀκόμα μήν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στή μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μά χαμήλωναν ἀπό προφύλαξη τά μάτια, νά μή δοῦν, καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά νά μήν ἀκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν ἀκολουθήσουν. Καί σάν νά τρόμαξε τό παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μέ τόν τρόπο θά μποροῦσε νά τοὺς ξετρομάξει ἀπό τοὺς Βουλγάρους. Δέν ἤξερε πῶς θανατώνουν αὐτός πού πονοῦσε κι ἕνα μαμούι νά ἔβλεπε νά σκοτώναν, κι ἕνα σκύλο νά χτυποῦσαν. Καί τυρανιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά ἐκείνων πού πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τῆς γυναικός του. Δέν ἤξερε νά ἐκδικηθεῖ σέ ἄλλους ἐπάνω γιά ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά καί σωστή νά ἦταν ἡ τιμωρία καί δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δέν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ἦταν καμωμένος· δέν ἦταν δήμιος. Καί ὁμως εἶπε : γιά τήν Πατρίδα μου καί αὐτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ενός βουνοῦ φανερώθηκε τή χαραυγή ὁ Ζήσης¹ μέ τά ἐννιά παλικάρια του, πού ὡς τήν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στό χωριό ἀπό τό φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπό τόν καπετάν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτόν ἤθελαν νά ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τόν Παῦλο, τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στό λημέρι, σ' ἕνα δάσος ἀπό ὀξίες κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπό τή βροχή, καί πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπό τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπό τό νερό πού ἦταν στά τσαρούχια τους

1. Δημιούλιος Ζήσης, ὄπλαρχηγός ἀπό τό Λέχοβο τῆς Καστοριάς, ἄσπονδος ἐχθρός τῶν Βουλγάρων. (Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτόν στή γυναίκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος καί σώφρων.

μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σάν λάσπη γεωμένο ἀπό τή βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στό χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλίες, κρεμμύδια καί κρασί· τούς ἄφησε καί ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή καταχνιά ἔκρυβε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρά ἀφ'οτου ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τούς φιλοῦν σάν σωτήρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τούς δολοφόνους ἐνός παπαῦ· καί πάλι γράφει στή γυναίκα του ὁ Παῦλος : «Δέ θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέφερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τόν ἑαυτόν μου, ἐάν εἶχον δικαίωμα νά συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τόν τραβήξω ἀπό τήν οἰκογένειάν του καί νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων : ὄχι, ὄχι !. . . Μά τήν ἀλήθειαν πολύ θά ἀγαπῶ καί τήν Πατρίδα καί τό Γένος, διότι, ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνει ἐκεῖνο, τό ὅποιον ἀπεφασίσθη». Ἄλλά κείνη τή φορά δέν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπό τούς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καί τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασαινεῖ καλεῖ μπροστά του τούς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἓνα σπίτι μαζί μέ τούς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά σάν χριστιανός στούς χωριανούς καί τούς ὀνομάζει ἀδελφούς καί τούς λέγει γιά τήν Ἐκκλησία καί τόν πατριάρχη, γιά τήν Πατρίδα καί γιά τούς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόνο καί ὄψη καί μέ πάθος φοβερίζει τούς δύο δολοφόνους καί τούς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ἦταν νά διαταχτεῖ καί νά ἐκτελεστεῖ ὁ θάνατός τους, ἀλλά ὅτι ἀνάβαλε τήν τιμωρία, γιά νά τούς δώσει καιρό νά μετανιώσουν. Κι ἀγάλι ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τήν ὀρμή, τούς συμβούλεψε καί αὐτούς σάν ἀδελφούς καί τούς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθει ποτέ πῶς ἐξακολουθοῦν τή φριχτή δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέρουν πῶς θά τούς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δύο μέ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπό εὐγνωμοσύνη τά χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πῶς μέ τή βία τούς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει ἔδωσε στούς δημογέροντες χρήματα νά μοιραστοῦν στή φωτοχολογία τοῦ χωριοῦ καί γιατρικά γιά μερικούς ἀρρώστους.

Ἄπό χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὀρμήνευε τούς χωριανούς καί

φοβέριζε άλλους, κι ἔδινε ὄπλα σ' ἐκείνους πού μπορούσαν νά τά βα-
στάζουν καί νά τά φυλάξουν, καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά
γιά κάθε δουλειά, καί διάταζε νά ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους.
'Ο ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

"Ἐναν καπετάνιο του, τόν Εὐθύμη¹, μέ εἴκοσι παιδιὰ τόν ἔστειλε
ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ, γιά νά κάμει τά ἴδια· καί πιάστηκε
ὁ Εὐθύμης μιά μέρα μέ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καί πλῆ-
γωσε δεκαπέντε, χωρίς νά πάθει κανείς τίποτε ἀπό τούς εἴκοσι δι-
κούς του. "Ἐφευγαν κρυφά, γιά νά γλιτώσουν κάμποιοι δάσκαλοι Βούλ-
γαροι πού ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. "Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν
τούς Βουλγάρους τά κακότυχα τά χωριά.

« Ἡρώων καί μαρτύρων αἶμα »

"Ἴων Δραγούμης

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι.
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἄπριλη τά πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιὰ,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ἱερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά !

« Πολιτεία καί μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τόν καπνό, πού πνίγει τό λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
ὄλα τά ἄχει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τό Σούλι πέφτει ξέμα-
κρα, καί σάν λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπό τήν Κρήτη.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τό παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή πού τόν ξυπνάει.

—Λοιπόν τό Σούλι δέ χάθηκε, καί ζεῖ ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

—Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὀρὴ Λάμπη ;

—Ζεστή κουλούρα, ὀρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τή ζύμωσα μέ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τήν ἔψησε στήν ἀνθρακιά, μονάχη. Ἔλα νά φᾶς μιά ψίχα καί νά ξαποστάσεις.

—Δέν μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τό τουφέκι . . .

—Αὐτό εἶν' ἡ σύλλογὴ σου, Νάση ; Ἔρχομαι γώ καί σοῦ κρατῶ τόν τόπο σου . . . Νά, σοῦ ἴστρωσα ! Καί δῶσ' μου τό τουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά μάθει τήν κορασιά πῶς πιάνουν τό τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μέ χέρι σταθερό γέμιζ' ἐκείνη καί σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος καί μοναχά τήν πείνα του ἄκουε τή θειριμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καί πέτυχε κατὰ στήθα τήν κορασιά. Μά αὐτή ἔκανε καρδιά καί δέ μιλοῦσε. Τό αἷμα πλημμύριζε τόν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καί τουφεκοῦσε.

—Ἐφαγες, Νάση ;

—Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καί τρίτα. Καί τότε μ' ἓνα πήδημα τό παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἄρπαξε τό τουφέκι κι ἡσυχο, καθώς εἶχε τραβηχτεῖ, ξανάρχισε τόν πόλεμο.

Ἄμιλλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τόν πόνο του πολύν καιρό. Σέ κανέναν ὁμως δέν ξεμολογιόταν τό σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τούς ξέρασε τό κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στό πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκανε κάποια παρηγοριά στά κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τό νοῦ του.

‘Όλημερίς αγνάπτει το ξεροβούνια τ’ αντικρινά. Κι όλονυχτίς ό πόθος του είχε μαζί του άγριο πόλεμο.

Κάποτε, ένα βράδυ, γύρισε στό σπίτι χτυπημένος σαν από καινούρια συμφορά.

—‘Ο άμοιρος εγώ, είπε, τί κατάρα μ’ ήβρε ! ‘Ο Θεός μ’ όργίστηκε !

Ήκαμε τούς άλλους νά τρομάξουν. Παιδιά κι εγγόνια τόν τριγύρισαν. ‘Ο γέρος κτύπαι τά στήθια του.

—Πάει τό Σούλι, φώναξε, πάει πιά !

Ήκλαψε, κι ύστερα σώπησε βλοσυρός. Στά φιλικά τά λόγια ούτε κái πρόσεξε. —Οί Σουλιώτες οί άμοιροι συνήθιζαν μέ τής πατρίδας τό χαμό. ‘Η έλπίδα μοναχά τούς έμεινε άπ’ τά περασμένα. ‘Ο γέρος έδειξε πίο ύστερα νά μαλακώνει. Ήφαγε γελαστός κái πλάγιασε. Κái τήν αύγή δέ βρέθηκε στό στρώμα του.

Μέ φαροκάικο είχε περάσει στ’ άκρογιάλι τό στεριανό. Βαστούσε τ’ άρματά του, σαν γιά πόλεμο. Ήδειος άπό κάθε άλλο φόρτωμα, νηστικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε κái ποϋ. Κάποτε νύχτωσε έξω άπό τό Σούλι. Κái μπήκε στό χωριό άθώρητος, αν ύπαρχει κι άλλη εκεί ζωή. Χαιρετάει τό Σούλι ό γέρος κái δέν άντιχαιρετιέται. Νά τά σπιτία τώρα τά γειτονικά, όλα βουβά. Κι άδεια κái νεκρικά. Γυμνές χάσκουν οί θύρες τους κái τά παράθυρα.

Μισόπνοος κái ζαλισμένος άπ’ τήν κούραση ό Γεροσουλιώτης θαρρεί πώς βρίσκεται σ’ άλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται κái φωνάζει κάποιον γείτονά του.

—Γειά, χαρά σου, καπετάν Λαμπρούση. Καλωσ σās ήβρα κι όλους σας !

Ήπόκριση καμιά ! . . . Νά κái τό σπίτι τό δικό του . . . Νά τος κι ό γεροπρίναρος ό φουντωτός, νά κái τό ξεροπήγαδο στήν πέτρινη αύλή. “Όμως ή θύρα είναι κλεισμένη. . . Ήνοίγει, βλέπει στή γωνιά φωτιά ζωντανεμένη. Σάν νά ‘χασε τό νοϋ του, μόνο μιά στιγμή.” Έπειτα όλα φανήκανε νά ξαστερώνουν. Κái τό ξαστέρωμα ήταν ή τρέλα τοϋ Γεροσουλιώτη. Μ’ ανοιχτόκαρδη ματιά κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τό παραγώνι κι ή φωτιά λαμπερή τόν κράζουν. Κι έτοιμο τό τραπέζι τό φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι κái τοιμάζεται νά πέσει στό φαί, σαν θεριό όλονήστικο. Κái τότε θόρυβος άκούεται άπό τήν αύλή. Τρεις Ήρβανίτες μπαίνουνε στό σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Κái κρατούνε στά χέρια τ’ άρματα.

—Τ' είσαστε σεις ; ρωτάει ὁ γέρος ἤσυχχα.

Δέ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὄλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθός καί φοβερὸς σάν σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἀρβανίτες :

—Ὅρέ, τί θέλετε σπὸ Σούλι ἔσεῖς, σκυλιὰ ; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πῶς τὸ πήρατε ! Τὸ Σούλι ζεῖ.

Κι ὡς νὰ τραβήξει τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Ὅλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
ὄλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
σκλαβώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
Μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καί στή μεσούλα της σπαθὶ μαλαματένιο.
Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
—Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καί βόλια στὶς μπαλάσκες.
—Κόρη, γιὰ ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
—Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι κι ἔσεῖς παλιοζαγάρια ;
'Εγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
καί ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, « Ἐκλογαὶ »

Δημοτικὸ

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καί νὰ πεῖς εἴμαστε ἄντρες ! εἶπε ὁ ὑποναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα σπὸ πλήρωμα. "Ἐλληνας ! σοῦ λείει ὁ ἄλλος· δὲν εἶναι παῖξε γέλασε. "Ἐχουμε τὰ κακά μας — δέ λέω· πήραμε δρόμο στραβό, σάν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἴμαστε καί γιὰ πέταμα. Καί νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δέ θὰ χαθοῦμε. Θέ-

λουμε δέ θέλουμε, θά ζήσουμε. Θά ζήσουμε καί θά θεριέψουμε καί θά δοξαστούμε, ὅπως καί πρῶτα. Τό σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τό κουτσουρέψεις· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσεις τήν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσεις τά φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσεις τά κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται, ὅσο κι ἂν τοῦ φαλιδίσεις τή χαίτη, ἂν τοῦ κόψεις τήν οὐρά, ἂν τοῦ βγάλεις τά νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσεις τά δόντια. Φτάνει τό βρούχημά του νά σέ πάει ριπιτί*. Τό ἔχει τό σκαρί μας, νά· τό θέλ' ἡ τύχη μας νά εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσεις, σέ στεριές καί θάλασσες, σέ νότο καί βοριά, σ' ἀνατολή καί δύση θά τό δεῖς γραμμένο. Καί γραμμένο ὄχι μέ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλά μέ τό ἴδιο χέρι, τό παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στήν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρός καί ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δέν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δέ βλέπει τή χαραυγή· ἐθνική χαραυγή, πόθος καί καημός αἰώνων ὄλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας : Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανός κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καί φαρμάκι. Θεριά τά κύματα χτυπᾶνε τό καράβι μας. Λύσσα καί χολή μᾶς πολεμᾶ. Τό νερό δέρνει τή στεριά, τήν τρώει, τήν ξεσχίζει, τήν πετσοκόβει ἄπωνα, ὅσο νά κάμει τά πάντα θάλασσα καί ν' ἀπλωθεῖ ἀχόρταγος ρούφουλας* στόν παράνομο κόσμο.

Μά γύρισε κατά τήν Ἡρακλειά*. Καιρός διαμάντι· νερό τρισάγιο. Τό μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. Ἐχεις ἀρρώστια ; πῆγαινε νά γιαιτρευτεῖς. Ἐχεις πονόματο ; ἄλειψε τά ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψεις κόσμους. Εἶσαι κουφός ; θ' ἀκούσεις ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενής ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἐκεῖ βρίσκεται γιά μᾶς. Κολυμπήθρα σωματική, κολυμπήθρα ψυχική, ἐθνική πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, τό προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

Τήν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τήν πάτησε — ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλός Δάνδολος* μάρανε τά ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τό τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωή τήν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριά συνεπαίροντας τοῦ Γένους τήν ἐλπίδα, πῶς θά γυρίσει πάλι μιά μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καί ὁ καταχτητής, Φράγκοι καί Βε-

νετσάνοι καί Γερμανοί ἀδέσποτοι, σάν τό άψύ πουλάρι, πού τσαλαπα-
 τεϊ μέ τά πέταλά του τ' άβρά λούλουδα, χύνονται άπάνω της άχόρ-
 ταγοι. Μέ τό σταυρό τους συντριβουν τό σταυρό μας· μέ τή θρησκεία
 τους πελεκοῦν τή θρησκεία μας. Γκρεμίζουn έκκλησιές, ποδοπατοῦn
 καλλιτεχνήματα, μολύνουn άγιάσματα, άποτεφρώνουn πνευματικά
 άριστουργήματα. Καί σφάζουn γέροντες, πατοῦn άρχόντων μέγαρα,
 ξαπλώνουnται σέ βασιλικά κλινάρια· νεκρούς γυμνώνουn ένδοξους,
 ποδοκυλοῦnε στρέμματα θαυμαστά. Στενάζει ή Βασιλεύουσα· μοιρο-
 λογά ή Σιών μας ! Καί ό Δάνδολος, γιός κουρσάρων, δέ λησμονεί τήn
 τέχνη τῶn πατέρων του. Κουρσεύει καί θέλει μέ ξένα καί άταίριαστα
 στολίδια νά στολίσει τή λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες φεύγουn καί γαλέρες έρχουnται. Παίρνουn τόν πλοῦτο μας
 τόν άδαπάνητο, τή δόξα μας τήn άβασίλευτη, τή λάμψη, τή σοφία,
 τά ιερά μας. 'Η Βενετιά τά δέχεται περιχάρη, στολιζεται καί καμα-
 ρώνει σάν ξιπασμένη καί άμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τό σπαθί τοῦ
 Κωνσταντίου μας τό βλογημένο, πού έχει στό θηκάρι του τόν οὔρα-
 νό μέ τά άστρα, τή θάλασσα μέ τά καράβια, τή γή μέ τά κάστρα της
 — ιστορία χρυσόγλυπτη τοῦ άπέραντου κράτους μας. Παίρνει τήn
 κολυμπήθρα, πού τόσοι βαφτιστήκαν πορφυρογέννητοι, καί βαφτί-
 ζει μέσα τῶn εμπόρων τά παιδιά. Μέ τίς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας
 στολίζει τόν "Άγιο Πέτρο της· στήνει στούς πύργους της τό Ρολόγι,
 θαῦμα τοῦ κόσμου, μέ τούς Μάγους πού χαιρετοῦn ταπεινοί τοῦ Χρι-
 στοῦ μας τή Γέννηση· στήνει στίς πλατείες της τ' άλογα τ' άνεμο-
 πόδαρα, άκράτητου λαοῦ συμβολική παράσταση.

Γαλέρες φεύγουn καί γαλέρες έρχουnται. Παίρνουn τά πλούτη μας,
 τή δόξα, τά ιερά μας. 'Άλλου τά πᾶνε, στή Δύση τήn τρισβάρβαρη, νά
 ήμερέσουn κι έκείνους τούς λαούς, νά δοξάσουn κι έκείνης τά χώματα.

'Η 'Άγιοτράπεζα όμως δέν ακολουθεϊ. 'Η πλάκα ή πολυτίμη, πού
 τήn έσθησε ό 'Ιουστινιανός στή μέση τοῦ ναοῦ, λαμπρό ζαφεϊρί στή
 χρυσή σφεντόνα του· ή πλάκα πού άκουσε τόσα νικητήρια καί θυ-
 σίασε επάνω της ό Φώτιος, δέν πάει νά κλειστεϊ σκλάβα στά δολερά
 τείχη, στ' άρπαχτικά χέρια τοῦ 'Ιννοκέντιου. "Όχι· δέν πάει. "Άνοιξε
 ή καρίνα στά δυό καί γλίστηρε ή 'Άγιατράπεζα στά νερά τοῦ Μαρ-
 μαρᾶ. 'Ο βοῦρκος έφυγε άπό κοντά της, όπως φεύγει ή άμαρτία τό
 σταυρό, καί ό χρυσός άμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγη άπό κάτω
 της. Καί τοῦ Θεοῦ τό μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καί παντοδύναμου,

στάθηκε επάνω της άγρυπνο, όπως μάνας μάτι στην κούνια του μο-
νάκριβου παιδιού της.

Καί από τότε είναι εκεί καιρός διαμάντι, ήλιος κατάργυρος, νερό
τρισάγιο. Μύρο άνεβαίνει από τό βυθό και άπλώνεται στο πρόσωπο
της θάλασσας και κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, έθνικό
πρώτ' άπ' όλα! "Όπως από τό δυσκοπότηρο βγαίνει ή σωτηρία του
χριστιανού, θά έβγει από κεϊ και ή δική μας άπολύτρωση. 'Η χαραυ-
γή του Γένους μας εκεί θ' άνατείλει· ναι, εκεί θ' άνατείλει. Προβαίνει
όλοένα ή 'Αγιατράπεζα και βούλεται νά πιάσει τή στεριά. 'Αργά
ή γρήγορα θά τήν πιάσει τή στεριά. Και τότε σ' όλη τήν έλληνική γή
άπό άκρη σ' άκρη, από νότο και βοριά, χαρούμενος ό ήλιος θά πυ-
ρώσει τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνει σέ κάθε μιναρέ και τά τζα-
μιά θά ήχολογήσουν τή χριστιανική, τήν έθνική μας λειτουργία.
Και τότε πάλε ή Χρυσόπορτα θά στολίσει 'Ελλήνων βασιλιάδων
τά τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε και τά κουρσεμένα πίσω: τά πλούτη μας, τίς
δόξες, τά ιερά μας. Θα πάρουμε τό σπαθί του Κωνσταντίνου και τήν
κολυμπήθρα του Πορφυρογέννητου· τίς πόρτες του ναού μας, τό
Ρολόγι των Μάγων, τ' άλογα τ' άράθυμα. Και θά μείνει πάλι φτωγή
και ταπεινή ψαρούδισσα ή Βενετιά, και ή Πόλη μας θά γίνει καύχημα
και στολίδι τής Οίκουμένης, όπως ήταν πριν τή μαράνει του Βε-
νετσάνου τό άγκάλιασμα και τό βάρβαρο ποδάρι του Τούρκου.

Ναι· θά ζήσουμε και θά θεριέψουμε και θά δοξαστούμε πάλι.
Είμαστε άντρες έμεις· μωρ' είμαστε "Ελληνες! . . .

Και όρθός τώρα έριξε τά μάτια φλογερά στις σκοτεινές στεριές,
σάν προφήτης του 'Ισραήλ, ύμνώντας τή Γή τής 'Επαγγελίας, ό
ύποναύκληρος. Και δέν ήταν, όχι, ό ναύτης ό ταπεινός. Ήταν ό έλ-
ληνισμός όλόκληρος, μέ τήν άκλόνητη πίστη στις παραδόσεις και
τούς θρύλους του.

« Λ ό γ ι α τ η ς π λ ώ ρ η ς »

Ανδρέας Καρκαβίτσας

26. ΠΑΝΩ Σ' ΕΝΑΝ ΕΕΝΟ ΣΤΙΧΟ

Εὐτυχισμένος πού ἔκανε τό ταξίδι τοῦ Ὀδυσσεά.
 Εὐτυχισμένος ἄν στό ξεκίνημα, ἐνωθε γερή τήν ἀρ-
 ματωσιά μιᾶς ἀγάπης, ἀπλωμένη μέσα στό κορμί
 του, σάν τίς φλέβες ὅπου βουίζει τό αἷμα.

Μιᾶς ἀγάπης, μέ ἀκατέλυτο ρυθμό, ἀκατανίκητης σάν
 τή μουσική καί παντοτινῆς
 γιατί γεννήθηκε ὅταν γεννηθήκαμε καί σάν πεθαί-
 νουμε, ἄν πεθαίνει, δέν τό ξέρουμε οὔτε ἐμεῖς
 οὔτε ἄλλος κανεῖς.

Παρακαλῶ τό θεό νά μέ συντρέξει νά πῶ, σέ μία
 στιγμή μεγάλης εὐδαιμονίας, ποιά εἶναι αὐτή ἡ
 ἀγάπη.
 κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος ἀπό τήν ξενιτιά, κι
 ἀκούω τό μακρινό βούισμά της, σάν τόν ἀχό τῆς
 θάλασσας πού ἔσμιξε μέ τό ἀνεξήγητο δρολάπι.

Καί παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι καί πάλι, τό
 φάντασμα τοῦ Ὀδυσσεά, μέ μάτια κοκκινισμένα
 ἀπό τοῦ κυμάτου τήν ἀρμύρα
 κι ἀπό τό μεστωμένο πόθο νά ξαναδεῖ τόν καπνό πού
 βγαίνει ἀπό τή ζεστασιά τοῦ σπιτιοῦ του καί τό
 σκυλί του πού γέρασε προσμένοντας στή θύρα.

Στέκεται μέγας, ψιθυρίζοντας ἀνάμεσα στ' ἀσπρι-
 σμένα του γένια, λόγια τῆς γλώσσας μας, ὅπως
 τή μιλοῦσαν πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ἀπλώνει μία παλάμη ροζιασμένη ἀπό τά σκοινιά καί
 τό δοιάκι, μέ δέρμα δουλεμένο ἀπό τό ξεροβόρι
 ἀπό τήν κάψα κι ἀπό τά χιόνια.

Θά ἔλεγε πῶς θέλει νά διώξει τόν ὑπεράνθρωπο Κύ-
 κλωπα πού βλέπει μ' ἓνα μάτι, τίς Σειρήνες πού
 σάν τίς ἀκούσεις ξεχνᾶς, τή Σκύλλα καί τή Χά-
 ρυβδη ἀπ' ἀνάμεσό μας.
 τόσα περίπλοκα τέρατα, πού δέ μᾶς ἀφήνουν νά στο-
 χαστοῦμε, πῶς ἦταν κι αὐτός ἓνας ἄνθρωπος πού

πάλεψε μέσα στόν κόσμο, μέ τήν ψυχή καί μέ τό σώμα.

Εἶναι ὁ μέγας Ὀδυσσεύς· ἐκεῖνος πού εἶπε νά γίνει τό ξύλινο ἄλογο καί οἱ Ἄχαιοί κερδίσανε τήν Τροία.

Φαντάζομαι πῶς ἔρχεται νά μ' ἀρμηνέψει πῶς νά φτιάξω κι ἐγώ ἕνα ξύλινο ἄλογο γιά νά κερδίσω τή δική μου Τροία.

Γιατί μιλά ταπεινά καί μέ γαλήνη, χωρίς προσπάθεια, λές μέ γνωρίζει σάν πατέρα· εἶτε σάν κάτι γέρους θαλασσινοῦς, πού ἀκουμπισμένοι στά δίχτυα τους, τήν ὥρα πού χειμώνιαζε καί θύμωνε ὁ ἀγέρας,

μουῦ λέγανε, στά παιδικά μου χρόνια, τό τραγούδι τοῦ Ἐρωτόκριτου μέ τά δάκρυα στά μάτια· τότες πού τρώμαζα μέσα στόν ὕπνο μου ἀκούγοντας τήν ἀντίδικη μοῖρα τῆς Ἀρετῆς νά κατεβαίνει τά μαρμαρένια σκαλοπάτια.

Μουῦ λείει τό δύσκολο πόνον νά νιώθεις τά πανιά τοῦ καραβιοῦ σου φουσκωμένα ἀπό τή θύμηση καί τήν ψυχή σου νά γίνεται τιμόνι.

Καί νά ἴσαι μόνος, σκοτεινός μέσα στήν νύχτα καί ἀκυβέρνητος σάν τ' ἄχερο στ' ἄλῶνι.

Τήν πίκρα νά βλέπεις τοῦς συντρόφους σου καταποντισμένους μέσα στά στοιχεῖα, σκορπισμένους : ἕναν - ἕναν.

Καί πόσο παράξενα ἀντρειεύσαι μιλώντας μέ τοῦς πεθαμένους, ὅταν δέ φτάνουν πιά οἱ ζωντανοί πού σοῦ ἀπομένουν.

Μιλᾶ . . . βλέπω ἀκόμη τά χέρια του πού ξέραν νά δοκιμάσουν ἂν ἦταν καλά σκαλισμένη στήν πλώρη ἡ γοργόνα
νά μου χαρίζουν τήν ἀκύμαντη γαλάζια θάλασσα
μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμῶνα.

27. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α.

« Εΐδον τὸν ἅγιον ναόν »! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν, ἐκμεταλλεομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβές αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχύσκιοι καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμεῖ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραιαν αὐλὴν.

Ἡ Ἁγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τῶρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἢ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἢ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθημένη. Ἡ Ἁγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μακροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραιας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἑννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετὰλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων. . . Οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὁποῖον μεγαλεῖον, ὁποῖα ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὀλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκὺ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραιοι κίονες, μὲ κορ-

μούς όλους μονολίθους, με τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελόπλεκτα κιονόκρانا. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχομένον. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπιῆς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγιᾶ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατὰ πλῆκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγκεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νά ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νά ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιά. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὁμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Καὶ ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσοῦν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπασιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους πίνακας μετὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοίχων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμῆτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσοῦς τῶν χερουβείμ καὶ τῶν σεραφεῖμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μετὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μετὰ πράσινās ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

‘Η καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῆ. . . Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ.

Μ’ ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μετὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσιζῶν καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ’ ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτίριον, μετὸς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιαζόντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνημα, πολυσχιδῆς καὶ παμμέγιστον, μετὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μετὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ’ ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν’ ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν. . .

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

‘Η ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μετὰ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὄσφυν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὤμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

‘Ο Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. ‘Ο Παπαδογιάννης ὅμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν, τὴν ὁποῖαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

—Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ’ ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

‘Ο Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μετὰ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῆ μετὰ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

—Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρός σας. Ὅ,τι σᾶς περάση κάμετέ το.

—Μὰ τό ἄλιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενὲ ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τό ἄλιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἄλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

—Ἰντα ἄλλα ; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στῦλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννη βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὅποιον ἐκιτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνωσ :

—Μὰ δὲ σκοτώνουνται οἱ Τοῦρκοι εὐκολα! Τ' ἀκοῦς;

—Τώρα π' ἄρχιζε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαίικη μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπῆντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ἔν' εὐκολα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

—Δὲ σᾶς σκοτώνομε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοί σας ἀπὸ τὴ σκάζη σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαρίθμων χριστιανῶν, οἵτινες εὐρίσκοντο ἀπέξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῆ Ἑλλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικὸν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν :

—Ἄλλάχ! Ἄλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

‘Αλλ’ ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καί, ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιῦ, τοῦ εἶπε :

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ ’πα στὰ 77, ὄντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο ; . . . Σοῦ ’πα πὼς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. ‘Η γιῶρα ἔφταξε.

‘Ο πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ « μπαμπὰς » τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφοὺς τοῦ παπαῦ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

‘Ο Μεχμέτ ’Αλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν’ ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῆ, ἅμα οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην, καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῆ καμπάνα. ‘Αλλ’ ἓνα δειλινόν, ἐνῶ ἐκάλει δι’ αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναξεν :

—’Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικόν ;

—’Εχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασαῦ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὠρμησε κατὰ τοῦ παπαῦ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσε ν’ ἀποθάνῃ.

‘Ο γιός του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἠγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχουσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των χριστιανῶν, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειρό-

νευαν καί, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἄλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἰκανοποιηθῆ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὅλιγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῶρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιάς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κείνα πού κἀτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' αὐτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ χριστιανοὺς :

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

—Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

—Ναί, Παναγία. Ἄλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἁγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπὴ μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

—Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

—Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρῃ τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανοῦμισσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε

τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

—“Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένῃ Κυριακῇ δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβον τὰς διόδους, διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὄπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι, ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καθ’ ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ’ ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δέ, καθ’ ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια, ἔφθασε καὶ ἡ δι’ ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ’ ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἕξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδέυετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποιθήσιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ του.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

29. Κ Ρ Η Τ Η

Ἄπ’ τὸ γαλάζιο πέλαγος σέ ξαγναντεύω, Κρήτη !
 Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσό σου πλέκουν στέμμα,
 κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
 σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολή πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχῆσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν « θέσιν » μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μίᾳ συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἰατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψαριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρῦν πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν « θέσιν » μου γραμμὴν μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὠραίας, στολισμένη μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταὶ μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ Γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινε εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους

ζώντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω ; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὁμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν παραχθῆ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούση, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευστῆς καὶ νὰ κατηγορηθῆς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῆς ἀσυγκρίτως ὑποδέεστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας εὐεργεσίας καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα, διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου, γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοῦς, ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὄχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὐρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοίμους εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργε-

σία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχη ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγγω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικὰς μου, καὶ σὲ εἶμαι ἀιδίως ὑπόχρεως. Ἔκτε εὐεργεσία. . . Ἀλλὰ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμῆσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ ;

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησία. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὠραία Πύλη κι ἀντὶ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν . . .» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ . . .».

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφίζοταν στό πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη λαμπρὴ δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχει δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε.

—Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί ! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἶμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρει καλά τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στό γεφύρι τῆς Πλάκας, στό Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια . . .

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὄλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπῆκε στό Ἱερό, γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νοῖοί καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιὰ.

Πρῶτος πρῶτος βγήκε ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος,

γέρος μ' έβδομήντα πέντε χρόνια και πλιότερο στή ράχη του, με κάτασπρα μαλλιά και με κάτασπρα μακριά μουστάκια, κρατώντας με τό ζερβί του χέρι τήν άσπρη του λαμπάδα κι άκουμπώντας με τό άλλο σε μιά ροζιάρικη και χοντρή πατερίτσα.

'Αποτίσω έρχόνταν δυό παιδιά του, επάνω από σαράντα η σαράντα πέντε χρονών τό καθένα, δυό παντρεμένα έγγόνια, επτά νυφάδες από παιδιά και δυό έγγονούφες και καμιά είκοσαριά έγγόνια από είκοσι χρονών και κάτω. 'Απ' τά επίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο - προεστοῦ πού δέν ήτανε στήν εκκλησιά, δυό ήταν πεθαμένα και τρία ξενιτεμένα, κι από τά τρία πάλι τό ένα ήταν έθελουτής στον έλληνικό στρατό.

Τραβοῦσε μπροστά ο γερο - προεστός, σαν σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι έρχονταν ολο τό χωριό κοντά του, με τά κεριά στά χέρια άναμμένα. 'Ητανε νύχτα βαθιά κι ο Αὐγερινός δέν είχε ξεπροβάλλει ακόμα από τήν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. 'Αλλά μιά φωτεινή αύλακιά απλωμένη από τό κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς επάνω στά Γιάννινα, έδειχνε πώς τ' άστέρι αυτό, πού τ' ονομάζουν οί πλιότεροι «λαμπρό», δέ θ' άργούσε νά βγει.

'Ανάμεσα απ' τήν εκκλησιά και τό χωριό είναι ένα μεγάλο δεντρόφυτο πλατύμα. 'Εκεί σταμάτησαν ολοι κι έκαμαν ένα μεγάλο κύκλο νά μιλήσουν για τόν πόλεμο.

"Ένα φιλό άεράκι πού τραβοῦσε απ' τό χωριό έφερεν τή μοσχουρουδιά τῶν άρνιῶν πού ψήνονταν στίς αύλές τῶν σπιτιῶν.

—Τά μάθατε ;

—Τί καινούρια ;

—'Αληθινά πώς τούς τσάκισαν τ' άδέρφια μας τούς Τούρκους ;

—"Ολο και καλά. Νικήθηκαν οί Τούρκοι στής "Αρτας τό γεφύρι. Τούς τσάκισε ο Κίτσος ο Μπότσαρης.

—Τρεῖς μέρες και τρεῖς νύχτες πόλεμο . . .

—Καημένο Σούλι, νά μήν πεθάνεις ποτέ με τά παλικάρια πού βγάζεις ! . . . 'Εσύ στά παλιά τά χρόνια, έσύ και τώρα !

—Πόσοι άρχηγοί ήτανε στήν "Αρτα ;

—Δυό. 'Ο Κίτσος ο Μπότσαρης κι ο Κώστας ο Σέχος. 'Ο Μπότσαρης κλείστηκε στήν "Αρτα κι ο Σέχος πέρασε τό ποτάμι και πήρε τά πλευρά τῶν Τούρκων. Τότε οί Τούρκοι βάρεσαν μ' όλα τους τά δυνατά νά πάρουν τήν "Αρτα, για νά κλείσουν τό Σέχο μέσα στο

Τούρκικο, αλλά τούς τσάκισε τό Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὄπου φύγει φύγει . . . Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατός πέρασε τό γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καί τὰ Πέντε Πηγάδια.

—Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι ;

—Σάν πόσοι ἔπιασαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας ;

—Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καί λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καί λείπουν τρεῖς λεβέντες !

—Σάν τί ἀνθρώποι νά ’ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος ;

—Ὁ ἕνας μιά πιθαμὴ ἀνθρώπος, μικρός μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νά κρεμάσεις ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

—Χαρά στὶς μάνες πού τοὺς ἔκαμαν !

Ὁ γερο - προεστός, πού εἶχε σταθεῖ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

—Ὅρέ παιδιὰ ! Ποιὸς σᾶς τίς ἔφερε αὐτές τίς κουβέντες ; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιὰ μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καί σᾶς δοκιμάσει ὁ Θεός ! . . .

—Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ πού λέμε ! Εἶναι ἀλήθεια ! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἄρτα καί μέ τὴν καταστροφή τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καί τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους.

—Τοὺς εἶδες μέ τὰ μάτια σου ἐσύ ; τὸν ρώτησε ὁ γερο - προεστός μέ δυσπιστία.

—Τοὺς εἶδα καί μίλησα μαζί τους καί μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα !

—Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες ;

—Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ’ τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμά ψές τό σουρούπωμα καί τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους . . .

—Ὅρέ, δέν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα ; βροντοφώνησε ὁ γερο - προεστός πνιγμένος ἀπὸ τὴν χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιά θέλει ἀρνιά, ὁ Ἄι - Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια κι ἡ λευτεριά τουφέκια ! Δέν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, γιὰ νά ρίξουμε καί νά χαιρετίσουμε τὴ λευτεριά ; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὀρέ παιδιὰ, καί νά μὴν ἔχουμε σήμερα ἕνα τουφέκι νά ρίξουμε καί νά καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας ;

—'Αμ' τί ρωτᾶς ; τοῦ ἀπολογήθηκε ἕνας. Δέ μᾶς τά 'μασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι ; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφεκί ἢ πιστόλα ;

—'Ορέ, δέν ἔχει κανένας ἕνα παλιοτούφεκο, μιά παλιοπιστόλα ; ξαναρώτησε.

—'Αμ' τώρα, γερο-μπάρμπια, τοῦ εἶπε ἕνας, θά πλακώσουν γκρά-δεσ* καί βελουτά* ὅσα θέλεις ! *'Ορεξη νά'χεις νά τουφεκᾶς. Τουφέκια καί φυσέκια χάρισμα.

—Μωρέ, ἐγώ τό θέλω αὐτή τή στιγμή, δέν τό θέλω ὕστερα ! Τί νά τό κάμω ὕστερα ; *'Εχει, ὀρέ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιά μιά φορά, καί τοῦ τό γυρίζω πίσω ! *'Ενα ἄρνι διαλεχτό δίνω γιά ἕνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτό ἐπάνω ζυγώνει μιά γριά καί τοῦ λέει :

—Δίν' σ' τ' ἄρνι ;

—Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα ;

—Μά τό ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους, γιά νά μὴν τοὺς τό μαρτυρήσω !

—Τουφέκι εἶναι ;

—Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη ! . . .

Κι ἡ γριά ἄρχισε νά κλαίει τό μακαρίτη της.

—*'Αφισε τά κλάματα, γριά, καί σύρε νά μοῦ φέρεις τό τουφέκι στό σπίτι, νά σοῦ δώσω τ' ἄρνι . . .

*'Ολο τό χωριό ἦταν τρελό ἀπ' τή χαρά του. *'Από τά λόγια, ἀπό τά φερσίματα, ἀπό τό περπάτημα, νόμιζε κανείς πῶς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τό ζουρλόχορτο. *'Ὡς κι αὐτά τά λιανοπαίδια, πού δέν μπορούσανε νά καταλάβουν καλά καλά τί θά πεῖ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—*'Εγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας ! *'Εγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας !

—Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τήν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τή χαρά τῆς λευτεριᾶς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

—Τέτοιο καλό δέν μπορούσε νά 'ρθεῖ ἄλλη μέρα παρά Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

—Δοξασμένος νά 'ναί ὁ Κύριος !

Μέ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στό χωριό, καί κάθε φαμίλια πήγαινε στό σπίτι της. Οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπό τίς ψησταριές τῶν ἀρنيῶν, πού στριφογύριζαν ἐπάνω στή θράκα.

“Όταν ο γερο-προεστός έφτασε στό σπίτι του, βρήκε στήν αϋλόθυρα τή γριά μέ τό τουφέκι στά χέρια νά περιμένει. Μόλις τήν είδε, ρίχτηκε έπάνω της νά τής τό πάρει.

—Τ’ άρνί πρώτα ! του φωνάζει ή γριά.

—Μωρέ ένα άρνί μονάχα γυρεύεις, κουτή ; τής λέει ο προεστός. Έγώ τέτοια μέρα σφάζω όλο τό κοπάδι καί καίω καί τό σπίτι μου άκόμα !

Καί σάν νά προσβλήθηκε από τήν άπάντηση τής γριάς, έκραξε ένα έγγόνι του, πού είχε άνεβεί στό σπίτι :

—Όρέ Κίτσο ! Κίτσο όρέ !

—“Ορισε, παππού ! του άπολογήθηκε τό παιδί, παλικάρι ώς δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονών.

—Νά πεταχτείς, όρέ, στή στάνη καί νά ξεκόψεις δεκαπέντε ώς είκοσι άρνιά καλά. Γρήγορα ! Άκόμα έδω είσαι ! . . .

Τό παιδί λάκισε* σάν έλάφι στή στάνη, αλλά ο γερο - προεστός, θέλοντας νά δείξει όλη τή χαρά τής καρδιάς του, φώναξε τό διαλαλητή του χωριού :

—“Οσοορέ Νάσο ! Νάσο όρεέε !

—“Εφτασα, μπάρμπα, άπολογήθηκε μιά φωνή εκεί γύρω από τά σπίτια.

—Νά βγεις, όρέ, στή ράχη καί νά διαλαλήσεις στό χωριό πώς όποιος δέν έχει άρνί, νά ρθει στό σπίτι μου νά πάρει ! . . .

‘Η γριά όμως, μ’ όλα αυτά πού γίνονταν, κρατούσε τό τουφέκι μέ τά δυό της χέρια καί δέν τό ’δινε, πρίν τής φέρουν πρώτα τ’ άρνί.

—Δέν τό δίνω άκόμα, έλεγε· θέλω τ’ άρνί πρώτα !

Του Νάσου ή φωνή ξεχύθηκε σ’ όλο τό χωριό σάν δυνατός βοριάς, κι όσοι δέν είχαν άρνί έτρεξαν στό σπίτι του προεστού. “Ετρεξαν άκόμα κι εκείνοι πού είχαν, όχι γιά νά ζητήσουν κι αυτοί, αλλά γιά νά δουν μέ τά μάτια τους τό ψυχικό του προεστού.

Δέν πέρασε πολλή ώρα καί νά σου, έφτασε κι ο Κίτσος μ’ ένα κοπάδι άρνιά.

—Τό καλύτερο τής γριάς !, φώναξε ο προεστός, καί στή στιγμή ο πιστικός, πού έρχόταν μαζί μέ τόν Κίτσο, άρπαξε άπ’ τό λαιμό ένα λάγιο* άρνί, μέ μιά βούλα άσπρη στό μέτωπο σάν τόν αύγερινό, πού ήταν μιά όργιά βγαλμένος εκείνη τήν ώρα.

‘Η γριά μέ τό ’να χέρι άρπαξε τ’ άρνί καί μέ τ’ άλλο τρεμάμενο

ἔδινε τό τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπό φόβο μήν ἦταν ψέ-
μα τό τάξιμο. "Υστερ' ἀπό τή γριά πῆραν ἀπό ἕνα ἀρνί ὅσοι δέν
εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τό τουφέκι στό χέρι του, εἶπε στή
γριά :

—Γεμάτο εἶναι, ἀρή ;

—Γεμάτο ! ὅπως τό 'χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἶν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπό τότε. Φοβοῦμαι μή δέν πάρει
φωτιά καί ντροπιασῶ !

Σηκώνει τό λύκο καί λέει :

—Χριστός ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστός ἀνέστη ! Καλῶς μᾶς ἦρθ'
ἡ λευτεριά !

Τό παλιοτούφεκο βρόντηξε καί τράνταξε τό χωριό, καί μέ τό
βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος !

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοί καί ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά,
τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τόν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

« Π α σ χ α λ ι ν ἄ δ ι η γ ῆ μ α τ α »

Χρίστος Χριστοβασίλης

32. Σ Τ Α Γ Ι Α Ν Ν Ε Ν Α

Ἄπέξω ἀπό τὰ Γιάννενα, σ' ἕνα ψηλό κλαδί,
πουλί πουλάκι ἐκάθισε καί γλυκοκελαδεῖ :

—Ἄνοιχτε στράτα διάπλατη καί στράτα μυρωμένη,
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μέ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιά σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε,
καί τὰ κεριά ἐτοιμάζουνε καί τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
καί τό καλό φθινόπωρο μέ κάποια ἀνατριχίλα
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλί μέ τὰ στερνά του φύλλα.

« Ἡ μερολόγιον Σκόκου », 1915

Στέφανος Δάφνης

33. Η Κ Α Τ Α Π Ο Λ Ι Α Ν Η

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιές
προσκυνητῶν ἔρχονται νά γονατίσουν κάτω ἀπό τή θαυματουργή

είκόνα, πού μέσα από τό γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τό γλυκό βάλαμο τῆς παρηγοριᾶς καί τῆς ἐλπίδας στίς ψυχές πού ζητοῦν τήν προστασία της καί τήν καθοδήγησή της μέσ στῆς ζωῆς τό πολυτάραχο πέλαγος.

“Ὅπως ἡ Τῆνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

“Ὁ μέγας ναός πρωτοθεμελιώθηκε τόν τέταρτο αἰώνα καί τελείωσε τόν ἕκτο.

“Ἡ παράδοση λέει πώς ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στήν Παλαιστίνη γιά τήν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπό τή μεγάλη φουρτούνα νά καταφύγει στήν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ’ ἕνα μικρό ἐκκλησάκι νά δεηθεῖ στήν Παναγία γιά τήν εὐόδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νά οἰκοδομήσει ἐκκλησία στή χάρη Της. Σάν γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τό μεγάλο πόθο της στόν αὐτοκράτορα τό γιό της. Δέν πρόφτασε ὅμως νά δεῖ πραγματοποιημένο τ’ ὄνειρο της, γιατί σέ λίγο πέθανε.

“Ἄν καί τά χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντίνος δέν ξεχνοῦσε τό τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τό ’χε ἀφήσει σάν ἀπαράβατη διαθήκη. “Ἐνα πρωί — καθώς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοί εἶδαν μέ μεγάλη ἐκπληξή τους ἕνα βασιλικό καράβι νά μπαίνει στόν κόλπο τῆς Παροικιάς καί νά ρίχνει τήν ἄγκυρά του μέ τίς χρυσές ἀλυσίδες στά ἴσυχια νερά. Δέν ἦταν συνηθισμένοι σέ τέτοιου εἴδους θαλασσινές ἐπισκέψεις.

Τά κουρσάρικα καράβια τούς ἦταν πιο πολύ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σάν ἐκεῖνο πού λέν τά παραμῦθια, μέ τά χρυσά κατάρτια, μέ τά φουσκωμένα σάν τά φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ σημαία μέ τό δικέφαλο ἀετό ἀνέμιζε περήφανα στήν κορυφή, ἐπάνω στ’ ἄλμπουρα*, κι ἕνας χρυσός σταυρός λαμποκοποῦσε πάνωθι τους, κάτω ἀπό τό γαλάζιο τ’ οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπό ἐκεῖνα τά τρικάταρτα βυζαντινά καράβια, πού τά ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καί πού ἐκτελοῦσαν τίς αὐτοκρατορικές ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπό τόν αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στή στεριά κι ἄρχισαν νά ἐρευνοῦν τόν τόπο σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τους καί στά μέρη πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοί κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἕνας τόν ἄλλον

τί πρόκειται νά συμβεῖ. Κανείς τους δέν ἐγνώριζε τό μυστικό. Μόνο ἕνας γέρος παπάς πού ἔμενε σ' ἕνα μικρό ἐκκλησάκι, τό σημερινό παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μέσα στήν Καταπολιανή. . . Σ' αὐτόν ἡ Ἁγία Ἑλένη εἶχ' ἐξομολογηθεῖ τό τάμα της.

Ἔτσι ἄρχισε νά χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιά νά συνεχιστεῖ καί νά τελειώσει στά χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἕνα μέρος τῆς ἐκκλησίας, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικά σέ προγενέστερη ἐποχή, στόν τέταρτο αἰώνα, καί διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρό τό σύνδεσμό του μέ τήν ἀρχαιότητα, γιατί οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπό ἀρχαίους ἑλληνικούς ναούς, τό δέ σχῆμα του ἦταν κλασικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὅταν χτίστηκε ὁ μέγας ναός, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου πέρασε ἀπό μερικές ἀρχιτεκτονικές μεταρρυθμίσεις, ὥστε νά συνδεθεῖ ὀργανικά μέ τόν κύριο ναό.

Τά σχέδια γιά τό μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτήκαν ἀπό σπουδαίους μηχανικούς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθήτευσαν σέ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτούς πού ἔχτισαν τό μεγαλοῦργημα τῶν αἰώνων, τήν Ἁγία Σοφία, καθώς καί τούς Ἁγίους Ἀποστόλους τῆς Πόλης, μέ τούς ὁποίους ἡ Καταπολιανή ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονική συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νά ξεπεράσουν τούς δασκάλους τους. Μαστοράδες καί τεχνίτες, σκαλιστάδες καί ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καί διακοσμητές ὀνομαστοί ἦρθαν ἀπό τό Βυζάντιο ἀρματωμένοι μέ πίστη, μέ γνώση ἀνώτερη, μέ ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιά χρόνια δούλευαν.

Τά θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τά ὀλόασπρα καί λεπτόκοκκα, πού τά χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητας γιά τ' ἀριστουργηματικά τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τά μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τά ὀλύμπια κορμιά τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καί τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη, τά ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, πού τά βγαζαν ἀπό τά βαθιά σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μέ λυχνάρια — γι' αὐτό καί οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τό μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τά ἔβρισκαν ἔτοιμα. Τά περισσότερα τά παίρναν ἀπό τό πλῆθος καί τόν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, πού ἦταν δισπαρμένοι στήν Πάρο, ἢ τά κατέβαζαν φορτώματα σέ

μεγάλους ὄγκους ἀπό τὰ ὀνομαστά λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μὲ σκαλιστὲς φλέβες καὶ μὲ παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἕνα παλιὸ χρονικὸ, «ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος μὲ ροῦχα βυσσινιά καὶ μὲ πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδειότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ μάστορας, ὅπου ἐπέτυχε νὰ δώσει τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τὸρνευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχει φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν».

Ἦταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε «ὁ ἐν πολλαῖς κολόναϊς θεμελιωθεὶς ναὸς» κι ἔγινε «ἡ τρυφή τῶν ὀφθαλμῶν», ἡ φήμη τῆς ὁμορφίᾳς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πήγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀ σ π ρ α ν η σ ι ᾶ »

Ἰ Α θ η ν ᾶ Τ α ρ σ ο ῦ λ η

34. [Η Α Ν Α Κ Ω Χ Η]

Ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ πρωινὰ, συννεφιασμένο καὶ ὑγρὸ. Ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, στενόχωρος, σάν τὴ νύχτα πού εἶχε περάσει ὁ Λεωνῆς. Ἐνιωθες ἠλεκτρισμὸ μὲς στὸν ἀέρα, προμηνύματα καταιγίδων. Πλησίαζε χειμῶνας, αὐτὸ ἦταν ὀλοφάνερο, κακὸς χειμῶνας, πού θὰ τὸν ἔτρεφαν οἱ παγωνιές τῆς Ρωσίας κι οἱ φουρτοῦνες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ δρόμοι τοῦ Πέρα ἦταν ἔρημοι, ἡ μεγάλη πολιτεία κοιμότανε ἀκόμα. Κοιμότανε, θαρρεῖς, βαριανασαίνοντας, τὸν ἀνήσυχο ὕπνο τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖ πού πήγαινε, ὠστόσο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰσίου Δρόμου, κοντὰ στὴν πλατεία τοῦ Ταξιμοῦ, ὁ Λεωνῆς εἶδε μιὰ συνάθροιση. Μερικοὶ διαβάτες εἶχανε μαζευτεῖ ἐμπρὸς σ' ἕνα ψηλὸ σπίτι καὶ κοίταζαν ἀπάνω, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ὁ Λεωνῆς πλησίασε καὶ κοίταξε κι αὐτός. Σ' ἕνα μπαλκόνι τοῦ τελευταίου πατώματος αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ

είχανε βγει δύο άνθρωποι, πού προσπαθοῦσαν νά στηρίξουν τό κοντάρι μιᾶς σημαίας. Ἡ σημαία ἦτανε μισοδιπλωμένη, ὁ Λεωνῆς δέν τήν ἀναγνώρισε ἀμέσως, παρατήρησε ὅμως, ἀπ' ὅ,τι μπορούσε νά δεῖ, πώς δέν ἦταν ἡ σημαία τῆς Γερμανίας, οὔτε κανενός συμμάχου της. Λίγο μακρύτερα ἀπό τόν ὄμιλο τῶν διαβατῶν εἶχε σταματήσει μιὰ γερμανική περιπολία, πού τήν ἀποτελοῦσαν στρατιῶτες ἀπ' αὐτούς πού ἔμοιαζαν σάν γυμνασιόπαιδες, μ' ἓνα λοχία τῆς ἴδιας ἡλικίας ἐπικεφαλῆς. Ἦτανε κάτι παιδάκια κακοντυμένα, κακοθρεμμένα, ξαγρυπνισμένα, μέ πολύ κουρασμένο καί βαριεστιμένο ὕφος. Κοίταζαν κι αὐτά σάν τόν ἄλλο κόσμο καί περίμεναν. Τέλος τό κοντάρι στυλώθηκε, ἡ σημαία κυμάτισε στό φύσημα τοῦ πρῶνου ἀνέμου κι ὁ Λεωνῆς ἀναγνώρισε τά χρώματα τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ διαβάτες στεκότανε καί κοίταζαν μέ τά χέρια στίς τσέπες, μέ τό τοιγάρο στό στόμα, σχεδόν ἀδιάφορα, σάν νά μή συνέβαινε τίποτα τό ἐξαιρετικό ἢ (ποιός ξέρει ;) σάν νά συνέβαινε κάτι τόσο πολύ βαρυσήμαντο πού δέν ἦτανε μπορετό νά τό χωνέψει κανεῖς μονομιᾶς. Κανεῖς τους ὅμως δέν ἔφευγε, κάτι τούς κρατοῦσε καρφωμένους ἐκεῖ. Ὁ Λεωνῆς στράφηκε ξανά πρὸς τούς Γερμανούς. Τεντωμένοι στό λιθόστρωτο, σάν ξυλιασμένοι, κοίταζαν τῆ σημαία τοῦ ἐχθροῦ μέ βλέμματα ἀπλανή. Μονάχα ὁ λοχίας ἔσφιγγε τά χεῖλια μ' ἐκεῖνον τόν τόσο γνώριμο μορφασμό τῶν παιδιῶν πού θέλουν νά κλάψουν καί ντρέπονται γι' αὐτό καί ἀγωνίζονται μήν προδοθοῦν.

Ὁ Λεωνῆς ῥώτησε ἕναν κύριο τί συνέβαινε.

—Δέν ξέρω, εἶπε αὐτός.

Κανεῖς δέν ἤξερε τίποτα.

Ὁ Λεωνῆς προχώρησε πρὸς τῆ διεύθυνση τοῦ Γαλατᾶ Σερᾶ, χωρὶς νά παρατηρήσει τίποτα, πού νά φανερώνει μιὰ μεταβολή τῶν πραγμάτων. Ἡ Πόλη ἐξακολουθοῦσε νά κοιμάται. Οἱ ἀστυφύλακες ἦταν στίς θέσεις τους. Μερικοὶ ἀραιοὶ διαβάτες κυκλοφοροῦσαν βιαστικοὶ καί ἀδιάφοροι. Τά τράμ περνοῦσαν ἄδεια. Καμιὰ ἄλλη σημαία δέν ὑπῆρχε πουθενά. Ὁ Λεωνῆς ξεχάστηκε ἓνα διάστημα περιδιαβάζοντας στοὺς κεντρικοὺς δρόμους. (. . .).

Κοίταξε τό ρολοῖ του, ἦταν ἐφτάμισι περασμένες. Τράβηξε γοργὰ πρὸς τό σπίτι τοῦ καθηγητῆ.

Ἄνοιξε μηχανικά τήν πόρτα τοῦ ἐργαστηρίου, στάθηκε μιὰ στιγμή στό κατώφλι νά πάρει τήν ἀναπνοή του, γιατί εἶχε τρέξει. Ὁ ζεστός

μουχλιασμένος άέρας τόν χτύπησε καταπρόσωπο. Είχε κιόλας ξεχάσει ό,τι συνέβαινε στό δρόμο. Άνάσανε βαθιά τήν τσαγκή μυρωδιά, πού άγγιζε τώρα τόσο παράξενα τίς πιό μυστικές χορδές τής εύαισθησίας του. Αισθάνθηκε σάν τό ψάρι στό νερό. Ήτανε χαρωπός, έλαφρός μέσα σ' όλη εκείνη τή σκόνη καί τή μουντζούρα, είχε όρεξη νά χορέψει.

Ή πόρτα τοῦ έργαστηρίου άνοιξε μέ δύναμη καί πρόβαλε ή ύπηρέτρια τοῦ κ. Μοντεφρεντίνι έξαλλη.

—Καλέ, έδω' κάθεσαι, παιδί μου ; φώναξε. Δέν πήρες είδηση πού χαλνᾷ ό κόσμος ;

Ή Λεωνής ανατινάχτηκε, σάν νά τόν ξυπνοῦσαν μέσα από όνειρο.

—Γιατί χαλνᾷ ό κόσμος ; ρώτησε σαστισμένος.

—Καλέ, Παναγιά μου, τελείωσε ό πόλεμος ! φώναξε ή ύπηρέτρια σάν παραλαβή. Τελείωσε ό πόλεμος.

Ήφυγε αφήνοντας τήν πόρτα άνοιχτή. Τήν άκουσε πού φώναζε άκόμα, καθώς άνέβαινε τή σκάλα τρέχοντας :

—Τελείωσε ό πόλεμος !

Ή Λεωνής σηκώθηκε, σφούγγισε τό μέτωπό του, κοίταξε τήν ὦρα. Κόντευε έντεκα. Χωρίς νά σκεφτεῖ άλλο τίποτα, πετάχτηκε στό δρόμο τρέχοντας κι αὐτός.

Ή πάροδος τοῦ κ. Μοντεφρεντίνι ήταν έρημη ὅπως πάντα, αλλά στό δρόμο τοῦ Τηλέγραφου ό Λεωνής άντίκρισε άνθρώπους πού μιλοῦσαν δυνατά καί γελοῦσαν κι έτρεχαν νευρικά από τή μιá πόρτα στην άλλη. Στά παράθυρα κυμάτιζαν τρεῖς τέσσερις έλληνικές σημαῖες. Τό αὐτί του άρπαξε μερικές πληροφορίες γιά τά γεγονότα :

—Χτές ύπογράφηκε ή άνακωχή. Οἱ στόλοι πέρασαν τά Δαρδανέλια σήμερα τό πρωί. Ήρχονται ! Κι ό έλληνικός στόλος μαζί !

Γινότανε λόγος καί γιά έμπορικά πλοῖα πού άκολουθοῦσαν τούς στόλους φορτωμένα άλεύρια, ζάχαρες, καφέδες, όλα τά άγαθά τοῦ Θεοῦ. Μαζί μέ τόν πόλεμο τελείωνε κι ό άποκλεισμός, τελείωναν κι οἱ έπιδημίες κι οἱ διωγμοί καί όλα.

Ή Λεωνής βγήκε στόν Ίσιο Δρόμο. Ήτανε φορτωμένος σημαῖες από τή μιá άκρη στην άλλη, άγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, αλλά κυρίως έλληνικές. Τά παράθυρα καί τά μπαλκόνια ήτανε γεμάτα κόσμο. Στό δρόμο ήτανε σάν διαδήλωση, ή συγκοινωνία είχε διακοπεί. Ή

Ένας έσερνε τόν άλλον κι όλοι πήγαιναν στην τύχη, δέν ήξεραν τί ήθελαν και τί έκαναν, μιλουσαν και γελουσαν όλοι μαζί. Είχαν γίνει όλοι αδέλφια κι όλοι έμοιαζαν λιγάκι τρελοί. Ένας άνεμος τρέλας είχε φυσήξει άπάνω στην Πόλη και τούς είχε ένώσει μέσ στη χαρά αύτης τής μεγάλης έορτής. Ό ουρανός είχε καθαρίσει κάπως, ή καταγιδα είχε άπομακρυνθει, χωρίς νά ξεσπάσει. Ό ήλιος είχε προβάλει ανάμεσα στα σύννεφα κι έπαιζε μέ τά χρώματα τών σημαιών. Ήταν ένα άπέραντο πανηγύρι από χτυπητά χρώματα.

Δέν έβλεπε πιά κανείς στρατιωτικές στολές πουθενά. Όλα εκείνα τά στρατεύματα πού, ώς τά χτές, άνεβοκατέβαιναν τούς χτισμένους λόφους τής Πόλης, οί αξιωματικοί πού βροντουσαν τίς μπότες τους στα πεζοδρόμια, οί αναρίθμητες στρατιωτικές περιπολίες, οί καβαλάρηδες, οί πεζοναύτες είχανε χαθει μονομιās. Έφευγαν, παρατουσαν τόν άγώνα, έδιναν τή θέση τους. Τώρα άλλα στρατεύματα θά γέμιζαν τή μεγάλη πολιτεία, θά έκαναν παρελάσεις μέ μουσικές και σημάιες επικεφαλής, άλλοι στρατηγοί θά ήππευαν και θά φώναζαν διαταγές, άλλες στολές θά κυκλοφορουσαν στους δρόμους, στα κέντρα, στις έξοχές. (. . .).

Όλα τά πράματα γινόντανε άλλιώτικα, μιά νέα ζωή θά χυνότανε όρμητικά παντου, θά έδινε έναν άλλο άέρα, μιάν άλλη όψη στην πανάρχαια αύτοκρατορική πολιτεία. Άλήθεια, ό κόσμος ήτανε κάτι συναρπαστικό, κάτι πού συνεχώς ξαναγεννιότανε και πού δέν ήτανε δυνατό νά τό χορτάσει κανείς ποτέ. Ό κόσμος ήταν ωραίος !

—Έρχονται οί στόλοι !

Κάποιος άρπαξε τό Λεωνή και τόν φίλησε. Ήταν ό Μένος, τό παχύ παιδί μέ τίς πολιτικές ιδέες. Ύστερα εξηγήθηκε :

—Όλοι φιλιουνται σήμερα. Χριστός άνέστη !

Τόν πήρε μπράτσο και τόν έσυρε.

—Νά άνέβουμε σέ μιά ταράτσα, φώναξε. Ό κόσμος άνεβαινει στις ταράτσες. Νά άνέβουμε νά δούμε τούς στόλους πού έρχονται νά πάρουν τήν Πόλη !

Ό ουρανός καθάριζε ολοένα, ό ήλιος γινότανε πίο λαμπρός, τά χρώματα τών σημαιών ζωήρευαν άκόμα πίο πολύ. Ό άέρας ήταν έλαφρός, δροσερός και ζωογόνος. Ήτανε τώρα σαν άνοιτιάτικη καλοκαιρία ύστερα από βροχή, σαν Πάσχα μέσ στις παπαρουνες και τίς μαργαρίτες. Δέν ήταν άνάρμοστο νά λένε : Χριστός άνέστη. Ή-

τανε κάτι πού πήγαινε μέ τό καθετί. Είχες ὄρεξη νά τρέξεις, νά παίξεις, νά κυλιστεῖς στά χορτάρια, νά φιλάς ὅποιον ἔβρισκες μπροστά σου κι ὕστερα νά μαζεῦεις λουλούδια καί νά τραγουδάς. Ὅλοι γελοῦσαν, κανείς δέν ἤξερε γιατί, γελοῦσες κι ἐσύ μαζί, δέν μπορούσες νά κάμεις ἄλλο τίποτα παρά νά ἀφήσεις τόν ἑαυτό σου στό μεγάλο κύμα τοῦ γέλιου.

— Ὡστε αὐτό εἶναι ἡ εἰρήνη! μουρμούρισε ὁ Λεωνής.

Τόσο παράξενο, τόσο ἀπίθανο πράμα : ἡ εἰρήνη! Μιά ζωή χωρίς ἐπιστράτευση, χωρίς στρατιωτικό νόμο, χωρίς καθημερινό ἀνακωνωθέν, χωρίς ἀεροπορικούς βομβαρδισμούς, χωρίς ἔλλειψη τροφίμων, χωρίς τίς σκοτεινές ἐκεῖνες ταινίες πού ἔδειχναν χαρακώματα, ἀνθρώπους μέ κράνη βουτηγμένους στή λάσπη καί κανόνια πού τραβοῦσαν μέσ στή βροχή. Ἀφύσικη ζωή, ὁ Λεωνής δέν καταλάβαινε καλά. Δέν τό ἔβαζε ὁ νοῦς του πῶς περνοῦσε ὁ κόσμος, ὅταν δέν ἦταν πόλεμος, ποιός μπορούσε νά ἦταν ὁ ἀριθμός τῶν πραγμάτων. Κάτι καλό ἐρχότανε, ὁ Λεωνής γελοῦσε ἀπό τή χαρά του, μά δέν καταλάβαινε.

— Λοιπόν ἡ εἰρήνη!

— Ὁχι, φώναξε ὁ Μένος. Εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι ἡ νίκη!

Ξεφώνησε τήν τελευταία λέξη, μ' ὄλη τή δύναμη τῶν πνευμόνων του, μέσ στή βοή τοῦ λαοῦ πού πήγαινε αὐξάνοντας.

« Λ ε ω ν ή ς »

Γιώργος Θεοδοκάς

35. ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

(Δεκέμβριος 1940)

Μέτωπο Ἠπείρου. Σκοτεινή εἶναι ἀπόψε ἡ νύχτα. Οὔτ' ἓνα ἀστράκι, γιά νά θυμίζει τήν ἡμερότητα τῆς πλάσεως. Χιονισμένα τά βουνά πού περιζώνουν τό μικρό καί ἄχαρο χωριό. Ἀχαρο καί καταθλιπτικό. Πέτρινα μονώροφα σπίτια. Πέτρα παντοῦ. Πέτρα πού κάθεται πάνω στήν ψυχή σας. Καμιά ὑπόνοια πράσινου : ἓνα δέντρο, λίγο χορταράκι, μιὰ γλάστρα μέ τό κόκκινο ἀνθάκι της. Πέτρα. Καί, ὅπου λείπει ἡ πέτρα, ὁ πολτός τῆς λάσπης, στήν ὁποία βυθίζεσθε ὡς τά γόνατα. Ἀλβανικό εἶναι τό χωριουδάκι. Χτές τό εἶχε ὁ

έχθρός. Σήμερα τό κατέχουν οί έμπροσθοφυλακές μας. Αύριο θ' άνήκει κι αυτό στά μετόπισθεν. Νωρίς άποσύρθηκαν οί λίγοι κάτοικοί του ν' άναπαυθοῦν. Πέρασαν εικοσιτετράωρα κολάσεως. Μέρους όλόκληρης οί κανονίες τούς είχαν ζαλίσει. Πολεμίστρες έγιναν τά παράθυρα τῶν σπιτιῶν, από τά όποία ό έχθρός προσπάθησε, άμυνόμενος, ν' άποκρούσει τήν εισβολή τῶν δυνάμεών μας. Δέν τήν άπόκρουσε. Τόν ξετόπισε ή ξιφολόγχη. Τά σπασμένα τζάμια, τά μισογκρεμισμένα πορτάκια, τά λάφυρα πού έγκατέλειψε φεύγοντας, και πού μένουν άκόμα σκορπισμένα στους δρόμους, δέν είναι τά μόνα δείγματα τής θύελλας πού πέρασε πάνω από τό χωριό. Είναι και οί νεκροί πού συναντᾶ κανείς έδῶ κι εκεί ριγμένους στις λάσπες, στις πόρτες, στά καλντιρίμια, στη μικρή πλατεία του χωριού. Δέν έπρόλαβαν άκόμα οί άντρες μας νά περισυλλέξουν τούς Ίταλούς νεκρούς. Προτίμησαν νά ενδιαφερθοῦν περισσότερο για τήν περισυλλογή τῶν τραυματιῶν. "Όταν ξημερώσει, θά περισυλλεγοῦν και οί νεκροί και θά ταφοῦν μέ τίς ευχές τής ορθόδοξης Έκκλησίας στο ξένο έδαφος, όπου τούς έφερε και τούς έσκότωσε ή μεγαλομανία του άρχηγου των.

Γαλήνη νεκρουπόλεως βασιλεύει τώρα στο χωριό. Κανείς δέν μπορεί νά φανταστεί ότι έδῶ και λίγες ώρες μαινονταν οί δαίμονες του "Αδη. Βαριές ακούονται οί άρβύλες τῶν φαντάρων πού περνοῦν πάνω από τό λιθόστρωτο.

Τή στιγμή αυτή μιá σκηνή ήρωισμού διαδραματίζεται μέσα στο δωμάτιο ενός σπιτιού. Είναι τό δωμάτιο του λοχαγου πού μπήκε πρώτος στο χωριό. Χῶμα κάτω. "Ένα κρεβάτι εκστρατείας σε μιá γωνιά. Οί φλόγες του τζακιού είναι ό μόνος φωτισμός. Πέντε άντρες είχε ζητήσει από νωρίς ό λοχαγός για μιá επικίνδυνη επιχείρηση. Παρουσιάστηκαν όλοι. Διάλεξε απ' αυτούς "όσους ό ίδιος νόμισε πιο επιτήδειους, και αισθάνθηκε τήν ανάγκη νά δώσει εξηγήσεις στους άλλους, πού θά μπορούσαν νά θεωρήσουν μειωμένο τον έαυτό τους για τήν προτίμηση προς τούς συναδέλφους των.

—"Όλοι είστε γενναίοι, παιδιά. Άλλά για τή δουλειά αυτή πιο κατάλληλοι είναι οί πέντε πού διάλεξα. Διαλυθείτε τώρα.

Διαλύθηκαν. "Όταν νύχτωσε, βρέθηκαν οί πέντε φαντάροι στο δωμάτιο του λοχαγου. Νέα παιδιά, άξύριστα, άπλυτα, μέ τά μάτια κόκκινα από τήν άπνία, βουτηγμένοι ως τό λαιμό στη λάσπη, αλλά μέ πόση ζωντάνια, πόση άποφασιστικότητα, πόση λάμψη

στά μάτια ! Στάθηκαν σέ προσοχή, γιά νά πάρουν τίς ὁδηγίες. Κάποια ἀναγνώριση ἔπρεπε νά ἐπιχειρήσουν. Τραχιά ἦταν ἡ φωνή τοῦ λοχαγοῦ. Ἦξερε ὅτι δέ θά τούς ξανάβλεπε ὅλους. Τό ἤξεραν κι οἱ ἴδιοι. Ἄλλά κανεῖς δέν εἶπε τίποτα. Ἄδειασαν τίς τσέπες τους ἀπό ὅ,τι θά μπορούσε νά δώσει στοιχεῖα στόν ἐχθρό, ἄν τυχόν ἔπεφταν στά χέρια του. Τίς ἄδειασαν καί ἀπό τίς μικρές ἀναμνήσεις πού κρατοῦσαν μαζί τους. Μιά φωτογραφία, ἕνα γραμματάκι, ἕνα δαχτυλίδι, ἕνα ρολοῖ. Πάλι δέν εἶπαν τίποτα. Ὅμως τή φορά αὐτή μιλοῦσε τό βλέμμα τους, πού ἔλεγε στόν ἀξιωματικό : «Ἄν τύχει τίποτα, νά πᾶνε στά χέρια τῶν δικῶν μας».

—Ἔννοια σας, ὑποσχέθηκε ἐκεῖνος.

Χτύπησε τόν καθένα στόν ὦμο. Χαιρέτισαν. Στή γαλήνη τῆς παγερῆς νύχτας ἀντήχησαν τά βήματά τους. Καί σέ λίγο πάλι σιγή. Δέν ἀκούονταν παρά τά ξύλα πού καιόνταν στό τζάκι. Μακρές ἦταν οἱ ὥρες πού περνοῦσαν. Τά ξημερώματα ἀνοίξε πάλι ἡ πόρτα τοῦ λοχαγοῦ κι ἕνας ἕνας ἔμπαιναν οἱ φαντᾶροι. Ἐνας, δύο, τρεῖς, τέσσερις . . .

—Ποῦ εἶναι ὁ ἄλλος ; ρώτησε ὁ λοχαγός.

Σιωπή ἐκάλυψε τήν ἐρώτησή του.

—Αἰχμάλωτος ; ξαναρώτησε.

Τέσσερα κεφάλια ρίχτηκαν πρὸς τά πίσω. Ὁχι.

—Ἦταν γενναῖο παλικᾶρι, ψιθύρισε, σάν νά μονολογοῦσε ὁ ἀξιωματικός.

Οἱ τρεῖς αὐτές λέξεις ἀποτέλεσαν τόν ἐπικήδειο. Καί ὕστερα τό μικρό ἀπόσπασμα ἐξέθεσε τό ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς του.

« Ἄ π τ ε ρ η Ν ἱ κ η »

Παῦλος Παλαιολόγος

36. [Η Π Η Γ Η]

Ἡ βροχή εἶχε πάψει πιά, ὁ οὐρανός εἶχε μισοκαθαρίσει καί πότε πότε φαινόταν ὁ ἥλιος. Ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός μοῦ πρότεινε ν' ἀνεβοῦμε στό βουνό, ὡς τήν πηγὴ. Τό μονοπάτι κι ἐδῶ ἦταν πολὺ ἀπότομο, καί σέ λίγο βρεθήκαμε πολὺ ψηλά, βλέποντας ἀπὸ κεῖ πού φτάσαμε ἀκόμα καλύτερα ὅλο τό κάτω μας τοπίο — καί πέρα ἀπ' τή ράχη τοῦ βουνοῦ πού ὡς πρὶν μᾶς ἐμπόδιζε τή θεὰ πρὸς τό

Βορρά. Ἡ ἴδια κοιλάδα ἀπλωνότανε, κι ὁ Ἄϊος, ἀσημόσταχτος, φιδουγύριζε κι ἐκεῖ, ὥσπου χανόταν ἀνάμεσα στὰ ἀπότομα βουνά πού ὑψώνονταν σάν φραγμός καί κλείνανε πάλι σχεδόν ἐρημητικά τό τοπίο. Στό δρόμο, ἀνάμεσα σέ κάτι πλατύφυλλα πράσινα χόρτα, στίς ρίζες τῶν βράχων, εἶδα ποῦ καί ποῦ μερικούς ὕγρους ἀκόμη μενεξέδες καί στάθηκα νά τούς κοιτάζω. Ἦταν περίεργη αὐτή ἡ εἰδυλλιακή, ἡ σχεδόν ρομαντική τούτη νότα μέσα σ' ὄλο τό περιβάλλον τοῦ πολέμου, τόσο πού δέν τήν περίμενες καί σέ ξάφνιαζε. Κι ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός, πού δέν τούς εἶχε συναντήσει ὡς τώρα, εὐχαριστήθηκε πολύ, ὅταν τοῦ τούς ἔδειξα, κι ἄρχισε νά τούς μαζεύει μέ μιά παιδική χαρά κι ἓνα παιδιάστικο γέλιο, γιά νά κάνει ἓνα μικρό μπουκετάκι. Τόν βοηθοῦσα κι ἐγώ, καθῶς ἀργά ἀργά ἀνηφορίζαμε.

Συναντούσαμε πολλά κυκλικά σκαψίματα κάθε τόσο στίς ἄκρες ἄκρες τῶν γκρεμῶν. Αὐτά ἦτανε «φωλεές ἰταλικῶν πολυβόλων», ἔλεγε ὁ ὑπολοχαγός. Τώρα δέ μένουν παρά τά συντρίμια τους. Τό περίεργο εἶναι πῶς τό Μπαντλόνι κι ὄλο τοῦτο τό φοβερό βουνό τό πῆρε μονάχα μιά ἴλη ἵππικου – ἐδῶ πού οὔτε κἀν μπορεῖ ν' ἀνεβῆ ἄλογο. Μά εἶχανε ξεπεζέψει καί πολεμοῦσανε πεζοί. Τοῦ διοικητῆ τους, τοῦ ἱλαρχοῦ Τζαβέλα, θά δῶ τόν τάφο, ὅταν καμιά μέρα κατεβῶ ὡς τήν ἐκκλησίτσα, στό νεκροταφεῖο, στό ἔμπα τοῦ χωριοῦ. Ἄ ! ἓνα σωστό παλικάρι ! Σκοτώθηκε τήν τελευταία οἰγιμή, ἀπό κάποια ἀδέσποτη σφαῖρα. Τόν βρῆκε ἀκριβῶς ἀνάμεσα στὰ δυό του φρύδια.

Φτάσαμε σέ κάτι μεγάλες σπηλιές, πού βαθαίνανε πολύ μέσ στό μονοκόμματο βράχο, καί βρήκαμε ἐκεῖ ἀρκετούς στρατιώτες καθισμένους γύρω ἀπό μιά φωτιά. Περίφημα καταφύγια αὐτά, ἔλεγε πάλι ὁ ὑπολοχαγός. (. . .). Ἄς μὴν κοιτάω πῶς αὐτές τίς μέρες δέν εἶχαμε συναγεμους. Αὐτές τίς μέρες εἶχαμε βροχές. Μά τώρα πού πάει νά καλοσυνέψει, θ' ἀρχίσει πάλι τό πανηγύρι. Κι εἶχανε πιά ἀντιστραφεῖ οἱ ὄροι. Ὅταν ἔχουμε βροχές καί βαριά συννεφιά, λέμε καλὸς καιρός, δηλαδή πῶς ἀποκλείεται ἐχθρική ἐπίσκεψη. Κι ὁ καιρός εἶναι κακός, ὅταν λάμπει ὁ ἥλιος κι ὁ οὐρανός εἶναι γαλάζιος.

Εἶχαμε φτάσει πιά στήν πηγὴ, σχεδόν στήν κορφή τοῦ βουνοῦ. Πιό πέρα μας ὑψωνόταν ἓνα ἄλλο τεράστιο βουνό, μέ κατάλευκη τῆ ράχη του ἀπ' τὰ χιόνια. Πίσω ἀπὸ κεῖ εἶναι ὁ παραθαλάσσιος τομέας, τό Α' Σῶμα, οἱ Ἄγιοι Σαράντα, τό Ἀργυρόκαστρο. Ὅταν

γίνονται μάχες, ἀκοῦς κι ἀπό κεί τή βοή τοῦ κανονιοῦ καί τή νύχτα βλέπεις τίς λάμπεις πού ξεπερνοῦν τίς κορφές.

Τό νερό ἔπεφτε κρυστάλλινο κι ὀρμητικό μέσα σέ μιά μακρόστενη σπερνούλα, γιομάτη στά πλάγια τῆς μέ φτέρες καί πολυτρίχια κι ἀπό κεί ξεχειλοῦσε, γιά νά πάει νά συναντήσῃ τόν ἄλλο καταρράχτη. Ὁ ὑπολοχαγός, μόλις φτάσαμε, ἔσκυψε καί ἤπια νερό μέσ στίς φοῦχτες του, βουτώντας τίς ἀρβύλες του καί τίς γκέτες του μέσ στά νερά, μά ἐγώ δέν τ' ἀποφάσιζα ἀκόμα ὕστερ' ἀπό τόσο δρόμο πού μᾶς εἶχε κάνει πάλι μουσκίδι στόν ἰδρώτα, παρ' ὅλη τήν παγωμένη ὑγρασία πού μᾶς τύλιγε.

—Μπά ! πιές, δέν παθαίνεις τίποτα, ἔλεγε ὁ μουσάτος, ἐνῶ ἀκριβῶς ἀπ' τό μαῦρο μούσι του στάζανε, γυαλιστερές σάν μικρά διαμάντια, οἱ σταγόνες τοῦ νεροῦ.

« Τό π λ α τ ὺ π ο τ ᾶ μ ι »

Γιάννης Μπεράτης

37. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρός στά χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράνων πού ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρά ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σάν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσύ μονάχα, Ἑλλάδα, τήν ὠραία
τήν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τά παιδιά σου,
ὅπως στά χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στά σύνορά σου.

Καί ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, πού τή φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφές ἀκούει παιάνων γιά τή Νίκη —
τή νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

Ἦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στά Μεσολόγια καί στούς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καί μένει
τῆς Λευτεριάς ἀνάμεσα στούς αἰῶνες !

« Κ α σ τ α λ ι α χ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκίπης

38. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τόν ἔρχομό μου στή ζωή ὁ πατέρας μου
χαιρέτισε μέ συμπάρα ενός παλιοῦ —
ένος παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἑπαιρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καί σάν μεγάλωσα, ἀπ' τόν τοῖχο τό ξεκρέμασα
καί τό ἴσακα καί τό ρωτοῦσα νά μοῦ πει
ποιά χέρια νά τό τίμησαν, ποιά χέρια νά τό δόξασαν ;
—Γειά σας, προγόνου μου ἱεροί.

Καί χαμηλῶναν τά βουνά τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἑπείρου,
καί σέ φωλιές αἰτῶν μέ σήκωναν, μέ φέρνανε
μέ τ' ἄλλα τά φτερά, μέ τά φτερά τοῦ Ὀνειροῦ.

Κι ἔζησα πάντα μέ τήν ἔνθετη εἰκόνα σου
καί ζῶ μέ τό ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νά ἰδῶ γοργά τή λευτεριά σου !

« Κ α σ τ α λ ι α κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκίτης

39. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει . . .
Πλήν τί βλέπω ; σοβαρά
νά σωπάσω μέ προστάζει
μέ τό δέκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τήν Εὐρώπη
τρεις φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στήν Ἑλλάδα καί ἀρχινᾷ :

«Παλικάρια μου ! οί πολέμοι
 για σ'ας ὅλοι εἶναι χαρά,
 καί τό γόνα σας δέν τρέμει
 στούς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἐπ' ἑσᾶς ἀπομακραίνει
 κάθε δύναμη ἐχθρική·
 ἀλλά ἀνίκητη μιά μένει
 πού τέσ δάφνες σᾶς μαδεῖ·

μία, πού ὅταν ὡσάν λύκοι
 ξαναρχόστενε ζεστοί,
 κουρασμένοι ἀπό τή νίκη,
 ἄχ ! τόν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
 ἕνα σκῆπτρο ἤ δολερή·
 καθενός χαμογελάει,
 πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖό τό σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
 ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
 μήν τό πιάστε, γιατί ρίχνει
 εἰσέ δάκρυα θλιβερά.

Ἐπὸ στόμα ὀπού φθονάει,
 παλικάρια, ἄς μήν ἴπωθεῖ,
 πῶς τό χέρι σας χτυπάει
 τοῦ ἀδελφοῦ τήν κεφαλή.

Μήν εἰποῦν στό στοχασμό τους
 τά ξένα ἔθνη ἀληθινά :
 Ἐάν μισοῦνται ἀνά μεσό τους
 δέν τοῦς πρέπει ἐλευθεριά !».

ΖΑΚΥΝΘΟΣ 1823

Τόν φιλελεύθερον άσίγαστο παιάνα,
 όνειροπόλος, μυστικά γροικουΰσες.
 Στόν ούρανό νά ύψώσεις τό τραγούδι
 τή μοναξιά του Στράνη άναζητουΰσες.

Γύρω ή χαρά, ή χαρά του Άπριλομάη.
 Στόν κάμπο ή πρασινάδα ένα βασίλειο.
 Οί έλιές, τά κίτρα, κήπος κι' άλλος κήπος.
 Καί τά πουλιά μυριόφωνον ειδύλλιο.

Κρίνους λευκούς τούς πρόσχαρους άφρούς του
 τό Ίόνιο φέρνει άπό φιλόγελα άκρογιαλία,
 σάν νά τούς μάζεψαν άκούραστα άβρά χέρια
 καί τούς άπόθεσαν σέ άμέτρητα άθογυάλια.

Τ' άντικρινό άπενίζεις Μεσολόγγι
 δοσμένο στό τρικύμισμα του σάλου.
 Κι' άν δέν πήρες θανάτου καρυοφύλι,
 κρατᾶς τή λύρα του πάθους του μεγάλου.

Θερμή ψυχή, άνυπόταχτη, ύπερούσια,
 προς τήν ιδέα αυθόρμητα, αυστηρά
 στραμμένη, μέ τή φλόγα σου πού άγγίζει
 τών λαών τά πεπρωμένα τά ιερά,

τήν άξια Ήλευθεριά στ' άνάστημά της
 τό θείο, Σοφία άγέρωχη Άθηνᾶ,
 στήν ίδια τή μορφή καί τή μιλιά της
 τή βλέπεις μιάν Έλλάδα πού άρχινᾶ.

Προφητικά μελωδεῖς ὅλων τῶν τόπων
καὶ τῶν καιρῶν τοὺς αἱματόβρεχτους ἀγῶνες.
Ἡ Ἐλευθερία, τραγουδημένη ἔτσι ἀπὸ σένα,
σύμβολο ὀρθώνεται γιγάντιο στοὺς αἰῶνες.

Θεόδωρος Εἰδής

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ

Εἰς τόν Θεόκριτο παραπονιοῦνταν
μιά μέρα ὁ νέος ποιητής Εὐμένης·
«Τώρα δυό χρόνια πέρασαν πού γράφω
κι ἕνα εἰδύλλιο ἕκαμα μονάχα.
Τό μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εἶναι.
Ἄλιμονον, εἶν' ὑψηλή τό βλέπω,
πολύ ὑψηλή τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα·
κι ἀπ' τό σκαλί τό πρῶτο ἐδῶ πού εἶμαι
ποτέ δέ θ' ἀνεβῶ ὁ δυστυχισμένος.
Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτά τά λόγια
ἀνάρμοστα καί βλασφημίες εἶναι.
Κι ἂν εἶσαι στό σκαλί τό πρῶτο, πρέπει
νά 'σαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι
τόσο πού ἕκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αὐτό ἀκόμη τό σκαλί τό πρῶτο
πολύ ἀπό τόν κοινό τόν κόσμον ἀπέχει.
Εἰς τό σκαλί γιά νά πατήσεις τοῦτο
πρέπει μέ τό δικαίωμά σου νά 'σαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τήν πόλη.
Καί δύσκολο στήν πόλιν ἐκείνην εἶναι
καί σπάνιο νά σέ πολιτογραφήσουν.
Στήν ἀγορά της βρίσκεις νομοθέτας
πού δέ γελᾶ κανένας τυχοδιώκτης.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι
τόσο πού ἕκαμες, μεγάλη δόξα».

« Ποιήματα » τ. Α'

Κ. Π. Καβάφης

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ - ΑΝΕΣΤΗ

Τήν πέρασε τή ζωή του κι ὁ γέρος ὁ Ἄνεστης στήν ξενιτιά, ζωή παραδαρμένη, καρaboτσακισμένη ζωή. Ὅχι δά καί πῶς τή μάδησε

τήν ψυχή του ή φτώχεια, πού μάλαμα έπιανε καί κάρβουνο γινότανε. 'Από τέτοιους πόνους ή ψυχή του δέν έπαιρνε. Τόν κρυφότηρωγε όμως πάντα τής πατρίδας ό άκοίμητος ό καημός, καί σάν είδε καί άπόειδε πώς έλπίδα πιά δέν του άπόμεινε, σάν άρχισε κι ένιωθε στά γέρικα στήθια του τήν ανατριχίλα του χάρου, τό 'καμε άπόφαση καί τράβηξε για τά παιδιακίσια λημέρια του.

'Αλλιώςτικός γέρος αυτός ό 'Ανέστης ! Για του κόσμου τά μεγαλεία δέν τόν πολυέμελε κιόλας. 'Ωστόσο νά γυρίσει άπό τά ξένα καί νά φυτρώσει άνάμεσα στους δικούς του μέ τέτοια χάλια, ύστερα άπό χρόνους καί χρόνους άγωνία καί βάσανο, δέν του έρχότανε καί πολύ. Θά πείς, οί καθαυτοί οί δικοί του συχωρεμένοι όλοι, κι άλλους άπ' άνίψια καί τέτοιους δέ θ' άντάμωνε πιά, έξόν ίσως δυό τρεις έξαδέρφους, γέρους κι αυτούς. Μά νά πάλι, άπό δώ τό γύριζε, άπό κεί τό γύριζε, δέν του πήγαινε. Τ' όνειρό του ήτανε νά ξαναφανεί στήν πατρίδα του, μά νά είναι καί κάτι. Δέν τό κατάφερε τ' όνειρο ; Τί νά πηγαίνει πιά τώρα καί νά τούς δείχνει τή γύμνια του! 'Ελα όμως πού δέν τό 'θελε καί νά πεθάνει στά ξένα! Νά ζήσ ει στά ξένα, ναι! μέ τό σήμερα, μέ τό αύριο, ζεις στά ξένα. Μά νά πεθάνεις στά ξένα; Νά σέ παραχώσουνε, λέει, μέσα στήν κρύα εκείνη τή λάσπη, καί σύγκαιρα οί πατριώτες σου νά γλυκοκοιμούνται στό μοσχομυρισμένο τους χῶμα - αυτό δέν μπορούσε νά τό βαστάξει ό γέρος.

Τ' όνειρευότανε λοιπόν καί τό λαχταρούσε ν' άποθάνει στον τόπο του, κι έτσι ξεκίνησε μέ τ' άπομεινάρια του είναι του. Νά πάει όμως μέσα στό χωριό καί νά πει πώς έγώ είμαι ό Τάδες, αυτό δέν τ' άποκοτούσε.

—'Επειτα είναι κι άργά. Ποιός θά μέ πονέσει πιά τώρα ! έλεγε μονάχος του, καθώς άραζε τό βαπόρι σέ λιμάνι πού γειτόνευε μέ τ' άγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στή χώρα εκείνη, κι ίσια στό Σπιτάλι* μαζί μέ τό έχει του.

—Νά μείνουν αυτά έδῶ, λέει στους ανθρώπους εκεί. 'Εμένα δέ μου είναι καί πολύ χρειζούμενα. 'Ο πρώτος πού αναλάβει κι είναι έτοιμος νά μισέψει, του τά χαρίζετε.

Καί γίνεται άφαντος ό γερο - 'Ανέστης.

Τραβάει κατά τή Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καί σ' ένα μερόνυχτό μέσα τηράει τίς όλόχαρες άκρογιαλιές του νησιού του. 'Εκεί πού ή

πλάση λές και λούζεται κάθε ταχινή* και λαμπροφορείται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη και παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τά χαλίκια πού στρώνονται στην άκρογιαλιά· εκεί πού στά πρώτα του χρόνια ό γέρος μας έπαιξε μ' άνάλαφρη καρδιά και μ' άξένοιαστο νοῦ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος από τοῦ χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τά μάτια του, τά χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, πού τό καλοκαίρι μονάχα τή θυμούνται οί χωριανοί και τή διαλέγουνε για τά ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη ακόμα, ό γέρος ό 'Ανέστης πλανιόταν όλομόναχος στή λησμονημένη εκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια κάθε φορά πού άγνάντευε βράχο ή χωράφι ή κορφοβούνι τριγύρω και τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τά χρόνια. Μιά πάνω στην άλλη μαζευτότανε στόν άναγαλλιασμένο του νοῦ οί παλιές οί ιστορίες, τά παλιά τά γλέντια, τά περασμένα τά πρόσωπα και τά πράματα, πού κάθε κύμα έλεγες και τά τραγούδαγε μέ τό γλυκό του μурμουρητό, εκεί πού πλαγιασμένος τώρα στόν ήλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νά τίς δεί άλλη μιá και νά τίς χύσει μέσ στην ψυχή του τίς άνάλλαγες, τίς άγέραστες όμορφίες τῆς πατρίδας του.

Θά 'λεγες πώς άναστήθηκε μαζί μέ τό νοῦ του και τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ώστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τή βαριά τήν ξενιτιά και τώρα πάλι μ' άξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε αντί νά καλύτερέψει ή σαν τό φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τό βράδυ βράδυ, σαν άρχισε τό σκοτάδι και πλάκωνε, κι αυτός ακόμα λόγιαζε, μέ τά μάτια όνειριασμένα, τ' αντικρινά τά βουνα ενός άλλου νησιού, καταπόρφυρα μέ τήν αντιφεγγιά τοῦ βασιλεμένου τοῦ ήλιου, μόλις τότε τό στοχάστηκε πώς, όταν ξεπήδησε από τό καικι κι έσυρε κατά τήν έξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ενός μερόνυχτου φωμί νά πάρει μαζί του.

—Κι αν μείνω και νηστικός μιá νυχτιά, τί πειράζει ! λέει τότες. Θά μέ θρέψει τῆς πατρίδας τ' άγέρι ως τό ταχύ.

Κι άποκοιμήθηκε στην άκρογιαλιά, δίπλα στής θάλασσας τό νανούρισμα, μέ τό νοῦ μαγεμένο από τίς μύριες εικόνες, πού τίς άνιποροῦσε όλες εκείνες τίς ώρες.

Δέν τά ξανάνοιξε πιά τά βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιό γνωστικό κι ἀπό πολλούς φίλους τό κύμα, ἐπάνω στή μεγαλύτερη τήν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μέ τό μουρμουρητό του καί τήν ἔστειλε μιά καί καλή στόν αἰώνιο τόν ὕπνο.

« Νησιώτικες ἱστορίες », 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεῖς γιά τήν ξενιτιά καί μένω μοναχή μου·
σύρε, παιδί μου, στό καλό καί σύρε στήν εὐχή μου !
Τριανταφυλλένια ἢ στράπα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιά χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καί τά λιθάρια ἀκόμη·
τά δάκρυσά μου νά γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσεις
καί τό ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτέ νά μή στραγγίσεις·
νά πίνεις καί νά ξεδιψᾷς καί νά 'ναι αὐτό γεμάτο
σάν νά 'ναι ἡ βρῦση ἀπό ψηλά κι αὐτό νά 'ναι ἀπό κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, πού θά πᾶς, στά μακρινά τά ξένα,
δίχτυα πολλά κι ὀξόβεργες θά στήσουνε γιά σένα
ἢ ἐλπίδα μέ τούς πόθους τῆς, τό βίός μέ τά παλάτια,
κι ἡ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μέ τά γλυκά τά μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τά περασμένα
καί θά ξεχάσεις κάποτε μαζί μ' αὐτά κι ἐμένα·
τό βίός μέσ στά παλάτια του τήν περηφάνια κρύβει·
καί θά ντραπεῖς γιά τό φτωχό τό πατρικό καλύβι·
κι ἡ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μ' ἕνα φιλί στό στόμα
κάνει τό νιό ν' ἀπαρνηθεῖ καί τήν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἄν τή μητέρα σου πάψεις νά τή θυμᾶσαι,
μέ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νά 'σαι·
κι ἄν τό φτωχό καλύβι μας ντροπή σοῦ φέρνει ὡστόσο,
καί πάλι θά 'μαι πρόθυμη συχώρεση νά δώσω·
μ' ἄν τήν πατρίδα ἀπαρνηθεῖς, πού τή λατρεύομε ὅλοι;
νά 'ναι ἡ ζωή σου, ὅπου κι ἄν πᾶς, ἀγκάθια καί τριβόλοι.

« Σπασμένα μάρμαρα », ἔκδ. Ε'

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδου, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγη ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδου ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ δλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διὰ τί; Κανεὶς δὲν ἤξευρε. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικὰ», ἢ καὶ δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσει.

*Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμη καὶ νὰ φέγγη ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μετὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῆ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμοὺς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῆ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἀνθρώπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλήν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγήθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφίαν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομῆν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἑννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῆ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ-μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινήται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβάλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, «ἐξεπλατίσθησαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὀλομέν. Ἦτο ἀφθαστον. Τέλος ἐγένεν ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς των.

Ὁ Μάνος, μὲζὶ μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυροὺς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

—Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.

—Καὶ τί εἶναι ;

—Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτὴν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομῆν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμπιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγένετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανελημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὀμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλοι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἠτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώνασεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὄνειρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρὸ ;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῆ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῆ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε :

—Ἄμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἐβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροῦσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λές πῶς βλέπεῖς ;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἐβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπέιθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκούστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανού* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῆ πολλὰ πρωτινά, παλαικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα :

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο ; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἑκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἔμορφιά της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζί μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θεριά — ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα — ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του καὶ κίνησε νὰ πάη

στο σεφέρι* και τῆς ἔταξε με ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήση τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῆ ὁ Χριστός, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. *Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχή στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῆ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικὸς της νὰ τὴν στεφανωθῆ.

*Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία με ἀστραππερὸ πρόσωπο, χωρὶς πόνου, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε με χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμήσῃ. *Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνώτα τους στὸ παχνί καὶ φυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ Θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ἴλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

*Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι με μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, με τὶς μαγκοῦρες τους, ἓνα βοσκόπουλο με τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπесαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῆ τὸν ἄγγελον ἀστραπόμορφον, με χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελουδία ποὺ ἔψαλλαν: Δ ὄ ξ α ἔ ν ὑ ψ ἰ σ τ ο ἰ ς Θ ε ὤ ! *Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐστατικά μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, καὶ λάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ἴλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

*Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, καὶ φοροῦσαν μακριὲς γοῦνες με πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσοῦ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς σπηλιάς κι ἔλαμπε με γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ σπήλαιον κι ἔπесαν καὶ προσκύνησαν τὸ Παιδί. *Ἀνοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, καὶ πρόσφεραν δῶρα: χρυσοὺν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ἴλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστοῦγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβον τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσατό* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει με ἀλα-

λαγμὸ τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆσει με ἀκράτητην ὄρμη ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι με δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθησαν στὸν ἀέρα κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ σπῖθα, φωτιά τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ σπῖθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβῆσθηκε στὰ σίδηρα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Ἄ π α ν τ α » Τόμ. Α'

Ἄλεξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μεγάλος εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης γεννήθηκε στὰ Ψαρά, γύρω στὰ μέσα τοῦ III' αἰώνα. Νεώτατος ἔγινε πλοίαρχος καὶ πολέμησε με τὸ ἰδιόκτητο πλοιο του ἡρωικὰ στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ὑστερα ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) πέτυχε μετὰ ἀπὸ πολλές περιπέτειες νὰ καταφύγῃ στὴν Ὀδησό, ἀπ' ὅπου πεζὸς διάνυσε τὴν τεράστια ἀπόσταση ὡς τὴν Πητροῦπολη, γιὰ νὰ παρουσιασθῇ στὴν αὐτοκράτειρα. Ἡ Λικατερίνη Β' βοήθησε τὸ Βαρβάκη με χίλια φλουριά ἀνταμείβοντάς τον γιὰ τίς μεγάλες ὑπηρεσίες του πρὸς τὴ Ρωσία καὶ δίνοντάς του τὴν ἄδεια νὰ ψαρεύῃ στὴν Κασπία θάλασσα. Ἐκεῖ τὸ ἐπιχειρηματικὸ του δαιμόνιο σημείωσε θρίαμβο καὶ γρήγορα ἔγινε πλουσιότατος, ἀλλὰ καὶ μεγάλος εὐεργέτης τῶν ἐλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ντόπιων Ρώσων, κυρίως στὸ Ἄστροχάν καὶ τὸ Ταϊγάνι, ὅπου τελικὰ ἐγκαταστάθηκε.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὦν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὁμως ἔπαυσε νὰ κινῆ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην, Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεῖς ὅτι ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπαξ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγῶν, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχών περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαῖνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλεύουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρά τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρά τῆς δημογεροντίας, ἠρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαίωματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὔρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποίησιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου,

παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῆ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἄλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατείων φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἴσθημα καὶ ὅλος καρδία γενόμενος, ἔσπευσε ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσε εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἠδύνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβάσθῃ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῆ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτῆσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὄπλα ἢ πολεμοφόδια καὶ, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱαματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταὶ ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφάς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός :

Στῶν Ψαρῶν τήν ὀλόμαυρη ράχη
 περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρά παλικάρια
 καί στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γεναμένο ἀπό λίγα χορτάρια,
 πού εἶχαν μείνει στήν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νά πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἔναντι τοιούτων καί τοσοῦτων συμφορῶν; Πλὴν ἀλλ' ὁμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὄλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσε εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσε ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἰκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκη προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἔνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὧν, νομιζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκη διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτιρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρῶνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἄργει κεντρικὸν σχολεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξε αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσε ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησε ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰοδίσμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλεμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον,

ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνῆς ἦτον ἡ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ αἰοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῆ Λύκειον, εἰς τὸ ὅποῖον νὰ ἐκπαιδεύονται οἱ Ἑλληνοπαῖδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλιρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ αἰοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰώνιαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλοὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπθθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾠκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκείνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ».

Σημείωση. Ἡ Πατρίδα τίμησε ἐπάξια τὸν Ἰωάννη Βαρβάκη. Στὴν εἴσοδο τοῦ Ζαππείου στήθηκε μαρμάρινος ἀνδριάντας του καὶ στὴν εἴσοδο τοῦ Λ' Νεκροταφείου τῶν Ἀθηνῶν κατασκευάστηκε καλλιμάρμαρος τάφος στὸν ὁποῖο ἔχουν ἐναποτεθεῖ τὰ ὀστά του πού μεταφέρθηκαν τὸ 1934 ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Τὸ Βαρβάκειο Λύκειο ἔχει μετονομαστεῖ «Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή».

Ἡ «Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή» κάνει κάθε χρόνο στίς 12 Ἰανουαρίου μνημόσυνο τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη στό Μητροπολιτικό νὰ τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι παράλληλοι», τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΚΟ

Ἡ κόρη ἑνὸς θαλασσινοῦ κι ἑνὸς λιμνιώτη ἢ ἀδερφή,
 κι ἡ μοσκοθυγατέρα,
 τραγουδισμένη μέ καημούς μάνας, πού στάθηκε κορφή
 στὴ νύχτα καὶ στὴ μέρα,
 τί μέ τ' ἀστρί παράβγαινε καὶ θάμπωνε τὸν ἥλιο —
 τῆς κυρ' Ἀννιώς ἢ Μπίλιω,
 πρώτη μου ἀγάπη, ἀυγερινός, μοῦ μῆνυσ' ὡς ξανάρθα ἐδῶ,
 πρὶ φύγω πάλε πίσω,
 γιὰ τὴν ἐρμιά τὴν ξενιτιά, νά πάω μιά μέρα νά τή δῶ,
 νά δεῖ ἅ θά τή γνωρίσω.

Χρόνια καὶ δέν ξανάσανε στὸν κύκλο κόσμο τὸν ἐπά,
 δεξὰ καὶ κλειδοκράτα,
 πού μήτε καὶ τό σπίτι της πῆρε χαρᾶς ποτέ παπά,
 κι ἴδια της ἄλλη στράτα,
 παρὰ τό δρόμο τό στρωτό πού πάει στό κοιμητήρι,
 γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη,
 τὸν ἄστρωτον ἀνήφορο τῆς ἔγνοιας καὶ τῆς συλλογῆς,
 τῆς θύμησης πού τρώει
 πιότερο κι ἀπ' τὰ σερπετά σκουλήκια τῆς χλιμμένης γῆς
 κι ἀπὸ τό μοιρολόϊ.

Χηράμενη τῆς ἔρωτιᾶς κι ἀπ' τὴν παλιά καταλαλιά,
 στὸ πατρικὸ ρημάδι,
 στά μαῦρα καὶ στά σκότεινα, σάν τὴν κεραυνωμένη ἐλιά,
 τὴν ἦβρα τὸ ἄλλο βράδυ,
 πού καί στ' ἀχνό της πρόσωπο μαντεύονταν μονάχα,
 θαμπά καὶ νυχτομάχα,
 σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τὰ μυγδαλάτα της τὰ δυό,
 —πού νά μποροῦσα νά 'σκυβα δροσιὰ τὴν πίκρα τους νά πιῶ! —
 στά δάκρυα βουτηγμένα,
 γιὰ κείνη καὶ γιὰ μένα...

« Ἄπαντα »

M. Μαλακάσης

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ὦ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου!
 Κακό δέν κάνεις σέ κανένα·
 μὰ ὅ,τι κακό ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
 τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακό σ' ἐσένα γίνηκε,
 νά συχωρέσεις δέ σοῦ φτάνει·
 πᾶς καὶ ζητᾶς ἐσύ συχώρεση
 γιὰ τὸ κακό πού σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιὰ τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στό διάβα σου
 λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θά διώξει τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὀργή ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρά τὰ χείλη σου ἄν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη—
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καί στό διάβα σου
 λευκά φτερά θὰ πέσουν πάλι.

« Κ λ ε ι σ τ ἄ β λ ε φ α ρ α »

Γεώργιος Αρσίνη

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μέ τό μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τή νύχτα. Σπάνια νύχτα ! πρώτη καί τελευταία, θαρῶ, στή ζωή μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο ; Τί ἄλλο ἀπό σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε ; Ποῦ ἄλλου ἀπό τόν Πειραιά. Πράματα καί τά δυό πού τά ἔκαμα τό λιγότερο εἴκοσι φορές. Μά ἐκείνη τή βραδιά ἔνιωθα τέτοιο πλάκωμα στήν ψυχή, πού κινδύνευα νά λιποθυμήσω. Δέν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θές ἢ γαληνεμένη θάλασσα, θές ὁ ξάστερος οὐρανός, θές τό τσουχτερό λιοπύρι· δέν μπορῶ νά πῶ. Μά εἶχα τόσο βαριά τήν ψυχή, πού, ἄν μέ ἄρπαζε κανεῖς νά μέ ρίξει στό νερό, «ὄχι !» δέ θά 'λεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τά χρυσοπόρφυρα συννεφάκια πού συντρόφευαν τό βασιλεμά του σκόλασαν κάπου μαῦρα σάν μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχιοιο μέσα στά σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλά οἱ ἀστερισμοί ἕνας ἕνας. Τά νερά κάτω πῆραν ἐκείνο τό λευκοσκότεινο χρῶμα, τό κρῦο καί λαχταριστό τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τό ναυτόπουλο ἄναψε τά φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νά κοιμηθεῖ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στό τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης, ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στή ρίζα τοῦ ἀργάτη * νά ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγώ οὔτε νά ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νά πιάσω κουβέντα μέ τόν τιμονιέρη· μά εἶχε τόση ἀνουστία, πού ἔσβησε σάν φωτιά ἀναμμένη σέ χλωρόξυλα. Πῆγα νά παίξω μέ τό Μπραχάμη· ἀλλά κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τό μουσοῦδι * στά πόδια του καί βαριεστισμένος γρίνιασε, σάν νά μοῦ ἔλεγε : —Ἀφσέ με καί δέν ἔχω τήν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγώ πῆγα καί ξαπλώθηκα μπρούμητα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στή χούφτα τά μάτια μου. Ἦθελα νά μή βλέπω τίποτα, νά μήν αἰσθάνομαι πῶς ζῶ. Καί λίγο λίγο σχεδόν τό κα-

τόρθωσα. Κάτι ελάχιστο, σάν θαμπό καντηλάκι, ένιωθα νά ζεϊ μέσα μου καί γύρω τό κορμί μου νά σμίγει καί νά χωνεύει μέσα στ' ανάσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ξμεινα ἔτσι, δέν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στό νοῦ κι ἄν μοῦ ἦρθε τίποτα, δέ θυμοῦμαι. Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σάν κάποιος μαγνήτης νά ἐρέθισε τά νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὕγρασία ἀναγκάζει τά πουλιά στό φλυάρισμα. Κι εὐθύς πορφυρό κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καί ὅπως ὁ κοιμάμενος σέ σκοτεινό δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στό λαμπρό φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγώ ἄνοιξα τά μάτια μου. Τ' ἄνοιξα ἤ τά 'κλεισα, δέ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πῶς ξμεινα ἀκίνητος. Πρώτη μου σκέψη ἦταν πῶς ξύπνησα στό στομάχι κάποιου ψαριοῦ πού ρούφηξε τό καράβι μας. Καί ὅμως δέν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανός ψηλά καί κάτω ἡ θάλασσα. Μά ὅλα, ψηλά καί χαμηλά, στρωμένα ἦταν μέ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καί ἔβαφε μέ ἄβρό φεγγοβόλημα ὡς καί τό σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στά πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊά τίναζε τή λαμπάδα τῆς ψηλά κι ἔριχνε φοβερούς ἀπλοκαμούς πέρα δῶθε. Μά ποῦ τό κάμα καί ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καί τά δυό ἔλειπαν.

Κάτω στά βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιιο μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καί τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τά ἔκρυψε κάτω ἀπό τό πυκνό μαγνάδι * του. Καί παραπάνω τόσο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινά καί ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καί γλαυκά, λές καί ἤθελε νά βάψει τό στερέωμα. Καί τό τόσο, κινητό σάν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνούσε τά κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τίς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καί πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα προβαίνει καί σκεπάζει μέ ἄφρους καί γλῶσσες τήν ἄμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργά καί φούσκωναν καί κυλοῦσαν πάντα σκοτεινά ἢ πράσινα, χρυσορόδινα ἢ γλαυκά, καί σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὀλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανάκλουσε τά τόσα χρώματα καί φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στήν τόση λάμψη. Μά περισσότερο ξαφνιασμένος ἦμουν ἐγώ. Δέν ἤξερα τί νά κάμω καί τί νά συλλογιστῶ. Ἔφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μποροῦσε νά εὐχαριστήσῃ τόν καθένα. Ἡ γῆ βούλεται νά πεθάνει μέσα στά ροδοκύματα !

Ἐξαφνα ἀνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπό τό μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νά προβαίνει ἴσκιος πελώριος. Ἡ χοντρή κορμοστασιά,

τό πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἄγιονόρος. Τά δυό του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τόν Κόσμο, πρὶν τόν κλοτσήσουν στήν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεόσταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καί σωτήρας ! Τόν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρουση στήν ψυχή. Ἄπό στιγμή σέ στιγμή πρόσμενα νά πέσει τό φριχτό χτύπημα. Πάει τώρα ἡ γῆ μέ τούς καρπούς, πάει κι ἡ θάλασσα μέ τά ξύλα της ! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἄλλά δέν ἄκουσα τό χτύπημα. Ὁ ἴσκιος πρόβαινε στά νερά μέ ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορότερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καί ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρου μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στό κεφάλι καί τά πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἄπλωναν στίς πλάτες ὡς κάτω στά κύματα.

Τό πλατύ μέτωπο, τ' ἄμυδαλωτά μάτια, τά χεῖλη της τά κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καί κάποια περηφάνια βασιλική. Ἄπό τά κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τό κορμί ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτός καί πρόβαλλε στό ἀριστερό τήν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στό δεξί τή μακεδονική σάρισα.

Δέν εἶχα συνέλθει ἀπό τήν ἀπορία καί φωνή γλυκιά, ἤρεμη καί μαλακή ἄκουσα νά μοῦ λέει :

—Ναύτη – καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἄλέξανδρος ;

Ὁ βασιλιάς Ἄλέξανδρος ! ψιθύρισα μέ περισσότερη ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατό νά ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἄλέξανδρος ; Δέν ἤξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καί τί νά τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνή ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη – καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἄλέξανδρος ;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα, χωρίς νά σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἄλέξανδρος ! Οὔτε τό χῶμα του δέ βρίσκεται στή γῆ.

Ὅιμέ ! κακό πού τό ἴπαθα ! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε ἀπό τό κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τό μισό κορμί. Ζωντανά φίδια τά μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καί κεντριά φαρμακερά κι ἔχυσαν φοβερυστικό ἀνεμοφύσημα. Τό θωρακωτό στήθος καί τό παρθενικό πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μέ ποιόν εἶχα νά κάμω ! Δέν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καί σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἄλεξάνδρου ἡ ἀδερφή, πού ἔκλεψε τό ἀθάνατο νερό

καί γύριζε ζωντανή καί παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σέ στεριά καί θάλασσα. Καί μόνο γιά Κείνης τόν ἐρχομό ἔχυσε ὁ Πόλος τό Σέλας του, νά στρώσει τόν ἀθήρα μέ τῆς πορφύρας τό χρῶμα. Δέ ρωτοῦσε βέβαια γιά τό φθαρτό σῶμα, ἀλλά γιά τή μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καί τώρα στήν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τό χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καί βαρῦ χέρι, στήν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τήν οὐρά της κι ἔδειξε Ὡκεανό τό μαλακό Πόντο.

—Ὁχι, Κυρά, φέματα!... τρανοφώναξα μέ λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μέ κοίταξε αὐστηρά καί μέ φωνή τρεμάμενη ξαναρώτησε :

—Ναύτη – καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

—Ζεῖ καί βασιλεύει· ἀπάντησα εὐθύς. Ζεῖ καί βασιλεύει καί τόν κόσμο κυριεύει.

Ἄκουσε τά λόγια μου καλά. Σάν νά χύθηκε ἀθάνατο νερό ἢ φωνή μου στίς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τό τέρας κι ἔλαμπε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τό κρινάτο χέρι της ἀπό τήν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπό τά χεῖλη της. Καί ἔξαφνα στόν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικό, λές καί γύριζε τώρα ὁ μακεδονικός στρατός ἀπό τίς χῶρες τοῦ Γάγγη καί τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τά μάτια ψηλά καί εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τά σκοτεινά καί τά πράσινα, τά χρυσορόδινα καί τά γλαυκά, νά σμίγουν στόν οὐρανό καί νά κάνουν στέμμα γιγάντιο. Ἦταν κάωμα καιροῦ ἢ μήν ἦταν ἀπόκριση στό ρώτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιός ξέρει. Μά σιγά σιγά οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νά θαμπώνουν καί νά σβήνουν μιά μέ τήν ἄλλη, λές κι ἔπαιρνε τά κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στήν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε στέμμα οὔτε τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν σταχτιά καί κάτωχρα· καί μέσα στήν ψυχή μου θαμπτή καί ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μέ τό μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τή νύχτα.

« Ἀόγια τῆς πλώρης »

Ἀνδρέας Καρζαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπό τό χωριό Λιθιά, μιά γυναίκα πού ὀδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπό τήν ξαφνική παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καί

προσπαθώντας να σώσει όλα μαζί τὰ ζῶα της, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στοῦ δεξιῦ φτερό καί χτύπησε γερά τό γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καί τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλά μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δέν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καί μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στή δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσομε στοῦ χωριό της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκεῖνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καί μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πού ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμά τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δέν εἶχαν αὐτό τό προτέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας.

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὄρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζονται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκοτώνει τό ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτεῖ σπῆτι τοῦ σάν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάει ἓνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καί στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στοῦ βωμό τοῦ θεοῦ Μολῶχ *. Ὄταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης πού τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη συνήθεια. Τέλος τό «χρυσοῦν αἰῶνα» ἴδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κἀν ζῶα, καί ψηφίστηκαν στήν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλᾶρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καί ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τό δημόσιο ταμεῖο, ὅσο νὰ φοφήσει.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τους, ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνομε ἡμεῖς, ἀλλά τὰ γηροκομοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στή Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στοῦ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καί στήν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι * τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φοινιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού ἔχε σκοτώσει ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλει, ἔπαψαν νὰ τὸν

δέχονται σπίτι τους καί «ὡσπερ ἀλιτήριον οὐδείς διελέγετο», ὅσο νά τόν ἀναγκάσουν νά ξενιτευτεῖ.

Ἔτσι καί τόν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τό Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκείνου τό κώνειο, τόν θεώρησαν μισμένο καί τοῦ ἔκαμαν τή ζωή ἀβίωτη. Μιά μέρα πού πῆγε στά δημόσια λουτρά νά πληθεῖ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικά ὄλοι οἱ ἄλλοι καί δέν ξαναμπήκαν μέσα παρά ἀφοῦ οἱ ὑπηρετές τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τή δεξαμενή κι ἄλλαξαν τό νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νά δολοφονήσει τό Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νά τοῦ τόν παραδώσουν, γιά νά τόν τιμωρήσει, ὅπως ἤθελε. Πῆρε στό παλάτι τό δολοφόνο, τόν παιδαγωγῆσε καί τόν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του : «Ἀπό βίαιο, ἔλεγε, τόν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετά τή μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιό πολιτισμένου κράτους, μετά τό ἑλληνικό, ἔκοψε τό κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καί τό τριγύριζε σ' ἕνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στίς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόnius καί κάποιος ζήτησε γιά ἐκδίκηση νά κάμουν τό ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanias, ἀνιψιός τοῦ Λεωνίδα, τό ἀπαγόρευσε κι ἔθαψε τόν ἐχθρό μέ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκώντας τά Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπό τοὺς Ἰουδαίους νά τοὺς δώσει ἑπτὰ μέρες ἀνακωχή νά γιορτάσουν τή σκηνοπηγία *, ὄχι μόνο δέχτηκε, ἀλλά, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καί λιβανωτά γιά τίς καθιερωμένες θυσίες, τά πῆγε μόνος του ὡς τίς πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καί τά παρέδωσε στόν ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πῶς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιά νά τελέσουν τά Ἴσθμια, στά ὁποῖα καλέσανε καί πῆγαν οἱ ἀθλητές τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄμα γινόταν σεισμός σέ μία πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καί τή βοηθοῦσαν, ἐχθρές καί φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος, ἀναγράφει τά ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου, ὅσων στείλανε μετά τό σεισμό πού τήν κατάστρεψε καί τῆς γκρέμισε τόν Κολοσό, ποιός χρήματα, ποιός τροφές, ποιός σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καί στό ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ίκεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφταινε νά πέσει στά γόνατα καί νά παρακαλέσει νά μὴν τόν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νά συχω-

ρέσει τόν ίκέτη· καί ὁ φιλόσοφος Βίας * ἐδίδασκε, πρό Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὄσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, πού ἔπρεπε νά περάσουν δυό χιλιάδες χρόνια, γιά νά τοὺς ἀπολαύσει ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σέ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιὰ τῆς. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νά θανατωθεῖ γυναίκα ἐγκυος, πρὶν γεννησεῖ. Ὅρισαν νά τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νά γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτές τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τίς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιά νά διασκεδάσουν, καί οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στό κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δέν ἐπέτρεπαν στά δικαστήρια νά τοὺς δίνουν παρά λιγοστές ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σάν μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νά κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στό καινούριο σπίτι καί τοὺς ἔρριχναν μέ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νά δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιατί ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανόν νά πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιοῦς, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δέν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στό αἶμα τοῦ Ἕλληνοῦ ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καί ἂν ποτέ ὁ ὕλισμός προχωρήσει τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, πού νά τὸν κάνει ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἕλληνας δέ θά τὸν χάσει ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχὴ.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μά τίποτα δέν τοὺς ἔκανε τὴν ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς

«Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν», 1944, σ. 176-181 *Χρίστος Ζαλοκώστας*

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στά παιδικά μου χρόνια ό πίο μεγάλος
 εξάδερφός μου μ' έπαιρνε μαζί,
 στά πανηγύρια, πού ήτανε, παρ' άλλος
 πρώτος στήν όμορφιά και στήν όρμή.

Τί ώραϊός ! τόν θυμοῦμαι, άστροβολοῦσε
 καβάλα στό φαρί του, βυσσινιά
 φέρμελη * χρυσοκέντητη έφοροῦσε,
 γιουρντάνια * άπό βενέτικα φλουριά.

Τοῦ καπετάν Πασᾶ φόραε τήν πάλα
 και τό χαρμπί * τοῦ Μπότσαρη, και δυό,
 στής σέλας του δεξόζερβα τή σπάλα *,
 πιστόλια άπό τ' Άλή τό θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
 και κάλτσες και τσαρούχια φουντωτά,
 παραγγελιά άπ' τά Γιάννενα φερμένη,
 γαντζούδια * πρεβεζιάνικα, άσημιά.

*Έτσι σιαγμένος, κι έχοντας στόν ὦμο
 τό καριοφίλι, χαιτή και λουριά
 στό χέρι του, έλαμπάδιαζε τό δρόμο,
 χιμώντας άπ' τήν πύλη τήν πλατιά.

Κι έγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπως,
 στό γλήγορο άλογάκι μου κι έγώ,
 δυνόμουν νά τόν φτάσω, κι ήμουν σάμπως
 νά 'χα φτερά, κορμάκι άερινό.

Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τά κλεισμένα
 στό τουνεζί * φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σάν ένα
 γνεφάκι άπ' άναμμένη άθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μέσ στό φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σάν τόν 'Αι-Γιώργη, λίγο πιό μικρός.

᾽Ω, τό λεβέντη τοῦ Μεσολογγοῦ μας,
 τόν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καί νά μετρῶ, καί νά ᾽ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μέσ στή γῆς

« Συνοπρίματα », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπό τὴν μικρασιατικὴν ἐστρατεία τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ομάδα αἰχμαλώτων : ἓνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντᾶροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιάν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιοματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρωδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῆ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

—Τί λένε, συναδέλφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν εὐὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο. .

Ἐκεῖνος ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικὸν γῆτα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιοματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρε-

πεις. Ἐφαινετο ὡσάν νά ἐπερίμενε ταπεινώσεις καί σκαιότητα προσβλητικήν. Ἐρευνοῦσε μέ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, πού εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος, — διὰ νά μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὤρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καί τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκοτρατείας, πού ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἔκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, πού τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκοτρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καί τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὁμιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐνωῶ καί τὰ ὀμιλῶ ὄχι καί τόσον καλά.

— Δὲν πειράζει. . . τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾷτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυφεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καί εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό. . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὦμον καί τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι! . . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκή! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατριδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί, ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὄψρον πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἕνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσαί, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι' αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καί εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μέ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὄχι ἀπταιστον ἀλλ' ἄρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

—Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτὸν μου. . . ὄχι τόσον διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαψεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου πού συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασάνισουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω ; "Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν. . . θ' αὐτομολοῦσαν ἄρκετοί. . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακό, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε. . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμὸν μου καὶ τὴν ἐπιβολὴν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι' αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρός. Ἐποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματαρχεῶν. . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπαιε τὸ τρεῖς τοῦ σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

—Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

—Τί θέλετε ;

—Νὰ βγῶ μιὰ στιγμή νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, πού περιμένουν ἐδῶ ἀπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

Ἐκεῖνος αἰχμάλωτος ἐβγήκεν. Ὁ διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—Ἄκουσε, μπάς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. Ὁ Ἄλλᾶχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθναυλή. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἀλώνια. . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς. . . Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες, ὅ,τι σᾶς φωτίσει ὁ Ἄλλᾶχ. . .

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

12. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΑΞΙΔΙ

Καλό ταξίδι, άλαργινό καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καί στής νυχτός τήν άγκαλιά, μέ τά χρυσά σου φῶτα !
Νά 'μουν στήν πλώρη σου ἤθελα, γιά νά κοιτάζω γύρου
σέ λιτανεία νά περνοῦν τά όνειράτα τά πρώτα.

Ἡ τρικυμία στό πέλαγος καί στή ζωή νά παύει,
μακριά μαζί σου φεύγοντας πέτρα νά ρίχνω πίσω,
νά μοῦ λικνίζεις τήν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νά ξέρω ποῦ μέ πᾶς καί δίχως νά γυρίσω !

« Ἐλεγεία καί σάτιρες »

Κ. Γ. Καρυωτάκης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ό ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καί κεντάει έδω τό ρόδο, τό αγιόκλημα παρέκει,
καί τίς άντηλιές ύφαίνει μέ ύπομονή καί τάξη,
μέ τό ξέφτι μιās άχτίνας καί μέ ρόδινο μετάξι.

Τό χειμώνα πιά δέ βάζει οϋτε βελονιά στά κλώνια·
σπάζουν καί λυγοϋν στά φύλλα τά χρυσά του τά βελόνια,
καί ξεφτοϋν κι οί άντηλιές,
καί οί μαγικές του άχτίνες, τυλιγμένες στά κλωνάρια,
γίνονται χρυσά κουβάρια
στις πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραϊτίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Άπρίλης καί πασκαλόγιορτα καί μιá άνοιξη γλυκιά καί φιλό-
βροχη, πού δέ θυμοϋμαι παρόμοια.

Είχαμε τά πρόβατα προσωρινά στήν Άρακαντέλλα, μιá όμορφη
καί ψηλή ράχη άντίκρυ στό χωριό μου, καί περιμέναμε νά περάσουν
τά κοπάδια του Ντίνου Ραμούση, νά τά σμιζομε καί νά τραβήξομε
γιατά ξεκαλοκαιριά τής Ροδόβολης.

Είχα πάει ένωρίς στόν άρμεγώνα καί περίμενα τά γαλάρια νά
τ' άρμέξομε καί νά πάρω τό γάλα γιατά τό σπίτι, γιατί τό ήθελε ή
μáνα μου, άλλο γιατά βούτυρο καί άλλο γιατά ξινόγαλο.

Τά γαλάρια βοσκοϋσαν άκόμα κάτω άπό τά Λύβια, ώς τήν
Παναγιά, κι οί πιστικοί δέ φαίνονταν, αν καί κόντευε ή ώρα του
άρμεγμοϋ.

Κάτω, μακριά, στό βάθος τής κοιλάδας, κυλοϋσε τόν κατήφορο
τά γαλανά νερά του ό ποταμός του τόπου μας, ό Καλαμάς, κι έδινε
ζωή σ' όλη εκείνη τήν πλούσια εικόνα άπό κάμπους καί βουνά, άπό

ράχες και πλαγιές, από λόγγα και χωριά, από κοπάδια και λακκίες πού στέκονταν γύρα γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καί τὰ γαλάρια δέ συμμαζεύονταν κι οἱ πιστικοί δέ φαίνονταν.

Σέ λίγο φάνηκε ἕνας πιστικός πού ἔβγαине ἀπό τή λακκιά, πίσω ἀπό τήν Ἀρακαντέλλα.

—Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

—Τί νά γένομε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τό Σιοῦτο — Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πώς μέ χτύπησε ἀστραπή.

—Ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτέ τό πρῶτο κριάρι πού σέρνει πίσω του ὄλο τό κοπάδι, ὁ δεύτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θά τόν ἔκλεψε ! Κι ἂν τόν ἔκλεψαν γιά ἔχος, θά τόν ἔκλεψαν ἀπό μακριά, ἂν γιά φαγί, τώρα θά μαγειρεύεται. Δέν ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα νά ξαναβρεθεῖ ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος.

Αὐτά ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπό τήν καρδιά μου τὰ δάκρυα στά μάτια.

Τόν ἀγαποῦσα τόσο πολύ τό Σιοῦτο-Κάλεσιο, πού νόμισα ἐκείνη τή στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλά ὀλάκερο τό κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τό καμάρι τό δικό μου κι ὄλων τῶν πιστικῶν μου.

Σέ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπό τὰ μάτια μου ὄλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νά βασιλεύει μαῦρος χειμώνας μέσα στήν καρδιά μου.

—Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιά τό Σιοῦτο μας ;

—Τί νά εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νά εἰπῶ ; Ἄλλο πού μᾶς τόν ἔκλεψαν ;

Ἐρίξα ἐκείνη τή στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τό κοπάδι, πού βοσκοῦσε κάτω στά Λύβια, καί τό εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σάν νά εἶχαν μπεῖ σαράντα λύκοι καί τό σκόρπισαν.

Μέ πήραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νά κλαίω σάν μικρὸ παιδί, ἂν καί ἤμουν δεκαεπτὰ χρονῶν παλικάρι τότε.

—Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δέν ντρέπεσαι ; Τί ; θά χαθοῦμε γιά ἕνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νά ν' καλά.

—Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θά βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

—Ἀχασούχασααα ! ξεφώνισε ὁ πιστικός, θέλοντας νά μέ παρηγο-

ρήσει. Γιά ένα παλιοκρίαρο κάν'ς έτσ' ; Τό μοναστήρ' νά 'ν καλά κι άπέ καλοέρ'! Τό κοπάδ' σου νά ν' καλά!... Έσεϊς νά 'στε καλά, οί νοικοκυραϊοί, καί κριάρια καί τραγιά καί βιό όσο θέλ'ς !

'Αλλ' ό,τι κι άν μόλεγε ό πιστικός, δέν μπορούσε νά μού πραινύη ή νά μού μικρύνει τόν πόνο μου καί τήν έντύπωσή μου άπό τό χαμό τού σημαδιακού * κριαριού μου, πού στόλιζε τά κοπάδια μου σάν τ' άστρο τ' ουρανου.

Σέ λίγο άρχισαν νά φαίνονται ένας ένας οί πιστικοί, κι άλλοι έμειναν μέ τά στέρφα καί μέ τ' άρνοζύγουρα *, κι άλλοι σύμμασαν τά γαλάρια καί τά καντάριασαν* γιά τόν άρμεγώνα. Ένω πριν μέ τό Σιούτο-Κάλεσιο έρχονταν τά γαλάρια τό πολύ σ' ένα τέταρτο τής ώρας άπό τά Λύβια στόν άρμεγώνα, εκείνη τήν ήμέρα έκαναν μιά ώρα άκέρια. Αυτό θά πεί τί άξιζει νά 'χεις συρτάρι * στό κοπάδι σου καί μάλιστα σάν τόν καημένο τό Σιούτο-Κάλεσιο ! Ήταν ζωγραφισμένη ή λύπη στό πρόσωπο τών πιστικών καί τό κοπάδι φαινόταν σάν όρφανό, όταν ήρθαν κι αυτοί κι αυτό στόν άρμεγώνα. Μού φαινόταν ότι όλο εκείνο τό κοπάδι πού άνέβηκε εκεί επάνω μού ζητούσε τό Σιούτο-Κάλεσιο. Μού φαινόταν πώς άκουα νά μού λέγει :

—Νά βρεϊς τό Σιούτο μας !

Δέν μπορούσα πλιά νά βασταάξω καί ξεσπασα στά κλάματα, καί μού ξανάειπε ό άρχιπιστικός :

—Τί εϊν' αυτά άπό σένα ; Ντροπή νά κάν'ς έτσ'! Δέ χορταίν' τό μάτ' σου άπό τόσα πρόβατα ; Συλλογίς' ότ' είναι τόσοι άνθρῶποι πού δέν έχουν ουτ' ένα ζωντανό !

Τά λογικά τά λόγια τού άρχιπιστικού μου άρχισαν νά δουλεύουν μέσα μου σάν δραστήριο γιατρικό.

Δέν ειχε τελειώσει ακόμα τ' άρμεγμα, όταν ειδα νά 'ρχεται ένα σύννεφο πέρα άπό τή Βαλαώρα* καταπάνω μας, σάν φοβερός δράκοντας, καί μās έκρυψε τόν ήλιο. Μιά δυνατή άστραπή ψηλά στό ραχοκέφαλο τής Βαλαώρας έδωκε τό σύνθημα τής μάχης πού άρχισε άνάμεσα ουρανου καί γης. Άρχισαν νά πέφτουν άνάρια άνάρια χοντρές σταλαματιές, κι άν τύχαινε νά πέσει καμιά άπάνω μας, αισθανόμασταν βαρύ τό χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη άστραπή κι ή βροχή άρχισε δυνατή ψηλά στη Βαλαώρα, μιάμιση ώρα καί πλιότερο περίπου μακριά άπό μās ως εκεί.

“Όταν τέλειωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στήν πλαγιά καί μή φοβᾶσαι τή βροχή, γιατί δέ θά περάσει δῶθε ἀπό τόν ποταμό.

Ἐκεῖ πού εἰτοιμάζαμε τό γάλα γιά τό σπίτι, μιά φωνή—ἀλλά τί φωνή ; φωνάρα!—σάν νά βγαίνει ἀπό στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπό τὰ σύννεφα κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δέν ἔχει π’θενά ὀλόγυρα ! οὔτε θά τοὺς πάει ὁ νοῦς πῶς εἶναι στό δικό μας τό κοπάδι ! Αὐτοί θά τό γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καί δέ θά ριχτοῦν δῶθε ! Ἄς εἶν’ καλά ὁ Καλαμάς πού μᾶς χαρίζει ! Χαχαχασάα !

Κι ἡ φωνή ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλά καλά τόν οὐρανό· Ξαφνίστηκαν καί οἱ ἄλλοι πού ἀδειαζαν τό γάλα γιά τό σπίτι. Μέ κοίταζαν οἱ πιστικοί κι οἱ ὑπηρέτες καί τοὺς κοίταξα κι ἐγώ, χωρίς νά ξέρομε πῶς νά ἐξηγήσομε τήν ὀμιλία τή μεγαλόφωνη καί τήν παράξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπό τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὁμως, πού ἦταν πολύπειρος σ’ ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στά κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἤσυχα :

—Αὐτό εἶναι ἓνα θάμα πού τό ἔχω ἀκούσει μέ τ’ αὐτιά μου πολλές φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσεις λόγια κι ὀμιλίες κι ἀπό δέκα ὥρες μακριά. Καμιά φορά τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στή γῆ, ὅπως τώρα στή Βαλαώρα, ἢ καί χαμηλώνουν, παίρνουν τή φωνή καί τή στέλνουν ὡς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἦμασταν τυχεροί... Τό κριάρ’ μας βρέθηκε ! Εἶναι στό κοπάδ’ πού βόσκει στή Βαλαώρα ! Τί τό θέλ’ς ; Εἶν’ ἅγιο βιό τό βιό σου καί δέν τρώγεται εὐκολα.

—Καί τί πρέπει νά κάνομε τώρα, τοῦ εἶπα, γιά νά βροῦμε τό Σιοῦτο—Κάλεσιό μας ;

—Τί νά κάνομε ; μοῦ ἀπάντησε. Νά πᾶμε στή Βαλαώρα καί νά τόν πάρομε ἀπό τό κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νά κινήσομε ἀμέσως καί νά μή χάνομε καιρό, ἄν καί δέν ἐλπίζω νά τόν χαλάσουν, γιατί τόν πῆραν γιά ἔχος καί ὄχι γιά φαγί.

Κι ἀκούγοντας τή συμβουλή τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μέ δύο πιστικούς μου, περάσαμε τό ποτάμι στοῦ Ράικου τό γεφύρι, κι ἀπό κεῖ στή Βαλαώρα. Κάναμε μέ τόν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυό ὥρες καί πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιά ἀπάνω μας, ἅμα μᾶς ὀμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοί νά μᾶς ἀπαντήσουν καί μᾶς ρώτησαν τί θέλομε ἐκεῖ.

—Τί θέλουμε ; τούς είπα. Τό Σιοῦτο-Κάλεσιο γλήγορα ἢ θ' ἀρχίσομε πόλεμο ! Δέ φεύγουμε ἀπό δῶ χωρίς τό κριάρ' μας !

Στήν ἀρχή θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δέν ἤξεραν τίποτε, ἀλλά ἐγώ τούς τό 'κοφα :

—Φέρτε γλήγορα τό κριάρ' καί μήν κρύβετε τήν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τό σύννεφο τή φωνή σας πού λέγαταν : « Τέτοιο κριάρ' δέν ἔχει π'θενά ὀλόγυρα. Οὔτε θά τούς πάει ὁ νοῦς ὅτι τό κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοί θά τό γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καί δέ θά ριχτοῦν δῶθε. Ἄς εἶν' καλά ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχασαά ». Μᾶς τήν ἔφεραν τήν ὁμιλία σας τά σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἕνας μέ τόν ἄλλον καί δέν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

—Γλήγορα, τούς εἶπα, τό κριάρ' μας καί τό ποδοκόπι * μας ! Ἄλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στή στιγμή !

Πῆγε ἕνας τους στό κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καί μᾶς ἔφερε τό Σιοῦτο μας καί μᾶς παρακάλεσαν νά μήν ἐπιμείνουμε γιά ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοί μου ἐπέμειναν νά μᾶς δώσουν ἕνα ἀρνί καλό γιά ποδοκόπι μας.

—Χώρ'ς τό ποδοκόπ' δέν τό κουνοῦμε ἀπό δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς εἶπαν οἱ πιστικοί μου ἄγρια, τό ποδοκόπι γλήγορα !

Τό ποδοκόπι σέ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος πού τό ζητάει ἔχει δύναμη. Κι ἐμεῖς εἶχαμε τή δύναμη πού χρειάζόταν, τό πήραμε καί γυρίσαμε ἀπό τόν ἴδιο δρόμο μέ τό Σιοῦτο καί μ' ἕνα ἀρνί ποδοκόπι, πού τό 'σφαξαν οἱ πιστικοί καί τό 'φαγαν.

« Διηγήματα τῆς σπάνης »

Χρῖστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπό τή Σπάρτη ἴσαμε τό Μιστρά ξετυλίγεται ἕνας δρόμος καθαυτό χιμαρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολυφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπauτική σκιά καί γαλήνη.

Στό κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιό κοντά. Κυριαρχεῖ ἴσαμε τά μεσοῦρανα μέ τίς γαλάζιες του κορυφές, μέ τίς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μέ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες

τῆς ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρ», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καί πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ δρασκελίσεις τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνός δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δέν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : κατασπληκτικὴ. Σέ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δέν εἶναι δυνατό νὰ δοθεῖ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ πού κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσει ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα πού δέν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ πού πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἀπὸ τὰ 1243, πού ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσει ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταύγετου, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστράς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο πού τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστράς δέν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα : εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἔθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα πού ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους. Ὁ Μιστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιάν ἀναγέννηση τοῦ Ἑθνους, πού συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση του Ταύγετου, κι όλο φρεσκάδα, πίστη και πεποίθηση στ' ακατάλυτα πεπρωμένα της φυλής δίνει μιιά νέα περιλαμπρη μορφή στην άδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Είναι θαυμάσιο νά συλλογιέται κανείς πόση ζωντανή ούσία, τί βαθύτατη έσωτερική καλλιέργεια, πόση ανάταση και πόση δόξα θυμίζουν οί σωροί τών έρειπίων, οί έκκλησιές και τά μοναστήρια, τά παλάτια και τά ιδιωτικά μέγαρα του Μιστρά. Οί Κατακουζηνοί κι οί Παλαιολόγοι, πού, ύστερ' από τή νίκη της Πελαγονίας και τήν αίχμαλωσία του Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τόν τόπο τουότο, είναι τύποι κατ' έξοχήν αντιπροσωπευτικοί και της άδιάκοπης προσπάθειας της φυλής νά καλλύνει τίς μέρες της μέ τήν επίζητηση τών πνευματικών ήδονών, μέ τήν καλλιέργεια της λογοτεχνίας, της έπιστήμης, της τέχνης.

Ό Μιστράς δημιούργησε τήν ύστεροβυζαντινή και τή μεταβυζαντινή παράδοση. Διατήρησε τήν περηφάνια και τήν αξιοπρέπεια του Έθνους. Έφερε τήν έξαίσια άνταύγεια της παλιής βυζαντινής χλιδής στις άπλησίαστες παρυφές του Ταύγετου και μέ τά κάστρα του, μέ τίς έκκλησιές του, διακοσμημένες από μιιά ζωντανή και παλλόμενη τέχνη, μέ τ' άριστοκρατικά μέγαρά του, έδωσε τήν ψευδαίσθηση πώς ή καρδιά της συντριμμένης αύτοκρατορίας είχε κλειστεί ανάμεσα στους πολύτιμους θησαυρούς τών κτισμάτων του. Όταν βρίσκεται κανείς μέσα στην άπέραντη ρημαγμένη αίθουσα του παλατιού τών Παλαιολόγων, όταν στέκεται αντίκρυ στους άγγέλους της Περιβλέπτου, όταν αισθάνεται τήν ψυχή του ν' αναλύεται σέ κατανυκτική προσευχή στην Παντάνασσα, όταν κατηγορίζει πρós τή Μητρόπολη μέ τήν άμάραντη αίγλη της, στερεώνεται στην πεποίθηση πώς δέ βρίσκεται ανάμεσα σ' έναν περασμένο κόσμο πού τέλειωσε κεί δά πέρα τίς θλιβερότερες μέρες του ξεπεσμού του, μά σ' έναν κόσμο δυνατό, περήφανο για τόν έαυτό του, πλημμυρισμένον από γόνιμους σπόρους, πού ένας ξαφνικός χαλασμός τόν μαρμάρωσε για πάντα μέσα στην άκινησία και τήν ιερή σιωπή.

Άνεξάντλητες είναι οί περιπέτειες του μοναδικού τούτου τόπου. Σήμερα, ό καυτερός ήλιος του καλοκαιριού, ό Ταύγετος κι ή άτελεύτητη σιωπή παραστέκουν στό πλήθος τών άναμνήσεων πού συνταράζουν τόν προσκυνητή. Κάτω από τίς καμάρες της Παντάνασσας και μέσα στην αύλή του Άι - Δημήτρη οί μέρες περνούν μέ τό ρυθμό

τῆς αἰωνιότητος. Τά λιγοστά κυπαρίσσια ἀνατείνουσι πρὸς τὰ ὕψη τό καλογερίστικο παράστημά τους.

Καί στούς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καί καταφαγωμένοι ἀπό τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψει μέ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καί μέ τὴ συμπὸνια του τίς βαθιῆς θλιβερές πληγές. Σήμερα δέν ἀπομένει παρά ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δέν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρᾶ. Μά, ὅσο καί νὰ θέλει, δέν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσει τό τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθεῖ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τό λιγότερο μπροστά στίς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μέ τό θαυμάσιο νόημα πού τίς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότητα τῆς ἐκφράσεως, τό ἐξάισιο χρῶμα, τό ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στά βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντική καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στήν ψυχὴ τοῦ θεατῆ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπό τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ἔχεις τούτη ἢ ἐκείνη τὴ γνώμη γιὰ τό Βυζάντιο, μά γιὰ τὴν Περίβλεπτο δέν μπορεῖς νὰ ἔχεις δεύτερη γνώμη !

«Μορφές τῆς ἐλληνικῆς γῆς»

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ἄς ἦλιος βασίλευε σέ μιάν ἀποθέωση χρυσοῦ καί πορφύρας καί τὰ πηχτά λουλακιά νερά ἔπαιρναν κοκκινωπές ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τό γιγάντιο ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργούς καί πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τό κατὰστρωμα τοῦ μικροῦ βαπποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνούσαμε ἐμπρὸς στό ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τό κάνει πιό ζοφερό ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τίς πιό μακρινές ἐποχές ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδόν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καί τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βαρόθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οί άρχαιοι έλεγαν πάντα : «Μαλέαν παρακάμψας έπιλάθου τών οΐκαδε...». Είμαι, αλήθεια, σπανιότατο νά στρίψει κανείς τό άκρωτήριο αυτό μέ άκρα μπουνάτσα *. Κι όταν άκόμα ό άνεμος δέν είναι όρμητικός, τά νερά έχουν μιά μυστηριώδη άναταραχή. Δυνατά ρεύματα σηκώνουν όλο τό χρόνο άγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τά κύματα δέρνουν άνήλεα τίς παρυφές τών βράχων μ' ένα κολασμένο βουητό και κάνουν και τά μεγάλα άκόμα σημερινά πλοία νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανείς ότι στό άξενο αυτό άκρωτήριο κατοικεί τό ίδιο εκείνο γιγαντιαίο και τρομερό πνεύμα, πού οί Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τής έποχής τών ανακαλύψεων τό τοποθετούσαν στό άκρωτήριο τής Καλής 'Ελπίδος και πού του είχεν δώσει τό όνομα 'Αδαμάστωρ, — τό κακό εκείνο πνεύμα πού, μόλις έβλεπε ένα καράβι, ανατάραζε τά νερά, για νά τό καταποντίσει.

Όταν περάσαμε μεΐς, ό Μαλέας, σχετικά μέ τή φήμη του, ήταν ήσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγονται τά βραχώδη του παράλια μέ τά κοκκινωπά και γκριζα τους χρώματα και μέ τά βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, όπου δέ φύτρωνε ή παραμικρότερη βλάστηση. Ήξαφνα στην παρυφή ενός από τους βράχους μιά μικρή και λευκή όπτασία συγκράτησε τή ματιά μας και μΐς συγκίνησε : ήταν ή έκκλησούλα τής 'Αγίας Ειρήνης, όπου άλλοτε οί Βενετοί είχεν ένα παρατηρητήριο, για νά κατοπτρεύουν τά καράβια πού περνούσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στό βράχο, τό έρημητήριο όπου ζούσε ως τά τελευταία χρόνια ένας γέρος έρημίτης, γνωστός σ' όλους τους ναυτικούς πού παραπλέανε τό Μαλέα. Τά μεγάλα πλοία δέν παρέλειπαν ποτέ νά τον χαιρετίσουν μέ τή σειρήνα τους, και τά μικρά καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορά πού τό επέτρεπε ό καιρός, για νά του δώσουνε τρόφιμα, πού ό έρημίτης τ' ανέβαζε ως τό βράχο του μ' ένα μικρό πανέρι δεμένο σ' ένα μακρύ σχοινί. Ό έρημίτης αυτός ήταν γνωστός σ' όλο τον κόσμο, γιατί όλοι οί ξένοι λυρικοί ταξιδιωτες πού είχεν περάσει από τό Μαλέα, έγραψαν για τή γραφική του ύπαρξη πάνω στό έρημο αυτό άκρωτήριο. Τώρα ό έρημίτης έχει πεθάνει, κι ή έλλειψη του κάνει πιό έρημο και πιό άγρια τά τρικυμισμένα αυτά βράχια.

Στρίβοντας τό Μαλέα, παίρνουμε τό δρόμο του γυρισμού. Ό ήλιος έχει βασιλέψει, και τό μακρύ θερινό σούρουπο κρέμεται πάνω άπ' τά γαλήνια νερά και τίς άχνές βουνοσειρές τής Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σάν ἐγγαστρίμυθος, ταραίζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἐκείνη τὴν ἑσπέραν στή φαντασία μου μιά εἰκόνα τῆς Μονεμβασιάς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καί ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τό εἶχα ἀντικρίσει γιά πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τίς σελίδες ἑνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, πού τὴν παράστανε μέ τὸν τρόπο πού οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδιάζαν τίς παράλιες πολιτείες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καί ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σέ μίαν ἀπ' τίς πλαγιές του, μιά μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καί πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στήν εἰκόνα μέ μικρές καμπύλες, ὅμοιες καί παράλληλες. Μιά γέφυρα ἔνωε αὐτὸ τὸ βράχο μέ τὴ στεριά. Ἀπὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σάν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ πού ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σάν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δέν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μέ πολεμιστές, οὔτε φανταζόμουν πὼς τίς πύλες της τίς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καί σηκωτές γέφυρες. Μά πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθεῖ στήν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σέ μιά οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νά τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση πού μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην πού περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο πού ἀνέβαινε σκοτεινὸς καί ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σάν μιά ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιά μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καί ἀχνή σάν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιά σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — πού ἦταν σάν νά τὴν ἐμπόδιζαν νά κατακυλήσει καί νά χαθεῖ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἑνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καί ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιά τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο πού τὴν εἶχε τραγουδημένη.

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιάς
καί κάστρο τῆς Ἀθήνας.

Ἦταν ἀληθινὰ σάν ἕνα λουλούδι, σάν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω άπ' τό φεγγάρι μέσα στή σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη άπ' τό θανατερό του φῶς. Γειρτός στό κατάστρωμα, τήν άτένιζα σάν μιá όπτασία, — τόσο άνάερη κι άπίθανη, πού δέ θά ξαφνιαζόμουν, άν σβηνόταν ξαφνικά άπό τά μάτια μου.

Άπό τήν πλευρά τῆς στεριας, ό θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιας φαίνεται έρημος. Στά πόδια του δέν ύπάρχει παρά τό φτωχικό ξενοδοχείο, όπου μείναμε. Παίρνοντας όμως κανείς τό δρόμο πού είναι χαραγμένος στό βράχο, δέν άργεί ν' άντικρισει σέ μιá καμπή τήν πύλη ενός κάστρου και τούς μαιάνδρους τειχῶν, πού άνεβαίνουν ως τήν κορυφή του βράχου στεφανώνοντάς την. Αύτά τά τείχη, άν και είναι έδῶ κι εκεί έρειπωμένα, διατηροῦν ώστόσο άκόμα μιάν άγέρωχη έκφραση. Κυριαρχώντας πάνω άπ' τή θάλασσα, άκολουθώντας όλες τίς έσοχές και προεσοχές του βράχου, κυκλώνοντας μέ κύκλους λαβυρίνθου τήν πανύψηλη κορυφή πού μοιάζει μέ τεράστια καρένα карабиу, έξακολουθοῦν νά δίνουν στή Μονεμβασιά έναν πολεμικό χαρακτήρα, έκτάκτως συγκινητικό μέσα στή θανατερή σιγή πού τήν τριγυρίζει.

Όταν περάσει κανείς τή βαθιά και χαμηλή καμάρα τῆς εισόδου, πού έχει χαραγμένο στή μετόπη της τό βυζαντινό σταυρό μέ τά γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στή Μονεμβασιά σάν σέ προάυλιο μοναστηριου. Η σημερινή Μονεμβασιά, μικρός συνοικισμός άπό τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω άπό τή σκιά του βράχου, πιάνει έναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σέ μικρότερη άκόμα κλίμακα, τήν πόλη του Σπαλάτου στή Δαλματία, πού είναι κλεισμένη δλόκληρη μέσα στό φρουριακό άνάκτορο του Διοκλητιανου. Είναι σάν μιá παρασιτική βλάστηση μέσα στήν παρυφή ενός βράχου. Τά λιγοστά σπίτια είναι κολλημένα τό ένα μέ τ' άλλο, κι οί δρόμοι τόσο στενοί, πού μόλις χωροῦν νά περάσουν δυό άνθρωποι.

Έτσι όπως είναι ή σημερινή Μονεμβασιά, δέν αλλάζει σέ τίποτα τήν ψυχή του παρελθόντος. Άπεναντίας, τό άσήμαντο και ή άθλιότητά της ύπογραμμίζουν πίο έντονα τό μεγαλείο τῶν μεγάλων άχρηστων τειχῶν πού έξακολουθοῦν νά ζώνουν τό φάντασμα τῆς παλιάς Μονεμβασιας, όπου, όπως λέει ένα βυζαντινό χρυσόβουλο, ύπῆρχαν «και πλήθος οικητόρων, και πολυολβία *, και πολιτείας ευγένεια,

καί τεχνῶν ἀσκήσεις, καί ἀγορᾶς δαψίλεια *», καί πού σήμερα δέν εἶναι παρά νέκρα καί σκόνη. Μέ τούς λιγοστούς φτωχούς κατοίκους της, ὅλους σχεδόν παππουτσῆδες, καί μέ τά σπιτάκια της, πού δέν ξεμυτίζουν ἀπό τόν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δέ δίνει τήν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στήν ἐποχή μας, ἀλλά ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μομεμβασιά στό τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καί τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στό κάστρο πού στέφει τό βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιό ζωντανός ἀπό τή ζωή τῆς σημερινῆς Μομεμβασιάς. Τά τείχη κι οἱ ἐπάλξεις πού κατεβαίνουν ὡς τήν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, πού φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στό στοχασμό τήν περασμένη ἐκεῖνη ἐποχή, πού ἡ Μομεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στήν πολιορκία τῶν σταυροφόρων, καί ὅπου, ὅπως λέει τό χρονικό τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καί ποντικούς, ὁμοίως καί γατία.

Τό τί νά φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἶς τόν ἄλλον

Ἔλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καί πιγιμένοι μέσα στά χόρτα καί τούς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες * ξεκοιλιασμένες καί μόνο μιά βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τόν τροῦλο της πάνω ἀπ' τὸ πολεμικό αὐτό πεδίο, τό θερισμένο ἀπὸ τό χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, πού τήν κάνει ἀκόμα πιό ἀγριωπὴ ἢ ἀκινήσια πού τήν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τῆ νιώθει κανεὶς σάν μιά ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μέ τήν τεράστια σκιά της, — συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σάν νά μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σάν νά μὴν εἶχε συντελεστεῖ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μομεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νά ζεῖ πάνω στό φανταστικό της βράχο, — ξεχασμένη γιὰ πάντα στή μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων.

«Ταξίδι στήν Ἑλλάδα»

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἄραιοι λάμπουν οἱ ἀστέρες καί ἡ Μεγάλη Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τήν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καί τοῦ Ἄλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδία αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἄρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα, βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἄφινόμεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἄλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἄλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζή ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητὰς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταγιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἄλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαειρὰς καὶ εὐφροσύνας εἰκόνας.

Διαρκῶς βαιόμεν παρὰ τὸν Ἄλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίω, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλή καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπιὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεΐκαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησιδῆς ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικὴν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησιδῆς αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαφιλῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρᾶ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὄλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι, ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἄλλαχού πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ἀλιέων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρῶνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησιδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιοι τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὄλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὄλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβῶδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδρα ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσιζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαψίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστικὴ, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρῶν ἐκ τοῦ διηνηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἄνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαΐδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαΐμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

πρὸς ἔριστικὴν γραῶδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἓν στονάρισμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνία εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἢ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἢ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμίονου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διήρχομεθα εἰς εἰώρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρεις εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιάι, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεῖ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἢ τὸ αὐτοκίνητον, — διὰ νὰ μεταβαίνη τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεῖ ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῆ μετὰ τῆς ἀγροῖκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις τῆς, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὀδοιπορικὰ ἐντυπώσεις», 1920

Ἐμμ. Στῆλ. Ανταόδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγούστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στό χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, πού καλλιεργοῦνται μέ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τό πεντάφαρδο * τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στό ξυλένιο ἔλκθηρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας * καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα πού τό ἔσερναν πάνω στὰ στάχια. Αὐτὴ ἢ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τή διαδρομή. Μιά μορφή ἀρχαϊκά ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, πού ἔχει στεφανωμένο τό μελαχρινό της μέτωπο μέ μιά χεροβολιά χρυσά στάχια. Ἀνέβηκα καί στά περίφημα βουνά τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καί τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καί ἰδρώνει. Ἐκεῖ τά δάση εἶναι πυκνά καί τά δέντρα ψηλά καί ἴσια, ψηλά ὡς τόν οὐρανό, καί τρίζουν ἀπό τό βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου πού σηκώνουν στίς κορυφές του. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καί τῆς Αἰγύπτου καί τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τό καλοκαίρι τους καί οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς κατοχῆς. Τά ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπό γιγάντια πεῦκα πού σμίγουν τήν κόμη τους. Ὅλα αὐτά ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τά γιγάντια μήλα καί τά ἀχλάδια πού σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπόν κι ἐκεῖ ἐπάνω δέν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τό δάσος τό σοβαρό, τό σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδόν βαρύς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τό στοιχεῖο τῆς ὁμορφιάς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπική, ζεῖ ἀκόμα τό ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στή γραμμὴ τῶν βουνῶν, πού ἐπάνω στήν κόψη τους σοῦ δείχνουν τά σημάδια ἀπό τή χεριά πού ἀποτύπωσε κεῖ ψηλά σάν τ' ἄδραξε ὁ μυθικός γίγας.

Ἀνέβηκα στό Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στίς πετρίνες μασέλες ενός κάθετου βουνοῦ, πού ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τά δόντια του μεσούρανα σάν ἓνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ αἰτοφωλιά τῶν Φράγκων καί τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση πού κάνει αὐτό τό δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, πού στέκεται ἐκεῖ ψηλά μέ τίς ἀπειρες στοές καί καμάρες καί πολεμίστρες του—« τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τό λέει ὁ λαός. Καί εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτό παράθυρο, «τό παράθυρο τῆς βασιλίσσας», ἀπό ὅπου τό θέαμα τοῦ κάμπου καί τῆς θάλασσας πού σέρνεται στά πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξαισιο. Τά ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπό τή μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων πού τά γέμισαν. Στίς τρύπες τῶν στοῶν, στίς σκιερές γαλαρίες, στίς φαρδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζί μέ τσαμπιά νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπό σάλπιγγες

ίπποτων, από τά κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζιιάν, από τό ἀλαλητό τῶν σκυλιῶν καί τό φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σάν ἀρχίζει νά βραδιάζει, ὅλα αὐτά τρίζουν ἐκεῖ στούς θόλους. Κάτι σάν ἔλυτρα*, κάτι σάν θρόισμα από φτεροῦγες ἤ μεταξωτά πολύχρωμα φλάμπουρα μέ σταυρούς καί λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγά σιγά κάτω από τούς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μήν ἀκούσεις τά βήματά σου νά ξυπνᾶν από τόν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτά τά φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενά δέ βρῆκα τήν Ἱστορία νά πατᾶ τόσο καταθλιπτικά τό στήθος ἐνός τόπου, ὅσο στήν Κύπρο.

Αὐτή τήν ἐντύπωση μοῦ τήν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοθτικοί ναοί της, τά ἀμέτρητα βυζαντινά ἐκκλησιάκια καί τά κάστρα της. Δέν εἶναι αὐτά χαρωπά καί ἀνθοστόλιστα, ὅπως τά κάστρα τῆς Ρόδου. Δέν εἶναι γύρω στίς πολιτείες τῆς Κύπρου μιά σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μέ τό φεστόνι * τῆς πετρένιας νταντέλας τους φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοί καί πένθιμοι, πού κοιτάζουν τά κύματα καί τά μετρᾶν ἐπί αἰῶνες, καί περιμένουν νά ἀγναντέψουν στό φουρτουνιασμένο πέλαγο τά μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καί τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, πού τό πιό μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τόν γιόμισε μέ φαντάσματα, προικισμένα από αἰῶνια ζωή, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾶ στά ριζά του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στά φαρδιά μπεντένια του, σέρνει τά βήματά του ὁ Ἰάγος * πίσω από τό βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας *, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοῖρα τό μέτωπο μέ τό σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μέ κόκκινο σταυρό στό μέτωπο τά ἀθῶα ἀρνιά τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοθτικές ἐκκλησίες, ἀφημένες στή μοῖρα τους ἀπό τήν ἀγγλική κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, πού ὁ χρόνος καί οἱ πόλεμοι τά κατελοῦν σιγά σιγά. Μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως τό Ἀβαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καί σ' αὐτό τό χάλι πού βρίσκονται. Ἄλλα πάλι — κι αὐτά εἶναι κείνα πού οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στή στέγη καί στίς ἐπάλλξεις τῆς Ἁγία—Σοφιάς, στή Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπό τούς ὑπερύψηλους μιναρέδες της. Κάτω, στό ἀπέραντο δάπεδό της, σκεπασμένο μέ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι

ἀπό τή νηστεία καί τήν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σάν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στή στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρένια κοσμήματα καί οἱ γρυπόμορφες ρουινιές *, καί ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στίς γοητευτικές σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μέ τήν ὥρα θά ἔπρεπε νά προβάλει πίσω ἀπό ἕνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος * παραφυλάγοντας σάν γεράκι τή μικρή, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντίς γιά τόν Κουασιμόδο, βγήκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στόν κυκλικόν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τό κιγκλίδωμα καί ἀπό κεῖ ψηλά κάλεσε τούς πιστοῦς στήν προσευχή τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

Ἔνας ὁ Θεός καί ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνή κατεβαίνει ψαλμουδιστή, μελαγχολική, πάνω στή μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων πού σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοῦς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, πού ἔχασε τό Θεό του καί τούρκεψε.

« Ἄ π' τήν Ἑλλάδα », 1954

Στρατής Μουριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετά τήν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στήν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχημένα, ἀπλώνονται στόν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στή χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τίς δοκιμασιές καί τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στόν ἐθνικό κορμό μέ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θά ἀκολουθήσουν κι αὐτά τό δρόμο, εὐτυχῆ ἢ δύστυχα, τό μεγάλο δρόμο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοί προσκυνητές θά μποῦμε αὔριο στά εἰρηνικά λιμάνια. Θά φέρομε τό χαιρετισμό τοῦ Ἑθνους. Θά τιμήσομε τούς ἀνθρώπους, πού ἀγωνίστηκαν καί πόνεσαν. Θά μελετήσομε ἕνα ἕνα τὰ παλικάρια πού ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στήν ψηλότερη κορυφή κι ἀπό κεῖ, ἐπάνω ἀπό τ' ἀνθρώπινα, μακριά ἀπό τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψομε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπό τό πρωῖνό, μά εὐκολα

θά μπορέσουμε νά ξεδιαλύνουμε τίς μορφές τοῦ Χώρου καί τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τό ἀνθρώπινο χέρι, θρασύ καί ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τό ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἢ Πάτμος ἀδελφώνεται μέ τή Νικαριά καί τή Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μέ τίς Κυκλάδες κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τήν Κρήτη. Καθένα νησί κι ἕνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας πού δένει τήν Ἀνατολή μέ τή Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στή γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τό ἀγκομαχητό τῶν Τιτάνων * καί τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, πού κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπό τ' ἀνθρώπινα, μακριά ἀπό τὰ γήινα . . . Κι ὁμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στήν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα *. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπό τὰ θεῖα, νά οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καί ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μέ τίς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νά ὕστερα, ἀνάμεσα σέ θεοὺς καί σέ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου * πού πηγαίνουν στήν ἐστρατεία τῆς Τροίας—πρῶτο καί τρανό σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας. Στήν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχή καί σάλος. Μά πάντα μαζί τὰ νησιά στίς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμησεων, μαζί καί στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νά καί τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καί παίρνει τόν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπό τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπό ὕδριες καί ληκύθους *—ἐξαισίας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπό ζωὴ τό πολύβουο λιμάνι. Ὁ ναυτικός νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μά φέρνουν καί τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβρούς τρόπους τῆς ζωῆς, τήν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, πού κάνει τή χαρὰ καί τήν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητές σμιλεύουν κομψοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καί τεχνίτες στήνουν ναοὺς καί θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστά στή μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τό κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στίς γραμμές τους, σκληρές ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τή θεία πνοή,

πού ὀδήγησε τό χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στά ταπεινά ὅμως ἐκκλησάκια, πού θωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στήν ἐρημικήν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τήν ψυχή μου καί τήν ψυχή τῆς Ρωμιοσύνης. Νά τό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στήν Πάτμο, πού προίκισεν ἡ θερμή πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τό βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως μέ τά δαιμονικά τέρατα καί τά ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κνηνημένη, ἀναζητεῖ τίς μορφές τοῦ κακοῦ καί τίς ἀφορμές τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τούς ἀναρίθμητους βυζαντινοῦς στόλους, πού κουβαλοῦν ἀπό τήν Αἴγυπτο τό ξανθό σιτάρι. Θά θρέψουν τούς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσας. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπό τά νησιά μέ τούς ἀσφαλεῖς ὄρους καί τά ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τά πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας *. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι * προστατεύουν τίς κινήσεις τῶν στόλων. Μά οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατές καί κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καί Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπό τήν Ταρσό κι ἀπό τήν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπό τήν Δαμιέττα καί τήν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τά νησιά.

Νά καί οἱ σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καί τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τούς φέρνει στίς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στούς ἄμμους καί στά βράχια οἱ βαριές πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχή τους κάτω ἀπό τόν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός * τοῦ Αἰγαίου, θρασύς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς *, ἀποστάτης μ' ἑλληνική καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καί οἱ θάλασσοι τῶν νησιῶν τούς εἶδαν νά περιφέρουν τίς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλέοι καί ὕβριστές, στρατιῶτες καί πειρατές γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχῆθηκαν νά στήσουν στά μακρινά πέλαγα τό μετερίζι * τῆς χριστιανοσύνης. Ἦταν ὡμοί καί ἄρπαγες, μά μέ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στήν ἀνδρεία. Καί γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπό τή φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τό 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιά

νά ζητήσουν ἄσυλο στή Μάλτα, ἕνα ἕνα τά νησιά πέφτουν στά χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων!

Σκύβω κοντά στοῦ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τίς ταπεινές καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπό τόν ἀψύ τόν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπό τόν Ἀσιάτη, τραβάει τό δικό του τό δρόμο. Θαυμάσιο τό φαινόμενο τοῦ ἑλληνισμοῦ! Ἀπό τοῦ Πόντου τόν ὄχθο μέχρι τά Ἀκροκεραύνεια, ἀπό τήν Ἀγχίαλο μέχρι τήν Κύπρο, ἀπό τήν Καππαδοκία μέχρι τήν Κορσική, κομματιασμένος, χωρίς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνά ἀπ' τόν κύριο κορμό του, σμιλεύει τίς ἴδιες τυπικές μορφές τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχύς καί ἐξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τό γραπτό του δίκαιο, αὐτή, τραχιά στή γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τό δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἄν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καί καμάρι σου τό καράβι.

Τί ἔχω καράβι ἀπό καρνά καί τά κουπιά πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τό μετάξι,
ἔχω καί караβόσκοινα ἀπό ξανθῆς μαλλάκια.

Μά σ' αὐτό τό Λύκιο πέλαγος ἀνεμικές καί μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τή θάλασσα.

Εἶδα τόν οὐρανό θολό καί τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τήν μπόρα πού ἄστραψε καί τό φεγγάρι ἐχάθη,
καί στῆς Ἀττάλειας τά βουνά ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἄν ὁ θάνατος σέ βρεῖ στοῦ караβιοῦ τήν πλώρη, ἡ στεριά θά ἔναι ὁ ποθινός τάφος.

Βοθᾶτε με νά σηκωθῶ, βοθᾶτε με νά κάτω,
καί φέρτε καί τή χάρτα μου καί τ' ἀργυρό κουμπάσω,
νά κομπασάρω * τόν καιρό νά μποῦμε σέ λιμώνα.
Θωρεῖτε κείνο τό βουνί τό μαυραραχνιασμένο,

έκει νά πά ν' ἀράξετε, νά χώσετε κι έμένα.
 Νά μή μέ θάψετε ψηλά, μόνο στό περιγιάλι,
 νά μέ χτυπᾶ ἡ θάλασσα, νά 'χω χαρά μεγάλη.

Χαρά σου κι ἂν πεθάνεις σ' ἐλεύθερο καράβι. Στόν κοντινό λιμιώνα νά βρεῖς τή στοργική ταφή. Μά είναι πικρός τῆς θάλασσας ὁ νόμος. Ὅσο καί νά βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καί μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες * πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στά κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριαῶς τίς αὐλές, στό Μισίρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλά παραποινάροι», νοσταλοῦν τὰ ἤρεμα δειλινά τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι * κι οἱ μελάχιδες * τῶν Βενετσιάνων καί τοῦ Καπουδᾶν πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στό κουτί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καί τό καράβι ἐστάθη.

Ἔξω, στίς φτωχικές καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μονάδες :

Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μά μιά μανούλα ἐνός παιδιοῦ παρηγοριά δέν ἔχει.
 Βάνει τίς πέτρες στήν ποδιά, τὰ τρόχαλα στόν κόρφο,
 πετροβολάει τῆ θάλασσα καί τροχαλάει τό κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικό χέρι ἀνάβει τό καντήλι στό εἰκονοστάσι μπροστά. Τό δειλό του φῶς γειμίζει ἀπό γαλήνη τό φτωχικό, γλυκαίνει τίς αὐστηρές μορφές τῶν ἁγίων. Δέν ἔχουν τίποτε τό θεῖο, τίποτε τό ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρές αὐτές μορφές πού σέ κοιτάζουν ἀπό τό εἰκονοστάσι. Στοργή καί καλοσύνη εἶναι γεμάτα τὰ μάτια τους καί μοιάζουν σάν νά παραστέκουν στή χαρά—τόσο λιγοστή!—καί στόν πόνο—τόσο συχνό!—τοῦ σπιτιοῦ. Ἄν τό θεῖο μπορούσε νά 'χει ἐπιθυμίες, θά ζήλευε τήν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν ἁγίων πού στέκονται στό εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστές οἱ χαρές. Λιτή καί αὐστηρή ἡ γλώσσα τῆς ἀγάπης, φειδωλά τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα Ἑκατόλογα * τραγουδοῦν ντροπαλά τόν ἔρωτα καί τόν πόθο. Αὐστηρή καί τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρά

δέν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἄρμονικά, τολμηρά τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τό τραγούδι μετουσιώνει τίς μορφές τῆς ζωῆς : τραγούδι τῆς ἀγάπης καί τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιάς καί τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τά πλάσματα τῶν παραλογῶν, τά ἰδανικά καί τά ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τίς ἐποχές καί γίνεται τό σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ἐπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπό τόν ἀψύ τόν Ἰππότη, κάτω ἀπό τόν Ἀσιάτη, κάτω ἀπό τόν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφή, δημιουργεῖς, μέ τοῦ Ἀκρίτα τήν ἀδιάκοπη παρουσία, τίς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καί περιμένεις . . .

Δέ θά περιμένεις πιά. Ἐκεῖ κάτω, στά ἀνοιχτά πέλαγα, ὁ ἥλιος πάει νά βασιλέψει. Ἀπό τά νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχός τῆς ζωῆς. Τά πολυτάραχα λιμάνια τά γεμίζει ἡ ζεστή ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριές σκοῦνες *, κομπά τρεχαντήρια * καρτεροῦν σάν ἀνυπόμου' ἄτια, νά ξεκινήσουν γιά μακρινά ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξια. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στίς ἐξωτικές πολιτείες, τά προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τούς εἶναι οἰκείες οἱ ἀπαλές γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιά πού ἀκούεται δέν τούς εἶναι ἀνέγνωρη. Θά σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἄνθρώπους (δέ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τά προϊόντα τῆς γῆς καί τῆς τέχνης. Ἀκριβήπραματεια—θά φέρουν καί θά πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα ! Ἐπάνω ἀπό τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, πού ἐνώνουν τήν Ἀνατολή μέ τή Δύση, μιά φυλή ἀδάμαστη θά περάσει γιά νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικόν « Ἐ κ λ ο γ ῆ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυθινός

8. Κ Ε Ρ Κ Υ Ρ Α

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ πού τὰ ἑλληνικά νερὰ ἀδελφώνονται μέ τὰ κύματα πού τρέχουν νά ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτάς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ* Θαλασσιὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἠῦρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μέ χίλια

μάτια, όταν έπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἠδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεταί ὁ ποιητῆς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὀδυσσεύως μὲ τόσῃν ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνῃ αὐτῇ ἡ περιγραφὴ θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλὸν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μίᾳ υπερῆφανος ὑπερβολῇ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃν δύναμιν ἤμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποίαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραϊαν πρωΐαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμα ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχημαντεύει κανεῖς ὅτι ζῆ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ υπερῆφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὄλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μία ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἠπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἕνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ φιλοτεχνήσῃ κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἰκανὴ καὶ εἰς κομψότητος, ἀφοῦ ἦτο ἰκανὴ εἰς μεγαλείου.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεῖς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἠπειρωτικὸν καὶ ἀλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερ-

κυραϊκή φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἑλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσῖναι σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἄφρον.

Ἄπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἑλλήν ἀρχηγός, δὲν ἔμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένεν εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κρᾶζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ काराβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρόγωτο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιωτὴς πατῶν τὸν πόδα του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδικοί μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώ-

νουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλαι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετιάν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδου βράδου, ἀπὸ τοὺς δρόμους πού φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδα, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποταὶ πού ἐπεβίβασθησαν ἓνα βράδου εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἢ περίφημος Ἴόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἢ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἢ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δεῖξη ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι υπερέφηνοι διὰ τὴν Σπιανάδα των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι υπερέφηνοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἄλλ' ἢ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτίριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, πού τὸ ἀπέσπασ ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶν ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπικτῆς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδα τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὕψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον

ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζώντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνου, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τὴν πρὸς τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑפוῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναύσκος ὁλόκληρος, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἁγγλοῦ διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μετὰ τὸ Ἴονιον σύνταγμα καὶ μετὰ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινε ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὄλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντ' ἀπὸ τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυραϊκὴ φύσις, κάτι διακρίνει μετὰ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητῆς. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλευρῶς, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνηρημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξίν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποῦ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῶ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφάζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔφαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιόπολεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρός της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουὴλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὠραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἓνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, ποῦ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσο ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πῖναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμῇ, ποῦ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἓνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἐνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῆ τὸ ὄροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμην ἐλαιῶν. Ὅπίσω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ ἐσπερινοῦ.

Ἄριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὄλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ἄλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιράς καὶ αἱ μυρωμέναι ἴνοαι καὶ τὸ βαθύ μυστήριον τῆς ἐλευθέρας φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὡς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του, προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεῖα ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίτισσαν, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρύλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὄρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὄλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἀφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὠρι-

σμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καί, ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἔσπερινοῦ τῶν Ἁγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἕνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῆ τὸ «Ἀχιλλεῖον». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἕνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. «Ἑλληνικὴ δημιουργία», τεύχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. Ζ Α Κ Υ Ν Θ Ο Σ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῆ πού εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγοῦδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου * τὴν ὠδή,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη *.

Ἄπό ἕνα ψῆλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σάν χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχή της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μέ νεραῖδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλικὴ
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χώματά της·
προτοῦ νὰ μέ φιλήσει ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρὸς μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σέ πρωτοεῖδα,
στόν ἀταξίδευτο, ἐσύ τόπε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου * ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

ἽΡρες ὄρες κάθομαι καί συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρό καί ζῶ δίχως τή λεσβιακή θάλασσα. Ὁ καημός τοῦ Αἰγαίου μέ μαρμαζώνει σάν μιά γλυκιά ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλοβαλμένο τό συναίσθημα μέσα στή λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα... Σφαλνῶ τά μάτια μου καί τό λέω ἔτσι ἀπαντώντά μέ πολλά «σ», τό λέω σιγανά καί τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὄλα τά κύματά της τά καλοκαιρινά, πού ξεσέρονται σουσουριστά στό στρωτό ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καί τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στή λέξη. Κι ἡ λέξη εἶναι σάν τό κοχύλι, πού, σάν βάλεις τ' αὐτί σου στό ἄνοιγμά του, ἀκοῦς τίς φωνές τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιά πάντα κλεισμένες μέσα στούς γύρους του, νά 'ρχονται ἀπ' ἀλάργα σάν νά μιᾷ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καί μετρῶ ἀπελπισμένα τό μονότονο ἡμισφαῖριο τ' οὐρανοῦ, πού κατεβαίνει ἕνα γύρω ὄλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα πάνω στό χαμηλό κάμφο. Θυμᾶμαι στό σκολεῖο ἕνα σπῖνο πού ἀσφυχτιοῦσε κάτου ἀπό μιά παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθηγητῆς τῆς ἀναρροφούσε λίγο λίγο τόν ἀέρα μέ μιάν ἀεραντλία. Ἔτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μά αὐτοῦ κάτου τίποτα δέν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμές τῶν βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νά σαλεύει, νά λουφάζει καί νά χιμαίει κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὄλα τά χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτου, κι αὐτός ἀκόμα, ἔχει τὴ γέυση του καί τὴ μυρωδιά του.

Ἔχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο καί χρυσό φῶς μέσα στήν ψυχή. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στά νερά ἀτλαζένιες ρόμπες μέ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πᾶ' στά κύματα μέ χρυσά πασοῦμια.

Ὁ οὐρανός βρέχει κυκλάμινα. Τά βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σάν τά βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπό πρωτινὸ γυαλί. Τά φύκια σειοῦνται σέ πυκνές τοῦφες πάνω στίς κορφές τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στό ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σάν νά 'ναι τά λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στίς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μέ μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τούς ἔβαλες ποδαράκια. Τό φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καί τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στίς σκισμές τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινή πρασινάδα καί τό βρῦο εἶναι πιό παχιά, κι ἀρχίζουνε νά τρῶνε. Τρῶνε βιαστικά βιαστικά μέ τὰ δύο τους πιρουνάκια, ἄ μέ τό 'να, ἄ μέ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιά τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγει, φύγει, ὅλα μαζωμένα στίς τρύπες τους.

Τά βουνά τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τήν ὁμορφιά τους καί θαμάζουνε τόν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μέσ στη θάλασσα. Σάν νά 'ναι τὰ θεμέλια τους. "Ενας μαραγκός βαράει μέ τή ματσόλα * μιά χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστό μαδέρι *. 'Ο ἀχός πέφτει σάν βιτσιά στά νερά. 'Ο ταρσανάς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καί βρασμένο κατράμι.

"Ενα δίχτυ εἶναι ριγμένο στά ρηχά κι οἱ φελλοί του στέκονται ἀράδα ἀράδα πάνου στό νερό σάν ἀποσιωπητικά. Δυό μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπό τό λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβί μέ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τά κατάρτια τους σηκώνονται πιό ψηλά κι ἀπ' τίς βουνοκορφές τῆς 'Ανατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στόν ὀρίζοντα. Πάνου στήν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερό ἀπ' τή θάλασσα.

Β'

'Ο ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στίς βίλες ἀνάβουν σάν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τήν 'Αμαλή ἔχουνε γύρω τριγύρω μίαν οὐγία ἀπό φλογισμένη πορφύρα.

*Ἐχω τόσα ἠλιοβασιλέματα λεσβιακά κλεισμένα μέσα μου. Τό ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μέ τήν ἀδιάκοπη κίνησή της, μέ τό ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μέ τίς τράτες της καί μέ τόν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στά νερά μέ χρυσά πασουμάκια.

« Ἡ Ζωή ἐν τὰ φῶ »

Στρατής Μουβήλης

11. [Θ Α Λ Α Σ Σ Α]

Νά σ' άγναντεύω, θάλασσα, νά μή χορταίνω,
 άπ' τό βουνό ψηλά
 στρωτήν καί καταγάλανη καί μέσα νά πλουταίνω
 άπ' τά μαλάματά σου τά πολλά.

Νά 'ναι χινοπωριάτικον άπομεσήμερ', όντας
 μετ' άξαφνη νεροποντή
 χιμάει μέσ' άπ' τά σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
 ήλιος χωρίς μαντύ.

Νά ταξιδεύουν στόν άγέρα τά νησάκια, οί κάβοι,
 τ' άκρόγιαλα σάν μεταξένοι άχνοι
 καί μέ τούς γλάρους συνοδειά κάποτ' ένα καράβι
 ν' άνοίγουν νά τό παίρνουν οί ούρανοί.

Ξανανιωμένα άπ' τό λουτρό νά ροβολάνε κάτω
 τήν κόκκινη πλαγιά χορευτικά
 τά πεύκα, τά χρυσόπευκα, κι άνθός του μαλαμάτου
 νά στάζουν τά μαλλιά τους τά μυριστικά.

κι άντάμα τους νά σέρνουνε στό φωτεινό χορό τους
 ώς μέσα στό νερό
 τά έρημικά χιονόσπιτα — κι αυτά μέσ τ' όνειρό τους
 νά τραγουδάνε, άξύπνητα καιρό.

Έτσι νά στέκω, θάλασσα, παντοτινέ έρωτά μου,
 μέ μάτια νά σε χαίρομαι θολά
 καί νά 'ναι τά μελλούμενα στήν άπλα σου μπροστά μου,
 πίσω κι άλάργα βάσανα πολλά.

“Ως νά μέ πάρεις κάποτε, μαργιόλα σύ,
 στους κόρφους σου άψηλά τούς άνθισμένους
 καί νά μέ πās πολύ μακριά άπ' τή μαύρη τούτη Κόλαση,
 μακριά πολύ κι άπό τούς μαύρους κολασμένους... .

« Τ ό φ ῶ ς π ο ύ κ α ί ε ι »

Κώστας Βάρναλης

12. ΤΑ ΚΑΡΑΒΙΑ

Πίσω από τή ράχη μας, τή γλώσσα τῆς στερειᾶς πού μᾶς ἔδενε μέ τόν ὑπόλοιπο κόσμο, τήν ἔφραζε τό πέτρινο θεριό. Ἀνατολικά πάλι, μιά κορδέλα ἡμερος κάμπος ἔτρεχε, καμπυλωνόταν γλυκά, ἔσφιγγε τό βράχινο καύκαλο καί στένευε λαστιχάροντας ἴσαμε τό γιαλό μας. (...).

“Ὅποιος ἔρχεται στ’ Ἀνάπλι ἔτσι τό πρωταντικρίζει. Πρῶτα μακριά, μέσα στήν πάσπαλη τοῦ ὀρίζοντα, νά χάνεται σέ θαμπωτική ἀντιφεγγιά πελάγου κι οὐρανοῦ, στό σύνορο δυό κόσμων. Ὑστερα ὁ δίσκος πιάνει νά γυρίζει ἀπαλά, γλιστράει ἀνεπαίσθητα, ὅλο καί ξεφεύγει, καί οἱ ψηλές λεῦκες μέ τούς ταυσιμένους κορμούς περνᾶνε σύνταχα δίπλα, σάν ἴσκιοι. Στό κάμπο τοῦ νεροῦ, ἀραγμένο ἀπό αἰῶνες, σκαρί πρωτόγονο, θά ἴδεις τό Μπούρτζι. Καί στά πόδια τοῦ Παλαμηδιοῦ τά σπιτάκια, κατρακυλώντας ἀπό τήν ἀρπάγη τοῦ Ἴτς Καλέ στριμωχτά, σφιγμένα, πρόβατα πού ροβολήσανε πρὸς τό κόρφο καί σκύβουν νά ποτιστοῦν.

Ὀλάκερη ἡ μικρὴ πολιτεία κοιτάζει τή θάλασσα. Πίσωθὲ της, ἀγριωπὴ, ἡ πετρωμένη θύμηση τῶν περασμένων. Μπροστά της ἄλλος κόσμος τό γλυκό ὄνειρο τῆς θάλασσας, μαυλιστικό κάλεσμα φυεγάς, ἀπαλή ζάλη τοῦ ρεμβασμοῦ. Τά πρωινὰ τῆς ἀνοιξης ἡ τοῦ καλοκαιριοῦ, τήν ὥρα πού ἡ μέρα μισανοίγει τὰ βλέφαρά της, καλοσύνη γλυκιά, χερουβική ἔκσταση ἀπλώνεται πάνω σ’ ὅλη τή φαρδιά ἀγκαλιά τοῦ Ἀργολικοῦ. Μέ πινελιές ἄχνινες, συρτές, γράφεται τό Παρθένιο ἀριστερά, τὰ πράσινα σύδεντρα τῶν Μύλων ἀντίκρυ, ὁ σπαθωτός κάμπος δεξιά. Καί τό νερό, δίδυμο στό χρῶμα μέ τόν οὐρανό, ἡσυχάζει δίχως ἀνάσα. Χαμόγελο ἀπολησμονημένο, καθὼς στὸν ἀτάραχο ὕπνο παιδιοῦ, ροδίζει τήν ἀέρινη ἀντιφεγγιά του.

Εἶχε τρία πρόσωπα ὁ γιαλὸς μας, καθένα μέ τό δικό του χαρακτήρα. Πρῶτα, ἀριστερά, πέρα πού στρίβει ὁ κάβος, τό πρωτόγονο κι ἀγριωπό. Τό ποδάρι τοῦ λιονταριοῦ ταυζότανε δεσποτικά μέσα στό κύμα καί χώριζε τό πέλαγο ἀπὸ τό λιμάνι. Ἐδῶ, στήν ἐξώτερη ἄκρη τοῦ κόσμου μας, ὁ βράχος κατέβαινε κρεμαστός καί βουτοῦσε στό ἀνήσυχο νερό. Ἀγκωνάρια μαυριδερά κι ἀγκαθωτά, τιτανικά συντρίμμια, εἶχανε κυλιστεῖ κάτω, σ’ ἐποχές πανάρχαιες. Ἀγριεμένο

τό κύμα τοῦ μπουγαζιοῦ τὰ ἔδερνε ὀλημερίς, ἀφροκοπώντας καί μουγκρίζοντας μέ μάνητα τυφλή. Κάθε πού τὰ κύματα σπάζανε, μέ ιαχές, ἢ ἀφροβολή φούντωνε, ἀνθιζε καί τινάζοταν ψηλά, τρόπαιο. Ἄνασες ἄγριες, μουγκρητά μακρόσυρτα, στεναγμοί, δοντιῶν τριξίματα, σύσμιχτη βουή ἀπό τό μακρινό πελαγοδαρμό, ἔφτανε κουτροβαλώντας μέ τόν ἄνεμο στ' αὐτιά σου. Κουρνιασμένη στό μαῦρο βράχο ἢ «Παναγίτσα» ἔκαιγε τό καντηλάκι της, φλόγα ἐλάχιστη καί τρυφερή, δέηση ἄσβηστη γιά τίς ψυχές τῶν θαλασσινῶν πού ταξιδεῖαν.

Ἦστερα ὁ λιμενοβραχίονας σημάδευε τό σύνορο τοῦ πολιτισμοῦ. Δεξιὰ ἢ ἀνάπαψη τοῦ λιμανιοῦ, ζερβά ὁ ἀσίγαστος σάλαγος τῶν στοιχείων. Ἦταν ἀκατέργαστος τότε ὁ μόλος μας, μιά γλώσσα ἀπό στρογγυλά ἄσπρα βότσαλα, καί στήν πέρα ἄκρη, βράχοι χοντροί, ἄσουλούπωτοι. Ἡ ἀνάβαση, νά προχωρήσεις πάνω τους ἴσαμε τήν πέρα ἄκρη, ἦταν μεγάλη κι ἀνατριχιαστική περιπέτεια. Διαφορετικοί σέ ὕψος, πελεκημένοι ἀπό τή φύση κοφτά, γλιστεροί, μαχαιρωτοί, στήνανε μύριες παγίδες στό κάθε βῆμα. Τούς ἀγκάλιαζες σφιχτά μέ τὰ παιδικά σου μπράτσα καί τό ποδάρι σου πιάσχιζε στά τυφλά νά βρεῖ ἀντιστύλι. Τό μάγουλό σου, ἀκουμπώντας πάνω τους τὰ βράδια, τοὺς ἔνιωθε τραχιούς καί ζεστούς. Κρατούσανε τή ζωντάνια τοῦ ἡλίου ἀπό τήν ἡμέρα, ἢ μυρωδιά τους ἦταν ἄχνα πικροῦ θαλασσινοῦ καί μελωτῆς λιακάδας. Τότε, τό κολλημένο μέ τρόπο πάνω τους αὐτί σου ξεχώριζε στά ἔγκατά τους μιά μακρινή βουή, κάτι σάν σκοτεινό λυγμό ἀγριμιῶν. Θαρροῦσες τή θάλασσα μακρύτερα, κι ὁμως ἀπορημένος ἔβλεπες ξαφνικά λοῦμπες ὑγρές νά παιζογαλίζουν κάτω ἀπό τὰ πόδια σου. Τό νερό, γλιστρώντας ὑπουλα ἀνάμεσα στοὺς φοβεροὺς ἄρμούς, ἔρωγε τήν πέτρα, τήν κοπανοῦσε μυστικά, τή σαράκωνε ἀνελέητα. Στ' ἀπόσκια τοῦτα λακκάκια, ἕνας κόσμος ὀλάκερος βλάσταινε κι ἀναδεύοταν βουβά, πεταλίδες ἀνθωτές, ἀχιβαδίτσες μέ καύκαλο φιλντισένιο, καρβούρια πού σκαρφαλώνουν δῶθε κεῖθε, μεθυσμένα, τρεκλιστά.

Λοιπόν ἢ δεύτερη ὄψη τοῦ λιμανιοῦ μας ἦταν ἢ προκουμαία. Ἐδῶ, τό σύνορο τῆς στεριάς, εὐθύγραμμο, ἄπλωνε ἕνα λιθόστρωτο φαρδύ, ἀπό καλοστρωμένες ἄσπρες πλάκες. Λιγοστές βάρκες, εὐγενικά χρωματισμένες, μέ σχέδιο κομπό, σιγολικνίζονταν, φιλάρεσκα, δεμένες στοὺς χαλκάδες τῆς ἀποβάθρας. Τὰ καλοκαιρινὰ βράδια, κα-

νονικές φάλαγγες μπαίνανε στή γραμμή τὰ τραπεζάκια. Τότε ἔσβηνε ἡ θάλασσα κι ἄναβε ἡ στεριά. Κάτω ἀπό τό γαλατένιο φῶς τῶν γλόμπων πού ἀνάβανε κρεμασμένοι ψηλά, ἕνας κόσμος κομψοτυμένος, μελισσολόι πρόσχαρο, ἐρχότανε νά ξεχυθεῖ σ' ὅλο τό μάκρος τῆς προκουμαίας. Στοιχειώνει ξαφνικά ἡ νεκρή πολιτεία, ἀπό τὰ στενά της κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιά ὀλάκερη πλάση ὄνειρου. Κυράδες καμαρωτές, κορίτσια ἀνθισμένα, νέοι, ἄντρες, παιδιὰ καί γέροι. Ὅλος τοῦτος ὁ κόσμος πῆγαινε, ἐρχόταν, γελοῦσε, ἔσιμιγε, χῶριζε, καί ἡ βουή του ἀνέβαινε μέσα στὴν ἡσυχὴ νύχτα.

Ξαναβλέπω τὴ γριά δούλα μας νά γονατίζει μπροστά μου στό χαγιατί τοῦ σπιτιοῦ καί νά σφίγγει στά σουφρωμένα χεῖλη της δυὸ τρεῖς καρφίτσες. Μοῦ σιάζει τὴν ἄσπρη ναυτικὴ μπλουζά, μοῦ φρεσκάρει τό μαβὶ ἀφράτο κόμπο τῆς γραβάτας. Ὅστερα παίρνει ἀπὸ τὴ διπλανὴ γλάστρα μερικά φούλια καί μοῦ τὰ καρφιτσώνει πάνω στό στήθος μου. «Ἐτσι ! Νά ᾽σαι ὁμορφος, πού θά πᾶς στὴν προκουμαία ». Τό μύρο τοῦτο, πού πλανιέται στὸν ἀέρα, μύρο ἀπὸ φούλια καί θάλασσα, γεμίζει ὀλάκερη τὴν παιδικὴ ζωὴ μου.

Ἐκεῖ λοιπόν, ἀργά, μέσα στό σκοτεινὸ μυστήριο τῆς θάλασσας πού λούφαζε πιὸ πέρα, ἔβλεπες κάποια στιγμή νά γλιστρᾶνε στό σκοτάδι δυὸ στρογγυλά μάτια, ἕνα πράσινο, ἕνα κόκκινο, καί τό κατόπι τους πλῆθος ἄλλα ἄσπρα καί σπιθωτά. Μοῦγκρισμα βαρὺ, τρανταχτὸ, συντάραζε ξάφνου τὸν ἀέρα. Ἡ βουή τῆς στεριᾶς ἀποκρινόταν, χαιρετιστήρια. Ἀντιλαλοῦσαν οἱ μαῦροι βράχοι. Οἱ βάρκες ἀβαράριζαν. Κι ὅλοι, μέ ξάφνιασμα στερεότυπο ἀλλὰ πάντα νέο, ψιθύριζαν χαμογελαστοί :

—Τὸ βαπόρι!

Ἐτσι ἐρχότανε μέσα στὴ νύχτα, σάν φαντασία δαιμονική, τό μήνυμα σ' ἐμᾶς τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου. Τό στριγκὸ του ξεφωνητὸ, τὸ βαρύφωνο, σάλπιζε ἐγερτήριο στοὺς κοιμισμένους βράχους καί στά νεκρά κάστρα, στά μαδημένα σπίτια πού ὄνειρεύονταν, στὴν πολιτεία τὴ γλαρωμένη γιὰ τὸν αἰώνιο ὕπνο. Ἦτανε κάτι ταχτικὸ κι ὡστόσο ἀναπάντεχο, ἐνθουσιασμός μαζί καί τρόμος, καθὼς τό σκάσιμο τῆς κανονιάς. Στό τρέμισμα μέσα τῆς χαρᾶς ἐνιωθες νά σιγοσβήνουν καταποδιαστοὶ οἱ κυματεροὶ κύκλοι τῆς ἀνατριχίλας.

Ὅμως ἦτανε καί τ' ἄλλο τό λιμάνι, τό μέσα, ἡ τρίτη ὄψη τοῦ γιολοῦ μας. Δέ φοροῦσες φούλια, γιὰ νά ᾽ρθεις ἐδῶ, δέν πᾶσχιζες νά γί-

νεις ὁμορφος, ὄχι. Ἐδῶ ἦτανε τό λιμάνι τοῦ ἰδρώτα καί τοῦ ἀγκομαχητοῦ, σκαμμένα πρόσωπα καί βαριά ροζάρικα χέρια. Σάν ἐρχόσουν ἀπό τήν προκυμαία, τά πρωινά, ξάνοιγες ἀντίκρου σου στόν ἀέρα δάσος πυκνό, βελουωτό, ἀπό κατάρτια. Τά σκοιινιά, σάν ἀράχνες κουρελιασμένες, κρεμοῦσαν ἀνάμεσα στ' ἄλμπουρα τό πλεμάτι τους. Μπόχα βαριά, πνιγερή, ἀπό ἀμπάρια καί φορτία, παστά καί λάδια, τυριά, φρούτα, ἰδρώτα, θάλασσα ψόφια, φύκια πλαδαρά, πότιζε τόν ἀέρα. Καί ἦτανε καράβια βαριά, τῆς ἀγγάρειας, καίκια ξεγοφιάρικα, σκοῦνες, τρεχαντήρια, μαοῦνες χοντροκάπουλες, μπρατσέρες. Τό νερό, λιπαρό, ναρκωμένο, σάν νά ἔδεσει, στεκόταν ἀσάλευτο, δίχως ἀνασασμό. Σκουπίδια πλέανε πάνω του τυλιγμένα σέ τουλοῦπες ἀπό φύκια κιτρινωπά. Κάπου κάπου ἕνα ψοφίμι.

Ἄπό στενές τάβλες, ἀκουμπισμένες ἤ μιά ἄκρη στό καράβι ἢ ἄλλη στό μουράγιο, ἔβλεπες νά περνᾶνε τσακισμένοι στά δύο, ζαλωμένοι τσουβάλια καργαριστά, οἱ χαμάληδες. Βογγούσανε πνιχτά σάν ξεφορτῶναν, στυλώνανε γιά μιά στιγμή τή ραχοκοκαλιά τους, σφουγγίζανε μέ τ' ἀνάστροφο τό ἰδρωκοπημένο μέτωπό τους. Ὑστερα σκύβανε τό κεφάλι καί μέ πόδι βαρῦ γυρίζανε πίσω ὅπουθε εἶχαν ἔρθει, γιά νά ξαναρχίσουν. Τό πήγαινε ἔλα τοῦτο, ὁ μουγκός στεναγμός, ἡ ἄρμη τοῦ ἰδρώτα, ψυχώνανε πέρα ὡς πέρα τό κολασμένο λιμάνι τῆς δουλειᾶς.

Καί τά καράβια πού προσμέναν, τά καράβια πού ἀδειάζαν ἔτσι, λίγο λίγο, ὅλα τους τά σωθικά, στέκονταν τετράγωνα μέσα στό νερό, σάν χτισμένα, λές καί δέν ἦτανε νά ξεκινήσουν ποτέ. Μέ τά χοντρά τους παλαμάρια σάν πλοκάμια ριγμένα στή στεριά, σφιχταγκάλιαζαν τούς κοντόχοντρος στύλους. Στίς πλωρές τίς δρεπανωτές, ἔβλεπες καμιά φορά σκαλισμένα τέρατα τρομερά, κεφάλια ἀνθρώπινα μ' ἀγριάδα θεριοῦ, καύκαλο μαλλιαρό, μάτια σάν τῆς Μέδουσας, πού σέ κοιτάζανε κι ἔλεγες θά μαρμαρώσεις.

Ὅμως ἡ ματιά σου, γλιστρώντας κάποτε ἀνάμεσα στ' ἀσάλευτα καίκια, ξέφευγε πέρα, κατά τ' ἀνοιχτά τοῦ λιμανιοῦ, κι ἐκεῖ ξαπόσταينه. Στρωτή, τεζαρισμένη, ξάνοιγες ἐκεῖ τή θάλασσα νά καθρεφτίζει μέ λουσο μεταξένιο τό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἐνα δύο τρίγωνικά πανάκια, ἄσπρα, ἀνάλαφρα γερμένα, καρφιστώνονταν μέ τήν κόχη στό ὑγρό ἀτλάζι. Οἱ γλάροι, νωθροί, γράφανε μεγάλες ράθυμες καμπύλες καί βουτούσανε, φτερακίζαν, πάλι φεύγανε ξυρίζοντας

μέ τῆ φτερούγα τό νερό. Γαλήνη μεγάλη, θεϊκιά, μύρο άνάερο, τῆς άπεραντοσύνης, έρχόταν άπό κείθε. Κι έβλεπες πώς ἡ ώμή ζωγραφιά τοῦ πρώτου πλάνου, ἡ πηχτή, καί ἡ άλλη, ἡ ευάισθητη, τοῦ βάθους, συνταιριάζονταν μέ τρόπο άρμονικό κι άπρόσμενο. Έβλεπες πώς οί δυό τοῦτες ὄψεις τῆς ζωῆς ἔχουν άπό τό ἴδιο ὕλικό πλάστεϊ, καί πώς δέν εἶναι κόσμος ξένος τ' ὄνειρο, ὄχι, παρά πώς εἶναι τό άπλωμα τῆς στιγμῆς, ἡ προβολή σέ ρέμβη, τ' άντικαθρέφτισμα σέ μία πλάση λεύτερη άπό τά χοντρά δεσμά τοῦ τόπου καί τοῦ χρόνου.

Τίς νύχτες, ὅταν ἡ προκουαία σβηνότανε καί σώπαινε, τό λιμάνι τοῦτο ὄνειρευόταν. Έχανε τό σύνορό του ὁ οὐρανός, ψήλωνε ὁ κουμπές, ἔλιωνε μέσα στό σκοτάδι, καί ἡ άστροφεγγιά άπλωνε τό δίχτυ της τό φωσφοριστό. Άραιά λυχνάρια τοῦ λαδιοῦ, σάν καντηλάκια νεκρικά, άνάβανε ἐδῶ, ἐκεῖ, στά καίκια. Γινότανε βαρύ τό χνότο τῆς θάλασσας, καθώς άνασεμιά άπό στήθος πού άπόστασε καί κυλίστηκε στό μέγαν ὕπνο. Καί στή νύχτα μέσα, λιβανίζανε κάποια τραγουδία ναυτικῶν, νυσταγμένα, μουρμουριστά, πού κάνουν μουσική τό γήτεμα τῆς θάλασσας, τόν καημό τοῦ γυρισμοῦ καί τό πικρό προμάντεμα τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ άγύριστου, τοῦ αἰώνιου.

« Ἄ π ρ ἰ λ η ς »

Ἄγγελος Τερεζάκης

13. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ένῳ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τήν έστίαν, εἰς τήν Ἄκρόπολιν καί εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστά εἰς τήν άρχαίαν παράδοσιν, τήν άγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ άσπρόκοιλα πετροχελιδονα, διακρινόμενα καί διὰ τήν άρχιτεκτονικήν συμμετρίαν καί διὰ τήν οἰκοδομικήν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτά δέν συμβολίζουν μόνου αναγεννωμένες ἑλπίδας, ἀλλά συμβολίζουν καί τόν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καί πάλιν ἔπανθοῦντα άπ' αἰώνων ἑλληνισμόν.

Τό πετροχελιδονον, πού ἔκτισεν ἄλλοτε τήν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὕψηλῆν γλυφῆν τοῦ προνάου άρχαίου ναοῦ, τό ἴδιον τήν ἔκτισε κατόπιν εἰς τήν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*,

εἰς τῆς βυζαντινῆς ἀπλογράφου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἕξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελίδονον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἢ γριὰ εἰς τὸ σπασμένον τζάμι, ποῦ ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἄπο ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποῦ ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολὸς καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως ποῦ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι α ἰ Ἀ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

14. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιалоῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
 κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
 Τὴ θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά τῆς ὅλα,
 κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρὰ του ἀστέρια,
 τὴ γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλουδία,
 κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
 τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
 καὶ βάφεται ἢ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἢ λουρίδα
 ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
 τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακῶνουν

χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ίσκιωμένα ὄρμνια *,
 κεντάει στές λαγκαδιές με πράσινο μετάξι.
 Στους ὄχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
 καί φαίνονται βοσκοί καί στ' ὄμορφο κεντίδι
 φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καί γρικᾶς τραγουδία,
 βελάσματα βραχνά καί ἤχους ἀπό τρουκάνια *.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
 μέ καλαμιές χρυσές. Ἐνας ψαράς στήν ἄκρη
 πεζόβολον * κρατεῖ καί δόλωμα ἐτοιμάζει.
 Κάμπον πλατύν πλατύν μέ σμαραγδένιο νῆμα
 ὀλόγυρα κεντάει. Στή μέση ἀπό τόν κάμπο
 ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει
 μέ δάφνες, μέ μυρτιές καί μέ δασιά πλατάνια,
 μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καί στοῦ πανώριο ζόμπλι *
 τό φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τό μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαινεῖς,
 πῶς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νιώθεις τό ἀπαλό τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στήν ἀκροποταμιᾶν ἀλάφι ζωγραφίζει
 πού σκύφτει τά νερά νά πιεῖ τά κρυσταλλένια
 καί ξάφνου σαῖτιά στήν πλάτη τό λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τήν πληγή του,
 πάσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ, δέ δύνεται τό μαῦρο,
 κι ἀπό τόν οὐρανόν, ἀπό τά δέντρα γύρα
 βοήθεια λές ζητάει.

Ὀλόγυρα ἀπό τόν κάμπο
 πλήθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
 μέ δλόχρυσσα σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἀλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
 πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καί τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἕνα χωριό πλουμίζει
 μέ νύφην, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα, μέ ψίκι *.
 Δράκουσ ἀλλοῦ κεντάει καί λάμιες καί νεράιδες,

κεντάει κι ἕνα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια·
 στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τήν ἴδια τή θωριά της
 ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπό ἔμορφιάν καί νιότη
 καί πλοῦτον καί ἀρχοντιά καί στά λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της καιῖσκι.
 Ἀνάρια τό κεντάει κι ὄλο τοῦ λέει τραγουδία.

«Ὁ τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

15. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μέσ στό βουνό τό πέρα
 πού πότε πότε ἀνάβεται καί πότε πότε σβηθεται ;

Αὐτή τήν ὥρα οἱ πιστικοί τά πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτά μέ τή δροσιά καί μέ τό κρύο τῆς νύχτας
 σέ γούπατον, σέ λαγκαδιά καί σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκός γλυκός ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τά κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκουζίει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιά βαθιά γρικιέται
 μέσ στή μαυρίλα τήν πυκνή. Κι ἀπό τές στάνες γύρα
 οἱ πιστικοί συνάζονται, κόβουν κλαριά ἀπό κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
 καί μέσ στήν πύρα τῆς φωτιάς, στή μυρουδιά τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τά λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καί μολογάει πῶς ἀγαπάει ἀπό καιρόν μιὰ κόρη...
 Ἄλλος γιά κοῦρσες μολογάει, γιά κλέφτες, γιά πρωτάτα,
 γι' ἄρματωσές, γιά σκοτωμούς, καί κάπου κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τή φωτιά καί παίρνει ἕνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τό τραγούδι.
 Ἄλλος γιά τό κυνήγι λέει στῆς νύχτας τό καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνει τό καπρί, τό ἀρκούδι, τό πλατόνι.
 Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καί ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνάει στά κόθρα μέσα.

*Αλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καί κλώθει τ' ἄρνοπόκι.
 *Αλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 *Αλλος γιά τράστον γιά ἀραγὸ μαδάει προβιάν καινούρια.
 *Αλλος ξανοίγει τή φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καί φένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καί μοιράζει.
 *Αλλος θυμᾶται τούς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μέ τή βραχνή τζαμάρα του τό «λάγιο ἄρνι» μαθαίνει.
 *Αλλος τόν ὄμορφο βοσκό καί τή βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ ἔλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καί τό μολογᾷ καί οἱ γύρα τόν ἀκούνε.
 Κι ἕνας ἀπ' ὄλους πλιό τρανός κι ἀπ' ὄλους λογισμένος,
 πού γέρνει ἀπάνου στό ραβδί, στερνός ἀπ' ὄλους λέει
 γιά τήν σοποάνικη ζωή, κι ὄλο τούς ὄρμηνεύει
 γιά τή βοσκή, γιά τ' ἄρμεγμα, γιά τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιά τό μαντρί, γιά σάλαγον, γιά στάλισμα, γιά σκάρων,
 γιά γέννον καί γιά βύζαμα καί γιά τόν ἔρμον κοῦρο.

(Ὁ τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης), 1893

Κώστας Κρυστάλλης

16. Η ΠΑΡΑΓΚΟΥΛΑ

Θαμπωτικά πράματα ! Ὁρμηνεμένα ὄλα στό θάμπος!
 Διπλά περιμαντρώματα ἀπὸ δρῦ, καί, μέσα κεῖ
 τό καπνισμένο τζάκι μιᾶς παραγκούλας.

Ἡ Ἀγάπη τήν κατοίκησε ἀπαρχῆς κι ἡ ὄλη
 προαίρεση τῆς Ἀγαθότητας. Ἐκείνη
 αὐτοῦ τῆς ἔδωκε τό τζάκι τῆς λησμοσύνης :
 οἱ ἴδιες οἱ δρῦς τό θρέφουνε καί τό πυρώνουν.

Δέν τήν ἀγγίζει μέρας φῶς, παρά σάν καταστάλαγμα
 καί τῆς νύχτας, τό δίνει ἐντὸς τῆς
 κιτρινισμένη λάμπα, μέ τί ἥλιων ἀνταύγειες.
 *Ἄν ἴσκιος ἕνας εἶναι ἀπλωμένος μέσα,
 εἶναι οἱ πλατιές φτεροῦγες τοῦ Ἀρχαγγέλου.

Δέ γνώρισε τό φυλλορρόημα· οὔτε καί πού θά τῆς ἔρθει,
γιατί ἔχει τό θεμέλιο βαθύ, μέ τούς πασσάλους
μπηγμένους μέτρα κάτω
σέ γῆς ἀδόνητη καί στέρη.

Ἡ Καταιγίδα εἶναι γιά ἐκεῖ γιορτή ἀναστάσιμη·
κι ὁ Κεραυνός, ἄν πέσει κάπου,
—ὦ, μή δέ ζεῖ σέ τούτου τήν ἀναμονή,
σάν σέ δόξας κορύφωση καί ζωντάνιας ;

Ἡ Ἀγάπη τήν κατοίκησε ἀπαρχῆς. Χέρι μέ χέρι.
᾿Ω, τί ἀφοσίωση στή σιωπή. Λόγος δέν πέφτει. Οὔτε ράβδος,
ἔξω ἀπό τή μεγάλη, γιά τά πρόβατα, τή δεσποτικιά.

᾿Οξω τοῦ κόσμου, ὄξω τοῦ θανάτου, θεσπεσία ζωή
τῆς ἁρμονίας, μέ τοῦ χρόνου τά χωρίσματα
κατεβασμένα. Ἀναμονή τοῦ ξημερώματος γιά χαρά,
ὄχι γιά κόπο. Λατρεία τοῦ πηγαδιοῦ γιά τό νεροκουβάλημα.

Γύρω γύρω φωλιάσαν πουλιά μύρια
ἀπό τά πιό καλοκελάδητα. Ἐνα Κανάρι ξεχωρίζει.
Πῶς ζεῖ σέ τόπο μᾶλλον βορινό. Κι ἐνῶ
εἶναι βουνίσιο τό περιβάλλον, πῶς ἕνα θάλπος σταθερό
κι αἰώνιο χαρίζει τήν πιό μαγεύτραν Εὐκρασία.
Σάν ἔρθει (κι ἔρχεται συχνά) τό ἄσπρο τό χιόνι καί λευκαίνει
τήν περιοχή, ἔ, τότες βάλνεται καί καπνίζει
πιότερο καλεστικά ὁ Φουγάρος· καί βρίσκει σκαμνί,
καί βρίσκει θέρη ὁ ἀργοπορεμένος, ὁ ταλαιπωρημένος,
ὁ κάθε λογῆς διαβάτης,
σέ μνήμη ἀνιστόρητη, πού θά τοῦ μείνει.

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ πού κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

Μαῦρο σκυλί δέν ἔχει εἴσοδο αὐτοῦ μέσα,
πού κουλουριάζεται μονάχα μιά ὠριμη γάτα.
Κακός λόγος δέν ἀκούγεται, οὔτε κάν
ὁ λόγος ἔχει ἐν γένει πέραση καμιά.

Τά πρόβατα, τά 'χουν μακριά. Μόνο γιά τά κουδούνια
ν' άπηχάνε, καί τά βελάσματα. Κάπου κάπου,
μέ στάλες στήν κάπα βροχής, δροσιᾶς ἤ χιονιοῦ,
φτάνει καί κάποιος Τσοπάνος γιά ὀρμήνια. Ἡ εἰσοδό του
εἶναι ἡ ἴδια μέ τῆς μοναχικῆς Χαράς, σάν ρίχνεις
κούτσουρο καινούριο στή φωτιά, γερά ρεψινωμένο !

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ πού κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

« Ἐκλογή » τ. Β'

Τ. Κ. Παπατσώνης

17. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἄπό τά Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὀδηγεῖ στήν ἀρχαία Δωδώνη.
Στήν κλειστή μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθώς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τόν ἀπότομο Τόμαρο,
τόν Ὀλύτσικα. Καί προσεύχομαι πρὸς τό Δία τόν ἀρχέγονο, τόν
πελασγικό, νά συμμαζῶζει τήν καταχνιά του καί τή βαρυθυμία του
πάνου σ' ἐκεῖνο τό κατατόπι, γιατί δέν μπόρεσα ποτέ νά τή συλλο-
γιστῶ στό φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τό σκληρό τή Δωδώνη. Ἔτσι νυ-
χτωμένη μέσα στήν ἐρημιά της, μέσα στόν προαιώνιο μῦθο της, τή
συλλογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθώς τήν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος,
στήν Ἰλιάδα, στό Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγική, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενή κοιλάδα μέ βλάστηση λιγοστή καί νά τή ζώνουν ὀλόγουρα
τά βουνά καί νά 'ναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομότερη.

Περάσματα καταπονετικά ὀδηγοῦσαν ἀπό τή Δωδώνη στόν
ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἐλλοί
ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δέν εἶναι
βέβαιοι. Μά εἶναι πράμα βαθύ καί πολύ πονεμένο νά συλλογιέται
κανεῖς, πῶς ἀπό κείνη τήν περικλειστή χώρα τήν ἐλάχιστη, τή δαρ-
μένη ἀπό τοὺς ἀνέμους πού ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τά βουνά,
ξεκίνησε τ' ὄνομα τό μεγάλο πού γέμισε τήν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων
μέ τήν ἄφθαρτη δόξα του.

Τό πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανό στίς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στήν ἀντικρινή Μανωλιάσα καί στά σταχτιά ρημάδια πού ἀπομένουν στή δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεός μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιᾶς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καί τῆς βροχῆς. Ἦταν μιά δύναμη ἀσύντριπτη, μιά πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στίς πέτρες τίς ἄλλες, μιά παρουσία πελασγική *, χαμένη ὀλότελα στόν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοί τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, πού κυβερνοῦσε τόν τόπο μέ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καί τό βασάνιζε τό κορμί του, καθώς οἱ ἀσκητές τῆς Ἀνατολῆς, γιά νά τοῦ σκοτώσει τήν ἡδυπάθεια, γιά νά μετουσιώσει τή φθορά του σέ ἀστραφτερή ἀθανασία. «Ἐπιπτόποδες καί χαμαιῦναι» ἢ «γηλεχίς» καί «χαμαικοῖται». Ἄνθρωποι ἀρχαιότατοι, πού δέν ἀγαποῦσαν νά φροντίζουν τό κορμί τους, γιά νά μήν τό κάμει τρυφερό καί γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καί πλαγιαζανε χάμου· τήν πέτρα τή σκληρή καί τό χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιά στρῶμα καί προσκεφάλι.

Κι οἱ παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, πού ὑπηρετήσαν ἀργότερα στό μαντεῖο τό διάσημο τῆς Δωδώνης καί πού τίς εἶπαν «πέλειες» ἢ «πελειάδες» (κι ὁ λόγος τοῦτος «ἀγριοπερίστερα» θέλει νά πει), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νά συμμαζώσουν τούς χρησμούς κάτου ἀπό τήν ἡμερη βελανιδιά τή μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τό ἀνασάλεμά της σέ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπό τό θρόισμα τῶν φύλλων καί τῶν κλάδων τῆς ἱερώτατης ἐκείνης «φηγοῦ» ἢ κι ἀπό τόν πάταγο πού ἔκανε τό στεριωμένο στή ρίζα της χάλκινο λεβέτι *, καθώς τό χτυποῦσε ἢ μάλιστα πού εἶχαν προσφέρει στό Δία τό Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καί μέ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοί τίς μυστικές ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σέ πολλή ὑπόληψη, χρόνια καί χρόνια πρὶν ἀπό τούς Δελφούς. Καί δέ ρωτοῦσαν μόνο πολίτειες καί χῶρες καί λαοί, γιά νά μάθουν τή βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἀπλοϊκοί γιά τ' ἀπλοϊκά τῆς χαμοζωῆς τά τόσο ἀνθρώπινα.

Καθώς διαβάζουμε τά ἐρωτήματα πού ἔφθασαν ἴσαμε τά χέρια μας, δέν μπορούμε νά μή συλλογιστοῦμε πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀπό τίς

ἴδιες ἔγνοιες καί τούς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρωτάει γιά τή δουλειά πού ἔχει στό νοῦ του νά κάμει, ὁ ἄλλος γιά τά πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά ’ναι σωστότερο νά κατοικήσει στό σπίτι του ἢ νά τό δώσει μέ νοίκι. Ἀπάνου σέ πλακίτσες καμωμένες ἀπό μολύβι ἦταν σκαλισμένα τά ρωτήματα τοῦτα. Γιά ὅ,τι μπορεῖ νά βάλει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τόν ρωτοῦσαν τό Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπό τίς Θῆβες * τίς ἑκατόμυυλες ξεκίνησαν κάποτε δυό περιστέρια· τό ἕνα ἀπάγκιασε * στή λιβυκή ἐρημιά, τό δεύτερο στά βουνά τῆς Ἡπείρου. Καί τό δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στή δωδωναία κοιλάδα καί στάθηκε πάνου στό ψηλό «ἡμερόδεντρο» καί πρόσταξε τούς χωριάτες μέ φωνή ἀνθρώπινη νά ἰδρῦσουν «χρηστήριο» καί νά τιμήσουν τό Δία. Ἀμμωνας Δίας στή Λιβύη. Δίας Νάιος στή Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νά δηλώσει τό νερό πού καρπίζει τή γῆ. Γιά τοῦτο ἀργότερα σιμά στό Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἔγιναν ἕνα ἡ Διώνη μέ τήν Ἀφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τήν Ἀστάρτη. Καί πλάι στούς ὑποφῆτες ἦρθαν νά προστεθοῦν οἱ «πελειάδες».

Μοῦ ἀρᾶσει νά θυμοῦμαι τά μυθολογήματα τοῦτα, καθώς διαβαίνω συλλογισμένος καί συγκινημένος πολύ τή δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιά δύναμη μυστική νά μέ φέρνει πολύ μακριά, στά πεπρωμένα τ’ ἀνθρώπινα τά πανάρχαια, στίς ρίζες τίς πρῶτες. Ἐκεῖ, στή μοναξιά τήν περικλειστή, καθώς ἡ φαρέτρα τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων. Τό μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στόν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνή πού ἔρχεται ἀπό τ’ ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καί τά λεβέτια ἀνάδιναν τόν ἦχο τό μαγικό, τόν πρωτόγονο ἦχο, πού φυτεύει τό δέος στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καί τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τό τραγούδι τό σιγαλό ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ’ ὅλες τίς θάλασσες, ἀπ’ ὅλα τά νερά πού περιζώνουν τίς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τό νερό καί τό δέντρο καί τό χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη πού ὑπάρχει στή φύση νά μιλεῖ καί νά χρησιμοδοτεῖ καί νά ξεσκεπάσει τά μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στόν Τόμαρο νά διαφεντεύει τίς χειμωνιές μέ τή ματιά ἀνεμῆνευτη κάτου ἀπό τά δασιά του, τά κατάμαυρα φρύδια! Κι ὀλόγουρα ὁ λαός πού θρεφόταν μέ βελανίδια, πού πλάγιαζε χάμου, πού ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθώς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νά μαντεύει τό Δία χαμένον στήν αἰώνια συννεφιά του, νά κοιτάζει

τά πάντα μέ μάτια παιδιοῦ καί νά φρικιάζει ἀπό σύγκρου τρόμου καί ν' ἀπορεῖ καθῶς ἀποροῦμε καί σήμερα, γιά τά πάντα!

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νά ξαναβρίσκουν τή ματιά καί τήν ἄλλη αἴσθηση τοῦ παιδιοῦ! Νά γεννιοῦνται τήν πάσα στιγμή σ' ἓναν κόσμο καινούριο! Νά 'ναι χλωρή ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχή τους χλωρή. Νά κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τή συνείδηση τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

«Νέα Ἑσπία», τ. 50, 1951

Γ. Μ. Παναγιωτόπουλος

18. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρή καί δύσκολη αὐτή σκάλα εἶναι ἡ μοναδική στό Ὅρος. Ἐδῶ ἀράζει τό πλοῖο, ἂν τό ἀφήσει ὁ νοτιάς νά σταθεῖ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νά κάμουν μέ βάρκα τό γύρο τοῦ Ὁρους, γιά νά φτάσουν σύντομα στά δυτικά μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νά κομματιαστοῦν στούς κάβους καί ξαναγυρίζουν στή Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπό νά διώξουν τόν ξένο ἀπό τό ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μέ τίς ἀπότομες ἀλλαγές της, μέ τίς σπιλάδες * της, μέ τά ρεύματα, ὡραία γιά τά μάτια τοῦ ἀνθρώπου καί ἄπιστη γιά τήν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νά τόν χωρίσει ἀπ' τόν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπό τρικυμισμένο νυχτερινό ταξίδι βιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος πού τοῦ προσφέρει τό μοναδικό πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μέ τούς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπό τ' ἀνθισμένα κλαδιά μιᾶς ροδοδάφνης, τό θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μέ καλογέρους. Ἐτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστός πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιά ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτό τό τέταρτο περνοῦν ἐμπρός του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφετής, ὁ ἀτμοπλοϊκός πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζής — πού εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὁρους, ἀπλῶς καί σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι πού κάθονται μαζί σου στούς ξυλένιους μπάγκους, χωρίς νά σέ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στίς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιές γενειάδες, τό κυλιν-

δρικό καλημαύχι, τό χοντρό ράσο, ή βαριά ἀρχιτεκτονική τοῦ Ἀγιορείτη πού στήνουν ἐμπρός σου, σέ εἰδοποιοῦν πῶς πάτησες βυζαντινό ἔδαφος καί μπήκες στό παρελθόν.

Τό θεῖο φυτό τῆς τέχνης πού συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπό τή Δάφνη γιά τό Ὄρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μά δέν εἶναι μόνο ἡ δάφνη πού φυτρώνει στά πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπό ἀφθονία καί ποικιλία θάμνων. Ἑλλάδα θά πεῖ θάμνος. Σ' αὐτή τή χαμηλή φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, αὐτές οἱ κηλίδες, χυμένες σέ μιά πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπό ἥλιο, μᾶς δίνουν κατ' ἐξοχήν τό ἑλληνικό τοπίο. Κολλημένοι σφιχτά στή γαλάζια καί στή ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μέ τά γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τό τραγικό μαζί καί τό γραφικό, πού θά ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τό τελευταῖο αὐτό ἔγινε στό Ὄρος! Γιά λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τά θηλυκά ζῶα κι ἐπομένως τήν ποιμνιοβοσκῆ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καί σκέπασαν τόν Ἄθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τό πυκνό καί ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, πού βυθίζει τό Ὄρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικό ὅσο καί μονότονο. Δασικός πλοῦτος κι αἰσθητικό δυστύχημα. Μιά τόση ἀφθονία σέ πνίγει. Δέν εἶναι ἐλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπει νά χάνονται ἔξαφνα τά ἄτομα—ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκίνος,— γιά νά ἐνωθοῦν καί νά γίνουν σέ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μέ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθώς ἀνεβαίνει πρὸς τίς Καρυές, δέ βλέπει ἄλλο παρά δασωμένες χαράδρες, πηχτές φυτείες, ἀχνούς ὄγκους νά ξεδιπλώνονται γύρω στή γυμνή καί σπαθωτή κορυφή τοῦ Ἄθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρί θά γεράσει καί θά βαρεθεῖ νά ζεῖ, εἶναι σπάνιο δασικό φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τή μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καί τῆς ἀπραξίας!

« Ἀ γ ι ο ν Ὄ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

19. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἄπό τά ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τήν κορυφή τοῦ Ἄθω νά πετιέται πρὸς τόν οὐρανό καί νά τρυπᾷ τά σύννεφα, πέτρινη λόγχη πού φρουρεῖ τό μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπό τά πόδια του καί ἀπλώνεται γύρω μέ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ἄθως τῶν μοναστηριῶν. Τά μαλακά ἐκεῖνα κύματα γῆς, πού δέν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καί τίποτε γυμνό, κατεβάζουν ὡς τό ἀκρογιάλι τίς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τόν πελώριο αὐτό σμάραγδο. Μακριά, — ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύομε γιά τό Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτική φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενά πεδιάδα. Δέντρα καί θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα, γιά νά σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καί παίζουν ἐλεύθερα τά πλατιά φύλλα τους στόν ἀέρα καί στόν ἥλιο, πλέκοντας τά τόξα, κάτω ἀπό τά ὅποια περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καί μιά ἀπό τίς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὀρμητικές καί βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τήν καστανιά, τό ρεῖκι, τή βελανιδιά, τήν ὄξιᾶ, τήν κουμαριά, τόν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στό δρόμο, μιά βρυσούλα σταλάζει γιά τόν ὄδοιπόρο. Τό κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μέ σταυρούς, χρονολογίες καί τάσι. Τό νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα πού πέρασε ἀπό κεῖ, ἔβρεξε τή γλώσσα του. Μέτρησε καλά τίς λίγες στιγμές πού τοῦ ἐπιτρέπεται νά ξεκουραστεῖ μέσα στήν πελώρια αὐτήν καί σκοτεινή στοᾶ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλές στιγμές γίνονται πολλές — πολυτέλεια —, φορτώνεται πάλι τίς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μέ τά ψώνια, καί μέ τά πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρύση θά ξεκουράζει καί μιάν ἀπό τίς μαῦρες αὐτές σκιές. Δέν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρός γιά τό σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρύς, καί πρέπει νά φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τό διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκισο στίγματα. εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τά κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στό πράσινο, σκαρφαλώνουν στῆς ἀνηφορίες,

φωλιάζουν στις λαγκάδες, κατεβαίνουν στη θάλασσα. Είναι μοναστηράκια με μορφή αγροτικών σπιτιών. Μέσα κατοικούν δυό καλόγεροι με τό γέροντά τους, νοικοκύρη του σπιτιού και άρχηγό τής πένθιμης αὐτῆς οικογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τίς φουντουκίες τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τό κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στή μικρή ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, πού ὑψώνει τό ἑλαφρό τύμπανό της μέ τόν τροῦλο ἐπάνω ἀπό τὰ σπίτια, καί ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τό πρωί. Αὐτή εἶναι ἡ δουλειά τους. Τά κελιά δέν εἶναι ποτέ στό δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπό μακριά. Τίποτε ἀπό τή χαρά ἢ τήν ἀνία τους δέν ἐννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μέ τὰ μάτια του. Βλέπει στά κελιά χαρωπά χρώματα, τό κόκκινο τῆς στέγης, τό γαλάζιο ἢ τό ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρές κηλίδες πού ξεκουράζουν ἀπ' τήν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τά δάση τοῦ Ὁρους εἶναι καταπράσινα ἀπό τέτοια μοναστηράκια καί οἱ « κελιωῖτες » ξεχωρίζουν ἀπό τοὺς μοναστηριώτες μέ τήν ἄγρια γενειάδα τους, τό χοντρό τους ράσο καί τό τραχύ ἀγροτικό τους ὕφος. Σέ ὄλο μας τό δρόμο τὰ κελιά πού ἀσπρίζουν καί κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπεισόδιο δέν πρέπει νά περιμένει ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νά ἐμφανίσει μπροστά μας τό κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας, πού χάνεται στή ρεματιά, καί συχνά σαλεύουν στόν ἀέρα μέ τὰ γοργά φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καί μαῦρες πεταλοῦδες.

Σέ μιά καμπή τοῦ δρόμου εἶδαμε ἑξαφνα τήν τραγική τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρώσος ἀσκητής, μέ τίς παντοῦφλες του, τό μεγάλο του ραβδί, τό σκοινί του γιά ζώνη στό σταχτί τριμμένο ράσο του, στάθηκε καί μᾶς χαιρέτισε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπῆς σάν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια της ἐπίεσαν κι αὐτός πήγαινε σέ μακρινή σκήτη νά δουλέψει, γιά νά φάγει. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἕνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὄλη του τήν πατριαρχική μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νά τοῦ φιλήσει τό χέρι. Ὁ σύντροφός μου τόν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νά μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τή Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στό τέλος της. Μέσ' ἀπό τίς καστανιές λάμπει

ή θάλασσα. Ἄκουµε τό ἤρεμο φύσημά της. Στήν ἀμμουδιά ἐνός μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τό τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της καί στήν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνό δάσος ἀπό θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τό μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἄγιον Ὅρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

20. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητής περιγράφοντας τό πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπό τή Μακεδονία, γιά νά πάει στήν Ἀθήνα νά προσκυνήσει τήν Παναγιά τήν Ἀθηνιώτισσα, βρῖσκει εὐκαιρία νά περιγράψει τήν πλούσια ἐλληνική χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τή χώρα, πού εἶναι τό Πάγγαιο τό λογάρι* της κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη βασίλισσά της, κι ἡ Ἔδεσσα μάνα της, βρυσομάνα, κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καί τοῦ Ρωμοῦ ἡ λαχτάρρα.

Ἀπλώνεται καί ὀργώνεται κι ἀνθίζει καί πατιέται στή μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καί τοῦ Ἀξιοῦ, πού πάντα ποτάμια ντεληπόταμα *, Βαρδάρη * καί Βιστρίτσα * δέ στέκουν, ὄλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καί τρέχουν, καί τή φυλάγουν καί τή ζοῦν τή χώρα, μά τοῦ κάκου, γιατί νεροσυρμές λαῶν κι ἐθνῶν καταποτῆρες κυλᾶνε πάντα ἀπάνου της καί τηνε πλημμυρίζουν, πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*, καί τιποτένιοι καί ἀκουστοί γοργά καί ἀργά διαβαίνουν, ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν, σάν νά ζητᾶν ὄλοι νά βροῦν κάπου στά χώματά της τό γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο, πού κάποτε στυλώνονταν καί θάμπωνε τά μάτια στό Σλατοβρέκι * τό βουνό, σέ μιά κορφή του ἀπάνου· καί πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νά βροῦν, καί δέν τό βρίσκουν, καί τούς θαμπώνει τό ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει σάν ὄραμα θαμπωτικό τή φαντασία χτυπώντας.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στή χώρα καί διαβατάρρα ἀπό παντοῦ, σπιτώθηκ' ἐδῶ, καί ἤρθε,

κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο * πάντα,
 κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκιάς*, ἔγινε ψαροπούλι
 κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστής Παλαμᾶς

21. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ . . .

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνά τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδό-
 πης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν
 τὴν ἀρχὴ μου. Ἡ μιά ἀνταμώνεται μέ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τό
 κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τό τραγούδι μου, τό
 τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μέ λέγαν Βόμβο, μά ὁ πνιγμὸς
 στά ρέματά μου μέσα τοῦ Ἐβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ
 τῆς Θράκης, ἔδωσε στά νερά μου τό ὄνομά μου τοῦτο. Ἐνας ποιητῆς
 Ρωμαῖος μέ καλοῦσε Οἰάγριο, ἀντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέ-
 ρα τοῦ Ὁρφέα. Ὁ Ἄλκαϊος μέ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης
 « ἀργυρορρῦτην ».

Στίς μαρμαρυγές * τῆς ροῆς μου ὁ Ὁρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέ-
 μνονα, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τίς Ἐρυνύες, λούστηκε,
 ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στά ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ
 τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἐτσι βρῆκε γιαιτρεία καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμησή
 τῆς ἔχτισε τὴν Ὁρεστιάδα στά τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στίς ὄχθες μου νά ἡ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρεῦντάς την
 τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δεῖπνα, γιὰ νά ζαλιστοῦν μέ τοὺς καπνοὺς καὶ
 νά πέσουν σέ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαί-
 μονων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα »
 μέ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στό κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμ-
 πάλαιη ἀντικρίζω νά ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐ-
 μολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνά τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ
 κάτω γίνομαι πλωτός καὶ αὐλακώνουν τά νερά μου τρεχαντήρια ὡς
 τὴν Ὁρεστιάδα. Ἄλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νά φθά-
 σω στό τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μ' ἐμένα, τόν Τόντζο καὶ τόν
 Ἀρτισκό.

Στό πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὲς νά περνοῦν καὶ νά χά-
 νονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς
 καὶ μαλακοὺς. Οἱ πολυάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δέν ξε-

κόλλησε ποτέ από κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καί πάει μέσα στους αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτή φυλή, στάθηκε πλάγι μου νά ἱστορεῖ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνική φυλή, πού ἡμέρεψε τούς Θράκες, τούς δίδαξε θρησκεία καί τούς μετάδωκε ἦθη κι ἔθιμα καί γλώσσα ἑλληνική. Τῆ γλώσσα τούτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλώσσες βάρβαρες καί ταπεινές, κακόηχες καί τραχιές.

Οἱ ἱτίες, μέ τά κλωνάρια τους τά χαμόζηλα, δασύσκιωτες καί ἰσκιερές πυκνώνουν τίς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερός χιμῆξει ἢ ἡ νοτιά φυσήξει, τό πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καί χαμένοι ἦχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπό τῆς Στράντζας τά δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καί χαρά, κρατώντας τό ἄσκι, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τόν ἀκολουθεῖ τό κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καί τόν ξεσκεπάζει. Τόν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καί Μαινάδες. Καί στή ροή μου πάνω, μέσα στίς ἱτίες τίς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' ἀναστενάρια, τά Διονύσια καί τά Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τούς πάντες στό μεθύσι. Καί χορεύουν στίς φωτιές καί τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
στά σειστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τό πόδι ἀργό ἀργό νά σύρω
στή φωτιά πάνω κι ἄχ καί ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νά ρυθμίσω.

Πιάσε τό νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μέ χέρι δῶσ' νά πιοῦμε
τήν τσότρα τῆ θρακιώτικη, ὥσπου νά μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καί ρυθμικοί πατοῦν στίς φωτιές καί χορεύουν στή θρακιά πιασμένοι ἀπό τή μανία καί τήν ἔκσταση οἱ Βάκχοι καί οἱ Σάτυροι καί οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαινοέρχονται. Τό σταφύλι συναΐζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τήνες. Ὁ μούστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζεις. Κάθε βράδου στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορὸς. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνό φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τοὺς οἰσθηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελά φωνάζουν ρυθμικά: Ἄχ, ἴχ, ἔχ! Στούς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνα. Εἶναι τό ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τό μάζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τό ρίξιμό του στοὺς ληνοὺς, τό μάζεμα τοῦ μούστου, τό κουβάλημα τῶν τσουπρων στὶς τήνες.

Ὅλ' αὐτὰ σάν ζωφόρες* φειδιακές ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, πού τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια—τὰ πολλά ποτάμια—πού ὄλο χύνονται νά φουσκῶνουν τῆ ροή μου στό δρόμο τῆς. Καί ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μέ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδας, τῆ Μακρογέφυρα—ξωτικό τό παμπάλαιο πολύτοξο γιοφύρι—πού μέ καβαλικεύει στεριωμένη στό κύμα μου μέ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὄρια τῆ γυναίκα. Μακριὰ στό κατέβασμά μου τό πηχτό ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τό πέλαγο τό γαλανό, πού τό ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιά τὰ Κυκλαδίτικα. Καί νά, τό τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τό δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τῆ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκά μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σέ στενές κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν: «Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδη ὁ «ἀργυρορρύτης», ὁ «κάλλιστος» τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ «λιπαντής» καὶ ὁ «ὑδροδότης», πού ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους

κάμπους, βυθίζομαι—στοῦ ταξιδιού τό τέρμα—στοῦ Αἰγαίου τά περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζωος καί δυνατός. Μέ γενυᾶ ἡ Ροδόπη καί τό Σκόμιο, μέ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἄρτισκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καί μέ θεριεύουν οἱ ἔξι δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καί τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς».

«Νέα Ἐστία», τ. 38, 1945

Πολύδορος Παπαχριστοδούλου

22. Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

Ὁ πατέρας μου—μύρο τό κύμα πού τόν τύλιξε—δέν εἶχε σκοπό νά μέ κάμει ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπό τ' ἄτιμο στοιχειό! Δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τό σκοπό της. Μήν κοιτᾶς πού χαμογεῶ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργά γρήγορα θά σοῦ σκάσει τό λάκκο ἢ θά σέ ρίξει πετσί καί κόκαλο, ἄχρηστο στόν κόσμο.

Καί τά ἔλεγε αὐτά ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τή ζωή του στό καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τή ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στό παλαμάρι*. Μά δέν τά ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλά κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καί οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τούς κάλους στά χέρια, ὅταν κάθιζαν στόν καφενέ νά ρουφήξουν τό ναργιλέ, κουνουῖσαν τό κεφάλι καί στεναζόντας ἔλεγαν :

—Ἡ θάλασσα δέν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἕνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοί τους ὄχι κλῆμα, ἀλλά νησί ὀλάκερο μποροῦσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τά χρήματά τους. Μά ὅλα τά ἔριχναν στή θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νά χτίσει μεγαλύτερο καράβι· ποιός νά πρωτογίνει καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνά τά λόγια τους καί τά ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μέ τά ἔργα τους, δέν μποροῦσα νά λύσω τό μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκό ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχές καί τίς γκρέμιζε ἄβουλες στά πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τά στειρολίθαρα*.

Ἀλλά τό ἴδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπό μικρός τήν ἀγαποῦσα τή θάλασσα. Τά πρῶτα βήματά μου, νά εἰπεῖς, στό νερό

τά έκαμα. Τό πρώτο μου παιγνίδι ήταν ένα κουτί από λουμίνι μ' ένα ξυλάκι όρθό στή μέση γιά κατάρτι, μέ δυό κλωστές γιά παλαμά- ρσα *, ένα φύλλο χαρτί γιά πανάκι καί μέ τήν πύρινη φαντασία μου πού τό έκανε μπάρκο τρικούβεργο *. Πήγα καί τό έριξα στή θά- λασσα μέ καρδιοχτύπι. "Αν θέλεις, ήμουν κι εγώ εκεί μέσα. Μόλις όμως τό άπίθωσα, καί βούλιαξε στόν πάτο. Μά δέν άργησα νά κά- μω άλλο μεγαλύτερο από σανίδια. 'Ο ταρσανάς * γιά τούτο ήταν στό λιμανάκι του 'Αι-Νικόλα. Τό έριξα στή θάλασσα καί τ' άκολούθησα κολυμπώντας ως τήν έμπατή του λιμανιού, πού τό πήρε τό ρέμα μακριά. Άργότερα έγινα πρώτος στό κουπί, στό κολύμπι πρώτος· τά λέπια μου έλειπαν.

—Μωρέ γειά σου, κι έσύ θά μάς ντροπιάσεις όλους! έλεγαν οί γε- ροναύτες, όταν μ' έβλεπαν νά τσαλαβουτώ σαν δέλφινας.

'Εγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δείξω προφητικά τά λόγια τους. Τά βιβλία—πήγαινα στό Σχολαρχείο θυμούμαι—τά έκλεισα γιά πάντα. Τίποτα δέν έβρισκα μέσα νά συμφωνεί μέ τόν πόθο μου. Ένώ εκείνα πού είχα γύρω μου, ψυχωμένα κι άψυχα, μου έλεγαν μύ- ρια. Οί ναύτες μέ τά ήλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τά φανταχτερά ρούχα· οί γέροντες μέ τά διηγήματά τους· τά ξύλα μέ τή χτυπητή κορμοστασιά, οί λυγερές μέ τά τραγούδια τους :

"Όμορφος πού 'ναι ό γεμιτζής * όταν βραχεί κι αλλάξει
καί βάλει τ' άσπρα ρούχα του καί στό τιμόνι κάτσει.

Τό άκουα από τήν κούνια μου κι έλεγα πώς ήταν φωνή του νη- σιοū μας, πού παρακινούσε τούς άντρες στή θαλασσινή ζωή. "Ελεγα πότε κι εγώ νά γίνω γεμιτζής* καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στό τιμόνι. Θά γινόμουν όμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θά μέ κα- μάρωνε τό νησί! Ναι· τήν άγαποῦσα τή θάλασσα! Τήν έβλεπα νά άπλώνεται από τ' άκρωτήρι ως πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται στά ουρανοθέμελα σαν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχι- ζα νά μάθω τό μυστικό της. Τήν έβλεπα, όργισμένη άλλοτε, νά δέρ- νει μέ άφρούς τ' άκρογιάλι, νά καθαλικεύει τά χάλαρα *, νά σκα- λώνει στις σπηλιές, νά βροντά καί νά ήχάει, λές καί ζητούσε νά φθάσει στήν καρδιά τής γής, γιά νά σβήσει τίς φωτιές της. Κι έτρεχα μεθυσμένος νά παίξω μαζί της, νά τή θυμώσω, νά τήν άναγκάσω νά μέ κυνηγήσει, νά νιώσω τόν άφρό της έπάνω μου, όπως πειράζομε

άλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καί ὅταν ἔβλεπα καράβι νά σηκώνει τήν ἄγκυρα, νά βγαίνει ἀπό τό λιμάνι καί ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τίς φωνές τῶν ναυτῶν πού γύριζαν τόν ἀργάτη *, καί τά κατευοδῶματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερό πουλάκι ἐπάνω του. Τά σταχτόμαυρα πανιά, τά ὀλοφούσκωτα σκοιινιά τά κοντυλιγραμμένα, τά πόμολα *, πού ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νά πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλούτη, χαρές. Καί νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νά μὴν ἔχει παρά τό ταξίδι. Ἀκόμη καί τήν ὥρα πού ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι * στό νησί καί ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τίς ψυχές ὄλων καί χυνόταν βουβή ἡ θλίψη ἀπὸ τά ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τά ὀρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καί τίς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νά διηγοῦνται ναυαγοὶ τό μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε πού δέν ἤμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καί σύγκρο μαζί.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεπε ὁ πατέρας μέ τή σκούνα * στό ταξίδι. Μίσησε κι ὁ κατετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στό λαιμό· τόν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μέ πῆρε μαζί του.

—Θά σέ πάρω, μοῦ λέει, μά θά δουλέψεις· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δέν εἶναι ψαρότρατα νά 'χεις φαί καί ὕπνο.

Τόν φοβόμουνα πάντα τό θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καί κακὸς σ' ἐμένα, ὅπως καί στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πάρα μέ τόν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νά δείξουν τὴν ἀπονία του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δούλεψή του. Μά ἔβ μαγνήτης πού ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νά τά λησμονήσω ὅλα. Νά πατήσω μιά στήν κουβέρτα *, ἔλεγα, καί δουλεῖα ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά μέ τά μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νά ἤθελε νά παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νά μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στό ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοιινιῶν τό πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στό δέσιμο. Τώρα στήν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος ; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε ; Μοῦ ἔφτανε πὼς ἀνέβαινα ψηλά στὴ

σταύρωση * κι έβλεπα κάτω τή θάλασσα νά σκίζεται και νά πισωδρομεί ύποτακτική μου. Τόν άλλον κόσμο, τούς στεριανούς, μέ θλίψη τούς έβλεπα.

—Ψέ ! . . . έλεγα μέ περιφρόνηση. Ζοϋνε τάχα κι εκείνοι ! . . .

« Λό γ ι α τ ῆ ς π λ ὶ ρ η ς » (ἀπόσπασμα)

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

23. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τό σκουμπρί. Σκόμβρος είναι όμως και ό τσίρος, δηλαδή τό άποξεραμένο, τό άφυδατωμένο σκουμπρί. Θά τά βάλουμε λοιπόν και τά δύο μαζί, δηλαδή θά μιλήσουμε και γιά τό σκουμπρί, όταν θά φθάσουμε στόν τσίρο. Τώρα θά ποϋμε δυό λόγια γιά τήν οικογένεια.

Είται μία άπό τίς μεγαλύτερες οικογένειες τοϋ βυθοϋ. Ἀρχίζει άπό τό σκουμπρί και καταλήγει στόν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, άφρόψαρα, διάφορων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότατα. Μᾶς έπισκέπτονται κάθε άνοιξη σέ άτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μέ πολλούς και διάφορους τρόπους.

* * *

Ἡ παλαμίδα. Ἡ παλαμίδα έχει σῶμα άλλα και ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα ! Τό λές και γεμίζει τό στόμα σου. Ἐπειτα τήν κοιτᾶς και χορταίνει τό μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τήν ψήνεις στό κεραμίδι και βαριέσαι νά τρῶς. Κρέας άφθονο. Και λέπι οϋτε τόσο δά. Ὁ Θεός τήν έτοίμασε κατευθείαν γιά τή σχάρα. . . Σχίζεις τήν κοιλιά της, πετᾶς τά έντόσθια, τήν άλατίζει και τή ρίχνεις στη φωτιά. Ἐπειτα . . . βουλιάζεις, μαζί μέ τό πιρουνί σου, μέσα στό ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται και στόν αριθμό. Ἀναρίθμητο είναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέσει ή παλαμίδα, γεμίζουν ὄλα. Οί κόρφοι, οί άκρογιαλιές, τά δίχτυα, τά πορτοφόλια, τά στομάχια. Ἐμεῖς όμως γιά τό «εϋχαριστῶ» τήν κατηγοροϋμε. «Οϋφ! είναι ψάρι βαρύ. Και μυρίζει άσχημα!». Μυρίζει ; Χμ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλά και μαγειρικής. Ξέρετε όμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατί είναι μπόλικη και

φθηνή. Γιά ἄς ἦτανε λιγοστή καί ἀκριβή καί τά λέγαμε. Τότε θά κάναμε μαζί της κόρτε ἀπό μακριά, ὅπως κάνουμε μέ τήν τσιπούρα. Καί ἡ μυρουδιά της θά μᾶς ἦτανε πολύ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστό ἀπό μακριά. Ἔνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καί . . . τρώγοντας. Πλέει καί παίζει, πλέει καί τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπό τή χώρα πού διασχίζει. Αὐτό κάνει καί ἡ παλαμίδα. Πλέει καί καταβροχθίζει ὅ,τι βρεῖ στό δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαί, δέν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ ψαράδες σκάζουν ! Νά τίς βλέπεις νά πηδοῦν μπροστά σου καί νά μὴν τσιμποῦν ! Δέ θά πιάσουν τά κρύα ; λέει ὁ ψαράς. Θά σκορπίσει ὁ γαῦρος, θά χαθεῖ τό «φιλό» καί τότε τά λέμε. Ποῦ θά μοῦ πᾶς ; Θά χτυπήσεις καί στή συρτή τή δική μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τά λένε οἱ ἐρασιτέχνες. Γιατί οἱ συστηματικοί ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τό κοπάδι, τό ζώνουν μέ τά δίχτυα. Φυσικά οἱ παλαμίδες ἔχουν μάτια, καί τίς περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριά κι ἄντε κυνήγα τες! Ὅταν ὅμως τίς μπλοκάρουν μέσα σέ μέρος στενό, δέν τούς ξεφεύγει οὔτε μιά.

Ἔωραϊο, θεαματικό πολύ, εἶναι αὐτό τό κυνήγι. Τό καΐκι, μέ τή μηχανή καί μέ τά δίχτυα, ὀργώνει τή θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ ! . . . Ἔνας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στό κατάρτι. Ὁρθιος ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τό πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τά νερά ! . . . Ντούπ, ντούπ, ντούπ ! Τό μάτι πέρα, τό μάτι γύρω, παντοῦ. Καί νά οἱ παλαμίδες ! Παίζουν ἐπάνω στόν ἀφρό ! Οἱ μαῦρες ράχες τους φαίνονται καί χάνονται. Παίζουν καί κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τά μικρόψαρα. Ἀπό ψηλά οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τίς ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιά τό ψητό. . . Κλώθουν, σβουρίζουν στόν ἀέρα καί σέρνονται πέρα, σάν ἕνα μάτσο ἄσπρα χαρτιά πού τά σήκωσε καί τά πῆρε ὁ ἄνεμος. Ἀλίμονο στά φτωχά μικρόψαρα ! Ἄν γλιτώσουν ἀπό τό στόμα τῆς παλαμίδας, θά πέσουν στή μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπό τή Σκύλλα στή Χάρυβδη.

Ἔστωσο τό καΐκι προχωρεῖ στό κοπάδι καί τό ζώνει μέ τά δίχτυα. Καί τότε νά δεῖς τί γίνεται στ' ἀνεβασμα ! Τό δίχτυ πάει νά σπάσει ἀπό τό βάρος, κι ἡ πλώρη σέ λιγάκι γεμίζει ἀπό ἀστραφτερά ψάρια πού χτυπᾶνε στό κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρά καί κοκκινίζουνε τὰ σπάρραχνα. Λένε πώς ἡ παλαμίδα ἔχει τό πιό κόκκινο σπάρραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἀλλά ἔσεῖς νά μή βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτήν τήν κοκκινάδα καί νά μήν τή θεωρεῖται ἀψευδές σημεῖο τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί ὑπάρχει καί κόκκινη . . βαφή καί τό σπάρραχνο βάφεται πολύ εὐκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στό δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστά τ' αὐτιά, καί τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δέν τήν πειράζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τό μάτι τοῦ διχτυοῦ νά εἶναι ἀρκετά μεγάλο, γιά νά χωράει κάπως μέσα τό κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τό μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δέν πιάνεται ἀλλά οὔτε καί φεύγει. Ἐπιμένει νά ξεπεράσει τό δίχτυ καί, στό τέλος, σκάζει ἀπό τό κακό της καί βουλιάζει ἐπί τόπου! . . . Πιό πεισματάρικο ψάρι δέ γίνεται.

* * *

ἌΟ κολιός καί τὰ χούγια του. ἌΟ κολιός τῆς θάλασσας δέ μοιάζει μέ τόν κολιό τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατί οἱ κολιοί στή θάλασσα δέν εἶναι ὅλο «ἀπό ἕνα βαρέλι», δέν ἔχουν δηλαδή «μιά κόψη ὅλο». Καί ἔπειτα γιατί δέν περιμένουν τόν Αὔγουστο γιά νά ἔναι «στόν καιρό τους». Καιρός τους εἶναι καί ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τό καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τόν καιρό. Λαμπρά, ἀλλά πώς πιάνονται; Γιατί ἐδῶ βέβαια δέν πρόκειται νά ἀνακατευτεῖ ἡ τράτα. Ὄταν μιλάμε γιά ψάρεμα κολιοῦ, μιλάμε γιά ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιά λαϊκό παζάρι, γιά ὅ,τι τύχει κι ὅ,τι περάσει. Ἐδῶ πᾶς γιά κολιό, ρίχνεις γιά κολιό! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιά σκούπα πού σαρώνει τό βυθό κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχει. Δίκαιοι μετά ἀδίκων, ὅλοι στό σάκο! Βέβαια εἶναι καί τό γρί γρί. Τό κυκλικό δίχτυ πού ζώνει ὀρισμένα ψάρια καί φυσικά καί κολιούς. Μ' ἄν θέλεις νά ψαρεύσεις εἰδικά κολιούς, πρέπει νά πᾶς μέ τή συρτή.

Ἄλλά ἐδῶ πλέον, ἀντί νά καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολωνουν περισσότερο. Γιατί συρτή εἶναι μιά κουβέντα. Τί συρτή ὅμως χρειάζεται; Καί πρό παντός ποιά ὥρα πρέπει νά ψαρεύεις, σέ τί νερά καί μέ τί δόλωμα;

— Ἀποβραδῖς, σοῦ λέει ὁ ἕνας, ψηλά στ' ἀφρόνερα, μέ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντάει ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπό τήν

έποχή. Στήν καθαυτό έποχή του, δηλαδή τόν Αύγουστο, ό κολιός πρέπει νά φαρεύεται πρῶι πρῶι, γύρω από τό σκάσιμο τοῦ ἡλιου. Δολώνεις φτερό γλάρου καί πᾶς γιαλό γιαλό.

—Γιαλό άνοιχτά, δέ θά πει τίποτα, έπεμβαίνει ό τρίτος. Έδῶ ὄλο τό πᾶν εἶναι νά 'ναι τά νερά ζεστά. Ζεστά καί άλμυρά. Κι ὄσο γιά τό φτερό τοῦ γλάρου, αυτό χρειάζεται, ὥσπου νά πιάσεις τό πρῶτο ψάρι. 'Από κει καί πέρα κόβεις λουρίδες καί δολώνεις.

Ποίος ἔχει δίκιο ; Καί οἱ τρεῖς ! Γιατί ό κολιός πιάνεται μ' ὄλους αυτούς τούς τρόπους καί μέ κάμποσους άλλους άκόμα.

—Πρῶι μέ θέλετε ; λέει στους ψαράδες. 'Έδῶ εἶμαι ! Βράδυ μέ ζητᾶτε ; 'Απίκου βρίσκομαι ! Μά εἶναι κρύα τά νερά ; Δέν πειράζει. Κατεβαίνω ἕνα δυό μέτρα πιό βαθιά. Καί . . . κατεβεῖτε κι έσεις.

Μέ μιᾶ λέξη ό κολιός δέ χαλαίει κανενός χατίρι. Πιάνεται άκόμα καί στή συρτή τοῦ άτζαμη. Μά τούς πολλούς κολιούς θά τούς πιάσει μόνο ό τεχνίτης. 'Ακόμα περισσότερους θά πιάσει βέβαια ή τράτα. Αὐτή πέφτει στό κοπάδι, δηλαδή τό κοπάδι πέφτει επάνω της. 'Αλλά πρέπει νά ποῦμε δυό λόγια περισσότερα γιά τό κοπάδι αυτό.

Οἱ κολιοί εἶναι ψάρια μεταναστευτικά καί κοπαδιάρικα. Κάθε άνοιξη μᾶς ἔρχονται από άγνωστη διεύθυνση μαζί μέ τίς παλαμίδες καί τά σαβρίδια. 'Ο τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι άμφίβολος. "Άλλοι λένε τή Μαύρη θάλασσα. "Άλλοι μιλοῦν γιά τά παράλια τῆς Συρίας καί τῆς Παλαιστίνης. Μιά φορά, τήν άνοιξη μᾶς επισκέπτονται τακτικά καί δίχως άλλο, πάντοτε μέσα στήν προθεσμία. Οὔτε μέρες δέ λαθεῦουν. Τό καραβάνι τους εἶναι τό πολυπληθέστερο άπ' ὄλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἕνα κοπάδι ὄλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τό στράτευμα αυτό, μέχρις ὥρας, ακολουθεῖ πορεία άγνωστη καί άνεξιχνίαστη. Κανείς δέν ξέρει από ποῦ περνάει καί ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θά πείτε, καί οἱ κολιοί πού πιάνουμε ; 'Από ποῦ πέφτουν ; 'Από τόν οὐρανό ; "Όχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αυτοί, αλλά εἶναι λιποτάκτες. Γιά πολλούς καί διάφορους λόγους, (ένάντια ρεύματα, άναζήτηση τροφῆς, κυνηγητό από μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν από τό κοπάδι καί ξεπέφτουν στά παράλια μας. Κοπαδιαστοί παρουσιάζονται κι αυτοί. Μά τά κοπάδια αυτά εἶναι ὡς ἐπί τό πλεῖστον μικρές ὀμάδες. Μέ δύναμη λόχου τό πολύ.

Αὐτούς λοιπόν τούς συγυρίζουνε οἱ τράτες καί τά γρι γρι, καί

περισσεύει κι ένας αριθμός για τ' αγριόψαρα και για τής πυρτές. Καμιά φορά όμως ή τράτα πετυχαίνει ολόκληρη διλοχία ή και μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ό σάκος τίγκα και δέν μπορεί νά τραβηχτεί. Είναι ή τυχερή καλάδα. Ψάρι νά δει τό μάτι σου ! Γεμίζει κι άσημολογεί ή άμμουδιά ! Κι ό κόσμος από γύρω μαζεύεται περίεργος, για ν' άπολαύσει τό . . . φαινόμενο. Καί τότε βρέχει ψάρια. Είναι οί κολιοί πού πετάνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στη γαλαρία. . .

* * *

Ό τσίρος. Ό 'Ιανός, ό άρχαίος θεός πού έδωκε τό όνομά του στό μήνα 'Ιανουάριο, είχε δυό μορφές. Άλλες δυό μορφές έχει και τό σκουμπρί. Άνάλογα μέ τήν εποχή, είναι τετράπαχο ή άδύνατο. Κι ανάλογα μέ τήν εποχή, πουλιέται ως σκουμπρί ή ως τσίρος. Τό όνομά του δηλαδή είναι ανάλογο μέ τό πάχος του. "Άς άρχίσουμε όμως τήν ιστορία του από τήν άρχή, για νά γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει από χρυσοπράσινο ιριδισμό. Είναι τά σκουμπριά, πού κατεβαίνουν από τή Μαύρη θάλασσα στη Μεσόγειο, για νά παραθερίσουν. "Όσα πιαστούν τήν εποχή εκείνη, είναι ολόπαχα. Είναι αυτά πού τρώμε φρέσκα ή παστά ή καπνιστά. Κατόπιν αδυνατίζουν—μέ τή γέννα. Άδύνατα σέ σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνώριστα, ξαναπαίρνουν τό δρόμο του γυρισμοϋ για τά μαυροθαλασσίτικα λιμέρια τους. "Όσα πιάνονται στην περίοδο αυτή, είναι για πέταμα. Καί πραγματικά στην άρχή οί ψαράδες τά πετούσαν. Έπειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν έπρεπε νά πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν και τά χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

"Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, επάνω στην άκμή του και στη λάμψη του, δέν μπορεί νά μή μελαγχολήσει στό θέαμα, στό αντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θά θαυμάσει και τό πρακτικό μυαλό τών ψαράδων πού καταφέρανε νά αξιοποιήσουν τό ξερακιανό σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα όμως από όλη αυτή τήν ιστορία αναπηδά και ένα άλλο νόημα, πιό βαθύ : ότι ύπάρχει πάντοτε περιθώριο για τους ξεπεσμένους : ότι, όταν κανείς φθάσει στό «μή περαιτέρω», άρχίζει νά παίρνει επάνω

του από άλλη μεριά. Τό ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ό άποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ύπουργός, καί ό σαχλός λογογράφος κριτικός περιωπής ή . . . μορφωτικός σύμβουλος.

Τό σκουμπρί είναι ένα από τά γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αυγά. Άφθονία καί εύλογία. Τρώνε τά ψάρια, τρώνε οί άνθρωπίοι, καί πάλι περισσεύει πράγμα. Μή φαντασθεíte δέ ότι, έπειδή είναι άφθονο, δέν είναι νόστιμο. Είναι νοστιμότερο από πολλά άλλα ψάρια, όμόφυλα καί άλλόφυλα. Καί είναι ψάρι άβλαβο. Μπορεís νά φάς, όσο θέλεις· υπό έναν όρο : νά είναι φρέσκο. Γιατί, όσο άβλαβο είναι φρέσκο, τόσο έπικίνδυνο είναι, όταν μπαγιατέψει.

Μία από τίς πιό περιέργες συνήθειες του σκουμπριού είναι ή παρακολούθηση τής ρέγγας. "Όπου βρεί ρέγγες, τίς παίρνει από πίσω. Τίς παρακολουθεί κατά πόδας. Για ποίο λόγο νομίζετε ; Για νά ιδεί ποϋ θά γενήσουν, καί νά πάει κατόπιν — δηλαδή άμέσως — νά φάει τ' αυγά. . . Τό αυγό είναι ή άγαπημένη τροφή του, κυρίως τό αυγό από ρέγγα. 'Η μισητή αυγοπαραγωγή τής ρέγγας καταστρέφεται από τά σκουμπριά. Τήν ίδια δουλειά κάνει καί ή άθερίνα. "Ας τή βλέπετε μικρή καί άθώα. Καταστρέφει χιλιάδες αυγά. Αϋτή μάλιστα ρημάζει τ' αυγά όλων τών ψαριών άδιακρίτως.

« Έδω βυθός »

Θέμος Ποταμίνος

24. Δ Ε Ι Π Ν Ο Σ

Στό δώμα, άπάνω στό βουνόν, έτοιμος είν' ό δείπνος.
Γλυκό είναι του λαιδιού τό φώς σάν τό γλυκό καρπό του,
θροφή στά μάτια, μέ γλαυκή στό χάλκωμα τή ρίζα. . .
Σάν γαληνός άστερισμός στό σπίτι ό λυχνοστάτης.
Καί τό τραπέζι μέ λινόν εϋωδιασμένο έστρώθη,
άπάνω του οί χλωροί καρποί, άπάνω κι ή κερήθρα,
κι ή έλιά γλυκιά στά στόματα, καθώς τό φώς στά μάτια.
Καί ή άνυφάντρα έδείπναγε, καί ή νιά μοιρολογήτρά,
γυναίκες γλυκομέτωπες, ή Λυγιά δίπλα έδείπνα,
πού τή φλογέρα άπίθωσε στον άργαλειόν άπάνω,
καί ή Γλαύκη, μεγαλόφωτη γυναίκα, άναπαμένα

στό μέτωπό της τά μαλλιά πού 'χε σέ δυό φτεροῦγες
χρυσές, καί πόφεγγε ἤσυχα τό μέγα μέτωπό της.

Κι ἤσυχη ἐσπέρα ἐφώταγε μέσ στά βαθιά μας φρένα,
στά παραθύρια τ' ἀνοιχτά βαθιάν Ὀλύμπια νύχτα,
μέ τά βουνά σάν τόν ἀχνόν ἀπ' τό λειψό φεγγάρι,
μέ τ' ἄστρα πόπιναν τό φῶς στής ἡρεμίας τό λάδι.
Θροφή στά μάτια, σάν ἡ ἐλιά στό στόμα, ὁ λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τά φρένα μας μέ τήν Ὀλύμπια νύχτα.
Τό λάδι ἔφεγγε μέσα μας, βαθιά, τήν καλοσύνη,
κι ἡ νύχτα τήν ἀγέρωχη γαλήνη καί τή σκέψη.
Πίσω ἀπ' τ' ἀλαργινό βουνό, πού ἐδιάφεγγε σάν ἄχνα,
κατέβαινε κι ὁ πόνος μας μαζί μέ τό φεγγάρι,
πού ἐπύρωνε, ὡς βασίλευε, τή σιωπηλή ἀγωνία.

« Δυρικός βίος » τ. Α'

Ἄγγελος Σικελιανός

25. ΝΥΧΤΑ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

Ἄποσπεροῦ στό σπίτι μας κανεῖς δέν ἐκοιμήθη,
κι ἂν γύρναγε στό στρῶμα του μέ στεναγμούς γλυκούς,
ἀνάλαφρα τά μάτια μας, κι ὀλόδροσος, τή λήθη
τῶν ὁμορφῶν ἡμερινῶν δέν ἔβρισκεν ὁ νοῦς.

Ἄνάερα σάν νά πλέαμε 'πά στ' ἄχαρα κρεβάτια
καί νά 'χε μένει ἡ θύμηση σάν ρόδο μέσ στά ρόδα,
ὁ ὕπνος, πού κλείνει μοναχά τά βαρυμένα μάτια,
τή μυρωμένην ἔννοια μας — ἀλί — δέν ἐπροβόδα.

Ὅσο πού ἀργά στό χάραμα μέ μιά γλυκιά καρδιά,
σάν ἐκατόφυλλο ἀνοιχτή, τά μάτια σιγοκλειοῦμε·
ὅμως τοῦ κάκου ὀλάγρυπνο τό νοῦ δέν ξεγελοῦμε,
κι ἡ γαλήνη λαχτάρα μας δέν ἔχει τελειωμό,
καί λέμε μέ χαρούμενο καί ποθερό καημό :
πρώτη φοράν ἐνιώσαμε τήν ἔννοια ὡς εὐωδία,
πρώτη φορά ἡ ἀγρύπνια μας ἦτανε σάν τραγούδι
κι ἡ ἀγωνία μας ἀπαλή πνοή πού 'γγίζει χνούδι...

« Ἄπαντα »

Ρῶμος Φιλύρας

26. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

Δίπλα μας, πάνω στό ἄρμα του, ταξίδευε ὁ Ἅνιοχος.

Ἄκολουθοῦσαν πίσω μας οἱ Φαιδριάδες.

Ἄντίλαλοι παράξενοι γύριζαν μέσ στή νύχτα,
μιά νύχτα πού δέν ἔμοιαζε ὅπως τίς ἄλλες νύχτες
τοῦ κόσμου· τόσο πού, μπρός της, παραμερίσαν
ἀκόμα κι οἱ βασιλικές νύχτες τῶν παιδικῶν μου χρόνων.

Ἦτανε τόσο διάφεγγα ὅλα καί ξεχωρίζαν

τά βουγά τόσο φωτεινά, πού ἔμοιαζε σάμπως κάποιος
συμπαντικός λαμπαδηφόρος, τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος

Ἄποσταλμένος, τρέχοντας στά ὕψη, νά μᾶς συνόδευε
φωτίζοντας μ' ἕναν πυρσό πάνω μας τόν ὀρίζοντα.

Πάνω ἀπ' τά ἐλάτια τοῦ βουνοῦ, ὀλόχρυσο, παιχνιδίζοντας,

ἔτρεχε ἀνάλαφρο μαζί μας τό δρεπάνι τοῦ φεγγαριοῦ,

σάν ἀλαφάκι, ὥσπου ἔδυσε τέλος κι ὁ κόσμος ἄλλαξε

σάμπως νά γύρισε ὁ Θεός σελίδα. Σάμπως νά 'γινε

πάνω μας μιά παράξενη ἀνοιξη, ὁ οὐρανός

ἔμοιαζε μέ κλαδί ἀνθισμένο. Ὁρθιος ὁ Ἅνιοχος

στό πλάι μας πάντα, λάσκαρε κάθε τόσο τά γκέμια,

κοίταξε πάνω του τό σύμπαν καί χαμογελοῦσε.

Βλέπαμε ὁ ἕνας μας τόν ἄλλο παραξενεμένοι.

Δέν ξέραμε ἂν ἦτανε νύχτα στή γῆ ἢ μέρα,

κάπου, σέ κάποιον κόσμον ἄλλο. Καί δέν ξέραμε

τί εἶχε συμβεῖ πάνω στή γῆ. Νιώθαμε τήν ψυχή μας

θησαυρισμένη μουσική. Φεύγαμε κι οἱ καρδιές μας

χτυποῦσαν ὅπως τό πρῶι οἱ καμπάνες. Θά τελειώσει ;

Μέσα μας ζοῦσαμε ἕνα φόβο. Τοῦτο τό ταξίδι

μπορεῖ σέ λίγο νά τελειώσει : Θεέ μου, θά τελειώσει ;

Καί τί θά γίνει αὐτό τό φῶς ὅλο πού ἀναδιπλώνεται

καί ξεχειλίζει καί κυλάει παντοῦ, σέ μιάν ἀδιάκοπη

ἄμπωτη, σάν νά μή χωράει ; Τά πάντα ἔλαμπαν σάμπως

νά βγήκανε ὅλες οἱ ἀνοιξες τῶν αἰῶνων στό στερέωμα

καί βάδιζαν σιγά σιγά, βαστάζοντας ἀστέρια

καί λουλούδια στά χέρια τους.

(Καί γιά πρώτη φορά
 νιώθαμε πώς ὑπάρχουνε στὸν κόσμον αὐτὸν
 ὦρες πού εἶν' ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο. Πού δέν ξέρεις
 πόσο διαρκοῦνε. Μῆνες ; Χρόνια ; Αἰῶνες ;
 Πού ἰσοζυγιάζουν ὅλη μας τὴ ζωή).

* Ἄς μὴν τελειώσει !

Χωρὶς κουβέντα, χωρὶς ψίθυρο, σάν νά 'χαν
 οἱ λέξεις ὅλες εἰπωθεῖ, σάν νά μὴν ἔκανε,
 σάν νά μὴν ξέραμε καμιὰ γλώσσα, ὅπως τ' ἀστέρια
 καὶ τὰ ἔλατα τοῦ Παρνασσοῦ, σιωποῦσαμε. Ἐνα δάκρυ
 εἶναι μιὰ γλώσσα πού μιλεῖ μ' ἀναρίθμητες λέξεις,
 κάτω ἀπ' τὴν ἀγιοσύνη τοῦ στερεώματος,
 ὅταν γυρνᾷς ἀπ' τοὺς Δελφούς, μέ μόλις
 συγκρατημένους τοὺς λυγμούς. Νομίζαμε
 πὼς κάτι ἀκούονταν ἀπαλά, σάμπως πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της
 νά 'παιζεν ἡ Σαπφώ τὴ λύρα της· ἐνῶ, ὅλα σιωποῦσανε
 κι ἔμεῖς, καὶ τ' ἀστρα, κι οἱ ποιητὲς τῶν αἰώνων, καὶ τ' ἀγέρι
 τὸ κοιμισμένο στὶς ἐλιές πάνω καὶ δέν ἀκούγονταν
 παρὰ μόνον οἱ ἀντίλαλοι τῶν Φαιδριάδων,
 πού βούιζαν κι ἀντιβούιζαν μέσα σέ ὅλη τὴ νύχτα,
 τὴ νύχτα αὐτὴ τὴν πιό ὁμορφὴ τῆς ζωῆς μας πού ποτέ
 δέ θά ξανάρθει, ἀντίλαλοι πού ἔμοιαζάν σάμπως κάποιος
 πρωτάγγελος μέσ στη σιωπὴ, ὄρθιος, νά ἐπαναλάβαινε :

« ὦ, μὰ τὸ Δία ! Τί χρειάζονται οἱ λέξεις στὴν ἀγάπη ; ».

Πέφτουν σάν κρίνα οἱ διάττοντες, οἱ ἀντίλαλοι σαλεύουσι
 τίς γιασεμιές τῶν οὐρανῶν. Δέν εἶχε μείνει πόρτα
 κλειστή. Λουλούδι ἀνάθιστο. Ἄστρο σβηστό. Χαμήλωνε
 ντυμένη ὅλες τίς χάρες της ἡ παντοδυναμία !
 Καὶ καθὼς ταξιδεύαμε, νιώθαμε ὡς νά μὴν ἦταν
 δρόμος κάτω ἀπ' τὰ πόδια μας καὶ γῆς. Σάν νά μᾶς πῆγαινε
 λικνίζοντάς μας πάνω του ἓνα τρελό ποτάμι !

Ξέχειλη θάλασσα, καρδιά, ὅπου θέλεις πῆγαινε μας !

« Ὀδοιπορία »

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μέ τό Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σέ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τό γιατρό νά προσκαλέσει.

Τώρα αὐτός καί τήν ἀρρώστια
καί τόν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τά ἔξοδα τρομάζει !

Ἔνας φίλος του ἀστεῖος,
μέ σκοπό νά χωρατέψει,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψει

πλιό παράνω στή θανή του,
ἄν ἀπόμνησεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στό στρῶμα.

Τότε πλιό ἐκαταζαλίστει·
παντοχή καί θάρρος χάνει,
καί φωνάζει : θά πεθάνει !

Καί οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καί γιατροῦ ζητάει τή χάρη,
μή ὁ θάνατος τόν πάρει.

Ἐξανάλαβε ὡστόσο
 μέ ὀλίγα τήν ὑγείά του.
 Μόν' γι' αὐτή τή συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νά δειπνάει μόν' τό βράδου
 μέ νερό καί παξιμάδι.

« Ἄ π α ν τ α »

Ἰωάννης Βηλαράς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπό τό ἐλάττωμα τοῦτο δέν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καί σπρώχνεται ἀπό ἀκαταμάχητην ὥθηση νά γνωρίσει τά μή ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη ; ἕνα τί κλεισμένο καί σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νά μάθει τί εἶναι μέσα. Τό μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τό ψαχουλεύει μέ τά δάχτυλά του, τό κοιτάζει, τό ξετάζει, προσπαθεῖ νά μαντέψει . . . Καί ὅσο τό ψαχουλεύει καί τό μαλάζει, τόσον γίνεται διακαέστερος ὁ πόθος του διά νά ἰδεῖ, νά γνωρίσει, νά μάθει τί τό περιεχόμενο. Εἶσαι δέ πολύ τυχερός ἂν ἤμπορέσει ν' ἀνθέξει στήν ὥθηση τῆς ἐπιθυμίας του καί νά μή σοῦ τό ἀνοίξει.

Ἦλθε σήμερα ἕνας ξένος εἰς τό σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποίος νά 'ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος ; καί ποῦθεν ἔρχεται ; καί διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; καί τί νά θέλει ; Ἄπό τήν ὑπηρέτριά του ἤμποροῦμε νά μάθομε. Νά βάλουμε τή δική μας νά τήν ξετάξει ».

Ἄν ὁ περιέργος εὐρίσκεται σέ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπό τήν κλειδονότρυπα νά ἰδεῖ ποιός εἶναι στήν κουτακιανή κάμαρα καί τί κάνει· καί στέκει μέ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσει τί λένε. Θέλει νά ξέρει τί τρώει ὁ δείνα καί ὁ δείνα· καί τοὺς ἀκολουθεῖ στήν ἀγορά καί κοιτάζει νά ἰδεῖ τί ψωνίζουν· καί ἂν κάνουνε σύμβαση ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουνε· κι ἂν παίρνουν ἀπό τό ἀκριβότερο ἢ ἀπό τό φθηνότερο· ἂν τό πληρώνουνε ἀπό τά ἔτοιμα ἢ ἂν τό παίρνουν ἐν πίστει . . . Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περιέργος καί τά σημειώνει καί βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νά μάθει τές δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτός δέ λέγει τές ἰδικές του.

Περιφέρεται και ξετάζει τίνος μαγερείο καπνίζει και τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθέννας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει και τὰ παραβάλλει μέ τὰ ἔσοδά του· και κρίνει και προλέγει τό τέλος του.

Ὁ μικροπρεπής τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικός εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τό χαρακτήρα του και ἐπιτηροῦνται ἀπό αὐτόν. Εἶναι δέ ἠθικῶς ἔλειενός και ἀξιοκαταφρόνητος.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωρίας περισσότερο παρά εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τόν βαραίνει ἡ ἀκαμασιά* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειά βαραίνει τόν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τόν τόπο του δέν εὐρίσκει δουλειά, και δουλειά πού νά εὐχαριστεῖ τὴ δραστηριότητά του και τὴν κλίση του, φεύγει ἀπό τόν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς και πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει σὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθεῖ, τραβᾷ σχεδόν πάντοτε ἀνατολικά, στές Ἡγεμονίες*, στή Ρωσία, στήν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νά δουλεύει· και δέν ἀργεῖ ν' ἀρχίσει νά στέλνει χρηματικές βοήθειες στό σπίτι του.

Τό ἐπιτηδεύμα του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴ γνώρισιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· και, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχειρήσή του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καί σέ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τόν ἀναβιβάζει μεταξύ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσες ἐπειτα και ἡ ἰκανότητα πού ἔλαβε στήν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τόν ἰκανώνουν, ὥστε νά μὴν κάνει κακὴν παρρησίαν μεταξύ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μείνει στόν τόπο του και βάλει τὴ φιλοπονία του σὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελὴ φτωχικά δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νά θρέφεται μέ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικήν ὑπαρξιν. Ἐν ταύτῳ δίδεται εἰς τήν σπουδήν μέ ὄλην τήν σπαρτιατικήν ἀπόφασιν τοῦ «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς» τῆς προκοπῆς.

Ἐποφάνει συχνά ἡ ὑγεία του ἀπό τῆ σκληραγωγία καί ἀπό τούς κόπους· μά τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητής τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δέν ἀργεῖ νά φανεῖ ἄξιος προγυμναστής τῶν συμμαθητῶν του καί μετέπειτα καθηγητής ἄξιος. Ἐλλά τότε τόν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καί τοῦτον εἰς τήν πρώτην κοινωνικήν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καί θεωροῦμεν τιμῆ μας νά ἔχομε τή σχέση του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καί ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱός κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τήν ἀνωτέραν κοινωνικήν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τήν παίρνει καί τήν τιμᾶ, βανόμενος αὐτός ἀντίτα * ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νά ἀντικαταστήσουν διά τῆς φιλοπονίας των τούς ἀρχαίους εὐγενεῖς μέ νέαν πραγματικήν εὐγένειαν ἐδικήν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοποιία εἶναι τό πρῶτιστο καί μέγα κεφάλαιον διά κάθε νέον. Εἶναι δέ ἡ μόνη χορηγῆτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπό τῆ φύση τό χάρισμα τοῦ νά ἔχει μεγάλην ἰδέαν διά τόν ἑαυτόν του καί διά τές γνώσεις του. Ὁ δέ τοιοῦτος καί ζεῖ μέγας μέ τῆ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τό ἐπιτρέπουνε . . .

Καλά γεμάτος ἀπό τήν ἰδέαν του καί συνηθισμένος νά μιλεῖ ὡς ἀπό καθέδρας διά πράγματα πού κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλι ἀγάλι καί ἀπλώνεται νά φλυαρεῖ μέ τόν ἴδιον διδασκτικόν τρόπον καί διά πράγματα, εἰς τὰ ὅποια δέν ἔχει διόλου γνώριση.

Ὅτι δέ ἡ μεγάλην ἰδέαν τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶ τῶ λόγῳ τονε φέρνει στή φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νά ἐννοηθεῖ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νά πείσει τόν ἑαυτόν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνός πνεύματος ὅπου ἀπό λίγο

έννοει πολύ... από τότε δέν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τόν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μέ τόν Ἀραγκό*, διά νά μπορεῖ νά ἔξηγει τές περιοδεῖες τῶν κομητῶν· νά ἐχαιρετήθηκε μέ τό Βίσμάρκ*, διά νά ἀποφθέγγεται στά πολιτικά· νά ἐπισκέφθηκε τό Παρίσι, διά νά ἐξευγενίσθηκε· νά εἶδε τή Σμύρνη, διά νά γνωρίζει τήν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνώσες ἀνώτερες ἀπό τούς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἀνθρωπος μέ βάρος· καί ἔτσι, ἐκεῖ κοντά σοφός καί ἀλάνθαστος νά νομίζει ὅτι μπορεῖ νά μιλεῖ ἀπό καθέδρας γιά κάθε πράγμα.

Εἰς τήν διεξαγωγήν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τά ὅποια καί αὐτή του ἡ οἴηση πρέπει νά σταματήσει. Φιλονικώντας τότε μέ ἄλλους, καί ἀντιπαθώντας νά ὁμολογήσει ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νά πηδήσει τό χάσμα διά πηδήματος, εἰς τό ὅποιον ἐνδέχεται καί νά πέσει μέσα.

—Ναί, κύριε Χ., σεῖς βέβαια θά γνωρίζετε μέ πόσῃν ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τά ὅποια πρεσβεύετε...

—Ἄ, τό Δνεῖπερ ἐγώ τόν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλά τά ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, κύριε Χ., ἀλλά ὁ Δνεῖπερ δέν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμός εἰς τήν Ρωσίαν!

Καί ἰδοῦ ὁ δοκησίσοφος εἰς τήν ξυλόγατα*!...

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἄνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καί τριάντα χρόνια. Ἄπό τί ; Δυστυχῶς... ἀπό τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θά εἶχε θεραπευθεῖ. Τώρα ὅμως τόν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τίς περνάει ὅμως στό πόδι. Δέν εὐκαιρεῖ νά πέσει στό κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδή ἀδιακόπως διά γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἠλεκτρισμούς, μασάζ, ἰατρικά συμβούλια, μεταλλικά νερά, κινίνα, σιναπισμούς, βεντουζες, τιμόλ, μεντόλ!...

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικόν ἀγῶνα : πῶς νά γλιτώσει ἀπό τά δόντια τοῦ Χάρου. Καί ὁ ἀχρεῖος αὐτός οὔτε κἀν τόν ἐπρόσεξε καλά καλά ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νά ἀστείζεται σκληρῶς μαζί του, ἐπισείων τό φοβερὸν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνει ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὀλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικά τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθεῖ ἂν τὸν ἀδυνατίσει ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτρεύει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἄθῶον συννεφάκι. Συμβουλευέται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρει ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τίς προάλλες – διαβολικῆς συνεργείας ἀστείων φίλων – εἶχε πάθε ἀποπληξίαν – ὄχι αὐτός, μπᾶ ! Θεὸς φυλάξοι ! – τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τό ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθνήα.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὄργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχει, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμόν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δέν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶναι τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στό σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσει κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξει τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθεῖ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσει ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνει . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἐπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ἣ μ α τ α »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποῦ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττόν ἐπιπλον, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καί ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλιαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένη, κανένα βιβλίον, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιλιαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῆῖ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθυμδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποῦ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ἦμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερον εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξῦ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἐξαφνα ἐκεῖ ποῦ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς

καπνιές και την στεατίνη, που εικονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνη κάθε βράδυ τὸ σπερμαστέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στό σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερμαστέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, ποῦ μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓνα διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Παῦλος Νιγβάνας

7. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ διδασκαλία τῶν κλασικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα ἔναν ἔχει κυριότατο σκοπὸ : τὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἀπὸ τῆς πηγῆς. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε. Κι οἱ πηγές αὐτές εἶναι οἱ θαυμασιότερες πνευματικές κι αἰσθητικές πηγές τῆς ἀνθρωπότητας. Κι ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος στάθηκε ἀξεπέραστος στὰ οὐσιαστικότερά του στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς ὄλων τῶν λαῶν κι ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ποτές ἡ ἀνθρώπινη σκέψη δὲν πῆγε σὲ τόσο βάθος καὶ ποτές ἡ τέχνη δὲν ξεπετάχθηκε σὲ τόσον ὕψος. Καὶ ποτές τὸ στοιχεῖο τῆς ἁρμονίας δὲν ἔφτασε σὲ τόσην τελειότητα σ' ὅλες τῆς περιοχές τοῦ καλοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης τοῦ λόγου ὡς τῆς τέχνης τοῦ χώρου κι ἀπὸ τὰ πῖο μικρά πρᾶγματα, ὡς τὰ πῖο μνημειώδη.

Γι' αὐτὸ ὅλοι ἀναγνωρίσανε τὴ μεγάλη μορφωτικὴ ἀξία τῶν κλασικῶν κειμένων — καὶ κυρίως τῶν ἑλληνικῶν — καὶ σ' αὐτὰ ἀπάνου

θεμελιώνουνε τή σοβαρή πνευματική κι αισθητική καλλιέργεια τῶν νέων. Δέν μπορεῖ κανεῖς νά καταλάβει καλά τό νεώτερο πολιτισμό, ἂν δέν ξέρει ἀπό ποῦ αὐτός ξεκίνησε, γιά νά φτάσει ἐδῶ πού βρίσκεται. Γιατί τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ τ' ἀξιολογότερα φανερώματα ἔχουνε τήν καταγωγή τους στόν ἀρχαῖο πολιτισμό. Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη νά τόν ξέρουν αὐτόν τόν πολιτισμό ὅσοι θέλουνε νά λέγονται ἄρτια μορφωμένοι ἄνθρωποι καί πολύ περισσότερο ὅσοι πρόκειται ἀργότερα νά παίξουν ἕναν δημιουργικό ρόλο στήν ἐπιστήμη καί στήν τέχνη.

Ἄλλ' ἔμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔχουμε κι ἕνα λόγο παραπάνου νά ξέρουμε τόν πολιτισμό καί τήν ἱστορία τῶν *προγόνων*. Κανένας σοβαρός ἄνθρωπος ἐδῶ στήν Ἑλλάδα, ὅσο μπορῶ νά ξέρω, δέν ἀρνήθηκε αὐτήν τήν ἀλήθεια. Οὔτε λογιότατος οὔτε δημοτικιστής. Οἱ πρωτοπαλικάροι τοῦ δημοτικισμοῦ θέλανε νά γίν' ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ ὄργανο τῆς παιδείας μας καί γι' ἄλλους βέβαια λόγους, ἀλλά καί γιατί μονάχα μέ τή ζωντανή γλώσσα μπορούμε νά νιώσουμε καλύτερα κι *ἀμεσότερα* τούς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡ διαφορά μεταξύ λογιότατων καί δημοτικιστῶν δέν ἦτανε διαφορά *ἀρχῆς*, ἀλλά διαφορά μέσων καί κυρίως σκοποῦ. Οἱ λογιότατοι πολλὰ χρόνια εἶχανε βάλει σκοπό τῆς κλασσικῆς μόρφωσης τόν «ἐξευγενισμό» τῆς γλώσσας· οἱ δημοτικιστές θέσανε σκοπό τή γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ σάν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν κατανόηση τῆς σύγχρονης πραγματικότητας. Ἐκείνωνε τό ἰδανικό ἦτανε μιμητικό, αὐτουῶνε δημιουργικό.

Καί τώρα τίθεται τό ζήτημα τῆς μετάφρασης τῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ λογοτεχνικές μεταφράσεις εἶναι ἀπαραίτητες στή διδασκαλία κατὰ τό λεγόμενο *στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς*, γιά νά νιώσει ὁ μαθητής ζωντανότερα τή λογοτεχνική ἀξία τοῦ νεκροῦ κειμένου μετουσιωμένη στή νέα γλώσσα. Ὄταν ὁ καθηγητής διδάξει ἕνα κομμάτι ἀπό τήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, στό τέλος θά διαβάσει τό ἴδιο κομμάτι ἀπό τή μετάφραση τοῦ Πάλλη. Ὄση ἀπόσταση κι ἂν ὑπάρχει ἀνάμεσα στό πρωτότυπο καί στό ξανάπλασμά του, τό κέρδος τοῦ μαθητῆ θά εἶναι μεγάλο.

8. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ πόλεμος μᾶς ἀφήρησε ἕνα ἔξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἰματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ με ὄλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήνητσε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώνασε, διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

— Ἐβίβα, Μαβίλη ! Ἐβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχῆσθαι, κατῴρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « Ἐπερίμενα ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν ποῦ τοῦ ἐπροξενούσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ ὠραιότερον ὁ ποιητὴς, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωσ ! Ἐλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθροχίτων. Ἄλλ' αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῶ ἐζούσε τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, με ἄσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόοπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. Ἄνελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῆ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι' αὐτὸ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπερίμενεν ποτὲ τόσον μεγάλην τιμὴν καὶ εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ με τὸν θάνατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητὰς, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἕνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῆ, εὐγενής, δυνατός,

γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυΐης, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιερ-
γῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὄλονεν ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἐπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὄλονεν γίνονται
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ
εἰλικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὀλίγα ἔγρα-
ψε — κυρίως σονέτα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἔνας ἀπὸ τοὺς μεγα-
λυτέρους ποιητὰς τῆς Ἐπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους
μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλατ-
τώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς
τὴν Διπλῆν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην
ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν
προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευου-
σιάνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλο-
λογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνης ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ
τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα
τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μα-
θήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατάς, διὰ
νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνηδα :
— Ἀπαγγεῖλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κα-
τήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ
ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες,
γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον
ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ! . .

Περικλ. « Δ ι ἄ π λ α σ ι ε τ ῶ ν π α ἰ δ ῶ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

9. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὄνειρου καὶ τοῦ θανάτου,
ὅπου τό στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονική καὶ
τά ὅποια, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τό διεθνή ὄρο
μ π α λ ἄ ν τ α ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογή », ἐξαιρετικὴ

θέση έχει τό ελληνικό «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ», ὁ «Βουρκό-
λακας».

Πρῶτος στήν Εὐρώπη τό δημοσίεψε ὁ Φωριέλ * μέ τόν τίτλο «Νυκτερινή περπατησιά» στά 1825, μέσα στή φωτιά τοῦ ρομαντισμοῦ. Δέν μποροῦσε νά βρεθεῖ εὐνοϊκότερη ὥρα γιά τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρομαντισμός θεωροῦσε ὡς τό τραγικότερο καί ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἴδους αὐτοῦ τήν περίφημη μπαλάντα τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ *, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπόν γνωρίστηκε μέ παρόμοιο ἔργο ἑνός νέου λαοῦ, τήν ὥρα πού ὁ λαός αὐτός ἐβγαίνει ἀπό τόν τάφο. Ἄν, γενικά, τά δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατά τή φράση ἑνός ιστορικοῦ «σεισμός γιά τίς φαντασίες», μαντεύομε ὅλοι τόν κλονισμό τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπό ἕνα τέτοιο ποίημα, τό ὅποιο, ἐκτός ἀπό τήν ἐκλαμπρη τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καί τό ἀκαταμάχητο θέλημα τῆς ἀνωθυμίας.

Τό τραγούδι αὐτό καί σήμερα, ἑκατό χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικό στό εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μέ τίς μπαλάντες * ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σέ μερικά χαρακτηριστικά κοινά σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τά ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καί οἱ ἐμνευσμένες ἀπ' αὐτούς μπαλάντες ἔχουν πάντα τήν ἀρπαγή κόρης ἀπό πεθαμένο καρβαλάρη, τήν ὀρμητική νυχτερινή ἵππηλασία, τό φρικιαστικό. Ἄλλά ἐκεῖνο πού μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του κι ἡ ἐλληνική του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογή του στίς ἠθικές εὐαισθησίες τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, στό ψυχικό δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας πού τόν παρακολουθεῖ στίς πιό μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τό θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμός – καίριο θέμα γιά μετανάστη λαό, αἰώνιο δράμα τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας – καί ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, πού κινεῖ ὅλο τόν ἠθικό κόσμο τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτήν τήν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νά παντρέψουν στά ξένα τήν Ἀρετή, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καί ἡ μάνα ἐκλαιγε καί δερνόταν γιά τό χωρισμό, ὁ μικρότερος γιός της, ὁ Κωσταντής, τῆς ὀρκίστηκε πῶς μιά μέρα θά φέρεי τήν ἀδερφή του ἀπό τήν ξενιτιά πίσω στό σπίτι της, γιά νά τήν ἰδεῖ. Στό μεταξύ ὁ Κωσταντής πέθανε. Τόν ὄρκο ὅμως πού ἔδωσε πρὸς τή μάνα του, τόν φύλαξε καί νεκρός. Βγήκε ἀπ' τόν τάφο του καί τῆς ἔφερε τήν Ἀρετή.

Αυτό είναι με λίγες λέξεις τό ποίημα. Ἡ ἐξαισία τεχνική τῶν ὀγδόντα δύο του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονική του, τό κάνουν ἀριστούργημα μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια καί μέσα στήν ποίηση κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπό ὅλες τίς μπαλάντες, κάτω ἀπό τίς ὁποῖες μεγάλοι ποιητές ἔχουν βάλει τίς ὑπογραφές των – καί τή γνώμη τοῦ Τομμαζέο *, πῶς ἡ περίφημη «Λεωνώρα» τοῦ Μπύργκερ εἶναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνει τά δύο ἔργα θά τή βρεῖ πολύ λογική.

Μένει τώρα νά ἰδοῦμε τή θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στά ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδόν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἑλληνες. Εἶναι, θά ἔλεγε κανεῖς, ἕνα πνευματικό ἀγώνισμα τῶν λαῶν στόν Αἶμο. Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγομε τό σοβινισμό * σέ τέτοιο λεπτό ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νά μήν ποῦμε τήν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς τό ἑλληνικό τραγούδι δέ συγκρίνεται μέ κανένα ἀπό τά ἄλλα. Ἡ τραγική μουσική τῶν ἠχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καί ἡ ἰλιγγιώδης φυγή τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στή συντομία τοῦ ποιήματος μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλή μέ καλλιτεχνική ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μέ ἐξαιρετική δύναμη τίς ἠθικές της λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τή γνώμη κι ἔπεισαν καί ἄλλους πῶς αὐτό τό ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τό αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθεῖ τά πολύ κατώτερα του. Αὐτό ἔλεγαν. Ἐνῶ τό φυσικότερο εἶναι νά πιστεῦσομε πῶς τά κατώτερα ἐπήγασαν ἀπό τό ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελή ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στόν ἕνα ἢ στόν ἄλλον ἔθνικό χαρακτήρα.

Μία ἀπό τίς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη * στήν ἐπιστήμη καί στόν τόπο μας εἶναι πῶς μέ τή μελέτη του στά 1885 ἐγκρέμισε, κατά τρόπον ὀριστικό, τή γνώμη τοῦ Βόλνερ καθῶς καί τοῦ Ψυχάρη (1884) πῶς τό πρωτότυπο εἶναι τό σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τό σερβικό εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καί ὅτι καί τά δύο εἶναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἑλληνες δέν ἐπῆραν ποτέ ἀπό τή σλαβική φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καί κυρίως δέν ἐπῆραν ποτέ δημοτικά τραγούδια ἀπό τοὺς Σλάβους. Τό ἐναντίον συμβαίνει στοὺς

Σλάβους : «Τά πρῶτα τούτων φιλολογικά δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἢ πρώτη φιλολογική κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καί μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπό τοῦ ἰΐδα αἰῶνος καί μετέπειτα Ἑλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καί ἀσκητικά βιβλία καί πληθύν ἄλλων ἔργων, ἐκ δέ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καί Σέρβοι». Τό συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πῶς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καί τό μεσαιωνικό μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μέ τό ὁποῖο συνδέεται στενότερα τό δημοτικό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διά μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους τό τραγούδι ἐπήγε στους Βουλγάρους. Ἀπό τούς Βουλγάρους ἐπήγε στους Σέρβους. Ἄν τό τραγούδι ἀνήκει στόν ἀκριτικό λεγόμενο κύκλο – καί αὐτό, τό ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας * καί ὁ Λεγκράν *, τό θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μέ τή συγκριτική μελέτη τραγουδιοῦ καί ἀκριτικοῦ ἔπους – τότε δέν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία πῶς τό πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τό ἑλληνικό καί πῶς οἱ σλαβικοί λαοί τοῦ Αἴμου τό ἐμιμήθησαν διά μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπό τό 1885 πού γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δέν ἔχουν ἀντικρουθεῖ. Ἀπεναντίας. Ὁ Βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφός ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπό κάθε σοβινισμό, στήν πολύτιμη μελέτη του γιά τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μέ τήν ὁποῖαν ἀνατρέχει σέ ὅλες τίς ἀρχικές πηγές καί ἐξετάζει ὅλες του τίς βαλκανικές μορφές, ἐπικυρώνει τή γνώμη τοῦ Πολίτη καί ἀποφαίνεται πῶς τό ἑλληνικό τραγούδι εἶναι τό πρωτότυπο καί τά ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δέ μένει παρά ἡ αἰσθητική σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μέ τό ἑλληνικό. Ἀναφέρομε ἐδῶ τίς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καί τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλές καί ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στό ἑλληνικό τραγούδι ; Οἱ ὀκτώ ἀδερφοί ἐναντιώνονται στόν ξενιτεμό τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντής συμβουλεύει τόν ξενιτεμό καί δίνει τόν ὄρκο στή μάνα πῶς θά τῆς φέροι μιά μέρα τήν Ἀρετή. Στό μεταξύ ἀπό μιά ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στόν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καί τοῦ θυμίζει τό

τάμα του. Ὁ Κωσταντής, ἀκούοντας τή φωνή της, σηκώνεται ἀπό τόν τάφο, παίρνει τήν ἀδερφή του καί τήν πηγαίνει στή μάνα της.

Τό ποίημα ἔχει καθαρά λογική καί ἠθική ἐνότητα, ὅση καί εὐγένεια. Μάταια ὅμως θά ζητήσομε τίς ἀρετές αὐτές στά βαλκανικά τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καί τοῦτο θά φανεῖ μόλις ἐδῶ σημειώσομε τίς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στό σερβικό ἡ μάνα δέν παίζει κανένα ρόλο. Δέν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, πού_κινεῖ τό τραγούδι. Ἡ μάνα δέν ἐζήτησε νά τῆς φέρουν τήν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντής ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθεῖ ἀπό τό μικρότερο ἀδερφό ὄχι στή μάνα, ἀλλά στήν ἀδερφή, στήν ὁποία ὑπόσχεται (χωρίς νά ὀρκίζεται) πῶς μιὰ βδομάδα τό χρόνο θά πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νά τή βλέπουν ἐκεῖ πού εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, πού πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τήν ἀδερφή του, γιά νά τήν ὀδηγήσει στά παντρεμένα ἀδέρφια της. Καί ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τό φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δέν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στό τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθεῖ γιά τόν ξενιτεμό τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσῃ τό γυρισμό, οὔτε τῆς τόν εἶχε ὑποσχεθεῖ κανένας, ἐμφανίζεται στή μέση τοῦ τραγουδιοῦ, γιά νά ὑποδεχθεῖ τήν κόρη της καί νά πεθάνει. Μέ τέτοιες ἀσυνέπειες καί τέτοια κενά δέν μπορεῖ νά σταθεῖ τό σερβικό τραγούδι στό ἐπίπεδο τοῦ ἐλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθώς καί τοῦ βουλγαρικοῦ : Δέν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος πού κάνει τό νεκρό ἀδερφό νά βγεῖ ἀπό τόν τάφο, ἀλλά ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τήν ἀδερφή νά κλαίγεται, πού δέν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοί τό τάμα των – νά πᾶνε νά τήν ἰδοῦν – τή λυπᾶται καί στέλνει ἄγγελο νά ξυπνήσῃ τόν ἀδερφό ἀπό τό μνήμα του. Ἔτσι φαίνεται πῶς δέν τόν ἀναγκάζει νά βγεῖ ἀπό τόν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου ὅπως στό ἐλληνικό, ἀλλά μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιά τά καθαρῶς ποιητικά ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτά εἶναι ἀκόμη φανερότερα. Ἀντίθετα πρὸς τήν κλασική λιτότητα τοῦ ἐλληνικοῦ, γεννιοῦνται στήν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλές καί ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμί γιά τόν ἀναστημένο ἀδερφό ἀπό τό χῶμα καί δῶρα ἀπό τό σάβανό του. Ἡ λεπτή καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ

λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μῦθος πηγαίνει ἴσα στό σκοπό του, ἀνάμεσα ἀπό εἰκόνες καί πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὅποιοις μπορεῖ νά προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τό βουλγαρικό τραγούδι (πρώτη παραλλαγή) ἔχει ἕναν ἀπίστευτο παραλογισμό, πού ἀποτελεῖ καταδίκη γιά ὀλόκληρο τό ἔργο : οἱ ὀκτώ ἀδερφοί πεθαίνουν ἀπό τήν κατάρα τῆς μάνας. Ἐπειδή πάντρεψαν τήν ἀδερφή των στά ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θά τή φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τούς καταράστηκε νά σαρωθοῦν ἀπό τήν πανούκλα καί αὐτοί καί τά παιδιά τους καί ἡ κατάρα τῆς ἔπιασε.

Σέ μιάν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄντρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καί ληστής, τῆς φέρνει στό δισάκι κομμένο τό κεφάλι ἑνός ἀπό τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἕνας λαός πέφτει σέ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τή φαντασία του νά τρέχει ἀρρυθμιστή καί ἀσυγκράτητη ἀπό τήν ἠ θ ι κ ῆ ε ὑ γ έ ν ε ι α, πράγμα πού δέ γίνεται στό ἑλληνικό τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δεύτερη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτές τίς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' ἀπό τό βουλγαρικό τραγούδι ἔχει ἐνότητα καί εὐγένεια, μιάν ἀναλαμπή τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποίου – κατά τό Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ – εἶναι ὁμοιόγραφο.

Ἄς προσθέσουμε ὅτι σέ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθώς αὐτή : ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπό τόν τάφο, πῆγε καί βρῆκε τήν ἀδερφή του πιασμένη στό χορό. Γιά νά κατορθώσει νά τήν ἀπομονώσει ἀπό τίς ἄλλες, βγάνει λεπτά ἀπό τήν τσέπη του καί τά σκορπᾷ καταγῆς.

Στίς εἴκοσι ἑλληνικές παραλλαγές πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δέ βλέπομε πουθενά τό τραγούδι νά χαμηλώνει σέ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τό πέταγμα του μέ πλατιά φτερά σέ τραγικό οὐρανό, σάν πουλί πού σκίζει τή θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ δέ φανερώνει σέ τέτοιο βαθμό τήν πλαστική δύναμή του.

« Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

10. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μέ τούς έννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,
 τήν κόρη τή μονάκριβη, τήν πολυαγαπημένη,
 τήν είχες δώδεκα χρονῶ κι ἡλιος δέ σοῦ τήν είδε !
 Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τή χτενίζει,
 στ' ἄστρι καί στόν αὐγερινό ἔπλεκε τά μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἤρθανε ἀπό τή Βαβυλώνα,
 νά πάρουνε τήν Ἄρετή πολύ μακριά στά ξένα.
 Οἱ ὀχτώ ἀδερφοί δέ θέλουμε κι ὁ Κωσταντίνος θέλει.
 «Μάνα μου, κι ἄς τή δώσομε τήν Ἄρετή στά ξένα,
 στά ξένα κεῖ πού περπατῶ, στά ξένα πού πηγαίνω, 10
 ἄν πᾶμ' ἔμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νά μήν περνοῦμε».
 «Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.
 Κι ἄ μόρτει, γιέ μου, θάνατος, κι ἄ μόρτει, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἄν τύχει πίκρα γή χαρά, ποιός πάει νά μοῦ τή φέρει ;».
 «Βάλλω τόν οὐρανό κριτή καί τούς ἅγιους μαρτύρους, 15
 ἄν τύχει κι ἔρτει θάνατος, ἄν τύχει κι ἔρτει ἀρρώστια,
 ἄν τύχει πίκρα γή χαρά, ἐγώ νά σοῦ τή φέρω».

Καί σάν τήν ἐπαντρέψανε τήν Ἄρετή στά ξένα,
 καί μπήκε χρόνος δίσεχτος καί μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἔπεσε τό θανατικό κι οἱ έννιά ἀδερφοί πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχή σάν καλαμιά στόν κάμπο.
 Σ' ὅλα τά μνηματά ἐκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογίotan
 στοῦ Κωσταντίνου τό μνημιό ἀνέσπτα * τά μαλλιά της.
 «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καί μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τήν ἐξόριζες τήν Ἄρετή στά ξένα ! 25
 Τό τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θά μοῦ τό κάμεις ;
 Τόν οὐρανό ἔβαλες κριτή καί τούς ἅγιους μαρτύρους,
 ἄν τύχει πίκρα γή χαρά, νά πᾶς νά μοῦ τή φέρεις».
 Ἄπό τό μυριανάθεμα καί τή βαριά κατάρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντής ἐβγήκε. 30
 Κάνει τό σύγνεφο ἄλογο καί τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καί τό φεγγάρι συντροφιά καί πάει νά τῆς τή φέρει.

Παίρνει τά ὄρη πίσω του καί τά βουνά μπροστά του.

Βρίσκει την και χτενίζουνταν ὄξω στο φεγγαράκι.
 Ἐπὶ μακριὰ τῆ χαιρετᾶ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35
 «Ἄιντε, ἀδερφή, νά φύγομε, στή μάνα μας νά πᾶμε».
 «Ἄλιμονο, ἀδερφάκι μου, καί τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
 Ἄν ἴσως κι εἶναι γιά χαρά, νά στολιστῶ καί νά ῥθω,
 κι ἄν εἶναι πίκρα, πές μου το, νά βάλω μαῦρα νά ῥθω».
 «Ἐλα, Ἄρετή, στό σπῆτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἄν εἶσαι». 40
 Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καί πίσω τήν καθίζει.

Στή στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
 δέν κιλαηδοῦσαν σάν πουλιά, μήτε σάν χελιδόνια,
 μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινή ὁμιλία :
 «Ποιός εἶδε κόρην ὁμορφὴν νά σέρνει ὁ πεθαμένος !». 45
 «Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τά πουλάκια ;».
 «Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε».
 Καί παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 «Δέν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
 νά περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μέ τοὺς ἀπεθαμένους !». 50
 «Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τά πουλάκια,
 πῶς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μέ τοὺς ἀπεθαμένους ;».
 «Ἄπριλῆς εἶναι καί λαλοῦν καί Μάης καί φωλεοῦσιν».
 «Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καί λιβανιές μυρίζεις».
 «Ἐχτές βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στόν Ἄι - Γιάννη 55
 καί θύμισέ μας ὁ παπάς μέ περισσό λιβάνι».
 Καί παρεμπρός πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 «Γιά ἰδὲς θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στόν κόσμον,
 τέτοια πανώρια λυγερὴ νά σέρνει ὁ πεθαμένος !».
 Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἄρετή καί ράγισε ἡ καρδιά της. 60
 «Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τά πουλάκια ;».
 «Ἄφῆσ', Ἄρέτω, τά πουλιά, κι ὅ,τι κι ἄ θέλ' ἄς λέγουν».
 «Πές μου, ποῦ εἶναι τά κάλλη σου, καί ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
 καί τά ξανθὰ σου τά μαλλιά καί τ' ὁμορφο μουστάκι ;».
 «Ἐχω καιρό π' ἀρρώστησα καί πέσαν τά μαλλιά μου». 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στήν ἐκκλησιά προφτάνουν.

Βαριά χτυπᾶ τ' ἄλόγου του κι ἅπ' ἔμπροστά της χάθη.

Κι ἀκούει τήν πλάκα καί βροντᾶ, τό χῶμα καί βοῖζει.

Κινάει καί πάει ἡ Ἀρετὴ στό σπίτι μοναχὴ της.

Βλέπει τούς κήπους της γυμνοῦς, τὰ δέντρα μαραμένα, 70

βλέπει τόν μπάλαμο ξερό, τό καρυοφίλλι μαῦρο,

βλέπει μπροστά στήν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.

Βρίσκει τήν πόρτα σφαλιστὴ καί τὰ κλειδιά παρμένα,

καί τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.

Χτυπᾶ τήν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75

«Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,

κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,

κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα».

«Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα».

«Ποίος εἶν' αὐτὸς πού μοῦ χτυπάει καί μέ φωνάζει μάνα ;» 80

«Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» Δημοτικὸ

11. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ

Δέ μέ μέλει τώρα νά πεθάνω ! Μέ φτάνει ἡ ζωὴ, ἀφοῦ εἶδα τὴν Ἄθινα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καί στή Ρώμη μορφώθηκε ἡ Εὐρώπη. Μικρὸς τόπος καί γέμισε τὴ γῆς. Ἀπὸ δῶ μᾶς ἦρθαν καί νοῦς καί σκέψη κι ἰδέες. Αὐτὴ μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἄθινα τὴ λέν καί ποτές ὄνομα στόν κόσμο, μέ τόσο λίγες συλλαβές, δέ σήμανε τόσα. Φτάνει τ' ὄνομά της νά πεῖς καί τὰ λές ὄλα. Μέ σέβας τό χῶμα της νά πατήσεις, ἐσύ πού ἔρχεσαι σέ τέτοια χῶρα· τόν οὐρανὸ πού βλέπεις, τόν ἔβλεπαν καί τότες οἱ μεγάλοι· τόν ὀρίζοντα πού κοιτάζεις μέ τόση χαρά, τόν κοίταζαν τὰ μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμοσφαῖρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερές ἰδέες, ἔβγαιναν ποίηση καί φιλοσοφία. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στήν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τὴν ἴδια θάλασσα θωροῦσαν πού θωρεῖς τώρα κι ἐσύ.

Μέ πόση χάρη, μέ πόση νοστιμάδα ἀράδιασε ή φύση τούς λόφους καί τά βουνάκια πού βλέπεις γύρω γύρω στήν Ἀθήνα. Τί ώραία, τί χαδευτική μορφή κατόρθωσε νά τούς δώσει ! Μέ τί γλύκα, μέ πόση ἀγάπη ζουγράφισε κάθε γραμμή. Μέ πόσο ρυθμό καί μέτρο, μέ πόση ἀρμονία ἔγλυψε τή γῆς, ἔστρωσε τά περιγιάλια καί στρογγύλωσε τούς γιालούς ! Στόλισε τήν Ἀθήνα μέ τίς πιό χαριτωμένες, μέ τίς πιό ἀπαλές της ὁμορφίες. Τήν ἔκαμε μέ πόθο καί χαρά, τή συγύρισε σάν παιδί της. Τά' χει ὅλα ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται σάν νά βγῆκαν ἀπό τό χῶμα, σάν νά εἶναι τοῦ τόπου γεννήματα, ἀφοῦ καί τά πλάσματα τῆς φύσης ἔχουν τόση φαιδρότητα καί τέχνη.

Αἰώνια χώρα θά μείνεις – καί μή σέ μέλει ! Μπορεῖ νά σέ καταπατήσουν οἱ βαρβάροι, μπορεῖ τά σκυλιά στόν Παρθενῶνα σου νά χυθοῦν. Ἡσυχη νά εἶσαι ! Θά καταστραφοῦν τά σκυλιά καί θά χαθοῦν οἱ βαρβάροι· μιά μέρα θά δέρνονται καί θά κλαῖν τήν τόση τους τόλμη. Ἐσύ πάντα θά βασιλεύεις· ἐσύ θά στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σέ κοιτάζει ή γλαυκομάτα μεγάλη θεά, γιατί ἐσένα πάντα σέ προσέχει τό πελώριο μάτι τοῦ Δία !

Ἐδῶ ζοῦσε λαός μοναδικός στήν ἱστορία. Ἄλλος δέ θά βρεθεῖ πού νά τοῦ μοιάξει· μποροῦμε νά τό ἔχουμε καύκημα καί δόξα, μολονότι κι ἐμεῖς δέ θά τοῦ μοιάξουμε ποτέ. Ὁ πιό πρόστυχος ἄθρωπος ἔνωθε μέσα του τί θά πεῖ τέχνη καί ποίηση, ἤξερε, χωρίς νά τοῦ τό μάθει κανείς, ποῖο εἶναι τό καλό καί τ' ὠραῖο. Δέν εἶχε δάσκαλο παρά τή φύση. Γιά νά γίνουν ἔργα μεγάλα, δέ φτάνει ἕνας μόνο νά τά κάμει· χρειάζεται ή συνέργεια ὀλωνῶν· πρέπει νά τά καταλάβουν ὅλοι κι ὅλοι νά τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαός ὅλος. Σέ κάθε πέτρα χάραξε τήν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σάν βούλα μέσα σέ κάθε μάρμαρο, σέ κάθε στίχο. Στούς ναούς καί στά βιβλία, στοῦ Παρθενῶνα τό μέτωπο καί τίς κολόνες, μᾶς ἄφησε τήν καλύτερή του διδαχή. Μᾶς ἔμαθε τί θά πεῖ εἰλικρίνεια καί τέχνη. Ψευτιές ἐδῶ δέν ἔχει· δέν ἔχει πολύπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιά πέτρα ἀπάνω στήν ἄλλη καί βγῆκε ὁ Παρθενῶνας. Πιό ἀπλά μέσα, πιό ἀπονήρευτοι τρόποι δέ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δέ γύρευε νά θαμπώσει τόν κόσμο, νά μᾶς γελάσει μέ τέχνες, μέ σοφίες καί μέ γύρους. Δέν ἦταν ὁ σκοπός τους νά φαντάξουν. Ἐνα μόνο κυνηγοῦσαν, πῶς νά ποῦν τήν ἰδέα τους, πῶς νά τήν παραστήσουν ἀπλά καί φυσικά, γιά νά τήν καταλάβει ὁ καθένας·

δέν τούς έμελε γιά τίποτις άλλο, κι ίσια ίσια, γιατί δέν είχαν άλλο σκοπό, κατόρθωσαν κι είχαν τόση τέχνη.

Τήν 'Ακρόπολη τήν είδα όπως βέβαια δέν τήν είδε κανένας ξένος γιά τοῦτο σᾶς μιλιῶ μέ τόση ζωηρότητα. Νά μάθετε τί τρέχει· ίσως δέν τ' άποδείχνω, μά πολύ μ' άρέσουν οί άρχαίοι. (...).

"Αμα άδειάσω λίγη ώρα τό χειμώνα,— όταν πέφτουν όξω τά χιόνια πηχτά πηχτά καί κάθουμαι ήσυχα κοντά στή φωτιά μου,— πολύ μ' άρέσει νά κουβεντιάζω μέ τούς άρχαίους ! Πιάνω ένα βιβλίο καί τά λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε μαζί ! Πόση χαρά μέ περεχύνουν τά λόγια τους ! Πόσο θυμώνω, άμα θυμώσουν· πόσο κλαίω, άμα δακρύνουν· πόσο μέ διασκεδάζουν τά παραμύθια τους καί πόσο μέ γλυκαίνει τήν ψυχή ή καλή τους, ή ψηλή τους φιλοσοφία καί ποίηση. Τά 'χουμε πολύ καλά μαζί. Δέν κάμνουν τόν περήφανο· φτάνει νά τούς άγαπής μέ τήν καρδιά σου, νά μήν τούς έχεις γιά σοφολογιότατους καί μέ πολλή καλοσύνη σέ ξεσκεπάζουν τίς ιδέες τους, σέ φανερώνουν τίς όμορφίες τους καί πιάνουν τά λόγια. Πολύ μ' άρέσουν οί άρχαίοι ! "Όλο πιθυμούσα ν' ανταμωθοῦμε καμιά μέρα.

Τ' άγιώθηκα κι αυτό, ό τι πάτησα στήν 'Αθήνα, Κόντευε μεσημέρι· γρήγορα γρήγορα έτρεχε ό καθένας άπό τή ζέστη νά χωθεϊ μέσα στά κελάρια. "Έτσι κρύφτηκαν όλοι καί στους δρόμους δέ φαινονταν πιά ψυχή. "Ό ήλιος φωτοβολούσε, πού σέ θάμπωνε τά μάτια. "Όλα τά 'βλεπες κάτασπρα, ή 'Αθήνα γυάλιζε σάν τή ζάχαρη· έλεγεσ πού είχε χλωμιάσει κι ό ούρανός άπό τήν άντηλιά. "Ήσυχία δέν έχω στό ταξίδι· πρέπει νά είμαι πάντα στό ποδάρι. Σηκώθηκα λοιπό νά πάω στήν 'Ακρόπολη. Προτσῦ ν' άνεβώ, στάθηκα κάτω μιά στιγμή καί κοίταξα άπάνω, νά διω. Τί βλέπω; όλους τούς άρχαίους μαζωμένους στήν 'Ακρόπολη, ξιπόλητους κι άσπροντυμένους, μέ τούς μακριούς χιτώνες. Τά πρόσωπά τους ήταν κάπως χλωμά, μά πάντοτες ώραϊα. Προχώρησα καί τούς είδα άπό πίο κοντά. Περιπατοῦσαν καί μιλοῦσαν άναμεταξύ τους. (...). "Άλλοι πάλε έρχονταν ίσια μέ κάτω, στοῦ Διόνυσου τό θέατρο, καθούντανε γύρω γύρω στά σκαμνιά καί πρόσμεναν — ποιός ξέρει τί ; ίσως καμιά παράσταση πού δέ θά γίνει ποτέσ. "Άλλοι ήταν καθισμένοι μέ τήν άράδα στά σκαλοπάτια τοῦ Παρθενώνα, κοίταζαν τό χόρτο πού είχε φυτρώσει στίς πέτρες ή θωροῦσαν τή θάλασσα μπροστά τους, Είχαν' δμιλίες κι έσκυφε ό ένας νά πει κάτι τ' άλλουνοῦ. "Ό Σωκράτης έτριβε

τά γόνατά του· θυμούνταν πού τρίβοντας τά γόνατά του είχε πεθά-
νει καί γλυκά χαμογελοῦσε. Τί καλός ἐκεῖνος ὁ Σωκράτης ! Χαίρουνταν
ὄλοι τους νά τόν ἀκοῦν. Ἦταν ἓνα γλέντι γιά τόν κόσμον. Ἔπρεπε νά
διεῖς τόν ἥσυχον τό γέρον, ὅταν εἶχε στό νοῦ του νά πεῖ καμιά νοστι-
μάδα ἢ νά κάμει κανένα χωρατό· τότες ἦταν πού ἔβγαζε ἀπό τό στό-
μα του λόγια γεμάτα ἰδέες μεγάλες καί πανάγιες ἀλήθειες. Παίζοντας
καί σάν νά μήν προσέχει ἔλεγε τά πιά σοβαρά πράγματα. Σέ τέτοιες
ῶρες εἶχε μάλιστα τό συνήθειο νά κατεβάζει τά φρύδια καί νά πετᾷ
στραβά μιά ματιά, τάχατις σάν νά 'καμνε τό σπουδαῖο ἢ τό θυμωμένον.
Ὁ Πλάτωνας τόν πείραζε λέγοντας πώς μοιάζει ταῦρος.

Ὁ Ἡρόδοτος, μέ χάρη μοναδική, διγοῦνταν παρέχει κάτι ἱστο-
ρίες πού τελειωμό δέν εἶχαν. Κάθουνταν τά Ἑλληνόπαιδα τριγύρω καί
τόν ἀκούγαν ὄλοι σάν παππού τους. Σκυθρωπός σάν τό λιοντάρι, ὁ
Θουκυδίδης μελετοῦσε. Γύρευε θεμέλια, γιά νά στυλώσει τήν ἀλήθεια.
Μάζωνε πληροφορίες ἐδῶ κι ἐκεῖ, ρωτοῦσε τούς στρατιῶτες, μιλοῦσε
μέ τούς γέροντες, πολεμοῦσε νά διαβάσει τίς ἐπιγραφές καί τά μνημεῖα.
Κάποτε χαμογελοῦσε τό λιοντάρι· ἔβλεπε πού τό ἔργο του εἶχε μείνει
στούς αἰῶνες καί πού μοναχός του, πρῖν ἀκόμη μάθει ὁ κόσμος τί
θά πεῖ ἐπιστήμη καί κριτική τέχνη, εἶχε δεῖξει τήν ἀληθινή, τή μόνη
μέθοδο τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἱστορίας.

Ἐνας γέρον, μέ τά μαλλιά σάν τό χιόνι, ἡμερα καί γλυκά τραγου-
δοῦσε κάπου κάπου τῆς ἀνοιξης τήν καλοσύνη, τοῦ ἀηδονιοῦ τή
λαλιά, τοῦ Κολωνοῦ τήν ὠραιότητα καί τήν ἀσπράδα. Ἦταν ὁ Σοφο-
κλῆς, ὁ μεγαλύτερος ἀπ' ὄλους, ὁ Σοφοκλῆς πού ἀναπτε ἡ καρδιά του
καί πού ἔβγαζαν οἱ στίχοι του φωτιά, κάθε φορά πού μιλοῦσε γιά
τήν οὐράνια Δίκη, γιά τίς Ἑρυνίες πού τούς φονιάδες φονεύουν· κρυ-
φτουνται οἱ Ἑρυνίες μέσα στά λαγκάδια καί στούς βράχους— κι οἱ
βράχοι θά καταστήσουν τρομάρα γιά ὅσους δέν εἶδαν πού πίσω
ἀπό τούς βράχους εἶναι κρυμμένες οἱ χαλκόποδες θεές. Ὁ καλός ὁ
Αἰσχύλος μονολογοῦσε· πότε τόν ἔβλεπες σάν ἱερέας νά λειτουργᾷ,
πότε νά πολεμᾷ σάν στρατιώτης. Συνήθιζε ποῦ καί ποῦ νά βάζει στίς
τραγωδίες του μέσα καί δύο τρεῖς ξένες λέξεις· τίς εἶχε μάθει στούς
περσικούς πολέμους. Ἀπό μακριά, ὁ Εὐριπίδης τούς κοίταζε καί τούς
δυό. Γελοῦσε σάν τό μαριόλο. Ὅταν ἔκλαιγε, ἔκλαιγε σατυρικά. Κα-
νεῖς ὅμως δέν εἶχε τή φωνή του, κανεῖς δέν εἶχε τό πάθος του, ἅμα
ἔψαλνε τήν ἀγάπη. Ἐγραφε κείνη τήν ὥρα μιά στροφή κι ἀντιστρο-

φή για μιά του τραγωδία· μολοντούτο δέν έμοιαζε λυπημένος. Ήταν όλος χαρά και μέ φάνηκε πώς τά ξευπνά του τά μάτια μιλούσαν κι έλεγαν κρυφά κρυφά—«Στάσου, νά τούς πιάσουμε τούς ΄Αθηναίους μέ τούς δωρισμούς πού όλο γυρεύουν. Κανένα χορό νά τούς φτιάξω, πού τίποτις νά μήν καταλάβουν ούτε κείνοι ούτε οί σοφοί Εύρωπαίοι κατόπι». 'Ο 'Αριστοφάνης δέν τοῦ τά μασοῦσε· τόν έκαμνε κουρέλι. Τά 'λεγε χοντρά κι ώστόσο πάντα μέ χάρη. Οί 'Αθηναίοι έσκαναν άπό τά γέλια.

'Ο Περικλῆς, ό άληθινός πατέρας τῆς δημηγορικῆς τέχνης, μ' ένα του λόγο κόρωνε τό λαό ἢ τόν ἠσύχαζε πάλε· γίνονταν άστραπή και βροντή, άναποδογύριζε τήν 'Ελλάδα — κι έμοιαζε θεός. 'Ο Δημοσθένης, άλλο θεριό. "Αχ ! τί φωνή ἦταν εκείνη ! Σάν τίς φλόγες πετοῦσαν τά λόγια του κι άναφταν τίς καρδιές· ἦταν πυρκαϊά. (. . .).

'Ο φίλος ό 'Αριστοτέλης εἶχε άλλες φροντίδες. Κοίταζε πῶς νά πλουτίσει τόν άθρώπινο νοῦ, πῶς νά χωρέσει τό κεφάλι τοῦ άθρώπου πιότερη μάθηση, πιότερες γνώσεις, πῶς νά καταλογῆσει όσα ξέρει, πῶς νά κάμει τήν έπιστήμη νά προδέψει· στάθηκε ό πρώτος δάσκαλος τῆς Εύρώπης. Περπατοῦσε μέ τούς μαθητάδες του κι έλεγε λόγια πού μπορούσε κι ό Πλάτωνας νά τ' άκούσει. Τά σημείωναν οί μαθητάδες γρήγορα γρήγορα και στά πεταχτά· έτσι σώθηκαν πολλά τοῦ 'Αριστοτέλη. "Όταν τά βλέπουμε τυπωμένα, μάς έρχονται κάπως ξερά και ψυχρούτσικα· μά τώρα πού τόν άκουγα, πού τόν εἶχα μπροστά μου, ένιωθα τήν καλοσύνη του όλη, τήν τρυφερότητά του ψυχῆ, τῆς καρδιάς του τῆ γλυκύτητα και τῆ χάρη. Ποίος μπόρεσε ποτέ και ποιός θά μπόρεσει νά μιλήσει μέ τόση αγάπη και μέ τόσο ὕψος για τό Θεό ; Ποιανού μάτια εἶδαν τόσο καθαρά και χάρηκαν τόσο πολύ νά διοῦν τῆ Δικιοσύνη ; Τήν ὄψη της, λέει, μήτε ό έσπερινός τήν αξίζει μήτε ό αυγερινός· ἡ φύση τόσο ωραία δέν εἶναι ! Ποίος έννόησε καλύτερα πού ἡ ένέργεια εἶναι ό γενικός νόμος τοῦ κόσμου ; Κι όταν κλαῖς κι ὅταν ἔχεις κανένα καημό και λυπᾶσαι, έλεγε τήν ὥρα πού τόν άκουγα στην 'Ακρόπολη, μπορεῖ μολοντούτο νά μήν εἶσαι δυστυχισμένος, άφοῦ μέσα σου νιώθεις τήν ψυχῆ σου κι ενεργᾶ. Κανένας καρδιογνώστης δέν άνάλυσε μέ τέτοια δύναμη κι αλήθεια κάθε πάθος τῆς καρδιάς μας. Δέ βρέθηκε άλλος σάν τό Σταγειρίτη, για νά ξεδιαλύνει τά μυστικά τῆς ανθρωπότητας και τῆς ζωῆς. Κανείς δέν εἶχε κρίση πιό σωστή και νοῦ πιό γενναίο. Τόσο λαμπρά δέ μίλησε κανείς για τῆ

φιλία ; πού δέν ἀρέσει τή μοναξιά καί πού χαίρεται περισσότερο μέ τήν ἀγάπη πού χαρίζει παρά μέ τήν ἀγάπη πού παίρνει. "Ανοιγε ή καρδιά μου νά τόν ἀκούω. Μ' ἔρχουνταν ὅλο νά πάω νά τοῦ φιλήσω τό χέρι.

Ὁ Ξενοφώντας κι ὁ Πλάτωνας φιλοτιμιούνταν ποιός θά μιλήσει πιό καλά γιά τό Σωκράτη. Ὁ Ξενοφώντας τά ἔλεγε στρατιώτικα κι ἀπλά. Ὁ Πλάτωνας ἔβαζε καί τόν Πλάτωνα μέσα. Φαιδραίνονταν ή ψυχή μέ τή μιλιὰ του. "Ὅλα του τά λόγια ἦταν ἕνα χαμόγελο. Δέν κοίταζαν τά μάτια του καταγῆς· ἔλεγεσ μάλιστα πώς μόλις πατοῦσε τό χῶμα. Κοίταζε ψηλά ψηλά στόν οὐρανό, σάν νά γέμιζε φῶς ὁ μεγάλος του νοῦς. Σέ φαίνονταν πού θωροῦσε, μέσα μέσα στά γαλάζια τ' οὐρανοῦ, ὄλωνῶν τῶν πραγμάτων τή μορφή καί τίς ιδέες, καί τόν περεχοῦσε ἐξάισια χαρά πού τέλος ξεσκεπάζουνταν μπροστά του ή ἀλήθεια.

Πίσω στόν Παρθενώνα ἦταν ἴσκιος καί στόν ἴσκιο μέσα κάθουνταν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ξενοφάνης. Λίγο λίγο προχωροῦσαν· ὁ ἥλιος ὄξω εἶχε τόση δύναμη, τόσο φῶς, πού τό μέρος ἐκεῖνο φαίνονταν ἀκόμη πιό μαῦρο· ἔμοιαζε σάν νά ἦταν κανένα βαθύ βαθύ σκοτάδι· ἔλεγεσ πώς ἔβγαιναν οἱ φιλόσοφοι μέσα ἀπό κανένα χάος καί πώς πίσω τους εἶχανε νύχτα καί καταχνιά. "Ὅσο πρόβαιναν ὁμως, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τό πρόσωπό τους. Ὁ Ἡράκλειτος μιλοῦσε γιά τά ποτάμια πού τρέχουν καί γιά τόν κόσμο πού σάν ποτάμι περνᾷ. Ὁ Δημόκριτος βαστοῦσε στά δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρά μικρά, γύρευε νά τά κόψει καί δίδασκε πώς ὅλα ξαναγεννιοῦνται. Γιά τοῦτο χαίρουνταν καί γελοῦσε. Ὁ Ἄναξαγόρας τούς κοίταζε κι ἔλεγε πώς χρειάζεται Νοῦς, γιά νά στρώσει τόν κόσμο, γιά νά συγυρίσει τή φύση, γιά νά ξεχωρίσει τ' ἄτομα καί νά ζωντανέψει τήν ὕλη. Μέ πόση διάνοια, μέ πόση κρίση καί γνώση, πρῶτοι τους ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σώπαιναν οἱ γλῶσσοι καί τά κεφάλια, κατάλαβαν τήν ὕπαρξη καί τή φύση, εἶδαν πώς μιά καί μόνη ἀρχή, ἕνας γενικός νόμος κυβερνᾷ τόν κόσμο, πώς ὁ οὐρανός κι ή γῆς, πώς ὅλα τά φαινόμενα πού βλέπεις εἶναι τό ἴδιο πράμα καί μέσα τους ἔχουν ἕνα σύστημα μοναδικό πού ἐνώνει τό καθεῖς τό ἕνα μέ τ' ἄλλο. Πολύ πιό σοφοί, πολύ πιό μεγάλοι στάθηκαν ἐκεῖνοι κι ἀπό τό Σωκράτη κι ἀπό τούς ἄλλους. Κουβέντιαζαν κρυφά κρυφά ἀναμεταξύ τους καί δέν μπορούσες ν'

ἀκούσεις τί ἔλεγαν. Κοντά στους φιλοσόφους καί λίγο πιά πίσω, γιατί ἔμοιαζαν ἀκόμη πιά παλιοί, στέκουνταν ἕνα σωρό τραγουδιστάδες. Ἄνέβαιναν κι ἐκείνοι στήν Ἀκρόπολη. Ἔρχουνταν ἀπό τήν Αἰολίδα κι εἶχαν περάσει κάμποσα χρόνια στήν Ἰωνία. Διγούνταν παραμύθια τοῦ λαοῦ κι ἀθάνατες ἱστορίες. Εἶχαν ὅλοι τους στό μέτωπο γραμμένο τό ἴδιο ὄνομα, Ὁμηρος. Ἕνας ὁμως πού ἔμοιαζε σάν λοχαγός, περπατοῦσε μπροστά, ἔκρυφε τούς ἄλλους μέ τή μεγάλη του ράχη, μέ τ' ὠραῖο του τό κεφάλι καί τούς περιμάζωνε πίσω του μέ τρόπο πού δέν τούς ἐβλεπες πιά καί πού φαίνονταν ὁ μόνος Ὁμηρος ἐκεῖνος νά εἶναι. Οἱ φιλόσοφοι κι οἱ τραγουδιστάδες εἶχαν ὁμιλίες. Ἔλεγαν οἱ φιλόσοφοι — « Ὁ νοῦς τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένος· πρῶτοι τοῦ δώσαμε ζωή. Φιλοσοφία δέν ἤξερε καί τοῦ μάθαμε φιλοσοφία». — Ἔλεγαν οἱ τραγουδιστάδες — « Ἡ φαντασία τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένη· πρῶτοι τῆς δώσαμε ζωή. Ποίηση δέν ἤξερε καί τοῦ μάθαμε ποίηση». Ἀθάνατα λόγια! Ἀθάνατος ὁ λαός πού μπόρεσε μιά μέρα νά τά πει!

Τί νά σᾶς τά πολυλογῶ; Τί νά περάσω ἕναν ἕναν ὅσους ἀπάντησα στήν Ἀκρόπολη; Ὅλες οἱ δόξες τῆς Ἑλλάδας βρίσκουνταν ἐκεῖ πέρα...

« Τό ταξίδι μου »

Γιάννης Ψυχάρης

12. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, Η ΚΑΤΑΦΡΟΝΕΜΕΝΗ

Ἐδῶ στήν Ἀνατολή καί πρό πάντων στήν Ἑλλάδα ὑπάρχουνε πλῆθος λαϊκοί τεχνίτες πού ζήσανε στόν ΙΖ' καί ΙΗ' αἰῶνα καί πού ναι ὀλότελι ἄγνωστοι στούς ἀθρώπους τῆς τέχνης. Κανένα φωτισμένο μάτι δέν ἔπεσε ποτές ἀπάνω σ' ἄριστουργήματά τους. Ὁ ἀρχαιολόγος ἔφταξε ἴσαμε τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἢ λίγο παραπέρα καί σταμάτησε, ξοφλώντας μέ τά λόγια « παρακμή καί θάνατος ».

Μεγάλη πλάνη νά ἔχει κανένας τήν ἰδέα πῶς ἡ τέχνη ἀνθίζει ὅσο ἀνθίζει κι ἕνα κράτος καί πῶς πέφτει μαζί μέ τήν πολιτική καί στρατιωτική παρακμή του. Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὑπάρχει ἀκμή τῆς ζωγραφικῆς στήν ἀνατολική χριστιανοσύνη. Οἱ ράτσες πού βρεθήκανε κατ' ἀπό τόν Τοῦρκο, χριστιανοί ὅλοι τ' αὐς, δέν πιά-

ψανε νά κάνουνε τέχνη ἴσαμε τόν ΙΘ' αἰώνα, δηλαδή ἴσαμε τίς μέρες μας.

Σέ τοῦτα τά χρόνια τῆς λεγόμενης «παρακμῆς», ἀγράμματοι καλογέροι καί λαϊκοί φτιάξανε «εἰκονογραφικούς τύπους», ὅπως τούς λένε, πολύ σπουδαιούς καί σύμβολα πιά βαθιά ἀπό πολλά πού ἔχανε δημιουργηθεῖ πρωτύτερα. Γιά παράδειγμα φέρνω τόν ἅγιο Γιάννη Πρόδρομο, πού τόν παρασταίνουνε σάν ξωτικό ὄρνιο, μαῦρο καί μέ φιλά ποδάρια, μέ κεφάλι ἀναμαλλιασμένο, σάν ληστή ἢ ἄρματολό, μέ κάτι φοβερές φτεροῦγες. Στέκεται ἀνάμεσα σέ δύο ἄγριες ράχες ἀπό στουρνάροππετρα, ἔχοντας γερμένο τό κορμί του κατά μπρός. Μέ τό ἴνα χέρι του ἀνασηκωμένο ψηλά, μιλάει στό Χριστό, πού προβάλλει μέσ' ἀπό τόν οὐρανό. Στά ποδάρια του, μέσα σέ μιά λεκάνη, εἶναι τό κομμένο κεφάλι του· κι ἐκεῖνο δείχνοντας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ λέγει τό παράπονό του, γραμμένο σ' ἓνα χαρτί πού κρατάει ἀπό τ' ἄλλο χέρι : «Βλέπεις, Γιέ τοῦ Θεοῦ, τί παθαίνουνε ὅσοι ἐλέγχουνε τά σφάλματα ἐκείνων πού δέν παραδέχονται τά λάθη τους ! Κοίταξε τό κεφάλι μου, ὁ Ἡρώδης μου τό ἔκοψε γιά σένα !». Αὐτό τό παράξενο φτερωτό πλάσμα σέ καρφώνει στόν τόπο. Κατά τήν ἰδέα μου, σπάνια ὁ ἄνθρωπος φτιάνει δημιουργήματα μέ τέτοιο βάθος.

Στήν ἴδια βασανισμένη ἐποχή πού εἶπα, βλέπει κανεῖς κι ἄλλα τέτοια λαϊκά ἔργα, γιομάτα πάθος, ὅπως εἶναι ὁ ἀβάς Σισώης, πού στέκεται ἐκστατικός μπροστά στόν τάφο λέγοντας : «Βλέποντάς σε, τάφε, ἀνατριχιάζω ! Μηδέ ὁ Μεγ' - Ἀλέξαντρος δέ γλίτωσε ἀπό σένα !». Πλήθος ἄλλα τέτοια ἀριστουργήματα γινήκανε τά τελευταῖα χρόνια, πού θά τά γράψω σέ ἰδιαίτερο βιβλίο.

Στήν ἐποχή τῆς σκλαβιάς σχηματίστηκε ἓνα παράξενο πνεῦμα, βαθύ καί πολύ λεπτό, τό ρωμαῖκο, «ρούμ» τούρκικα. Οἱ χριστιανοί πού βρεθήκανε κάτ' ἀπό τόν Τοῦρκο εἶχανε αὐτό τό πνεῦμα. Οἱ ζωγραφιές μέσα στίς ἐκκλησιές εἶναι γιομάτες πάθος καί παλικάρια. Τό λαϊκό πνεῦμα πού βασιλεύει μέσα σέ τούτη τή βάρβαρη ἐποχή, τούς δίνει βάθος καί ἐσωτερικότητα.

Τότες εἶναι πού οἱ λιγνές φιγοῦρες, ὅπου φανερώνονται σάν φαντάσματα ἀπάνω στους τοίχους τῆς σκοτεινῆς ἐκκλησιᾶς, παίρνουνε μιά ζωηρή κίνηση, οἱ πολεμιστές ξαφνιασμένοι περπατᾶνε μέ τά ποδάρια ἀνοιχτά καί κινούμενα σάν σέ μάχη. μέ τ' ἄρματα καί τά

ρουχα άνεμίζοντας στόν άγέρα, μέ τό σπαθί ός' άπό τό θηκάρι. Οί προφήτες στό θόλο, γύρω στόν Παντοκράτορα, δέ στέκονται άκίνητοι όπως στ' άρχαιότερα χρόνια, παρά τρέχουνε φτεροπόδαροι, μ' άνοιχτά σκέλια, γύρω άπό τόν κύκλο πού άπό μέσα του προβάλλει ό Χριστός, δείχνοντάς τον μέ τό 'να χέρι άνασηκωμένο και κοιτάζοντας συχνά πρός τά πίσω, άπαράλλαχτα όπως έκείνες οί φτεροπόδαρες φιγοϋρες στ' άρχαία άγγεία.

Τότε είναι πού οί καρβαλάρηδες πολεμάρχοι "Άγιος Γιώργης κι "Άγιος Δημήτρης, άπάνω στ' άτια τους πού 'χουνε τά φουσκωμένα στήθια, τά 'στρογγυλά καπούλια και τήν ούρά δεμένη κόμπτο, περπατάνε άντάμα άγκαλιασμένοι μέσα σέ ντερβένια, σκεπασμένοι κι οί ίδιοι και τά φαριά τους μ' ένα σωρό βάρβαρα στολίδια, φούντες και χάμουρα.

Τότε πρωτοφαίνεται ό μελαγχολικός και γλυκός τύπος του παλικαριού μέ τό σεμνό μουστάκι στριμμένο άλαφρά, πού τόν βλέπει κανένας ύστερώτερα, στά χρόνια τής Έπανάστασης, μέ τά μακριά μαλλιά, μέ τό βαθύ θλιμμένο βλέμμα, ό Νικηταράς, ό Γκούρας, ό Φωτομάρας, ό Διάκος, οί Μαυρομιχαλαίοι κλπ., αυτό τό παράξενο σουλούπι, άρχαίος και μαζί βάρβαρος, φερμένος άπό τήν Άσία κι άδερφωμένος μέ τό ντόνιο αίμα, άπόγονος «τών άντρειωμένων άρχαίων Έλλήνων».

Ό «άρχαίος Έλληνας» είναι πάντα μέσα στή φαντασία του λαϊκού μάστορα, και τόν ζωγραφίζει μ' έναν τρόπο φοβερό. Περικεφαλαΐες μέ φανταστικά σκέδια, πού 'χουνε άπάνω τους φτερά σάν φλόγες, θώρακες γιομάτοι πλουμίδια, μέ μέδουσες στους ώμους και στόν άφαλό, μέ φουστανέλες φαρδιές και πετούμενες, μέ χαντζάρια γυριστά, μέ τουζλούκια * κεντημένα. Τ' άνοιχτά ποδάρια τους είναι καλά στεριωμένα στή γή, περπατώντας μαζί και σταματημένα, μ' άνοιχτές πατουσες, άνθρώποι σάν άληθινοί, μέ μιάν άπερίγραφτη ζωτάνια.

Μεγάλοι μαστόροι, δυνατές κι έμορφες ψυχές !

"Έργα» τ. Γ'

Φώτης Κόντογλου

ΚΥΠΡΟΣ

«Μές στά χαράματα συχνά καί μέσ στά μεσημέρια κι ὅταν θολώ-
νουν τά νερά κι ὅταν πληθύνουν τ' ἄστρα, ξάφνου σκιροτοῦν οἱ ἀκρο-
γιαλιές, τά πέλαγα κι οἱ βράχοι» καί φθάνει ἴσαμε ἐμᾶς ἡ ἀναπνοή
τῆς Κύπρου, παλεύουσα, ἀγωνιώσα, θυμίζουσα ὅτι «στό ὠραῖο πο-
λύπαθο κορμί της ἡ ἀγνή ψυχὴ δέν ἔσβησε».

Βλέπω, μέσα ἀπ' τά μηνύματα τῶν ποιητῶν καί τῶν ἱερέων
«ἓνα δακρυσμένο πουλί» στήν Κύπρο τῆ φουρτουνιασμένη — «κι
ἐγώ στά χέρια μου μόνο μ' ἓνα καλάμι» ἀναλογίζομαι τήν τρομερή
της Μοίρα.

Στήν Κύπρο τήν πολύχαλκη
στήν καρποφόρα γῆ
ἀκόμα ἡ Μοίρα τῆς Ὀργῆς
ἡ μοίρα ὄλων τῶν ὁμορφων
ζεσπάει καί καταλεῖ; . . .

Ἐρώτημα ἀξεπέραστο τοῦ Κωστή Παλαμᾶ τυλίγεται στό ἔθνικό
ἄγχος. Τρεμάμενη ἡ γραφή μου, γιά τή Μοίρα τῆς Κύπρου, καθῶς
ἡ ἅγια νῆσος, δέν ἔπαυσε νά ταραάζεται ἀπό τίς κρίσεις τίς κυκλοθυ-
μικές, ἀπό τίς σκοτεινές καί ἄγριες ἐπιβουλές, ἀπ' τά ταρακουνήματα
Δυνάμεων ἀοράτων. Ὡς νά μήν ἔφταναν οἱ σεισμοί πού ἀποτυπώθη-
καν στούς σιβυλλικούς χρησμούς 180 χρόνια πρό Χριστοῦ, οἱ δονή-
σεις πού ἔσχισαν τή γῆ τῆς Λεμεσοῦ καί τῆς Ἀμμοχώστου (τήν ἴδια
ἡμέρα τοῦ 1491, ὅταν γκρεμίστηκαν καί Τείχη τῆς Ἁγία-Σοφιάς)
ἔγιναν κι ἄλλες θεομηνίες, ἱστορημένες στά χειρόγραφα τῆς ἀρχιεπι-
σκοπῆς τοῦ 1718 καί τοῦ 1870, ὅταν ὀργή Κυρίου σάρωσε Κύπρο,
Συρία καί Ἀραβία. «Ἀπό τό μαῦρο σύγνεφο κι ἀπό τή μαύρη πίσ-
σα» τῶν πιό μεγάλων δοκιμασιῶν, βγήκαν ὅμως «οἱ ἀρχαῖες μετο-
νομασμένες Θεότητες τῆς Κύπρου, οἱ Ἀκρίτες κι οἱ Ἀροδαφνοῦσες». Θεότητες ἀγωνιστικές καί ἀδάμαστες.

«Θησαυρός τῆς δύναμης καί ἀντρείας» ὁ Λαός τῆς Κύπρου. Ψυ-
χωμένος Λαός, ἀσυνθηκολόγητος, πάντα χτυπημένος, πάντα ἀνα-
στημένος στήν ἐθνική του Ὀδύσσεια. Λαός πού δέ σηκώνει γαλιφιές,
μήτε καί φοβέρες, μήτε καί χρυσωμένα χάπια, γιατί αὐτός δέν τουμ-
πάρεται εὐκόλα, ἔχει χαλυβδώσει τήν καρτερία του καί μᾶς τήν τρα-

γουδάει: «Καρτεροῦμεν μέραν νύχταν νά φυσύσ' ἕνας ἀέρας, γιά νά φέξει καρτεροῦμεν τό φῶς τζείνης τῆς ἡμέρας».

Δικός μας Λαός, καταδικός μας, πού ἔσωσε τῆς Λευτεριᾶς τή φλόγα, μαχόμενος, ἀπό χρόνια ἀρχαιότατα, στά ὀμηρικά τρίστρατα, τιμώντας τά ἀχνάρια τοῦ Σόλωνος καί τοῦ Κίμωνος στή νησιωτική πατρίδα τῆς θείας τρέλας, πού πέταξε τό ζυγό τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Περσῶν καί τῶν Ρωμαίων Ἰππέων, αὐτῶν πού πολιορκήσαν τήν κυπριακή Γερουσία, γιά νά ἐκβιάσουν τή θέλησή της — μά οἱ γερουσιαστές πέθαναν ἀπ' τήν πείνα, γιά νά μήν ἐνδώσουν. Πῶς, λοιπόν, νά ἐνδώσουν, μέ τέτοιες ἄσβεστες ὑποθήκες, οἱ σημερινοί βουλευτές τῆς Κύπρου, σέ ὅποια πίεση ἢ ἐκβίαση διχοτομική τῆς πατρώας γῆς; . . . Πῶς νά ἀπιστήσουν στούς προγόνους τους, πού δέν ἔσπασαν οὔτε κάτω ἀπό τοὺς Βυζαντινοὺς ἀποστάτες, οὔτε κάτω ἀπό τοὺς θωρακοφόρους τοῦ Ριχάρδου τοῦ Λεοντόκαρδου, οὔτε κάτω ἀπό τοὺς ἄλλους ἄρπαγες, κουρσάρους, κατακτητές, Γάλλους ἱππότες, Γερμανοὺς σταυροφόρους, Βενετούς σπουδαγμένους στά βασιανιστήρια, Ὀθωμανοὺς πού ἔστησαν ἀγχόνες στοὺς πατριῶτες μέ τὰ ράσα, ὅταν ὀνόμασαν τό νησί «ἑβδομο πασαλίκι τῆς Ἀσίας»; . . . Πῶς νά ἀφήσουν στό ἐπικίνδυνο 1972 νά βρικολακιάσει ἀνάμεσά τους ὁ Μέγας Ἀρμοστής τοῦ 1882 ἢ τὰ θέσφατα τῶν Ἰμάμηδων — τό «μετζελέ» — ἢ ὄχι αὐτά τὰ ἀγύριστα, μά τὰ ὑποπρόϊοντα τους τὰ συγκαιρινά; . . . Σε β α σ τ ε ἴ τ ε τ ῆ ν Κ Ὑ π ρ ο , μ α θ η τ ε ὕ σ τ ε σ τ ῆ ν Ἱ σ τ ο ρ ῖ α τ η ς ὅ σ ο ι τ ῆ ν ὀ ρ ε χ τ ῆ κ α τ ε σ ' Ἀ ν α τ ο λ ῆ καί Δ Ὑ σ η , μ α κ ρ ῖ α τ ᾶ χ ῆ ρ ι α σ α ς , ὅ σ ο ι σ κ ε φ τ ῆ κ α τ ε τ ὸ ν ἀ κ ρ ω τ η ρ ι α σ μ ὸ τ η ς . Ὅ π ο υ κ ι ἄ ν β ρ ῖ σ κ ε σ τ ε , αὐ τ ὸ ν ᾶ τ ὸ ξ ἔ ρ ε τ ε , ὁ Λ α ὸ ς τ ῆ ς Κ Ὑ π ρ ο υ , δ ῆ θ ᾶ π ι α σ τ ε ἴ σ τ ὸ ν ὕ π ν ο . Δ ῆ ν ἔ χ ε ι μ ὸ ν ο ε ἰ δ υ λ λ ι α κ ῆ ς ε ἰ κ ὸ ν ε ς ἢ ν ῆ σ ο ς , ξ ἔ ρ ε ι ν ᾶ ἀ μ ῦ ν ε τ α ι καί σ τ ᾶ σ α ρ κ ο β ὸ ρ α π ο ὗ ἔ λ λ ο χ ε ο ὕ ο ν π ῖ σ ω ἀ π ' τ ᾶ ἔ ρ η μ ο κ κ ῆ σ ι α , τ ο ὗ ς λ ὕ κ ο υ ς , τ ῖ ς ἀ λ ε π ο ὗ δ ε ς καί σ τ ' ἄ ρ π α χ τ ῖ κ ᾶ π ε τ ο ὕ μ ε ν α — κ ὸ ρ α κ ε ς καί γ ε ρ ᾶ κ ι α — καί σ τ ᾶ ἔ ν τ ο μ α τ ᾶ ἀ ρ α χ ν ο ε ἰ δ ῆ καί σ τ ᾶ ὕ π ο υ λ α ἔ ρ π ε τ ᾶ καί σ τ ῖ ς γ α μ ψ ὸ ν υ χ ε ς σ υ ν ω μ ο σ ῖ ε ς . Ὅ λ α ἔ μ α θ ε ν ᾶ τ ᾶ χ τ υ π ᾶ ὁ Ἐ λ λ η ν ο κ Ὑ π ρ ῖ ο ς ἀ μ ν ὸ μ ε ν ο ς , ν ᾶ γ ι α τ ῖ σ τ ῖ ς ἀ ρ χ α ἰ ῖ ε ς π ε ρ γ α μ η ν ῆ ς ἢ Κ Ὑ π ρ ο ς π α ρ ο μ ο ἰ ᾶ ζ ε τ α ι μ ᾶ ἀ σ π ῖ δ α .

Πλανωμένη στήν κυπριακή Σαλαμίνα, ἡ ἀλαφροίσκιωτη ψυχὴ τοῦ Σεφέρη «ἐκείνη πού εἶδε τήν αὐγή μέσα ἀπ' τήν πάχυη τοῦ θανάτου», ἔφερε στόν Κόσμο τό ἐρώτημα αὐτό, τό σπαραχτικό

Τή γνώμη τῶν δυνατῶν ποιός
 θά μπορούσε νά τή γυρίσει;...
 Ποιός θά μπορούσε ν' ἀκουστεί;...

«Όταν οἱ δίκαιοι σιωποῦν, σάν νά μήν ἔχουν τί νά πῶν» –
 ποιός θά μπορούσε ν' ἀκουστεί;... «Στήν Κύπρο τήν ἀέρινη, τή
 Μακαρία γῆ», ὁ Λαός της κρατεῖ μέ τά δόντια του τήν Ἐλευθερία.

«Φωνή ἐπί δικτατορίας»

Βάσος Βασιλείου

ΣΤ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τό «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπό 118 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους καί ἐκφράζει τόν πόνο τοῦ ἑλληνισμοῦ γιά τή μεγάλη ἐθνική συμφορά, τήν ἄλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμός καί ὄδυρμός, καί στεναγμός καί λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπесен τοῖς Ρωμαίοις!
ἐχάσασι τό σπίτιν τους, τήν Πόλιν τήν ἁγία,
τό θάρρος καί τό καύχημα καί τήν ἀπαντοχήν τους.
Τίς τό ἔπεν ; τίς τό μήνυσε ; πότέ ἔλθεν τό μαντάτο ; 5
Καράβιν ἐκατέβαινε στά μέρη τῆς Τενέδου,
καί κάτεργον * τό ὑπάντησε, στέκει καί ἀναρωτᾶ το
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καί πόθεν κατεβαίνεις ;».
—«Ἔρκομαι ἄκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τό βαρύν τό σκότος,
ἄκ τήν ἀστραποχάλαζην, ἄκ τήν ἀνεμοζάλην, 10
ἀπέ τήν Πόλιν ἔρχομαι τήν ἀστραποκαμένην.
Ἐγώ γομάριν * δέ βαστῶ, ἀμέ μαντάτα φέρνω
κακά διά τούς χριστιανούς, πικρά καί δολωμένα·
οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἦρθασιν, ἐπήρασιν τήν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τούς χριστιανούς ἐκεῖ καί πανταχόθεν».
- Μή τό ἔπομένεις, οὐρανέ· καί, γῆ, μή τό βαστάξεις, 87
ἤλιε σκότασε τό φῶς, σελήνην μήν τούς δώσεις !
Εἶπω καί τίποτε μικρόν ἀλληγορίας λόγον·
ἤλιον τάξε νοητόν τόν Μέγαν Κωνσταντίνο, 90
σελήνην ἐπονόμασε τήν νέαν του τήν Πόλιν.
Μή σοῦ φανεῖ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τόν ἄνθρωπον Θεός ἐπονομάζειν,
ὄν ἔθετο εἰς τό μικρόν κόσμον, τήν πᾶσα κτίσιν.
Αὐτός λοιπόν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντίνος 95
τήν Πόλιν τήν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καί ἀκούεις,
καθώς τήν κλήσιν ἔλαβε καί τήν ἐπωνυμίαν·
ὁμοίως Οὐστινιανός ἐκόσμησε μέγαλα,

ἔκτισε τήν Ἁγίαν Σοφιά, τό θέαμαν τό μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100
 ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη 'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρίς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδέν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γάρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τήν παναγίαν Πόλιν,
 τήν Δύσιν, τήν Ἀνατολήν, ὅλην τήν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τά κάλλη,
 στεναίζω καί ὀδύρομαι καί τύπτω εἰς τό στήθος,
 κλαίω καί χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς * καί μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς Ἁγιάς Σοφιάς, τά πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τά καθιερωμένα, 110
 τά σκεύη τά πανάγια, καί ποῦ νά κατατηῆσαν.
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καί ἔταξεν ποτέ τοῦ πάλαι νεανίσκου * ;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νά ἔλθεις».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπήλθεν· 115
 οὐχί ἐκεῖνος ὁ ποτέ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καί ἄγγελοι καί ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοση Ἐ. Κριαῖ, 1956)

Ἄγνωστου

2. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἄκριτες ὀνομάστηκαν οἱ ἐπιλεκτοὶ ἄντρες, πού στά χρόνια τοῦ Ἡρακλείου (610 - 641) ὀργανώθηκαν σέ εἰδικό σῶμα, γιά νά φρουροῦν τά ἀνατολικά σύνορα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάστηκαν ἀκριτές, γιὰτί φύλαγαν τά ἄκρα (τά σύνορα). Διατηρήθηκαν ὡς τά χρόνια τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου. Οἱ ἡρωικοὶ ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Ἀράβων καί τῶν ληστών (ἀπελατῶν) καί τά προσωπικά κατορθώματα πολλῶν ἀπ' αὐτούς ἐξύψωσαν τούς ἀκριτές στή συνείδηση τοῦ λαοῦ, πού δίκαια τούς ἔδωσε τή θέση ἔθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ἀπ' ὅλους θεωρήθηκε ὁ Διγενής, ἀλλά κι ἄλλους ἐξύμνησε ἡ λαϊκή μούσα (Ἀνδρόνικο, Ἀρμούρη, Βάρδα, Κωνσταντᾶ, Θεοφύλακτο, Πορφύριο, τό μικρό Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τά ἀκριτικά τραγοῦδια ἀποτελοῦν ὀλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἄκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῶν δ' εἶπεν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφῶνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακρῶν καὶ ἀληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἑνα πλήθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὁποῖα προὔπηρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἠράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἠρωικὰ κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικόν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἑθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογιαν γλῶσσαν.

I. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Πολύ κοινὸ θέμα στὰ τραγούδια, στοὺς μῦθους καὶ στὶς παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης εἶναι τὸ ἔξις : ἐνῷ ἡ γυναίκα τοῦ ἥρωα ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει ἀπὸ πολὺ καιρὸ, πιέζεται νὰ συνάψει ἕνα δεύτερο γάμο, ὁ ἥρωας ἐπιστρέφει αἰφνιδιαστικὰ καὶ ματαιώνει τὸ γάμο αὐτὸν ἀρπάζοντας τὴν γυναίκα του, διώχνοντας τὸ μνηστήρα ἢ καὶ σκοτώνοντας τον. Ἔτσι ἐπαναλαμβάνεται ὁ ὁμηρικὸς μῦθος γιὰ τὸν Ὀδυσσεά καὶ τοὺς μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης μὲ ποικίλους τρόπους. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα προσαρμόστηκε καὶ τὸ ἐπεισόδιο τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκας τοῦ Ἀκρίτη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τῆς λύτρωσής της ἀπὸ τὸν ἥρωα. Τὸ θέμα αὐτὸ πῆρε πάρα πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τίς διάφορες διασκευές τοῦ μῦθου. Ν. Γ. Πολίτης (διασκευή).

- Ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σέ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τὸ ἔβαλε, παντρεύουν τὴν καλὴ μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴν βλογοῦν κι ἐκεῖνη δὲν τὸν θέλει,
- 5 παντρευαρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνώ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικάψω,
ν' ἀστράφει στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθεῖ στὴ δύση ;».
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὐλοὶ βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν * τὰ πουλάρια
κι ἕνας γριβάς * παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
- «Ἐγὼ εἶμαι ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμέ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος ταξίδια δέ μοῦ πρέπει,

- μά για χατίρι τῆς κυρᾶς νά μακροταξιδέψω,
 20 ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στό γύρο τῆς ποδιάς της,
 κι ὅπου μ' ἀκριβοπότιζε στή χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μέ δυό μέ τρία μαντίλια,
 καί σφίξε τή μεσούλα σου μέ δυό μέ τρία ζουνάρια,
 νά μή σέ φάει ἡ βουή καί ντραλιστεῖς * καί πέσεις.
 25 Καί μή σέ πάρει κουρτεσιά * καί βάλεις φτερνιστήρι,
 καί θυμηθῶ τή νιότη μου καί κάμω σάν πουλάρι,
 καί σπείρω τά μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ * χωράφι».

- Στρώνει γοργά τό μαῦρο του, γοργά καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιά * τοῦ μαύρου του καί πάει σαράντα μίλια,
 καί μεταδευτερώνει του καί πάει σαράντα πέντε.
 30 Στή στράταν ὅπου πήγαινε τό Θιόν ἐπαρακάλει :
 «Θέ μου, νά βρῶ τόν κύρη μου στ' ἀμπέλι νά κλαδεύει».
 Σάν χριστιανός πού τό ἔλεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τόν κύρη του πού κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 «Καλῶς τά κάνεις, γέροντα, τό τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τά προικιά καί σήμερα τή νύφη.
 — Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νά μέ δώσεις,
 τάχα θά φτάσω στή χαρά, θά φτάσω καί στό γάμο ;
 40 — Ἄν ἔχεις μαῦρο γλήγορο, στό σπίτι τούς προφτάνει,
 κι ἄν εἶν' ὀκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκ'λησιά τούς βρίσκεις».

- Δίνει βιτσιά τοῦ μαύρου του καί πάει σαράντα μίλια,
 καί μεταδευτερώνει του καί πάει σαράντα πέντε.
 Στή στράταν ὅπου πήγαινε τό Θιόν ἐπαρακάλει :
 45 «Θέ μου, νά βρῶ τή μάνα μου στόν κῆπο νά ποτίζει».
 Σάν χριστιανός πού τό ἔλεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὐρῆκε τή μανούλα του πού πότιζε τόν κῆπο.
 «Ὡρα καλή, γερόντισσα, τό τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 πού σήμερα ἡ γυναίκα του θά πάρει νάλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τά προικιά καί σήμερα τή νύφη.

- Πές μου νά ζεῖς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγώ στό γάμο ;
- Ἄν ἔχεις μαῦρο γλήγορο, στό σπίτι τούς προφτάνεις,
κι ἄν εἶν' ὀκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιά τούς βρίσκεις».
- 55 Δίνει τοῦ μαῦρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στό σπίτι του νά φτάσει,
ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
«Τί ἔχεις, κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις,
τά ροῦχα σου δέν εἶν' καλά, ἢ τά φλωριά σου λίγα ;
- 60 — Φωτιά νά κάψ' τά ροῦχα σου καί λάβρα τά φλωριά σου,
τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σάν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
— Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τόν σκοτώσω.
— Δέν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νά βγεῖς νά τόν σκοτώσεις,
μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός πού φέρνει τά προιιά μου.
- 65 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νά τόν κεράσεις.
Χρυσό ποτήριν ἄρπαξε νά βγεῖ νά τόν κεράσει.
«Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη».
Τό μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
Βγάλει καί τό χρυσό σπαθί καί τ' ἄργυρο μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαῦρου του βιτσιά καί πήρε χίλια μιλια,
μηδέ τό μαῦρον εἶδανε, μηδέ τόν κορνιαχτό του.
Ἄποῦ εἶχε μαῦρο γλήγορον, εἶδε τόν κορνιαχτό του,
κι ὀπού εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὀκνός, μηδέ τόν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ἄ Ν. Γ. Πολίτης συγκέντρωσε 72 παραλλαγές πού ἀναφέρονται
στό θάνατο τοῦ Διγενῆ. Ἄπό τούτες παραθέτουμε δύο ἀπό τίς καλύτερες,
ἀπό τίς ὁποῖες ἡ πρώτη προέρχεται ἀπό τήν Κρήτη καί ἡ δευτέρα ἀπό
πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ἄ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τονε τρομάσσει !
Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καί τρίζουν τά θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τόν ἀνατριχιᾶ πῶς θά τονε σκεπάσει,
5 πῶς θά σκεπάσει τόν αἰτό τῆς γῆς τόν ἀντρειωμένο !

- Σπίτι δέν τόν ἐσκέπαζε, σπήλιο δέν τόν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκια * ἀμαδολόγανε * καί ριζιμιά ξεκούνει.
 Στό βίτσιμά * ἔπιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
 10 στό γλάκιο * καί στό πήδημα τὰ λάφια καί τ' ἀγρίμια *.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μέ χωσιά *, μακρά τονε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τήν καρδιά καί τήν ψυχή τοῦ πήρε.

2

- Τρίτη ἐγενήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.
 Πιάνει καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους,
 νά ῥθει ὁ Μηνῆς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νά ῥθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου
 νά ῥθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καί πῆγαν καί τόν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 — «Σάν τί νά σ' ἠῦρε, Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις» ;
 — Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
 παρά πενήντα κι ἑκατό καί πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
 μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνά καί κάμπους ἔδειρα *, βουνά καί καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καί τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δέ φοβήθηκα ἀπὸ τούς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξιπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
 20 πού ἔχει τοῦ ρήσου * τὰ πλουμιά *, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένιο ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσει ἀπὸ τούς δυό, νά παίρνει τήν ψυχὴ του».

- Καί πῆγαν καί παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τό αἶμα αὐλάκι κάνει·
 25 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἶμα τράφο * κάνει.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Ὁ Διγενής σκοτώνει τὸ δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι ποῦ ἐπιβου-
λεύονται τῇ ζωῇ τῆς γυναίκας του, καὶ νικᾷ τριακόσιους ἀπελάτες, ποῦ
θέλησαν νὰ τὴν ἀπαγάγουν. Ὑστερα ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι
ἀπελάτες καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσει μὲ ὅποιο θέλει ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 - 3244)

- 3122 «Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστάς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα
«Ἄρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω».
- 3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : «Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πὼς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
«Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος]
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν».
- 3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθὶν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριον*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄρμην ἀνδρειοτάτην.
- 3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριον,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἄντικρυς βλέποντάς μας·
«Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθὶ του,

- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
 μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στήν κεφαλὴν ἀπάνω,
 καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
 κόκαλον δὲ ἀπόμενευ γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτήν·
 ὄμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,
- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
 Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
 μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
 καὶ ηἰδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρῶν ἔκαυχῶντο.
 Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὄρμην, ἀρπάζω τὸ σκουτάριν
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
 καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
 οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι
 ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσὰν ἀγριοί,
 διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὕρουν.
- 3165 Ὅπισσω δὲ ὁ Κίναμος νὰ μὲ πλανέση ἐζήτει·
 νὰ κρούη καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
 Ἰωαννίκιον εὕρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
 εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
 Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
- 3170 «Οὔτοι εἶναι πού θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν».
 Ἔβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώση
 ἐκεῖνος, δὲν ἐδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμώση
 τίς ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
 Ὅπότεν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικὴν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὡσπερ πρόβρατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
 καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
 Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
 ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
 ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπη.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
 λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
 «Ἄνδρίζου, ᾧ παμφίλτατε». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
 εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλάτης,
 τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·

- τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
 ὀλίγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
 καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
 ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίinnaμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,
 καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
 τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
 καὶ μετὸν καβαλάρην τῆς ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου».
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
 ἐπῆρε τὸ κοντᾶρι του, τρανώς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὡσὰν τὸ ἄλας.
 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιοῦτοις,
- 3205 ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· «Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποιήσον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἰκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
 τὸν Κίinnaμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
 «Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τους σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
 καὶ οὐς ζητεῖτε πιστευσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*
 Ἐχαλασθήκετε ἑσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
 ἐπειπερ καὶ μονογενῆς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,

- ὑμῖν γάρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρη*·
 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 ποὺ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·
 ὅσοι γὰρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 'Εγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω».
 'Εχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων.
 ('Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἠλπίζε ζωῆς ἀξιοθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 'Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστούσασι μεγάλως τὸν 'Ακρίτην.
 «'Εγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν 'Ακρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπῶχεις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 'Ανδρείαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάρι».

(*'Εκδοση 'Αντ. Μηλιαράκη, σύμφωνα μὲ τὸ χειρόγραφο τοῦ βρέθηκε στὴν "Ἄνδρου)

3. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φράγκικη ἐπίδραση ἔφερε στὸ Βυζάντιο τὰ
 περιπετειώδη ἱπποτικά μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι στι-
 χούρησαν στηριγμένοι πάνω σὲ δυτικά πρότυπα πολὺ ἐκτεταμένα ἑμμετρα
 μυθιστορήματα, στὰ ὅποια ὅμως κάπου κάπου συναντᾶ κανεὶς καὶ δρο-
 σερες ἀπηχῆσεις ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Οἱ τίτλοι τούτων τῶν ἔργων
 εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς μυθιστορίας. 'Ι μ π ἔ ρ ι ο ς
 καὶ Μ α ρ γ α ρ ὠ ν α, Φ λ ὠ ρ ι ο ς καὶ Π λ α τ ζ ι α φ λ ὠ ρ α, Κ α λ-
 λ ἰ μ α χ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ο ρ ρ ὀ η, Λ ὺ β ι σ τ ρ ο ς καὶ Ρ ο δ ἄ μ ν η,
 Β ἔ λ θ α ν δ ρ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ἄ ν τ ζ α. 'Απὸ τὸ τελευταῖο τοῦτο ποίημα
 παραθέτουμε ἀποσπάσματα :

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὀκάτις¹, 25
 (τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπειρῶν.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκέισε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.

ἽΟ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης²,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν³ μέγας τε καὶ ἀνδρείος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·
 ἄσπρον ἦτον τὸ στῆθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35
 καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν⁴, ἔν ἦσαν καὶ οἱ δύο.

ἽΕπει δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας!—
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσει,
 μακρὰ που νὰ ξενιτευθῆ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῶ βασιλεῖ του.

ἽΕπέζευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδιόπουλά του.
 ἽἮτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125
 καὶ θέτει τὴν κατούνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
 καὶ μουσικὴν⁵ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·
 καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγογεμισμένον·
 «ἽΟρη καὶ κάμπτοι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁶
 κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον. . .». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἀφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
 σῦρριζον τὴν καρδίαν τῆς ἀνέσπασεν ἡ λύπη,

1. ὀκάτις: κάποιος (ὀκάτι: κάτι). 2. δεξιότης: τοξότης.—3. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλαση.—4. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—5. μουσική: μουσικό ὄργανο.—6. νάπη: δασώδης κοιλάδα.

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα, 1155
 ἤρξατο κλαίειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 «Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,
 νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω!
 Ἄντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος!
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρήξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἄπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχῆς, ἡ ἔλεινῆ καὶ κακομοιριασμένη! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξένη;
 καὶ ποία στράτα, ποίαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία;
 Ἔδε ὁποῦ ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην!
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα;».

(Ἔκδοσις Ἰ. Κριζᾶ)

4. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸν ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι ρομαντικὸν ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλον ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεσις ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἄργυρόκαστρο, τὴν πόλιν ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποῦ ἔλαιπε σάν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποῦ εἶχαν τοποθετηθεῖ γύρω στὸν πύργον τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρήξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὁ ς : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

Ὁ Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλές περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐφίππους συντρόφους τοῦ στό κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρόν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

Ὅκαποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
 ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
 εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
 ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
 Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸ λιβάδιν,
 καὶ εὐθύς ἑκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
 ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
 καὶ ἄλλες ἐκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρον·
 ἤθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδης πάλε,
 τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
 Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλακίς ἐντρανίζης*,
 ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρον,
 καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
 ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
 ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλακίς ἐντρανίσσης,
 ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρον ὅτι λάμπουν
 ὡς ἔν' τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
 καὶ ἤθελες ἴδει ἔριδαν τοῦ κάστρον καὶ τοῦ ἡλιου,
 νὰ ἔνι ὡς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
 ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρον,
 λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
 «Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον! ἤδη ἐσώσαμεν το!».
 Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΓΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρόν ἢ Ἀργυρόκαστρον. Δέν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὠραιότατο καὶ νὰ λάμπει, σάν ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὶς πλευρὲς του ἀνάγλυφες τίς δώδεκα ἀρετὲς ποῦ ἦσαν ἡ Φρόνηση, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Σύνεση,

ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίδα καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτός ἀπὸ τῆς δώδεκα ἀρετῆς, τῆς ὁποῖας τὸ βυζαντινὸ τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦταν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνες παίρνομε τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἡῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἄργυροῦ τοῦ Κάστρου·
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτία καὶ ἐκείνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἄλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸ ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθίν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτίν μετὰ γραμμάτων :
«Πρόβδος* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῆ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῆ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
«Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασοὺς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου».
Τὸν Μάιον ἡῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μάλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνιν ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζη
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχε τὸ χαρτίν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι:
«Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸ, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμης τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησε* τα».

(*Ἐκδοσὴ J. A. Lambert)

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

- Ἀγοράκριτος, ὁ — Ἕλληνας γλύπτης ἀπὸ τὴν Πάρο πού ἔζησε γύρω
 στὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα
 ἀγρίμι, τό — ἡ ἄγρια γίδα, τό ἀγριοκάτσικο, κάθε ἄγριο ζῶο
 ἀδιαφόρετος — αὐτός πού δέν ἔχει προοδεύσει, ἄχρηστος
 Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ — Ἀνώτατο ἐκπαιδευτήριο, πού ἴδρυσε στήν Κέρκυρα
 τὸ 1824 ὁ λόρδος Γκίλφορντ καί διατηρήθηκε ὡς τὴν
 ἔνωση τῶν Ἑπτανήσων μέ τὴν Ἑλλάδα (1863)
 ἀκαμασιά, ἡ — ἡ τεμπελιά
 ἀκαμάτης, ὁ — τεμπέλης
 ἀκωκή, ἡ — ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρη
 ἀλιβάνιστος, ὁ — αὐτός πού δέ λιβανίστηκε καί δέ θυμιάστηκε
 ἄλμπουρο, τό — τό κατάρτι τοῦ πλοίου
 ἄλφитон, τό — τό χοντροκοπανισμένο κριθάρι, τό ἀλεύρι, ὁ ἄρτος
 ἀμαδολογῶ — παίζω τὴν ἀμάδα (τὸ δίσκο)
 Ἀμίδες, οἱ — κάτοικοι τῆς πόλεως Ἀμίδα, πού βρίσκεται στὸ
 τούρκικο Κουρδιστάν
 ἀμφιλύκη — τό λυκόφως, τό σούρουπο
 ἀνάγκη, ἡ — ἡ ταραχὴ
 ἀνασπῶ — σέρνω πρὸς τὰ πάνω, τραβῶ
 ἀντιτα — ἀντί
 ἀντλητήριο, τό — ὁ μικρὸς κάδος γιὰ ἀντληση
 ἀντρανίζω — σκοτιζῶ, ἐνοχλῶ
 ἀπαγκιάζω — πηγαινῶ σέ μέρος ἀπάνεμο
 ἀπάρτι — κατὰ μέρος
 Ἀπέργης — σύγχρονος γλύπτης
 Ἀραγκὸ Δομίνικος — Γάλλος ἀστρονόμος καί μαθηματικός (1786 - 1853)
 ἀργάτης, ὁ — βαροῦλκο τοῦ πλοίου
 ἀρίφνητος — ἀναρίθμητος, ἀπειράριθμος
 ἀρμενα, τὰ — τὰ κατάρτια καί τὰ πανιά τοῦ πλοίου
 ἀρνοζύγουρα, τὰ — τὰ ἀρνιά καί τὰ πρόβατα πού εἶναι δύο ἐτῶν
 ἀρύομαι — ἀντλῶ, παίρνω
 ἄσκωμα, τό — λουρί πού μπαίνει κοντά στὸ σκαριμὸ καί διευκολύνει
 τὴν κίνηση τοῦ κουπιοῦ
 ἀσπαίρω — σπαράζω
 ἀστόματος — κοφτερός, ἀχάρταστος
 ἄτσαλος — ἀπρόσεχτος, «ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν», χοντρο-
 φτιαγμένος
 ἀφλαστον, τό — ἡ καμπυλωτὴ πρύμη τοῦ πλοίου μέ τὰ κοσμήματά της

ἄφρω	— ξαφνικά
Ἀχερουσία, ἡ	— λίμνη τῆς Ἠπείρου, τὴν ὁποία οἱ ἀρχαῖοι νόμιζαν εἴσοδο τοῦ Ἄδῃ

B

Βαλαώρα, ἡ	— ὀνομασία τόπου. Χωριό τῆς Εὐρυτανίας
βαλμάς, ὁ	— βοσκός ἀλόγων
βάνδα, ἡ	— εἶδος καλλωπιστικῶν φυτῶν
Βαρδάρη, τό ἢ Βαρδάρης, ὁ	— ὁ ποταμός Ἀξιός
βασιλιάς	— ὁ σουλτάνος
Βενιαμίν ἐκ Τουδέλας	— Ἰουδαῖος περιηγητής τοῦ IB' μ.Χ. αἰώνα
βελονωτός	— βελονωτά ὄπλα λέγονταν οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τουφεκιῶν, πού ὁ ἐπικρουστήρας των (κόκορας) ἔφερε μικρὴ βελόνα
βερέμης	— γκρινιάρης, καχεκτικός
βετεράνος	— ὁ παλαιμάχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος
Βίας	— ἔνας ἀπὸ τοὺς ἐφτά σοφούς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Πιρήνη (625 - 540 π.Χ.)
βίγλα, ἡ	— ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά
Βίσμαρκ Ὀθων	— μεγάλος Γερμανός πολιτικός (1817 - 1898)
Βιστροίτσα, ἡ	— ὁ ποταμός Ἀλιάκμονας
βιτσιά, ἡ	— τό χτύπημα τῆς βίτσας (βέργας)
βίτσιμα, τό	— τό τίναγμα τοῦ σώματος
βούκνιο, τό	— σάλπιγγα ἀπὸ κέρατο
βρώμα, τό	— φαγητό
βύας, ὁ	— τό πουλί μπουφος

Γ

Γαβαλῶς Λέων	— Καίσαρας καὶ ἄρχοντας τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου τὸν II' αἰώνα
γαντζούδι	— ἡ πόρπη, ἡ καρφίτσα, γενικά : κοσμήματα μὲ πόρπες
Γέλων	— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τὸ 485 ὡς τὸ 478 π.Χ., πού κυριάρχησε πάνω σχεδόν σ' ὅλοκληρὴ τὴ Σικελία
γεμιτζής, ὁ	— ἔμπειρος ναυτικός (λέξη τούρικη)
γιαλεῶ	— πλησιάζω τὸ γιאלό, ψαρεύω κοντὰ στὴν ἀκτὴ
γιορζνάνι ἢ γιορζνάνι	— περιδέριο, (ακολιέ), πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀλυσίδες καὶ χρυσά ἢ ἀσημένια νομίσματα
γκράς, ὁ	— τουφέκι πού γεμίζει ἀπὸ τὸ οὐραῖο· τὸ χρησιμοποιοῦσαν παλιότερα στὸν ἑλληνικὸ στρατό
γλάκιο, τό	— τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγώνας δρόμου
γομάριν, τό	— φορτίο, φόρτωμα
γρίβας, ὁ	— ἄλογο σταχτό

Δ

Δάνδολος	— Δόγης Βενετός
δαφίλεια, ή	— ή άφθονία
δροουγγάριος	— ναύαρχος ή άντιναύαρχος του βυζαντινού στόλου
Δυσαιμόνα	— ήρωίδα έργου του Σαίξπηρ, που τή σκότωσε ο 'Οθέλλος

Ε

έγκρομματώ	— κρύβω τό στρατό
εδά	— (κρητικό) τώρα
εδειρα	— (μεταφορικά) πέρασα πολλές φορές
έθνικοί	— είδωλόατρες
ειδύλλιον, τό	— ποιήμα μέ θέμα προερχόμενο από τήν ποιμενική ή τήν άγροτική ζωή
«Έκατόλογοι»	— Συλλογή από όλιγόστιχα τραγούδια (μέσα του 15ου αιώνα), που τά λέει ένας νέος, για νά κατακτήσει τήν άγαπημένη του
'Ελισάβετ, ή	— αυτοκράτειρα τής Αυστρίας, που έχτισε τό 'Αχίλλειο στην Κέρκυρα (1837 - 1898)
έλυτρον	— περικάλυμμα άσπίδας ή τόξου από δέρμα ή ύφασμα
ένθύμησις	— έτσι επικράτησε νά ονομάζονται τά σύντομα χρονογραφικά σημειώματα που συναντάμε σέ παλιά χειρόγραφα. Τά 'γραφαν συνήθως άνθρωποι άπλοιοί και μέ λίγα γράμματα, που σημείωναν πρόχειρα — συχνά και σέ παράφυλλα βιβλίων — όσα θεωρούσαν αυτό άξιόλογα ή τραγικά συμβάντα τής εποχής τους, «εις ένθύμησιν των μεταγενεστέρων». Πολλά τέτοια σημειώματα αποτελούν σημαντική πηγή για άγνωστες ιστορικές λεπτομέρειες. 'Η χρονολόγηση — ως και τους τελευταίους άκόμη αιώνες τής τουρκοκρατίας — δέ γίνεται από τή Γέννηση του Χριστού, αλλά σύμφωνα μέ τό βυζαντινό σύστημα, από «κτίσεως κόσμου», δηλαδή από τό έτος 5508 π.Χ. 'Έτσι άντί 1453 έγραφαν «έτος από κτίσεως κόσμου 6961» (δηλαδή 5508 + 1453 := 6961)
ένούσιος	— αυτός που ύπάρχει, πραγματικός
ένστατος πόλεμος	— ό πόλεμος που γίνεται μέ πείσμα
έντρανίζω	— παρατηρώ επίμονα
έπιπολής	— επιπόλεια, στην επιφάνεια
έρείκη	— ρείκι
έριξαν τά πουλάρια	— απέβαλαν
έντυχία	— πλούσιο γεύμα, εύθυμία, χαρά

Z

- ζω(ο)φόρος — τό τμήμα πού βρίσκεται ανάμεσα στό ἐπιστόλιο καί τό γείσο τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ καί εἶναι στολισμένο μέ γλυπτές παραστάσεις

H

- Ἡγεμονίες, οἱ — ἡ Βλαχία καί ἡ Μολδαβία

Θ

- Θεοτόκης Ἐμμανουήλ — πολιτικός καί λόγιος ἀπό τήν Κέρκυρα (1777 - 1837)
θεωρία, ἡ — ἐπίσημη ἐκπροσώπηση τῆς πολιτείας σέ ἀγῶνες ἢ θεατρικές παραστάσεις
- Θῆβες ἑκατόμυλες — ἀρχαιότατη πόλη τῆς Αἰγύπτου πάνω στό Νεῖλο, κέντρο λατρείας τοῦ θεοῦ Ἄμμωνα
- θυμωδή, ἡ — ὁ θυμός
θώς ὁ, ἡ — τσακάλι

I

- Ἰάγος — ἕνα ἀπό τά κύρια πρόσωπα τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ «Ὁθέλλος». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καί καταχθόνιου συκοφάντη
- Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ — ἀκρωτήρι τῆς Ἰταλίας
- Ἰβήρες, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Ἰβηρίας, πού βρίσκεται κοντά στόν Καύκασο
- Ἰβήρων μονή, ἡ — ἕνα ἀπό τά μεγαλύτερα μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους

K

- καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν — ἐφόσον φώτιζε ἡ ἡμέρα
καλαφάτισμα, τό — τό κλείσιμο τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ πλοίου ἢ τοῦ βαρελιοῦ μέ πίσσα
- Κάλβος Ἀνδρέας — σπουδαῖος ποιητής ἀπό τή Ζάκυνθο (1792 - 1867)
καλπουζανιά, ἡ — ἡ πονηρή πράξη
κανίσκι, τό — τό δῶρο
κανταριάζω — περιορίζω
κασίδι, τό — τό κράνος
καστέλλιον, τό — τό φρούριο
κατεργάρης — σκλάβος δεμένος γιά νά κωπηλατεῖ σέ κάτεργο (= πλοῖο), κατάδικος πού δουλεύει σέ κάτεργο
κάτεργο(ν), τό — πλοῖο στό ὁποῖο δούλευαν κατάδικοι
κατοῦνα, ἡ — σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμη κωμόπολη τῆς Ἀχαρνανίας
κατουνεῦω — σταματῶ τήν πορεία γιά ξεκούραση, κατασκηνώνω

κεσάτι, τό	— έμπορική άπραξία
Κιβύρα	— τό «θέμα» τών Κιβυραιωτών ή Καραβησιάνων, στό όποιο άνήκε ή Ρόδος. Ήταν μιά από τίς κυριότερες ναυτικές διοικήσεις του Βυζαντίου
κλειδοκράτα, ή	— ή καλή νοικοκυρά
κνώδαλον, τό	— άγριο ή επικίνδυνο ζώο. Στην άρχαιότητα καθώς και σήμερα τό χρησιμοποιούσαν, γιά νά κατηγορήσουν ή νά βρίσουν κάποιον
κολονάτο, τό	— άσημένιο ίσπανικό νόμισμα
κομπασάρω	— κρατώ τό κομπάσο (= γεωμετρικό όργανο, διαβήτη, πυξίδα) και έξετάζω τον καιρό
κότσι, τό	— ό άστράγαλος του ποδιού
κοσμητής, ό	— πολιτικό άξίωμα
κουβέριτα, ή	— τό κατάστρωμα του πλοίου
κουβικουλάριος, ό	— άξιωματούχος που έχει άποστολή νά φρουρεί τον κοιτώνα του αυτοκράτορα
κουμπές, ό	— τρούλος, θόλος (τούρκικη λέξη)
κουρσεύω	— λεηλατώ, ληστεύω
κοῦρσοσ, τό	— ή λεηλασία, ή ληστεία
κουρτεσιά, ή	— ή φιλοτιμία

Λ

λάγιο άρνί, τό	— άρνί μέ μαύρο, γκριζο χρώμα
λαγνεία, ή	— επιδιώξη σωματικών άπολαύσεων
λακίζω	— τρέχω γρήγορα, φεύγω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄	— ιδρυτής της αυτοκρατορίας της Νίκαιας (1204 - 11)
λατομημένος	— (λατομείο). Έδώ, ό γλυπτός· αυτός που κατασκευάστηκε ύστερα από έπεξεργασία της πέτρας
λεβέτι, τό	— τό καζάνι
Λεγκράν Αιμίλιος	— Γάλλος νεοελληνιστής (1841 - 1903) που έγραψε πολλές έργασίες γιά τή νέα έλληνική γλώσσα και φιλολογία. Έχει εκδόσει πολλά κείμενα βυζαντινών και νεωτέρων Έλλήνων συγγραφέων.
λήκυθος, ή	— άρχαιο νεκρικό άγγείο
λιοκόριο, τό	— μυθολογικό ζώο, φίδι μέ ένα κέρατο
λογάρι, τό	— ό θησαυρός
λύγος, ή, ό	— λυγαριά

Μ

μαγνάδι, τό	— λεπτό κάλυμμα του κεφαλιού, πέπλος, μαντήλα
μανού, ή	— γιαγιά
μαρμαρυγή	— λάμψη, άκτινοβολία
Μαρτυρόπολις	— πόλη της Άρμενίας, κοντά στο Νύμφιο παραπόταμο του Τίγρητα

- ματσόλα — ξύλινο σφυρί
 μελάχιδες — ναυτικοί πού στρατολογούνταν αναγκαστικά γιά τά πλοία του βενετσιάνικου καί τούρκικου στόλου
- μετερίζι, τό — προμαχώνας, όχύρωμα, πρόχωμα
 Μισίρι, τό — ή Αίγυπτος
 μισοκάναλα — στή μέση του καναλιού, του πορθμού
 Μοάβ — τμήμα τής Υπεριορδανίας, ανατολικά τής Νεκρής θάλασσας, μέ βραχώδη βουνά
- μόδι, τό — μέτρο χωρητικότητας σιτηρών (8 κιλά)
 Μολόχ — θεός των Αμμωνιτών, πού γιά νά τον εξιλεώσουν του πρόσφεραν βρέφη
- μουράμιο, τό — τείχος, κυρίως παραθαλάσσιο, πού πάνω του σπάζουν τά κύματα
- μουσουδι, τό — μούρη, ρύγχος ζώου
 μουστωμα — ζάλη από μούστο, μεθύσι
 μπαλάντα — άφηγηματικό ποίημα μέ λυρικά καί δραματικά στοιχεία
- μπάροκο τρικούβεργο — μεγάλο ιστιοφόρο μέ σταυρωτές κεραίες καί μέ τρία καταστρώματα
- μπουγάτσι, τό — στενό πέραςμα
 μπουνάτσα, ή — ή γαλήνη
 Μπύργκερ — περίφημος Γερμανός ποιητής (1747 - 1794). Έγραψε ποιήματα, πού τά χαρακτηρίζει αίσθημα καί δραματικότητα

N

- ναΐσκα — ναί, μάλιστα
 ναπολεόνιον, τό — τό γαλλικό χρυσό είκοσόφραγκο
 νεανίσκος, ό — Σώζεται βυζαντινή παράδοση, ότι άγγελος φυλάει τήν Άγια - Σοφία, ώσου νά επιστρέψει ό γιός του πρωτομάστορά της, πού τον έστειλε νά φέρι τον πατέρα του καί τους εργάτες, γιά νά συνεχίσουν τό έργο. Ό Ίουστινιανός τό πληροφορήθηκε καί απομάχρυνε από τήν Κωνσταντινούπολη τον νέο, γιά νά παραμείνει φύλακας του ναού ό άγγελος, περιμένοντας τήν επιστροφή του
- νευρέα, ή — τό κύρωμα
 ντεληπόταμο, τό — όρμητικό ποτάμι
 ντέρι, τό — ό καημός (τούρκικη λέξη)
 ντραλίζομαι — ζαλλίζομαι
 Νύμφιος ποταμός — παραπόταμος του Τίγρητα

Ε

- ξόμπλι, τό — κέντημα, στολίδι: σχεδιασμένο, πρότυπο
 ξυλόγατα — φάκα

Ο

- 'Οθέλλος — ήρωας τής όμώνυμης τραγωδίας του Σαλξπηρ, προσωποποίηση τής ζηλοτυπίας
 οϊση — άλαζονεία, περηφάνια
 όρμιά — λεπτό νήμα, γιά τή στέρεα σύνδεση των άγκιστριών
 όρμάνι, τό και ρουμάνι — τό δάσος (λέξη τουρκική)

Π

- πάκτα, ή — ή ειρήνη
 παλαμάρι, τό — καραβόσκιο, μέ τό όποιο δένουν τά πλοϊα στην ξηρά
 παραλής, ό — αυτός που έχει πολλά χρήματα, ό πλούσιος
 παραταγή, ή — ή προσταγή
 παραφοσσένω — περιτριγυρίζω μέ τάφο
 παρεθείς τά δεξιά μέρη — αυτός που έχει παράλυτο τό δεξιό μέρος του σώματός του
 πάσπαλη, ή — σκόνη
 πεζόβολο, τό — ψαράδικο δίχτυ που τό ρίχνουν και τό σηκώνουν από τήν ξηρά
 πεντάφαρδος — πολύ πλατύς, έκτεταμένος
 περιδινώ — περιστρέφω, στριφογυρνώ
 πετριτής, ό — είδος γερακιού
 πίων — παχύς, εύφορος
 πλουμιά, τά — κοσμήματα, στολίδια
 ποδοκόπι, τό — κόπος από όδοιπορία
 πολιμάνος — άστυνομικός, άστυφύλακας
 Πολίτης Νικόλαος — Βλ. Βιογραφικές Σημειώσεις
 πολυολβία, ή — ό μεγάλος πλούτος
 πόμα, τό — τό ποτό
 πόμολα, τά — τά μπρούτζινα έξαρτήματα του πλοίου
 ποταπή — πόσο μεγάλη
 ποτόκια, τά — τά μέρη όπου κατακάθονται οι μούργες (= τά κατακάθια) του λαδιού
 πρόβδος, ό — ό όδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβδος του καιρού», αυτός που μάς φέρνει τό καλοκαίρι, όπως πραγματικά είναι ό μήνας Μάρτιος
 προπηλακίζω — άλείφω μέ πηλό, προσβάλλω
 προμησία, τά — τά σκοινιά μέ τά όποια δένουν τήν άγκυρα είτε τό πλοιο στην ξηρά

πυροφάνιζω — ανάβω πυροφάνι, φανό άσετυλινής, για νά τραβήξω ψάρια στο νυχτερινό ψάρεμα

Ρ'

ρέγγιω — ροχαλίζω
 ρικνός — κατάξερρος, ζαρωμένος
 ρήσος, ό — τό αλιουροειδές ζώο λύγξ, άγριόγατα
 Ροβινσών, ό — Πρωταγωνιστής στο όμώνυμο περιπετειώδες μυθιστόρημα του "Άγγλου συγγραφέα Δανιήλ Ντεφόε, τό όποίο δημοσιεύτηκε τό 1719
 ρουσιά και ρονιά — ή στάλα, τό ρεΐθρο στέγης, ή ύδρορροή
 ρούπια, ή — νομισματική μονάδα των Ίνδιών και άλλων άσιατικών χωρών
 ρούφουλας, ό — άνεμοστρόβιλος ή ρουφήχτρα

Σ

Σάθας Κωνσταντίνος — 'Ιστοριοδίφης του περασμένου αιώνα (1842 - 1914) που άφησε πλουσιότατο έργο
 Σαραντάπηχοι — σύμφωνα με τίς παραδόσεις του κρητικού λαού, πρόκειται για τους γιγάντιους και ρωμαλέους κατοίκους της Ίδης, που έζησαν πριν από τον κατακλυσμό
 σαχτούρι, τό — μικρό άκτοπλοϊκό πλοίο των Ύδραίων
 Σγουρός Δέων — τοπικός άρχοντας και ύπερασπιστής της Πελοποννήσου ύστερα από την κατάλυση του βυζαντινού κράτους (τό 1204) από τους Φράγκους
 Σεβάχ Θαλασσινός — ό ήρωας μιās από τίς πιο σπουδαίες διηγήσεις της άραβικής Χαλιμάς (Οι Χίλιες και Μιά νύχτες)
 σεργάρι — ζώο που μπαίνει μπροστά και όδηγεί τό ύπόλοιπο κοπάδι (κολίτα και συρτάρι)
 σεφέρι, τό — έκστρατευτικό σώμα στρατού, πόλεμος
 σημαδιακός — αυτός που έχει σημάδι με τό όποίο ξεχωρίζει, ό έξαιρετος, ό σπάνιος
 Σιοϋτο - Κάλεισιος — όνομασία κριαριού χωρίς κέρατα με πρόσωπο άσπρόμαυρο
 σκηνοπηγία — μεγάλη γιορτή των Ίσραηλιτών, με την όποία εύχαριστούν τό Θεό για τή συγκομιδή των καρπών και τον εύγνωμονούν γιατί καθοδήγησε τό Ίσραήλ στην έρημο
 σκιρτασός, ό — τό χοροπήδημα που προέρχεται από πολλή χαρά
 σκίρτησε (τά καλά) — νά εύχαριστιέσαι για τά καλά, διασκέδασέ τα
 Σκόπας ό Πάριος — διάσημος άρχαίος γλύπτης του Δ' π.Χ. αιώνα
 σκοπός, ό — ή προσοχή
 σκούνα, ή — είδος πλοίου, δίστηλο ίστιοφόρο με τετράγωνα πανιά
 σκοιπάρην, τό — ή άσπίδα

σκοιτάριος, ό	— ό άσπιδοφόρος στρατιώτης
σοβινισμός	— έξαλλος και μισαλλόδοξος έθνικισμός
σοβώ	— βάζω σέ κίνηση τό κοπάδι, τρομάζω μέ φωνές, προτρέπω
σουρτούκης, ό	— ό άλήτης
σπάλα	— ό ώμος, ή πλάτη
σπιλάδα	— ριπή άνέμου
σπιτάλι, τό	— τό νοσοκομείο
Σλατοβρέκι, τό	— βουνό τής Μακεδονίας
σταυροθόλιον	— είδος θολωτής όροφής, κυρίως στους ναούς
σταύρωση, ή	— ή θέση τής κεραίας των τετράγωνων ψηλών πανιών του πλοίου
στειρολίθαρα, τά	— τά λιθάρια τής παραλίας, όπου δέν υπάρχει καμιά βλάστηση
στέμφυλον, τό	— τό τσίπουρο, ό σωρός από τά πατημένα σταφύλια
στονάρισμα	— λυπητερό τραγούδι
συντυχία	— σύμπτωση
συντάρι, τό	— τό κριάρι που όδηγει τό κοπάδι (κοίτα και σερτάρι)
σφαδάζω	— σπαρταρώ

T

ταρσανάς, ό	— τό ναυπηγείο
ταχινή	— αύγή, πρωί
τελμπεντέρης, ό	— ό λεβέντης
τέντα, ή	— ή σκηνή
Τιτάνες	— Γιόι του Ούρανού και τής Γής μέ υπερφυσική δύναμη που έπανασάτησαν εναντίον του πατέρα τους
Τληπόλεμος	— βασιλιάς τής Ρόδου, που πήρε μέρος στην έκστρατεία τής Τροίας
τολύπη	— σύνολο από άνθη ή μαλλί, τουλούπα
Τομμαζέο ή Θωμαζαίος Νι—	— Ιταλός λόγιος και συγγραφέας (1802 - 1874). Έγκασασάθηκε από τό 1849 στην Κέρκυρα. Μετέφρασε στη δημοτική έλληνική γλώσσα διάφορα σέρβικα τραγούδια
Τουδέλας Βενιαμίν	— κοίτα Βενιαμίν
τουζλούκια, τά	— κάλτσες από μάλλινο ύφασμα, τσουράπια, μάλλινες κάλτσες
τουνεζί	— κατασκευασμένος στην Τύνιδα, κόκκινος
τρακτάτον, τό	— τό τέχνασμα
τράφος, ό	— τό χαντάκι, ή τάφρος
τρεχαντήρι	— μικρό γρήγορο Ιστιοφόρο μέ μυτερή πρύμη
τρομπά, ή	— ή άντλία
τρομπέτια, τά	— ή σάλπιγγα

τρομπόνι, τό	— όπλο πού γεμίζει από μπροστά
Τσάμηξ	— αυτός πού άνήκει σέ μιá από τίς άλβανικές φυλές
τσουκνιάς, ό	— είδος πελαργού τής λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου

Υ

ύπολαίξ	— μικρό πτηνό, ή ποταμίδα
---------	---------------------------

Φ

φάρα, ή	— ή γενιά
φαρί(ν), τό ή φάρα, ή	— άλογο νέο και όρμητικό, κατάλληλο για ίππασία και πόλεμο
Φαρμακωμένη, ή	— πότημα του Σολωμού, τό όποιο μελοποιήθηκε και είχε γίνει λαϊκό τραγούδι
φέρμελη	— κεντητό γιλέκο
φεστόνι	— είδος κεντήματος
φηγός, ή	— ή όξιά
Φλάμπουλο, φλάμμουλο ή	— ή σημαία
φλάμπορο	
Φόσκολος Οδγος	— Γνωστός Ίταλός ποιητής, πού γεννήθηκε στή Ζάκυνθο από μητέρα Έλληνίδα (1778 - 1827)
φου(σ)σάτο ή φουσσάτον, τό	— ό στρατός
φούστα, ή	— πειρατικό πλοίο
Φωριέλ	— Γάλλος Ιστορικός και φιλόλογος (1772 - 1844) πού δημοσίευσε συλλογή ελληνικών δημοτικών τραγουδιών (1824)

Χ

χαριάτι, τό	— σκεπασμένο μπαλκόνι σπιτιού
χάλαρο, τό	— γκρεμ(ν)ός
χαμπέρι, τό και χαμπάρι	— ή είδηση, ή πληροφορία
χαράκι	— μεγάλη πέτρα
χαρμπί, τό	— διακοσμητικό μαχαιράκι πού κρεμιόταν στό σελάχι του φουστανελά
χειροσκουτάριον, τό	— άσπίδα
χήτη	— χάλτη
χουγιάζω	— φωνάζω
χερήζω	— άξίζω
χρυσόβουλον, τό	— αυτοκρατορικό έγγραφο, πού στό τέλος του υπήρχε χρυσή βούλα (σφραγίδα)
χωσιά, ή	— ένέδρα

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1885 και πέθανε τό 1937. Σπούδασε φιλολογία και συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή Γαλλία. Ήταν καθηγητής τής Βυζαντινής Τέχνης στό Πανεπιστήμιο τής Αθήνας. Έχει γλαφυρό ύφος και Ικανότητα νά εκλαΐκεύει τήν Ιστορική επιστήμη.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός και χρονογράφος. Γεννήθηκε στόν Πύργο τής Βουλγαρίας τό 1884 και πέθανε στην Αθήνα τό 1974. Σπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο τής Αθήνας, όπου έγινε διδάκτορας και μετά συνέχισε τίς σπουδές του στή Σορβόνη του Παρισιού. Έργα : «Κηρήθρες», «Τό φώς πού καίει», «Σκλάβοι πολιορκημένοι», «Ό Σολωμός χωρίς μεταφυσική», «Η άληθινή άπολογία του Σωκράτη», «Ζωντανό άνθρωπο», «Τό ήμερολόγιο τής Πηνελόπης», «Οί δικτάτορες», «Ατταλος ό Γ'», «Όργή λαού» κ.ά. Μετέφρασε πολλές αρχαίες τραγωδίεσ και κωμωδίεσ και δημοσίευσε μεγάλο αριθμό χρονογραφημάτων, κριτικών και αισθητικών άρθρων κλπ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΣΟΣ. Γεννήθηκε στην Άρτα τό 1915. Σπούδασε νομικά στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Άσχολείται με τήν πολιτική και τή δημοσιογραφία, στην όποία έχει ιδιαίτερα διακριθεί. Άπό τό συγγραφικό του έργου ξεχωρίζει ή «Φωνή επί δικτατορίας», συλλογή χρονογραφημάτων από τήν εποχή τής άπριλιανής δικτατορίας.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1771 στά Ιωάννινα. Μορφώθηκε στά σχολεία τών Ιωαννίνων και σπούδασε Ιατρική στην Πάδοβα και τήν Μπόλωνα τής Ιταλίας. Ήταν γιατρός του Άλή - Πασά. Πέθανε στό Τσεπέλοβο του Ζαγοριού τό 1823. Είναι ένας από τούς άνανεωτές τής νεοελληνικής ποιήσης και γλώσσας, πρόδρομος του Σολωμού.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στην Ναύπακτο τό 1868 και ξιανε τήν εμφάνισή του στα γράμματα με τό ψευδώνυμο Γιάννης Έπαχτίτης. Τό έργο του είναι πολύπλευρο· εργάστηκε με μεγάλη επιτυχία σ' όλους τούς τομείς τής δραστηριότητάς του. Πέθανε τό 1945. Τό Ιστοριοδιφικό έργο του στρέφεται γύρω από τήν τουρκοκρατία και τήν επανάσταση.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τό 1871 και πέθανε στην Αθήνα τό 1958. Ήταν διηγηματογράφος με Ιδιόρρυθμο ύφος και τεχντροπία.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στις Κροκεές τής Λακωνίας τό 1912. Ός τώρα έχει δημοσιεύσει πολλά έργα, όχι μόνον ποιητικά αλλά και πεζά. Ποιητικά : «Κάτω από σκιές και φώτα», «Κατεβαίνοντας τή σιγή τών αλώνων», «Ό Ταΰγετος και ή σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Έξοδος με τ' άλογο», «Γράμμα στόν Ρόμπερτ Όππενχάϊμερ» κ.ά. Πεζά : «Δυό άνθρωποι μιλουν για τήν ειρήνη του κόσμου» «Ό Νίκος Καζαντζάκης» κ.ά.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Γεννήθηκε στά Ίωάννινα τό 1816 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1882. Σπούδασε γιατρός στό Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, πού πρωτοδρῦθηκε τήν ἐποχή ἐκείνη καί ἀργότερα στό Παρίσι. Σημαντικότερο εἶναι τό ἀπό ὀκτώ τόμους ἔργο του «Βίοι παράλληλοι». Σ' αὐτό δίνει τίς βιογραφίες στρατιωτικῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καί ἔθνικῶν εὐεργετῶν, πού συνετέλεσαν στήν ἔθνική ἀναγέννηση. Ἀπό τό ἔργο αὐτό μαθαίνομε τοὺς ἀγῶνες, τοὺς μόχθους καί τίς θυσίες τῶν πρωτεργατῶν τῆς λευτεριᾶς μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Θρασύβουλου Ζωϊόπουλου. Γεννήθηκε στό Ἄργος τό 1882 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΑΝ. Γεννήθηκε τό 1878 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1920. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική, προπάντων ὁμως ἀγάπησε θερμά τό ἔθνος του καί ἀναμείχθηκε σέ διάφορες προοδευτικές κινήσεις.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1859 στήν Ἀθήνα ἀπό γονεῖς Μεσολογγίτες καί πέθανε τό 1951. Σπούδασε στήν Ἀθήνα καί τή Γερμανία. Ἀπό τό 1926 ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητής καί πεζογράφος. Τά ἔργα του διακρίνονται γιά τήν ἀγάπη του πρὸς τή ζωή τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπάθρου καί γιά τή λιτότητα τοῦ ὕφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μήθυμα (Μόλυβο) τῆς Μυτιλήνης τό 1849 καί πέθανε τό 1923. Ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Μετέφρασε ἔμμετρα καί τήν Ὀδύσεια τοῦ Ὅμηρου. Διακρίνεται γιά τήν ἀγάπη του γιά τή λαϊκή ζωή τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1905 στό Ληξούρι τῆς Κεφαλονιάς. Ἀπό τό 1939 ὡς τό 1970 καθηγητής τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1895. Δημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων κ.ἄ.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1906 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1967. Ἀσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Ἔργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ἔρες ἀργίας», «Ἀργώ», «Εὐριπίδης Πεντοζάλης», «Τό δαιμόνιο», «Λεωνῆς», «Θέατρο Α'» «Θέατρο Β'», «Πνευματική Πορεία» κ.ἄ.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἀπό τοὺς κορυφαίους ποιητές τῆς νεώτερης Ἑλλάδας. Γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια τό 1863 καί πέθανε ἐκεῖ τό 1933. Ἄφησε μικρό, ποσοτικά, ποιητικό ἔργο ἀλλά γεμάτο πρωτοτυπία καί γνήσιο προσωπικό ὕφος.

Τό ποιητικό ἔργο τοῦ Κ. Καβάφη ἀναγνωρίστηκε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου. Σήμερα εἶναι γνωστός στό διεθνή χῶρο.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο τό 1883 καί πέθανε στό Φράιμπουργκ τῆς Γερμανίας τό 1957. Ἀσχολήθηκε μέ ὄλα σχεδόν τά εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ἦταν ἰδιαίτερα ἀνήσυχο πνεῦμα καί ἀκούρατος ἐργάτης

των γραμμάτων. Τό έργο του είναι πολύ γνωστό στό διεθνή χώρο. Κυριότερα έργα του είναι : «Οδύσσεια», «Βίος και πολιτεία του 'Αλέξη Ζορμπά», «'Ο καπετάν Μιχάλης», «'Αναφορά στόν Γκρέκο», «'Ο Φτωχούλης του Θεού», «Ταξιδεύοντας» κ.ά.

Δημοσίευσε και πολλές μεταφράσεις από άρχαϊα ελληνικά και ξένα έργα.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Γενήθηκε τό 1852 στήν 'Αθήνα και πέθανε τό 1942. Σπούδασε νομικά. 'Υπῆρξε μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Τά έργα του είναι λαογραφικά, λογοτεχνικά και ιστορικά. Είναι πολυγραφότατος. Θεωρείται ό σπουδαιότερος ιστορικός τῆς 'Αθήνας από τήν εποχή τῆς τουρκοκρατίας και έπειτα. Γι' αυτό του άπονομήθηκε ή προσωνομία «'Αθηναιογράφος». Τά λογοτεχνικά έργα του διακρίνονται για τό σπινθηροβόλο πνεύμα του και για τόν πλούτο των λαογραφικών στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γενήθηκε στήν 'Ιθάκη τό 1880. Δημοσιογράφος και λογοτέχνης. Πῆρε μέρος στους πολέμους 1912, 1913 καθώς και στή μικρασιατική έκστρατεία, και δημοσίευσε σέ έφημερίδες λογοτεχνικές περιγραφές. Πέθανε τό 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Γενήθηκε τό 1866 στά Λεχαινά τῆς 'Ηλείας. 'Υπῆρθε ως γιατρός στό έμπορικό ναυτικό και στό στρατό. Πέθανε τό 1922. Δημοσίευσε μόνον διηγήματα και ελάχιστα ποιήματα. Γνώρισε όσο κανένας άλλος ίσως πεζογράφος μας τό λαό πού ζει στήν ύπαιθρο και στή θάλασσα και μελέτησε μέ μεγάλη προσοχή τή γλώσσα, τά ἔθιμα και τά ἔθιμα του. Έργα του : «'Ο ζητιάνος» («Λόγια τῆς πλώρης») («Παλιές αγάπες») κ.ά.

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής. Γενήθηκε στήν Τρίπολη τό 1896 και πέθανε στήν Πρέβεζα τό 1928. Έργα : «'Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων», («Νηπενθή»), («'Ελεγεία και σάτιρες»).

Μετέφρασε πολλά ποιήματα ξένων ποιητών. Τό ποιητικό έργο του Κώστα Καρυωτάκη είχε σημαντική επίδραση στή νεώτερη ελληνική ποίηση.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γενήθηκε τό 1862 στή Βιάννο τῆς Κρήτης και πέθανε τό 1920 στό 'Ηράκλειο. Ήταν δάσκαλος στήν Κρήτη και διακρίθηκε ως χρονογράφος και διηγηματογράφος στήν 'Αθήνα.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. Λογοτέχνης και ζωγράφος. Γενήθηκε στις Κυδωνίες τῆς Μ. 'Ασίας τό 1897 και πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1965. Καί τό ζωγραφικό και τό λογοτεχνικό του έργο είναι έξαιρετικά πλούσιο. 'Ο Φ. Κόντογλου αγαπούσε ξέχωρα τήν ιδιαίτερη πατρίδα του, ἦταν προσηλωμένος στις παραδόσεις και τήν ορθόδοξη θρησκευτική του πίστη. Λογοτεχνικά έργα : «Πέδρο Καζάς», («Βασάντα»), («'Η πονεμένη Ρωμιούνη»), («Τ' 'Αϊβαλί, ή πατρίδα μου»), («Γιαβάς ό θαλασσινός»), («'Αδάμαστες ψυχές») κ.ά.

Έγραψε και πολλά τεχνοκριτικά κείμενα σχετικά μέ τήν βυζαντινή ζωγραφική.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γενήθηκε στή Σμύρνη από γονείς Χιώτες τό 1748 και πέθανε τό 1833 στό Παρίσι. Σπούδασε Ιατρική στό Μομπελιέ τῆς Γαλ-

λιας, αλλά τήν ἐγκατέλειψε γιά χάρη τῆς φιλολογίας. Θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους φιλόλογους τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωσε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Στά «Προλεγόμενα» τῆς ἔκδοσης ἔγραψε σοφότετες πατριωτικές συμβουλές πρὸς τοὺς νέους καὶ ὀλόκληρο τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεώτερης Ἑλλάδας μὲ παγκόσμια φήμη καὶ συνετέλεσε ὅσο λίγοι στὴν Ἑθνικὴ ἀποκατάσταση. Ὁ Κοραῆς εἰσηγήθηκε τὸ μέσο γλωσσικὸ δρόμο στὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαιστὲς καὶ τοὺς δημοτικιστὲς κι ἔγινε ἔτσι ὁ πατέρας τῆς καθαρῆς οὐσίας.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Γεννήθηκε στὴ Σῦρο τὸ 1881 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1956. Ἦταν καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσε πάρα πολλές μελέτες γιά τὴ ζωὴ τῶν Βυζαντινῶν («Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός»).

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Γεννήθηκε τὸ 1868 στὸ Συρράκο τῆς Ἠπείρου καὶ πέθανε τὸ 1894 στὴν Ἄρτα. Νεώτατος ἀναγκάστηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, πού ἦταν τότε ὑπόδουλη στοὺς Τούρκους καὶ νὰ ἔρθει στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐργάστηκε ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐμπνεύστηκε τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδας του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπο τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Γεννήθηκε τὸ 1811 στὸ Ληξούρι καὶ πέθανε τὸ 1901. Σπούδασε νομικὰ στὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ ἀσχολήθηκε περισσότερο μὲ τὴ λογοτεχνία. Σατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθεια καὶ τίς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιο ἤθελε νὰ διαφωτίσει καὶ νὰ ἐξυψώσει.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο τὸ 1849 καὶ σπούδασε νομικὰ. Πέθανε τὸ 1925. Δημοσίευσε διηγήματα σὲ περιοδικὰ καὶ σὲ φιλολογικὰ ἡμερολόγια· χρησιμοποίησε καὶ τὴ δημοτικὴ καὶ τὴν καθαρῆ οὐσα μὲ τελειότητα. Περιγράφει πρόσωπα καὶ πράγματα μὲ φυσικότητα καὶ χάρη.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Γεννήθηκε στὸ Μεσολόγγι τὸ 1870 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητὴς, ἔχει τὴν αἰσθησὴ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαία ἔμπνευση.

ΜΕΛΑΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στὴ Μασσαλία τὸ 1870 καὶ σκοτώθηκε στὶς 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 1904 στὴ Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τουρκικὸ ἀπόσπασμα. Ἦταν μόνιμος ἀξιωματικός καὶ πρῶτος ἔσπευσε στὸ μακεδονικὸ ἀγῶνα κατὰ τῶν βουλγάρων κομιτατζήδων πού προσπαθοῦσαν νὰ ἐκβουλαρίσουν μὲ τὴ βία τὸν ὑπόδουλο στοὺς Τούρκους ἑλληνικὸ πληθυσμό. Τό ἔθνος δίκαια τὸν ἀναγκαρίζει ὡς πρωτεργάτη καὶ πρωτομάρτυρα τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα.

ΜΕΛΑΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Γεννήθηκε τὸ 1882 στὴ Ναύπακτο καὶ πέθανε τὸ 1966 στὴν Ἀθήνα. Καλλιέργησε ὅλα σχεδόν τὰ εἶδη τοῦ λόγου τῆς λογοτεχνίας. Διακρίθηκε κυρίως στὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴ βιογραφία καὶ τὸ δράμα. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στην 'Αθήνα τό 1905 και πέθανε τό 1968. Έργα : «Διασπορά», «Αυτότιμωρούμενος», «Σελίδες ήμερολογία», «Στιγμές», «Τό πολεμικό άφήγημα», «Τό πλατύ ποτάμι», «Όδοιπορικό του 43», «Στρόβιλος». Δημοσίευσε και μεταφράσεις ξένων έργων.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Γεννήθηκε στή Σουαμνιά τής Λέσβου τό 1892 και πέθανε στην 'Αθήνα τό 1969. Άπεικονίζει ρεαλιστικά τή ζωή και διεισδύει στόν έσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Έργα : «'Η ζωή έν Τάφω», «'Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Παναγιά ή Γοργόνα» κ.ά.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1850 στή Σκιάθο και πέθανε τό 1929. Σπούδασε φιλολογία και ύπηρετήσε ως καθηγητής σέ γυμνάσια. Διακρίνεται για τή θρησκευτικότητά του και τήν αγάπη του για τή φύση τής Σκιάθου.

ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Γεννήθηκε τό 1885 στην 'Αθήνα. Συνεργάστηκε μέ διάφορες έφημερίδες και περιοδικά. Έχει γράψει θεατρικά έργα και μυθιστορήματα. Πέθανε τό 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πέτρου 'Αποστολίδη. Γεννήθηκε τό 1886 στή Μαριανούπολη τής Ρωσίας και πέθανε τό 1937 στην 'Αθήνα. Πολυγραφότατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός, διέπρεψε ιδίως ως χρονογράφος. Ύπῆρξε μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Διακρίθηκε κυρίως για τήν ευγένεια του γλωσσικού ύφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1867 στην Κωνσταντινούπολη από πατέρα Ζακυνθινό και μάνα Φαναριώτισσα και πέθανε στην 'Αθήνα τό 1951. Σπούδασε μαθηματικά στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνών. Έγραψε πολλά διηγήματα, μυθιστορήματα, έπιστολές, χρονογραφήματα και δράματα. Ύπῆρξε μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Είναι ένας από τους καλύτερους πεζογράφους μας.

ΞΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Γεννήθηκε στόν Πύργο τής 'Ηλείας τό 1910. Έγραψε ποιήματα και αίσθητικά, φιλολογικά και κριτικά δοκίμια. Έξέδωσε μέ τόν τίτλο «Ποιήματα» τέσσερες ποιητικές συλλογές. Έδημοσίευσε σειρά μελετών για τή Βυζαντινή Ύμνογραφία, όπως και πολυσέλιδη εργασία για τό έργο του "Άγγελου Σικελιανού.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κ. Νέαρχου. Γεννήθηκε τό 1890 στή Κωνσταντινούπολη και πέθανε τό 1953 στην 'Αθήνα. Κυρίως άσχολήθηκε μέ τήν ποίηση και τίς ταξιδιωτικές έντυπώσεις. Ό Ούρανής αγάπησε τά ταξίδια και έκτίμησε τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα του τοπίου κάθε χώρας που επισκέφθηκε.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τό 1895. Άσχολήθηκε, κυρίως, μέ τό χρονογράφημα. Έγραψε επίσης θεατρικά έργα ('Η τρίτη πράξη», «Ό κόσμος που έρχεται», «Μή μετράς τά χρόνια σου»), καθώς και ταξιδιωτικές έντυπώσεις.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1859 στην Πάτρα από γονείς Μεσο-

λογγίτες και πέθανε στην Αθήνα τό 1943. Σπούδασε νομικά στό Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου, άργότερα ήταν γιά πολλά χρόνια γενικός γραμματέας. Ήταν από τά πρώτα μέλη τής Ακαδημίας Αθηνών. Πολυγραφότατος ποιητής και πεζογράφος. Είναι ο καθολικότερος ποιητής μας, γιατί έμπνευσθηκε τά έργα του από τήν τρισχιλιετή έθνική μας Ιστορία, από τή νεώτερη ευρωπαϊκή διάνοηση και από τή συναισθηματική ζωή τής σύγχρονης εποχής. Γιά τή δύναμη του ποιητικού του λόγου και γιά τήν πρωτοτυπία του είναι μαζί μέ τό Σολωμό ο μεγαλύτερος ποιητής μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στό Αιτωλικό τό 1901. Είναι ο πιό πολυγράφος από τούς Έλληνες λογοτέχνες πού βρίσκονται στή ζωή. Τό έργο του, κυρίως τό πεζογραφικό, διακρίνεται γιά τήν επίμελεια του ύφους και τήν ποιητική διάθεση.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1851 στό νησί Σκιάθους από πατέρα ιερέα. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε πολλά διηγήματα σέ έφημερίδες και περιοδικά, δύο μυθιστορήματα και λίγα ποιήματα μέ θρησκευτικό περιεχόμενο. Στά περισσότερα και τά καλύτερα διηγήματά του πήρε τήν υπόθεση από τή ζωή τής ιδιαίτερης πατρίδας του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Γεννήθηκε στό Καρπενήσι τό 1877 και πέθανε στην Αθήνα τό 1940. Δημοσίευσε τά «πολεμικά τραγούδια» τό 1897, διακρίθηκε όμως κυρίως ως πεζογράφος. Υπήρξε διευθυντής τής Έθνικής Πινακοθήκης και εκλέχθηκε ακαδημαϊκός. Τόν διακρίνει ή κομψότητα του ύφους και ή λεπτότητα τής έκφρασης.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1895. Είναι μέλος τής Ακαδημίας Αθηνών. Τό 1964 πήρε τό α΄ κρατικό βραβείο ποίησης. Έργα : «Έκλογή Α΄» «Έκλογή Β΄» «Άσκηση στον Αθω», «Όπου ήν κήπος», «Μολδοβλαχικά του μύθου» κ.ά. Έγραψε επίσης και πολλές οικονομικές μελέτες.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1886 στις Σαράντα Έκκλησίες τής Θράκης. Σπούδασε φιλολογία και ασχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία και τή λαογραφία. Υπήρξε πρωτεργάτης τής έκδοσης του περιοδικού «Άρχειον του Θρακικού Όησαυρού». Έγραψε επίσης διηγήματα από τή ζωή των κατοίκων τής Θράκης. Πέθανε τό 1967.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1873. Ήταν αξιωματικός του πυροβολικού. Έγραψε αρκετά διηγήματα και ποιήματα. Πέθανε τό 1952.

ΠΕΤΣΑΛΗΣ - ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1904. Άσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία και κυρίως μέ τό μυθιστόρημα. Έργα : «Μαρία Πάρνη», «Οι Μαυρόλυκοι», «Η καρπάνια τής Άγια - Τριάδας», «Η Κυρά τής Ύδρας» κ.ά.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1920. Ἐγραψε πολλές ποιητικές συλλογές. Μετέφρασε τά «Εἰδύλλια» τοῦ Θεόκριτου. Πολλά ποιήματα του μελοποιήθηκαν. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὄφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1921. Σπούδασε φιλολογία καί νομικά στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί στή Γερμανία. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί δίδαξε ἀρχαιολογία καί μυθολογία. Εἶναι ἰδρυτής τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας ὡς ἐπιστήμης. Ἡ φήμη του ὡς μεγάλου ἐπιστήμονα ξεπέρασε τά σύνορα τῆς χώρας μας.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Δημήτρη Σύψαμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του καί ἔγραψε τά ποιήματά του. Τιμήθηκε μέ τό Ἐθνικό Ἀριστεῖο τῶν Γραμμάτων. Ἡποίησή του διακρίνεται γιά τήν προτίμηση τῆς ἡρεμῆς, ἐρημικῆς ζωῆς, τῆ χριστιανική ἐγκαρτέρηση καί τῆ μελαγχολική διάθεση.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Γεννήθηκε τό 1895 στήν Πύλαρο τῆς Κεφαλλονιάς. Στή λογοτεχνία ἐμφανίσθηκε τό 1917. Στά θέματά του προτιμᾷ τό θαλασσινό κόσμο καί παρουσιάζει μέ χάρη καί γλαφυρότητα τή ζωή καί τίς ιδιότητες τῶν ζώων τῆς θάλασσας.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1862 καί πέθανε τό 1932. Ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐκτός ἀπό τά ἐπιστημονικά ἔργα του δημοσίευσε καί τρεῖς τόμους διηγημάτων μέ ἱστορικό καί ναυτικό περιεχόμενο.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. Ἀπό τοὺς κορυφαίους νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1900 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1971. Ποιητικά ἔργα: «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο γυμνασμάτων» («Ἡμερολόγιο καταστρώματος Α'»), («Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'»), «Κίχλη» «Κύπρον, οὐ μ' ἔθεσπισεν. . .»). Πεζογραφήματα: «Ἐξή νύχτες στήν Ἀκρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες τοῦ 1935 - 1941» καί «Μέρες 1945 - 1951, ἡμερολόγιο, «Χειρόγραφο». Οἱ κριτικές μελέτες του συγκεντρώθηκαν σέ δύο τόμους μέ τόν τίτλο «Δοκιμές». Ὁ Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ιδιαίτερα μέ τή μελέτη καί τήν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Ἄγγλου ποιητῆ Θ.Σ. Ἐλιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπό τήν Ἀγία Γραφή καθώς καί ἐλλεικτά κείμενα ἀπό πολλούς ξένους ποιητές.

Γενικά τό ἔργο τοῦ Γ. Σεφέρη θεωρεῖται σταθμός γιά τή σύγχρονη λογοτεχνία μας.

Ὁ Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος καί ὁ μόνος μέχρι σήμερα, νεοέλληνας λογοτέχνης, πού τιμήθηκε ἀπό τή Σουηδική Ἀκαδημία μέ τό βραβεῖο Νόμπελ γιά τή λογοτεχνία (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Ἀπό τοὺς κορυφαίους νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1884 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1951. Καθαρά ποιητικά ἔργα του: «Ἀλαφροσκιωτος», «Πρόλογος στή ζωή», «Στίχου», «Μήτηρ Θεοῦ»,

«Τό Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικός», «Ἀντίδαρος». Ἐπίσης ἐξέδωσε καί τίς ποιητικές τραγωδίες «Ὁ διθύραμβος τοῦ Ῥόδου», «Ὁ Δαίδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ὁ χριστός στή Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά «Ἀπαντά» του ἐκδόθηκαν σέ σειρά τόμων μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». Ὁ Σικελιανός, μαζί μέ τή γυναίκα του Εὐά, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, διοργανώνοντας κατά τό 1927 καί 1930 σπουδαίες πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις στούς Δελφούς.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφότατος. Στήν ποιήσή του ἐπηρεάστηκε ἀπό γαλλικές τεχνοτροπίες, δέν ἀπομακρύνθηκε ὅμως ἀπό τίς ἐλληνικές παραδόσεις καί γενικά τήν ἐλληνική ζωή. Ἐκλέχθηκε ἀκαδημαϊκός τό 1945 καί πέθανε τό 1951. Τό ἔργο του Σκίπη δέν τό χαρακτηρίζει τολμηρή φαντασία, ἔχει ὅμως αἰσθημα καί μουσικότητα στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Γεννήθηκε τό 1854 καί πέθανε τό 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὀδοιπορικές ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διακρίθηκε στά ἐπιγράμματα, πού δημοσίεψε μέ τό ψευδώνυμο «Σατανᾶς».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο. Σπούδασε στήν Κρεμόνα καί μετὰ στήν Παβία τῆς Ἰταλίας. Τό 1818 ἐπέστρεψε στή Ζάκυνθο ὅπου ἔμεινε μέχρι τό 1828. Ἀπό τότε μέχρι τό θάνατό του (1857) ἔζησε στήν Κέρκυρα. Ἐγραψε τά πρῶτα του ποιήματα στήν Ἰταλική γλώσσα, νωρίς ὅμως ἐπιδόθηκε στή συστηματική μελέτη τῆς ἐλληνικῆς καί στή σύνθεση ἐλληνικῶν ποιημάτων. Γιά τή μεγάλη ποιητική του δύναμη καί τήν πρωτοτυπία του δίκαια ἀναγνωρίστηκε ὡς πατέρας τῆς νεώτερης ποιήσης μας καί ἐθνικός μας ποιητής.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Γεννήθηκε τό 1887 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε ζωγραφική στήν Ἀθήνα καί στό Παρίσι. Ἐγραψε καί λογοτεχνικά ἔργα πού διακρίνονται γιά τήν ἀγάπη πρὸς τό ἐλληνικό ὑπαίθρο, τήν ἐλληνική ἱστορία καί τίς ποικίλες ἐκδηλώσεις τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Πέθανε τό 1975.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ συγγραφική προσφορά του εἶναι πλούσια. Ἔργα πεζογραφικά : «Ἡ παρακμή τῶν Σκληρῶν», «Ἡ μενεξεδένια πολιτεία», «Ἡ πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ», «Ταξίδι μέ τόν Ἑσπερο», «Δίχως Θεό», «Μυστική ζωή», κ.ἄ.

Θεατρικά : «Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ», «Γαμήλιο ἐμβατήριο», «Ὁ σταυρός καί τό σπαθί», «Θεοφανώ» κ.ἄ. Ἐγραψε ἐπίσης πλῆθος δοκίμια, πού ἀναφέρονται στά πνευματικά καί ψυχικά προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. Γεννήθηκε τό 1877 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1923. Ἐγραψε θεατρικά ἔργα, ἱστορικές μελέτες κ.ἄ. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλή καθαρεύουσα γλώσσα του καί τό λιτό ὕφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε τό 1857 στό Στενήμαχο τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καί πέθανε τό 1934 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε φιλολογία στήν Ἀθήνα καί ἀρχαιολογία στή Γερμανία. Ὑπηρετήσε ὡς ἐφορος ἀρχαιοτήτων καί ὡς καθηγητής τῆς ἀρχαιολογίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Εἶναι ἕνας ἀπό τοὺς σημαντικότερους ἀρχαιολόγους, γνωστός διεθνῶς γιά τίς ἐπιτυχημένες ἀνασκαφές του καί γιά τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΙΛΥΡΑΣ ΡΩΜΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στό Δερβένι τῆς Κορινθίας τό 1898 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1942. Ἔργα : «Ρόδα στόν ἀφρό», «Γυρισμός», «Κλεψύδρα», «Πιερότος», «Θυσία» καί τό πεζογράφημα «Θεατρίνος τῆς ζωῆς».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στό Σουλόπουλο τῆς Ἡπείρου ἀπό γονεῖς Σουλιῶτες καί πέθανε τό 1937. Νέος ἦλθε στήν Ἀθήνα καί ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί τήν πολιτική. Στά ἔργα του παρουσιάζεται ἡ πιό παλιά ἡπειρωτική ζωὴ σέ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις της.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Λογοτέχνης καί γλωσσολόγος. Γεννήθηκε τό 1854 καί πέθανε τό 1929. Ὑπῆρξε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης. Ἔργα : «Τό ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «Ζωή καί ἀγάπη στή μοναξιά», «Τά ἱστορικά ἐνός καινοῦργιου Ρομπινσάνα», «Ἀγνή», «Στόν ἴσχιό τοῦ πλατάνου», «Τό ταξίδι μου» κ.ά.

Δημοσίευσε ἀκόμα πολλές ἐπιστημονικές μελέτες. Ὁ Ψυχάρης ἀγωνίστηκε μέ δύναμη πολλή γιά τή λύση τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Ὑπῆρξε ὁ πρωταγωνιστής γιά τήν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Σελίς

1. 'Ονειρευμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμά	5
2. Στους άγιους τόπους. Κώστα Ουράνη	6
3. 'Η γέννηση του Σωτήρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τό άστέρι των μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	13
5. Διπλό όραμα, Ν. Πετιμεζά-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ημέρα της Λαμπρής (ποίημα), Διονυσίου Σολωμού	27

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τό πανανθρώπινο έμβατήριο της 'Ελλάδας (ποίημα), 'Αγγ. Σικελιανού	28
2. [Τό χρέος], Ν. Καζαντζάκη	28
3. Στίς Θερμοπούλες (ποίημα), Κωστή Παλαμά	30
4. 'Η ναΐς του Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	31
5. Ναυσικά (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	39
6. 'Ο 'Ερμής του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	40
7. 'Επιτύμβια ανάγλυφα των αρχαίων, Χρίστου Τσουντα	41
8. Τό ανάγλυφο του Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμά	45
9. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	46
10. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εις τό Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	46
11. 'Η βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	50
12. 'Η κυρά της 'Υδρας, Θ. Πετσάλη - Διομήδη	54
13. Βίος και γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	62
14. 'Ο δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	64
15. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενής, β) Τά λιγγρία του Διγενή, Ν.Γ. Πολίτου	65
16. 'Ο Διγενής κι ό Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμά	66
17. Τό παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	67
18. Για τό παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικό	69
19. 'Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	69
20. 'Ηρώων και μαρτύρων αίμα, 'Ιωνος Δραγούμη	73
21. Παύλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμά	78
22. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
23. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	79
24. Της Λένως του Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικό	81
25. 'Ο εκδικητής, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	81
26. Πάνω σ' έναν ξένο στίχο (ποίημα) Γ. Σεφέρη	85
27. 'Η 'Αγία Σοφία, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	87
28. 'Η καμπάνα, 'Ιωάννου Κονδυλάκη	89
29. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	93
30. Αί διδακτορικά μου εξετάσεις, 'Αδαμ. Κοραή	94

31. 'Η Πασχαλιά τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	96
32. Στά Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	101
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνᾶς Ταρσούλη	101
34. ['Η ἀνακωχή], Γ. Θεοτοκά	104
35. Νυκτερινή ἀναγνώριση, Π. Παλαιολόγου	108
36. ['Η πηγὴ], Γ. Μπεράτη	110
37. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	112
38. Στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	113
39. Ὑμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	113
40. Ζάκυνθος 1823 (ποίημα), Θεοδώρου Ξύδη	115

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τὸ πρῶτο σκαλί (ποίημα), Κ. Καβάφη	117
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη 'Εφταλιώτη	117
3. Μισεμός (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	120
4. Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	121
5. 'Ιωάννης Βαρβάκης, Ἄναστ. Γούδα	125
6. Τὸ Μεσολογγίτικο (ποίημα), Μ. Μαλακάση	130
7. 'Η καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	131
8. 'Η Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	132
9. 'Η ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χριστοῦ Ζαλοκώστα	135
10. 'Ο Τάκη-Πλούμης (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	139
11. 'Ο αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	140
12. Τελευταῖο ταξίδι (ποίημα), Κ. Καρυωτάκη	143

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	144
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χριστοῦ Χριστοβασίλη	144
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	148
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	151
5. Παρὰ τὸν Ἄλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	155
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	158
7. Δωδεκάνησα, Διον. Ἄ. Ζακυθνοῦ	161
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	166
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστὴ Παλαμᾶ	173
10. 'Ο καημός τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	174
11. [Θάλασσα] (ποίημα), Κ. Βάρναλη	176
12. Τὰ καράβια, Ἄγγ. Τερζάκη	177
13. Τὸ πετροχελιδόνον, Δ. Καμπούρογλου	181
14. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	182
15. 'Ο σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	184
16. 'Η παραγκοῦλα (ποίημα), Τ. Παπατσώνη	185

17. Δωδώνη, Ἴ. Μ. Παναγιωτοπούλου	187
18. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὅρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	190
19. Ὁ πελώριος σμάρραδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	192
20. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	194
21. Ὁ Ἔβρος Ἱστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδοῦλου	195
22. Ἡ θάλασσα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	198
23. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σχόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	201
24. Δεῖπνος (ποίημα), Ἄγγ. Σικελιανοῦ	206
25. Νύχτα πρωτομαγιάς (ποίημα), Ρώμου Φιλύρα	207
26. Ἐπιστροφή ἀπό τοὺς Δελφούς (ποίημα), Ν. Βρεττάκου	208

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	210
2. Ὁ περίεργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	211
3. Ὁ φιλόπονος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	212
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	213
5. Ὁ ἀρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	214
6. Ἑλληνική βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	215
7. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Κ. Βέρναλη	217
8. Ἦρωσ ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	219
9. Τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	220
10. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸ	226
11. Οἱ ἀρχαῖοι, Γ. Ψυχάρη	228
12. Ἡ ρωμαϊκὴ ζωγραφικὴ ἢ καταφρονεμένη, Φ. Κόντογλου	234
13. Κύπρος, Βάσος Βασιλείου	237

ΣΤ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινέπολης, Ἀγνώστου	240
2. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας»	241
3. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	250
4. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	252

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ	255
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	267
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	277

129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300

Ε ΚΑΥΑΝΤΗΜΙΝΟΙ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΑ

310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

ΣΤ ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΑ

501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

ΕΚΔΟΣΗ ΙΣΤ' 1978 (IV)-ΑΝΤΙΤΥΠΑ 115.000-ΣΥΜΒΑΣΗ: 3010/9-2-78
 ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΔΙΟΝ. ΔΕΣΥΛΛΑΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΦΟΙ ΡΟΗ ΕΠΕ

